

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»
Одеський інститут
Державна установа "Інститут ринку і економічних досліджень НАН України"
Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży (Rzeczpospolita Polska)
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку

Пріоритетні напрямки розвитку наукової думки в XXI столітті

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

за матеріалами
V I Міжнародної науково-практичної конференції
до Дня науки України

17 травня 2024 року

Одеса – 2024

PRIORYTETOWE KIERUNKI
ROZWOJU MYŚLI NAUKOWEJ W XXI WIEKU

Zbiór materiałów VI Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Praktycznej do Dniu Nauki Ukrainy
17 maja 2024 r., poświęconej 35-leciu Międzyregionalnej Akademii Zarządzania Personelem

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ
РОЗВИТКУ НАУКОВОЇ ДУМКИ В XXI СТОЛІТТІ

Збірник матеріалами VI Міжнародної науково-практичної конференції до Дня науки України
17 травня 2024 р., присвячений 35-річчю Міжрегіональної Академії управління персоналом

Redakcja naukowa:
Ireneusz Żuchowski
Olena Karakasidi
Olena Zolotariova

Łomża-Kijów-Odesa, 2024

УДК 001.18/.89+330.1“21”
DOI:

Priorytetowe kierunki rozwoju myśli naukowej w XXI wieku: zbiór materiałów VI Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Praktycznej z okazji Dnia Nauki Ukrainy, poświęcona 35. rocznicy Międzyregionalnej Akademii Zarządzania Personelem (17 maja 2024 r., Odessa) / Redakcja naukowa: Ireneusz Żuchowski, Olena Karakasidi, Zolotareva Olena. Wydawnictwo: MANS w Łomży, 2024. 260 s.

Пріоритетні напрями розвитку наукової думки у XXI столітті : збірник матеріалів 6-ї Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди Дня науки України, присвяченої 35-річчю Міжрегіональної Академії управління персоналом (17 травня 2024 р., м. Одеса) / Наукові редактори: Іренеуш Жуховський, Олена Каракасіді, Золотарьова Олена. Видавництво: MANS в Ломжі, 2024. 260 с.

Рекомендовано до друку Вченою радою ОІ ПрАТ «ВНЗ «МАУП»
(протокол № 3 від 26.04.2024).

Recenzenci:
Dr Dryshliuk Ihor, Odeski Uniwersytet Narodowy im. I. Mechnikowa, Ukraina

Redakcja:
dr Olena Karakasidi, Instytut Odeski Prywatnej Spółki Akcyjnej "Instytucja szkolnictwa wyższego "Międzyregionalna Akademia Zarządzania Personelem, Ukraina
dr hab. Oleksandr Kaplia, Instytut Odeski Prywatnej Spółki Akcyjnej "Instytucja szkolnictwa wyższego "Międzyregionalna Akademia Zarządzania Personelem, Ukraina
dr Tetiana Lozova, Instytucja Państwowa "Instytut Rynku, Badań Ekonomicznych i Środowiskowych Narodowej Akademii Nauk Ukrainy"
dr hab. Alla Nerubasska, Instytut Odeski Prywatnej Spółki Akcyjnej "Instytucja szkolnictwa wyższego "Międzyregionalna Akademia Zarządzania Personelem, Ukraina
dr Zoia Sharlovych, Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży (Polska)
Olena Zolotariova, Instytut Odeski Prywatnej Spółki Akcyjnej "Instytucja szkolnictwa wyższego "Międzyregionalna Akademia Zarządzania Personelem, Ukraina
dr inż. Ireneusz Żuchowski, prof. MANS, Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży (Polska)

ISBN: 978-83-971711-4-5

Zbiór powstał z gotowych materiałów dostarczonych przez autorów. Wydawca nie ponosi odpowiedzialności za materiały przekazane do publikacji.
Збірник сформований з готових матеріалів, наданих авторами. Видавець не несе відповідальності за надані до публікації матеріали.

Wydawnictwo: MANS w Łomży

© Instytut Odeski Prywatnej Spółki Akcyjnej "Instytucja szkolnictwa wyższego "Międzyregionalna Akademia Zarządzania Personelem, Ukraina, 2024
© Instytucja Państwowa "Instytut Rynku, Badań Ekonomicznych i Środowiskowych Narodowej Akademii Nauk Ukrainy", 2024
© Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży (Rzeczpospolita Polska), 2024
© Państwowy Uniwersytet Intelektualnych Technologii i Komunikacji, 2024
© Autorzy artykułów, 2024
© Zolotariova O. A., oryginalny układ, 2024

Spis treści / Зміст

Вступне слово від редакційної колегії 6

РОЗДІЛ 1.
МІСЦЕ І РОЛЬ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК У РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА. ОСВІТА В XXI СТОЛІТТІ 9

Золотарьова Олена
ДОСВІД ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В НІМЕЧЧИНІ ЯК ПРИКЛАД ДЛЯ УКРАЇНИ 9

Нерубасська Алла, Кузнецова Анастасія
КОУЧИНГ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ОСВІТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙ 17

Нестеренко Алла
ГАРМОНІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ 20

Нерубасська Алла, Сапега Павло
ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ: ВІД ІЛЮЗІЇ ДО ІДЕНТИЧНОСТІ 24

Нестеренко Алла, Шелепун Єлизавета
ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ НА РОБОЧЕ СЕРЕДОВИЩЕ 27

Кокорєв Олексій
ВИКОРИСТАННЯ ІНОЗЕМНОГО ДОСВІДУ ШЛЯХИ УСПІШНОЇ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ 30

Боган Сергій
УКРАЇНСЬКИЙ ДОНБАС У ПЕРІОД НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 РР 33

Перова Людмила, Євменчук В'ячеслав
АДМІНІСТРАТИВНІ СТЯГНЕННЯ ЯК ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ В СУЧАСНИХ УМОВАХ 38

Рєпнова Тетяна
ВОЙТА-ДІАГНОСТИКА ТА КОРЕКЦІЯ У СИСТЕМІ АБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ 43

Пархоменко Оксана
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ОСОБЛИВОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ : НАПРЯМИ РОЗВИТКУ 46

Крюкова Марина
ТЕМПОРАЛЬНІ АСПЕКТИ ОБРАЗУ Я В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ 55

Пєров Андрій, Стець Андрій
ЗАХИСТ ПРАВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ РОЗБУДОВИ УКРАЇНИ ... 58

Петришена Олена
ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ 61

Домбровська Лариса, Домбровський Олексій
ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ (З ДОСВІДУ РОБОТИ) 68

Асєєв Роман, Каракасіді Олена
СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ 71

Рєпнова Тетяна, Козлова Дар'я
ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ 77

Рєпнова Тетяна, Удоденко Ярослава
ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ АДАПТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ДО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ 80

РОЗДІЛ 2.
ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОГО УПРАВЛІННЯ, РИНКУ, ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОЛОГІЇ 82

Рибак Ольга, Мединська Каріна
КОМП'ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ В МЕНЕДЖМЕНТІ 84

Сосновська Людмила, Гончарук Віолетта
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ПІДПРИЄМСТВА СТРАТЕГІЇ ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ 86

Мінакова Олена, Ліхтар Денис
МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ ІННОВАЦІЇ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК КЛЮЧ ДО ЕФЕКТИВНОСТІ..... 86

Кузнєцова Марина
ТЕОРЕТИЧНИЙ ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВИХ БІЗНЕС-ЕКОСИСТЕМ 88
Сосновська Людмила , Денисова Інна
СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА : ШЛЯХ ДО СТАБІЛЬНОСТІ ТА РОЗВИТКУ В ДИНАМІЧНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ 92
Казарян Олександра , Алавацький Богдан
РОЗРОБКА ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА 99
Кузнєцова Ольга , Чернов Максим
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В МЕНЕДЖМЕНТІ ТЕНДЕНЦІЇ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ 102
Куля Ірина , Дакі Наталія
ЕФЕКТИВНІСТЬ АМОРТИЗАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА 105
Захарченко Олег, Крамський Сергій, Євдокімова Ольга
АНАЛІЗ РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ НА ПРИКЛАДІ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ДОВОЄННОГО ПЕРІОДУ ТА ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ПОВОЄННИЙ ЧАС 110
Поленчук Вікторія
СУЧАСНІ ВЕКТОРИ ЗМІН У ВПРОВАДЖЕННІ HR- ТЕХНОЛОГІЙ 122
Радова Олена, Шароваров Владислав
СИСТЕМА НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ ЯК МІЖНАРОДНИЙ СТАНДАРТ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РАХІВНИЦТВА 127
Гейко Людмила, Євтіхов Вадим
СТАН ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ 133
Лозова Тетяна
АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ЗМІН, ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА ВІДМІННОСТЕЙ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ 136
Докус Ангеліна, Рубель Олег
СУБ'ЄКТИВНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУЦІЙНИХ ФОРМ ВЗАЄМОДІЇ, НАУКИ, ОСВІТИ ТА БІЗНЕСУ В ІННОВАЦІЙНІЙ ЕКОСИСТЕМИ 139
Рубель Олег, Докус Ангеліна
ФІНАНСУВАННЯ НАУКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ 143
Мінакова Світлана, Мінаков Віталій
ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ 148
РОЗДІЛ 3.
РОЗВИТОК НАУКОВОЇ ДУМКИ ОЧИМА МОЛОДІ (СТУДЕНТСЬКІ ПУБЛІКАЦІЇ) 154

Кравченко Данило, Пархоменко Оксана
ЛЮБОВ І СМЕРТЬ В КОНЦЕПЦІЇ «ФЕДРА» ТА «ФЕДОНА» ПЛАТОНА 154
Єгорова Мілана, Пархоменко Оксана
ВПЛИВ ГІППОКРАТА НА СУЧАСНУ ФІЛОСОФІЮ ТА МЕДИЦИНУ. ТЕОРІЯ ТЕМПЕРАМЕНТУ 159
Арикул Марія, Крюкова Марина
ВРАХУВАННЯ ТИПУ ТЕМПЕРАМЕНТУ ДИТИНИ В ПРОЦЕСІ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ . 166
Токарєв Михайло, Пархоменко Оксана
ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМ ЗА ЖАН-ПОЛЕМ САРТРОМ І ЙОГО ТЛУМАЧЕННЯ СВОБОДИ 169
Гришкевич Назар, Пархоменко Оксана
ПОШУК СЕНСУ ЖИТТЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДІВ АРТУРА ШОПЕНГАУЕРА І ФРІДРІХА НІЦШЕ 174
Чернолевський Богдан, Пархоменко Оксана
СОКРАТІВСЬКІ ІДЕЇ У ДИНАМІЦІ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ 181
Біла Ангеліна, Нерубасська Алла
ПРОБЛЕМА СПІЛКУВАННЯ ПСИХОЛОГА ПРАКТИКАНТА З УЧНЯМИ 185
Вахрушева Ольга, Нерубасська Алла
ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ МІГРАНТІВ РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ТА СПІЛЬНОТ 188
Коляса Крістіна, Нерубасська Алла
КОМПУЛЬСИВНІ ПЕРЕЇДАННЯ ЯК ОДИН ІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ РОЗЛАДІВ ЛЮДИНИ 192

Осташ Надія, Нерубасська Алла
РОЗВИТОК НОВИХ НАПРЯМКІВ В АРТТЕРАПІЇ 197
Шепелєва Віолетта, Нерубасська Алла
ПСИХОЛОГІЯ КОМУНІКАТИВНОГО ВПЛИВУ І КОМУНІКАТИВНОГО РЕАГУВАННЯ ЯК СКЛАДНИХ МІЖОСОБИСТІСНОГО СПІЛКУВАННЯ 201
Сапега Павло, Нестеренко Алла
ВПЛИВ ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН ТА ТВОРЧИЙ ПРОЦЕС 205
Грановський Данііл, Мінакова Олена
СТРАТЕГІЇ ТА ПРАКТИКИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИРОБНИЧИХ ПРОЦЕСІВ ТА УПРАВЛІННЯ ПОРТФЕЛЕМ ПРОДУКЦІЇ 208
Тарасюк Ірина, Лозова Тетяна
МОДЕРНІЗАЦІЯ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ 211
Ісько Лілія, Асташева Віолетта, Кузнєцова Ольга
МОТИВАЦІЯ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА 214
Ковальчук Олександр, Радова Олена
ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ: СТРАТЕГІЇ ТА ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ ДАНИМИ 218
Мамикін Ян, Лозова Тетяна
ІНТЕГРАЦІЯ КОНТРОЛІНГУ У СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ: ВИКЛИКИ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ 220
Долинська Ольга, Казарян Олександра
СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ: ІННОВАЦІЇ, СТАНДАРТИ ТА КУЛЬТУРА НЕПЕРЕРВНОГО ПОЛІПШЕННЯ 223
Даменцов Руслан, Казарян Олександра
ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ ПЕРСОНАЛУ: СТРАТЕГІЇ, ТЕХНОЛОГІЇ ТА ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ОРГАНІЗАЦІЇ 226
Ларіонова Олена, Пархоменко Оксана
РЕФЛЕКСІЯ: ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, СЕНС ЖИТТЯ ТА Я 228
Домбровський Олексій, Аніщук Ніна
ЗАКОНОДАВЧА НЕОБХІДНІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ 233
Вепрева Оксана, Нерубасська Алла
МУЗИКОТЕРАПІЯ Я МЕТОД ПОКРАЩЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ЛЮДИНИ 236
Терзі Вікторія, Крюкова Марина
ПСИХОЛОГІЯ ЩАСТЯ ТА ПОЗИТИВНОГО РОЗВИТКУ 240
Слюсаренко Ілля, Боган Сергій
ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ЗУНР АБО ЗАХІДНО- УКРАЇНСЬКИЙ ШЛЯХ ДО ОБ'ЄДНАННЯ НАЦІЇ 243
Віншель Юлія, Крюкова Марина
ЕФЕКТИВНІСТЬ АРТ-ТЕРАПІЇ ДЛЯ РВЗНИХ ГРУП ЛЮДЕЙ 247
Буряк Олена, Рєпнова Тетяна
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ РЕЛІГІЙНОЮ ВІРОЮ ТА СТРЕСОСТІЙКІСТЮ ОСОБИСТОСТІ 250
Воронко Наталія, Асєєв Роман
ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ НЕПОВНОЛІТНІХ І МОЛОДІ В УКРАЇНІ І ЗАХОДИ ЇХ ПРОФІЛАКТИКИ 253

ВСТУП

Шановні читачі, третій рік в умовах повномасштабної війни проводимо Міжнародні наукові конференції, випускаємо збірники наукових праць за матеріалами конференцій, присвячений 35-річчю ПрАТ «ВНЗ «МАУП».

Збірник підготовлено громадською редакційною колегією за матеріалами VI Міжнародної науково-практичної конференції, організованої Одеським інститутом ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом» (далі –Одеський інститут МАУП) разом з Державною установою «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України» та нашими польськими партнерами з Міжнародної Академії Прикладних Наук в Ломжі (Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży / Rzeczpospolita Polska), а також Державним університетом інтелектуальних технологій і зв'язку (м. Одеса). На конференції 17 травня 2024 р. з вітальним словом до учасників конференції виступили представники керівництва зазначених закладів.

Щорічно Міжнародна науково-практична конференція на тему «Перспективні напрями розвитку наукової думки в XXI столітті» проходить в травні – до Дня науки України. VI Міжнародна науково-практична конференція відбулася в Одеському інституті МАУП у змішаному форматі 17 травня 2024 року. В конференції взяли участь науково-педагогічні працівники, практики, аспіранти і студенти Одеського інституту МАУП, інших закладів освіти міст Одеси, Хмельницька, Дніпра, Ізмаїла, Черкас, Києва, науковці ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України». Учасники конференції розглянули під час пленарного засідання та роботи трьох секцій широкий спектр сучасних проблем, представлених у наукових статтях трьох розділів цього наукового збірника, присвяченого 35-річному ювілею Академії.

Міжрегіональна Академія управління персоналом була створена в 1989 р. як недержавний вищий навчальний та науково-дослідний заклад (спочатку як Всесоюзний заочний інститут), що професійно займався проблемами менеджменту та бізнесу. Сьогодні МАУП є найбільшим економіко-гуманітарним закладом вищої освіти України, в якому навчаються студенти з понад 39 країн світу за 20 спеціальностями та 109 спеціалізаціями.

За 35 років роботи підготовлено тисячі кваліфікованих фахівців-управлінців: керівників виробництва та бізнесу, менеджерів, фінансистів, маркетологів, соціологів, психологів, юристів. МАУП є членом Міжнародної кадрової академії (МКА) — міжнародної громадської організації, також включена до Світової бази даних про вищу освіту, що регулярно видається Міжнародною асоціацією університетів під егідою ЮНЕСКО. Академія включає Президентський університет (м. Київ), Всеукраїнський університет (сукупність інститутів, філій, дочірніх структур у всіх регіонах України) та Міжнародний відкритий університет (Інститут міжнародної освіти у м. Києві, мережа центрів відкритої освіти МАУП за кордоном). Одеський інститут, якому 1 червня 2023 року виповнилося 25 років, входить до Всеукраїнського університету.

Сьогодні МАУП є лідером у сфері недержавної освіти в Україні, про що свідчать численні нагороди та звання переможця в загальнонаціональних рейтингах ЗВО. Навчальний процес в Академії

забезпечують понад 2300 викладачів, 70 % з яких – доктори і кандидати наук. Уся територія Академії має розвинену інформаційно-комунікаційну інфраструктуру.

Засновник, перший ректор і президент, а сьогодні – Голова Наглядової ради Міжрегіональної Академії управління персоналом — Георгій Васильович Щокін, кандидат психологічних і доктор соціологічних наук, доктор філософії, професор і академік ряду вітчизняних, зарубіжних та міжнародних університетів і академій, почесний професор, почесний доктор вишів Азербайджану, Вірменії, Киргизстану, Молдови, США та інших країн, заслужений працівник народної освіти України. Розробник оригінальних теорій суспільного розвитку, соціального управління та кадрової політики, а також нового науково-практичного напряму – візуальна психодіагностика. Автор понад 500 оприлюднених праць, які видавалися 12 мовами світу. Створив та описав комплексну систему управління людськими ресурсами. Заслужений працівник народної освіти України. Нагороджений Почесною Грамотою Кабінету Міністрів України та Грамотою Президента Киргизької Республіки. Удостоєний орденів Української, Молдовської, Сербської Православної Церкви, Вірменської Апостольської Церкви, а також багатьох нагород відомчих, наукових і громадських організацій України, Англії, США. Лауреат різноманітних премій у галузі науки, культури й освіти.

Сьогодні Президентом Міжрегіональної Академії управління персоналом є його син – Ростислав Георгійович Щокін, доктор юридичних наук, професор, Президент Асоціації спортивної боротьби м. Києва; Відмінник освіти; Заслужений працівник фізичної культури і спорту України, який успішно керує Академією. Серед випускників МАУП є провідні чиновники, народні депутати, державні та громадські діячі України, зокрема Герой України Володимир Жемчугов, експрем'єр-міністри України Володимир Гройсман і Олексій Гончарук, політик Андрій Рева, журналістка Тетяна Чорновол, відомі спортсмени Ельбрус Тедеєв, Жан Беленюк, Василь Вірастюк, співак і композитор Дмитро Монатік.

Одеський інститут МАУП, як невід'ємна частина Академії, вирішив присвятити цей Збірник своїй Alma mater до ювілею. Розділи Збірника наукових праць відповідають секціям Міжнародної науково-практичної конференції:

Розділ 1 **–** Місце і роль соціально-гуманітарних наук у розвитку суспільства. Освіта в XXI столітті.

Розділ 2 **–** Дослідження проблем сучасного управління, ринку, економіки та екології.

Розділ 3 – Розвиток наукової думки очима молоді (студентські публікації).

Редакційна колегія зберегла за собою право на редагування матеріалів. Опубліковані матеріали виражають позицію автора, яка може не збігатися з думкою громадської редакції. За вірогідність матеріалів відповідальність несе автор.

Збірник розрахований на економістів, менеджерів, юристів, політологів, державних службовців, психологів, істориків, філософів і культурологів, наукових та науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти.

Редакційна колегія

Вітаємо МАУП з 35-річним ювілеєм!

Академія пройшла славетний шлях становлення та розвитку. Бажаємо керівництву та колективу Академії подальших успіхів і нових здобутків, мужності та незламної сили духу в ім'я перемоги України!

Миру, добра, злагоди та нових висот!

Слава Україні! Слава Силам Оборони України!

Слава українським науковцям!

РОЗДІЛ 1

Місце і роль соціально-гуманітарних наук у розвитку суспільства. Освіта в XXI столітті

ДОСВІД ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В НІМЕЧЧИНІ ЯК ПРИКЛАД ДЛЯ УКРАЇНИ

Золотарьова Олена *доцент кафедри права та правоохоронної діяльності*
Одеського інституту МАУП, ад'юнкт-професор права Міжнародної Кадрової Академії

Анотація. Розглянуто реформу децентралізації влади в ФРН, її особливості і можливості використати німецький досвід децентралізації в Україні.

Abstract. The reform of the decentralization of power in Germany, its features and opportunities to use the German experience of decentralization in Ukraine are considered.

Вступ. Реформа децентралізація влади, що пройшла два етапи, хоча і не набула свого завершення, вважається одною із найуспішніших реформ в Україні, адже завдяки ній вдалось посилити роль місцевого самоврядування в управлінні територіями і ресурсами. Після завершення війни прийнятним для України миром триватиме третій етап, що має закінчитися внесенням змін до Конституції (щодо децентралізації).

Постановка проблеми. На шляху організаційно-правового забезпечення децентралізації в Україні було знято з розгляду два законопроєкти щодо внесення змін до Конституції. Очевидно, що українська влада взяла за зразок децентралізації влади польську модель, що базується на французькому варіанті децентралізації. Україна, як країна-кандидат до вступу в Євросоюз, адаптує своє законодавство до законодавства ЄС і продовжує, попри агресивну війну росії проти нашої країни, кроки щодо подальшої розбудови демократичної правової держави. Це, зокрема, потребує створення ефективної системи місцевого самоврядування, для чого потрібна децентралізація влади. Для успішної реалізації реформи децентралізації влади Україні слід використати досвід країн Євросоюзу, «локомотивом» якого залишається Німеччина. Вважаємо за доцільне дослідити досвід німецької моделі децентралізації для можливого використання його елементів в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання децентралізації влади в Україні та деяких країнах ЄС досліджували науковці К. Білоус, Л. Василенко, Г. Боднар, В. Гладій, Т. Гладка, Л. Гудзь, Б. Данилишин, Ю. Ковбасюк, О. Колесников, М. Лендел, М. Мигун, В. Могилевський, В. Малиновський, О. Нижник, С. Саханенко, О. Скрипнюк, Я. Сіренко, П. Трачук, В. Тимчак, А Ткачук та інші. Окремі аспекти теми нашого дослідження проаналізували і висвітлювали О. Власюк, О. Корнеєва, В. Романова та інші.

Децентралізацію влади у Німеччині аналізували В. Гробова, В. Дяків, Н. Камінська, О. Колодій, М. Малий, А. Гижко. Разом з тим, незавершеність реформи децентралізації в Україні, відсутність змін до Конституції щодо децентралізації потребують подальших компаративістських досліджень з цієї проблематики. Децентралізоване управління, розвинуте в країнах ЄС, зокрема у ФРН, має стати прикладом для України.

Мета дослідження полягає у вивченні німецького досвіду децентралізації публічної влади для можливостей його використання в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання децентралізації влади вперше підняв німецький науковець Йоханн Альтузіус, який вступив у диспут зі своїм французьким колегою Жаном Боденом. На відміну від Ж. Бодена, що вважав монолітну монархію ідеальною моделлю держави, на початку XVII століття Й. Альтузіус висунув ідею федералізації тодішніх держав. На його думку, сувереном повинен бути не монарх, а народ, і місцева влада повинна мати якомога ширші повноваження та права для розв'язання проблем та організації побуту на рівні місцевої громади, а центральна влада на той час фактично не рахувалась із місцевими потребами. Й. Альтузіус у своїх працях вводить принципи субсидіарності в управлінні державою, хоча сам принцип апробується значно пізніше. Після зародження ідей про децентралізацію влади до їхнього впровадження пройшло декілька століть [1, с. 134].

У сучасних умовах Україні важливо зберегти унітарність держави на фоні розширення повноважень на місцях. Але проблематика переходу від централізованої до децентралізованої держави у контексті загальноєвропейських політичних тенденцій дозволяє розглянути досвід федеративної держави – ФРН.

Європейська хартія місцевого самоврядування [2] стала основоположним документом, який зробив невідворотним процес переходу від централізованих держав до децентралізованих. Країни ЄС по-різному вже пройшли цей шлях. Україна ратифікувала Європейську хартію місцевого самоврядування лише у 1997 році (а набула чинності вона з 1 січня 1998 р.), проте зміни до законодавства щодо політичної чи економічної автономії тривають дотепер. Не існує єдиної моделі трансформації місцевого управління. В. Б. Дяків і В. О. Величко у своїх дослідженнях виокремлюють три сучасні моделі децентралізації влади: деволюційна модель (Великобританія), делегована модель (Німеччина) та континентальна модель (чи деконцентраційна, Франція) [1, с. 133–137; 3, с. 26–30].

Німецька модель, вважає В. Б. Дяків, децентралізації влади отримала назву делегованої, що передбачає процес делегування повноважень та обов'язків «згори вниз», але при цьому центральні органи влади не призначають місцеві. Місцеві органи самоврядування є виборними і автономними в прийнятті рішень, не мають прямої залежності від центру. Разом з тим, В. П. Гробова відносить німецький варіант децентралізації до континентальної моделі, що характеризується поєднанням державних органів управління (центральних) та органів місцевого самоврядування [4, с. 31]. Можливо, ці розбіжності є результатом умовності розподілу видів децентралізації на конкретні моделі.

Водночас Т. Вюртенбергер зазначає, що «Німеччина належить до такої моделі місцевого самоврядування, як «лібералізована держава верховної влади», в якій необхідність державного контролю базується, зокрема, на тому, що багато функцій, які здійснює місцеве самоврядування, носять, по суті, загальнодержавний характер» [5]. Вважаємо, що по суті це і є визнанням делегованої моделі, таку версію ми підтримуємо.

Реформа децентралізації – складна процедура, але в кожній країні вона здійснювалася в різні терміни. Так, реформування в Польщі тривало майже десять років; Угорщині вистачило десяти місяців;

Східній Німеччині – десяти тижнів (після приєднання до ФРН), а Чехословаччині – десяти днів «оксамитової революції» [6, с. 23]. У Франції реформа почалася в 1982 році, в ФРН – у 1960 роках. Вікова роздробленість різнорідних німецьких територій і корпоративізм суспільно-економічного життя німців сформували своєрідну німецьку модель децентралізації влади.

Перехід до децентралізованої держави у ФРН, на відміну, наприклад, від Великобританії чи Франції, був задуманий не на центральному рівні, а «знизу». Процес розпочався у 60-70-х роках XX століття з реформи місцевого самоврядування, метою якої було забезпечити можливість виконання більшості державних функцій на місцях, незалежно від розміру громад. Починаючи з 80-х років XX століття, в Німеччині шляхом подальшої децентралізації влади почали боротись з такими проблемами, як соціальне неблагополуччя і безробіття. Тобто, на рівень громади було передано соціальні питання і проблеми інвестиційної привабливості, і ці питання успішно були вирішені. Тому усі майбутні реформи в сфері децентралізації влади мали не лише політичний, а насамперед і соціально-економічний характер.

У XXI столітті принцип децентралізації влади був взятий на озброєння Християнсько-демократичним союзом Німеччини. Саме децентралізація влади стала основою програми розвитку Німеччини за рахунок зменшення впливу центральної влади і посилення інститутів громадянського суспільства. Німецька модель децентралізації влади характеризується відсутністю чіткої ієрархії, бо у ній можлива передача повноважень не лише «зверху вниз», але й горизонтально між різними інституціями. «Як і в британській моделі, держава передає більшість соціальних функцій на місцевий рівень, однак, на відміну від Великобританії, в Німеччині роблять акцент на громадську участь у сфері надання послуг, аніж на принципи вільного ринку» [1, с. 135].

Німеччина належить до тих країн, в якій на рівні Основного закону визначено тільки основні права та гарантії місцевого самоврядування, а їх конкретизація здійснюється на рівні окремої адміністративно-територіальної одиниці в прийнятій Конституції. В. Г. Падалко зазначає, що нормативно-правове регулювання комунального самоврядування Німеччини має дві особливості: з одного боку, характеризується концентрацією більшості законодавчих актів на рівні федерації з сильним впливом земель через земельні уряди, а з іншого – децентралізацією та деконцентрацією адміністративних функцій на земельному рівні та в межах земель – на рівні комунального самоврядування [7, с. 125]. Тобто, у законодавстві Німеччини досить активною є співпраця органів місцевого самоврядування із представницькими органами центральної влади, специфіка в тому, що землі хоча і здійснюють функції центральної влади, але наділяються децентралізацією та самостійністю. Правовий статус органів місцевого самоврядування у Федеративній Республіці Німеччини, порядок їх утворення і функціонування визначаються, насамперед, конституціями та законодавством окремих земель.

Основний закон ФРН від 1949 року закріпив, що територіальними одиницями у ФРН є землі, округи та громади. Територія Німеччини поділена на 16 земель. Землі Німеччини поділяються на більше ніж 50 округів. Округи — на райони та міста, які мають статус районів (їх близько 630). Райони поділяються на громади, причому багато міст мають статус громад. У цілому в країні налічується 90

% сільських громад і 10 % – міських (разом 8 590 громад) [8, с. 131]. У землях, округах і громадах народ повинен мати представництво, сформоване загальними, прямими, вільними, рівними і таємними виборами. У громадах виборний представницький орган може бути замінений загальними общинними зборами. Громадам надане право вирішувати в межах закону під свою відповідальність усі місцеві справи. Союзи громад також користуються правом самоврядування в межах їх завдань, встановлених законом. Гарантія самоврядування містить також основи власної фінансової відповідальності; до цих основ належать податкові надходження, що забезпечують економічну достатність громад і встановлення ставок податків [4, с. 31].

Зі слів німецького експерта Олівера Ерета, «німецькі громади мають право збирати податки на місцевому рівні, зокрема – 15 % податку на прибуток у межах своєї території. Крім цього, громади можуть отримувати податки та збори за будівництво доріг, водогонів, каналізаційних мереж і відповідні внески громадян за користування» [9]. Вивчення досвіду ФРН показує, що наприклад, сьогодні земля Саксонія-Ангальт, яка за територією та кількістю населення ледве перевищує Запорізьку область, видає понад 55 млрд. євро валового внутрішнього продукту на рік. Це – майже третина ВВП нашої країни [10, с. 109].

Кожна із земель наділена широкою автономією і має право визначати модель місцевого самоврядування. Так, у Німеччині фактично функціонує чотири таких моделі:

1) південнонімецька модель (землі – Баварія, Саксонія, Баден-Вюртемберг): самоврядування здійснюється через представницький орган (раду) і бургомістра, які обираються населенням громади. Бургомістр є головою виконавчого комітету та водночас головою цієї ради. Він має досить сильні позиції в системі місцевого самоврядування, оскільки у багатьох випадках без погодження з радою вирішує кадрові питання, володіє суттєвими правами у фінансово-бюджетній сфері;

2) північнонімецька модель (землі – Нижня Саксонія, Північна Рейн-Вестфалія): представницький орган (рада) обирає директора громади, який є главою виконавчої влади і формує свій виконавчий орган. Крім того, зі складу депутатів обирається бургомістр, який є главою самоврядування, однак діє на громадських засадах;

3) модель рада-бургомістр (землі Рейнланд-Пфальц, Саар, сільські громади землі Шлезвіг-Гольштейн): виборний представницький орган (рада громади чи міська рада) обирає бургомістра, який має досить широку компетенцію, одноосібно вирішуючи багато важливих питань громади;

4) рада-магістратура (земля Гессен, земля-місто Гамбург): виборний представницький орган (рада) обирає голову ради і формує з числа професійних управлінців свій колегіальний виконавчий орган (магістратуру) [4, с. 31].

Визначення конкретної моделі утворення публічної влади у відповідній землі здійснюється виключно населенням, і саме мешканці громади вирішує, який тип публічної влади є найбільш характерним для тієї адміністративно-територіальної одиниці, на якій вони проживають. В Україні ж населенню області, району, селища чи села не надано право на визначення моделі місцевого самоврядування, оскільки наша держава характеризується єдиною системою місцевої влади.

Другою особливістю органів місцевого самоврядування Німеччини є те, що фактично в усіх землях самоврядування є розвинутим, і в громадах вирішується понад 80 % питань, коли громадянин вступає у відносини з владою. Головними функціями органів місцевого самоврядування визначаються: забезпечення діяльності інфраструктури, побутове обслуговування, соціальні питання, формування середовища проживання і перспективне планування, громадський порядок, стабілізація суспільної системи. У Німеччині завдання, виконані комунами, діляться на «добровільні» і «обов'язкові». «Добровільні» завдання знаходяться в повній компетенції комунальної ради, яка визначає, яким саме чином їх розв'язати. До них відносяться: забезпечення населення водою і енергією, питання культури, спорту і соціального забезпечення. «Обов'язкові» завдання встановлюються землями, наприклад, планування забудови. У віданні місцевих органів залишається лише їх конкретне виконання. Фінансові ресурси комуни йдуть, насамперед, на вирішення «обов'язкових» завдань у рамках самоврядування; засоби, що залишилися, можуть бути використані при вирішенні «добровільних» завдань. Отже, органи місцевого самоврядування наділені досить широкими повноваженням на місцях у всіх галузях економіки та соціального життя. В свою чергу, поділ повноважень на так звані добровільні та обов'язкові є, з одного боку, свідченням самостійності комун у вирішеннях місцевих проблем, а з іншого – реалізації державної політики в окремих галузях безпосередньо через місцеві органи влади та контролю держави над цими сферами діяльності. Суттєвою рисою Німеччини є те, що у цій державі не притаманне дублювання функцій місцевих та федеральних органів, на жаль, в Україні дублювання функцій різними органами влади остаточно ще не скасовано.

У Німеччині протягом майже 200 років ефективно працює особлива організаційна структура управління регіонального рівня, яка називається «крейси» (у середньому від 150 до 300 тисяч населення) і відповідає українським районам. Рівень областей в Україні певною мірою відповідає федеральним землям у ФРН, деякі з них за площею не перевищують область, але мають близько 5 мільйонів населення. Оскільки Німеччина є федерацією, побудова організаційної структури регіонального рівня — це завдання окремих федеральних земель. У сфері самоврядування крейс виконує всі публічні завдання, які виходять за межі компетенції громад у складі крейсу та спрямовані на надання послуг населенню крейсу [8, с. 132.].

Ще одна особливість місцевої влади в Німеччині також полягає у тому, що вона має суттєву підтримку з боку громадян. На нашу думку, це пояснюється високим рівнем довіри простого населення до посадових осіб і органів влади. У нашій країні, навпаки, корупція, незаконне збагачення за рахунок державних та місцевих коштів, нецільове використання грошових коштів призвели до негативного ставлення населення до влади, і подолати це вкрай важко. Хоча за підсумками 2023 року Україна показала найкращу динаміку Індексу сприйняття корупції (CPI), що становить вже 36 балів. Зростання показника України на 3 бали — один із найкращих результатів за минулий рік у світі, а за 10 років він збільшився на 11 балів, тож, Україна стала однією з 17 країн у цьогорічному CPI, що продемонстрували свій найкращий показник за увесь час [11]. Але цього замало для швидкого скасуваня недовіри народу до влади, тільки подолання вказаних проблем із роками змінить негативне ставлення до представників органів влади в Україні.

Фінансовою гарантією місцевого самоврядування ФРН є диверсифікована і збалансована фінансова система, згідно з якою кожен рівень територіальної організації влади має своє джерело доходів, яке є достатнім для фінансової автономії. При цьому власні податки громад становлять поземельний і промисловий податок, які стягуються виключно громадами; розміри цих податків щорічно встановлюються радами громади. Законами земель також може бути передбачено право громад на введення податків і зборів на споживання (податок на вистави, на моторні човни і катери, збір з власників собак і коней, збір за мисливство і рибальство, цільовий податок для утримання пожежної охорони тощо). Загалом, до федерального бюджету надходить близько 45 % усіх податкових надходжень, до земельного бюджету – 37 %, бюджет громади отримує близько 13 % податкових доходів [4, с. 32].

Важливо відмітити, що в Східній Німеччині, соціалістичній НДР, були зовсім інші принципи. В інтерв'ю Ґеорґа Мільбрадта, спеціального представника уряду Німеччини, яке він надав Укрінформу в 2019 році, зазначено, що у НДР прорадянська влада діяла за принципом «розділяй і володарюй», були створені маленькі, фінансово неспроможні формування, над якими легко було встановити владу [12]. Тому головною метою реформи децентралізації було створити саме спроможні громади, з чого і почалася децентралізація в Україні – укрупнення районів і створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ).

Доцільно зазначити, що Наталія Кравцова, чиновник з Черкащини, яка ще в 2014 році взяла участь у інформаційній поїздці до Федеративної республіки Німеччини у складі української делегації, зробила висновок, що децентралізація для німців – «це не розділення країни, а створення можливостей для розвитку всього державного простору на основі пріоритету повноважень громад сіл, селищ, міст. Фактично, реформа повинна дати можливості людям самим творити своє майбутнє там, де вони живуть і здійснюють свою діяльність» [13].

Реформа децентралізації в Україні, яка вже пройшла два етапи з 2014 року [14], також передбачає передачу бюджетів від місцевих держадміністрацій, що будуть замінені префектами з контрольними функціями, органам місцевого самоврядування, зокрема ОТГ. Але третій етап децентралізації можливий лише в повоєнний період. З початком воєнного стану державна влада законодавчо ввела низку обмежень щодо повноважень місцевої влади, необхідних для забезпечення оборони і військового спротиву [15], реформу буде продовжено після настання миру. Посли країн-членів «Групи семи» обговорили з представниками Асоціації міст України участь місцевих органів самоврядування у плануванні та здійсненні реформ і реконструкції. На думку G7, успішне відновлення України спиратиметься на позитивні результати децентралізації [16].

Децентралізація влади в Україні гарантуватиме виконання принципу субсидіарності, передбаченого Європейською хартією місцевого самоврядування [3]: вищі адміністративні органи повинні вирішувати конкретні проблеми лише у випадку, якщо їх вирішення силами місцевих органів є неефективним або неможливим.

Висновки. Таким чином, німецька модель децентралізації має низку особливостей, і, зважаючи на її федеральну конструкцію та давні традиції, повністю її втілити в Україні недоцільно. Проте,

можливо, Україні слід реалізувати, за зразком ФРН, розширення принципу демократії громади адміністративно-територіальної одиниці, що має виражатися у самостійному виборі моделі функціонування місцевої влади, посиленні фінансових гарантій місцевого самоврядування шляхом вирішення питання дефіциту місцевого бюджету, децентралізації власних фінансових ресурсів. Безумовно, після настання прийнятного для України миру слід завершити реформу децентралізації влади внесенням змін до Конституції (щодо децентралізації) та прийняттям необхідних законопроєктів. Але також, як бачимо з німецького досвіду, важливою є кропітка робота щодо підвищення рейтингу та довіри населення до регіональних, субрегіональних і базових органів місцевого самоврядування, а також до державної влади.

Вирішення цих питань та завершення реформи децентралізації наблизить Україну, як країну-кандидата до вступу в Євросоюз, до «європейської моделі» функціонування місцевих органів влади, що відповідає Європейській хартії місцевого самоврядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дяків В. Б. Перехід від централізованої до децентралізованої держави в контексті загальноєвропейських політичних тенденцій: на прикладі Великобританії, Німеччини та Франції. *Молодий вчений.* № 9 (97), вересень, 2021. С. 133–137.

2. Величко В. О., Фролов О. О. Концепції місцевого самоврядування. *Форум права*, 2015. № 4. С. 26–30.

3. Європейська Хартія місцевого самоврядування: ратифіковано Законом № 452/97-ВР від 15.07.97. Редакція від 16.11.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text (дата звернення: 01.03.2024).

4. Гробова В. П. Особливості місцевого самоврядування в Німеччині. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* Випуск 3-2. Том 1. 2015. С. 30–33.

5. Вюртенбергер Т., Колиско Р. Деякі концептуальні положення реформування організації державної влади: регіональний аспект. *Програма Tacis Європейського Союзу,* травень 2001. № 62. С. 47–50.

6. Гижко А. П. Світові практики впровадження децентралізації та їх досвід для України. *Політичне життя.* № 1, 2020. С. 22–29.

7. Падалко В. Централізація та децентралізація в організації служби в органах місцевого самоврядування: муніципально-правовий аспект. *Держава і право.* 2012. Вип. 57. С. 123–129.

8. Колодій О. М. Процес децентралізації: німецький досвід в українських реаліях. *Інвестиції: практика та досвід.* № 17/2018. С. 130–134.

9. Німецький експерт поділився досвідом реформ, проведених у Німеччині, з черняхівцями. URL: http://chernyakhiv-rda.gov.ua/ 2016/03/12 (дата звернення: 01.03.2024).

10. Развадовський В. Й., Голосніченко І. П. Реформування місцевого самоврядування як фактор наближення публічного управління до людини. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* Випуск 3/4 (27/28). 2015. С. 108–112.

11. Індекс сприйняття корупції CPI–2023. *Transparency International Ukraine*. URL: https://cpi.ti-ukraine.org/ (дата звернення: 01.03.2024).

12. Україна повинна думати на перспективу. *УКРІНФОРМ*. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2647503-georg-milbradt-specialnij-predstavnik-uradu-nimeccini. html (дата звернення: 01.03.2024).

13. Кравцова в Німеччині вивчала досвід децентралізації влади. 23 грудня 2014. Новини Черкас та області. *ПРОЧЕРК.* URL: https://procherk.info/news/7-cherkassy/29320-kravtsova-v-nimechchini-vivchala-dosvid-detsentralizatsiyi-vladi (дата звернення: 01.03.2024).

14. Золотарьова О., Кривенко В. Організаційно-правові аспекти децентралізації влади в Україні. VII International scientific and practical conference «Scientific Research: *Theoretical Foundations and Practical Applications»* (January 24–26, 2024). Vienna, Austria, International Scientific Unity. P. 193-198. URL: https://isu-conference.com/arkhiv/ (дата звернення: 01.03.2024).

15. Місцеве самоврядування в умовах війни з Росією. Катерина Одарченко, Голова політичної партії «Національна платформа». *LB.ua.* URL: https://lb.ua/blog/katerina_odarchenko/586766_mistseve__samovryaduvannya_umovah.html (дата звернення: 01.03.2024).

КОУЧИНГ В УПРАВЛІНСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ОСВІТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Нерубасська Алла, *д.філос.н., доцент, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін,*
ПрАТ «ВНЗ «МАУП»» saylor03@ukr.net
Кузнецова Анастасія, *ст .викладач кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін, ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»* av.Kuznetsova111@gmail.com

Анотація. В тезах аналізується проблема використання та необхідності впровадження методу коучингу в освітніх організаціях.

Abstract. The theses analyze the problem of using and the need to implement the coaching method in educational organizations.

Ефективне управління освітньою організацією вимагає від керівників використання різноманітних інструментів, які допоможуть досягати поставленої мети. У цьому контексті метод коучингу набуває все більшої популярності серед сучасних керівників, оскільки цей підхід не тільки сприяє розвитку та підвищенню ефективності роботи, а й відкриває нові можливості для розвитку організації в цілому. Крім того, у світі управління людськими ресурсами все частіше віддається перевага не тільки розумінню технічних аспектів управління, а й зосередженню на людському факторі, особливо це є важливим в системі освіти, тому використання методу коучингу в оптимізації професійної діяльності керівника є надзвичайно актуальною темою, яка потребує детального дослідження.

Дослідженням методу коучингу та формування його теоретичних та практичних засад займалися такі світові вчені, як Т. Голви, Т. Дж. Леонард, Дж. Уитмор, М. Аткінсон, М. Дауні, Э. Парслоу, Р. Прайор, М. Рэй, Дж. Смарт, Н. Сміт, Ф. Стоун, Н. Томашек та ін. В Україні технологію коучингу в контексті управлінської діяльності вивчали такі вітчизняні вчені, як В. Гурієвська, В. Жуковська, В. Кулик, Н. Лев, Є. Логвиновський, О. Марцінковська, Л. Круглова, Ю. Кравченко, М. Таран, М. Нагара. Проте, дослідження практики управління вітчизняних організацій свідчать про те, що в Україні коучинг ще немає широкого поширення. Головними користувачами коучингу є корпоративні підприємства, які здійснюють управлінське консультування філій закордонних компаній. На наш погляд, освітнім організаціям необхідно більш активно впроваджувати сучасні методи управління, в тому числі й метод коучингу, який формує емоційні компетентності учасників взаємодії. Багато закордонних (Д. Гоулман, М. Зайднер, Д. Меттьюс, Р. Д. Робертс, Л. Уитворт та ін.) та українських дослідників (Х.С. Передало, Е. Носенко, Г. Березюк, А. Филатова) займаються вивченням емоційної компетентності в управлінні та розглядають її як здатність суб'єкта керувати своїми емоціями та емоціями інших людей під час взаємодії. У роботах Д. Гоулмана показано, що емоційний інтелект відіграє важливу роль успіху керівника, а дослідження Р. Д. Робертса виявили чинники ефективності суб'єкта праці залежно від рівня емоційного інтелекту. Щоб розкрити цей потенціал керівників можна використати коучинг.

Коучинг можна визначити як процес, за допомогою якого коуч допомагає визначитися з цілями, створити план дій та підтримує в досягненні результатів. В основі методу коучингу лежить віра в те, що люди мають потенціал і самостійно можуть знайти відповіді на свої питання, а коуч служить лише як партнер, який допомагає розкрити цей потенціал [2]. В освітньої системі в роботі керівників з викладачами, а викладачів зі студентами - це ефективна парадигма комунікації, яку потрібно впроваджувати та розвівати більш усвідомлено, ніж це відбувається в освітніх закладах.

Метод коучингу у галузі управління став популярним завдяки своїй ефективності та здатності досягати реальних результатів у короткі терміни. В системі освіти він теж використовується, але не завжди. Тому освітянам необхідно звернути свою увагу на те, що коучинг сприяє розвитку лідерських навичок, підвищенню ефективності комунікації, розвитку здатності до прийняття рішень, управління емоціями та стресом, підвищенню мотивації та залученню викладачів та студентів до досягнення цілей. Коучинг може бути використаний для розвитку як професійних, так і особистісних навичок, що дозволяє досягати більшого успіху як у роботі, так і у житті в цілому.

У цій роботі ми розглядаємо коучинг не просто як метод консультування, а як філософію, яка за допомогою різних коучингових інструментів вчить усвідомлювати, ставити та досягати цілі максимально ефективно. Вважаємо, що в підготовки практичних психологів це набуває особливої актуальності та значимості. Звичайно, зараз у системі управління застосовуються різні підходи щодо роботи з людьми, але саме коучинг є важливим інструментом оптимізації, що впливає як на загальні результати організації, так і результати праці окремо взятого працівника, який відкриває нові і нові можливості. Коучинг сприяє розвитку лідерських якостей керівників та розвитку емоційних компетенцій працівників, які мають вирішальне значення для ефективності освітньої організації.

Успішне управління людьми передбачає створення сприятливих умов для досягнення успіху, де працівники отримують підтримку та можуть звертати увагу на своє фізичне та психологічний добробут. Це створення сприятливої робочої атмосфери, надання можливості працювати в гнучких графіках, забезпечення можливості навчання та розвитку та інші заходи.

Також професійна діяльність керівників пов'язана з емоційною напруженістю, яка виникає з високої відповідальності та непростих міжособистісних відносин між людьми. Це може призводити до професійних помилок та зниження ефективності роботи.

Інноваційна технологія коучингу складається з соціально-психологічних та управлінських методів, які мають на меті оцінювання емоційних та професійних компетенцій, виявлення сильних та слабких сторін, стимулювання мотивації для досягнення результату та підвищення ефективності. В Україну консультування в галузі управління на основі методу коучингу прийшло з початку нового тисячоліття і поступово стало напрямком з використанням методів активного спостереження і слухання, технологій питань, проєктивних методик, нейролінгвістичного програмування та елементів глибинної психології й психотерапії. Нова філософія управління персоналом передбачає створення сприятливого середовища для працівників та студентів, заохочення культури взаємодії та використання потужних інструментів аналітики для контролювання розвитку власної кар'єри. Сучасні

організаційні коучингові технології допомагають освітнім організаціям збільшувати потенціал функції управління персоналом.

Метод коучингу створений для людей, які хочуть постійно вдосконалюватися та усвідомлюють необхідність змін, у тому числі й для керівників, які ставить перед собою завдання професійного зростання. А це корелюється з професійною діяльністю педагогів. Всі вправи, техніки, інструменти, які застосовуються на коучингових сесіях, створені для фокусування уваги на конкретні кроки до цілей та пошук мотивації до здійснення цих кроків. В учбовому процесі постановка та вибір мети й мотивація студентів є однією із головних задач для досягнення ефективності в результатах навчання. «Як інструментарій розвитку персоналу коучинг допомагає працівникам у підвищенні рівня їх соціально-психологічної компетентності в процесі виконання спільної роботи та формування командних взаємовідносин. Під час його застосування використовуються певні методи, техніки постановки питань спільного обговорення тощо» [1, с.55].

Якщо ми сьогодні говоримо про гуманістичну освіту, то ми повинні мати на увазі необхідність розвитку методів, які допоможуть досягати ефективності в освітньому процесі та во взаємодії керівників та викладачів. Сучасний стиль управління, який базується на коучингу, повинен визначати працівників як надзвичайно цінний ресурс організації. Кожна людина розглядається як унікальна творча особистість, яка має можливість самостійно розв'язувати багато завдань, виявляти ініціативу, робити вибір, брати на себе відповідальність та приймати рішення.

У багатьох випадках суспільна потреба у новому стилі управління не втілюється на практиці через недооцінення багатьма керівниками важливості змін, заохочення інновацій та врахування соціально-психологічних характеристик персоналу. Такий підхід до управління має негативний вплив на ефективність роботи організацій та призводить до несприятливих результатів їх діяльності. У світлі економічної кризи в Україні та випробувань, пов'язаних з війною, особливо важливо модернізувати управлінські технології, покращувати процеси професійної підготовки та перепідготовки керівників, впроваджуючи заходи, спрямовані на розвиток їх коучингових компетенцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Миколайчук І. Коучинг у системі управління підприємством. Вісник КНТЕУ, 2015. № 4. 50-67 с.
2. Визначення коучингу. URL: https://erickson.kh.ua/opredelenie-koaching/ (дата звернення: 07.04.2024).

ГАРМОНІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Нестеренко Алла,
д.ю.н., доцент, магістр психології, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ "МАУП"» Parisplus@ukr.net

Анотація. Стаття присвячена аналізу психологічних аспектів впливу воєнного конфлікту на розвиток особистості та пошуку шляхів сприяння гармонійному розвитку в умовах воєнного конфлікту в Україні. Автор розглядає останні дослідження та наукові публікації з цієї теми з метою розуміння ефективності стратегії та інтервенції для підтримки психічного здоров'я та розвитку особистості в умовах військового конфлікту. Ця стаття спрямована на покращення якості життя українського населення через розвиток практичних рекомендацій та інструментів психологічної підтримки.

Abstract. The article is dedicated to analyzing the psychological aspects of the impact of armed conflict on personality development and searching for ways to support harmonious development in the conditions of armed conflict in Ukraine. The authors examine the latest research and scientific publications on this topic to understand effective strategies and interventions to support mental health and personality development in the conditions of armed conflict. This article aims to improve the quality of life of the Ukrainian population through the development of practical recommendations and tools for psychological support.

Вступ. Україна, як і багато інших країн, зіткнулась з випробуваннями війни та конфліктів, яка серйозно впливає на психічний стан населення. В умовах таких складних соціально-політичних умов, питання гармонійного розвитку особистості стає особливо актуальним. В цій статті ми дослідимо вплив воєнного конфлікту на психологічний розвиток людини в Україні та розглянемо шляхи стимулювання гармонійного розвитку особистості в умовах воєнного напруження.

Актуальність. У сучасному світі, коли військові конфлікти та кризові ситуації стають все більш поширеними, важливо розуміти, які впливи вони мають на психологічний стан і розвиток особистості. Україна, яка зазнає військової агресії, стала ареною для дослідження впливу воєнних подій на психічне здоров'я та розвиток своїх громадян. Розуміння та вирішення психологічних проблем, що виникають в умовах воєнного напруження, є важливим завданням для психологів, соціологів, педагогів та інших спеціалістів, що працюють з населенням. Тому актуальність дослідження гармонійного розвитку особистості в умовах війни в Україні неоспорима і потребує подальшого наукового вивчення та практичних заходів.

Мета статті полягає в аналізі психологічних аспектів впливу воєнного конфлікту на особистість та визначенні шляхів стимулювання гармонічного розвитку під час таких складних умов. Шляхом огляду останніх досліджень та наукових публікацій, ми прагнемо зрозуміти, які стратегії та інтервенції можуть бути ефективними для підтримки психічного здоров’я, адаптації та самореалізації українців у умовах військового конфлікту. Наша мета – зробити внесок у розуміння та практику

психологічної підтримки та розвитку особистості в умовах воєнного напруження, сприяючи підвищенню якості життя населення України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Один з відомих психологів, який досліджував психологічні аспекти воєнного конфлікту та його вплив на особистість, це Ерік Еріксон [5]. Він вніс значний внесок у розуміння розвитку особистості в умовах стресу та кризових ситуацій. Еріксон звертав увагу на те, як важливо забезпечити психологічну підтримку та можливості для самореалізації під час воєнного конфлікту, щоб особистість могла подолати стрес та розвиватися гармонійно. В останні десятиліття психологічна наука значно посилила інтерес до проблеми вивчення розвитку особистості, зокрема гармонійного її розвитку, при цьому особлива увага приділяється особливостям розвитку особистості в умовах сьогодення задля відновлення її психологічного здоров'я. Українські науковці О.М. Кокун, І.Я. Коцан, Г.В. Ложкін, С.Д. Максименко, М.І. Мушкевич, Н.В. Родіна, Т.М. Титаренко та ін. досліджують психологічне здоров'я особистості та її гармонійний розвиток в умовах переживання травматичного досвіду та його впливу на особистість з метою його подальшого відновлення [1,2,3,4]. На думку науковців, гармонійний розвиток особистості детерміновано наступними складовими, до яких належить ціннісне та смислове наповнення людини, сенс життя, ефективні копінг-стратегії, психологічне здоров'я, благополуччя та ін. У процесі свого розвитку та життєвого шляху людина знаходить внутрішні ціннісно-смислові координати і, виходячи з них, здійснює певні вибори і вчинки, які формують її як особистість і визначають її життєвий шлях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Саме зараз, у зв'язку з ситуацією загрози життя, поняття збереження психологічного здоров'я особистості стає найбільш актуальним та нагальним для вирішення. Напрямки вирішення цих практичних проблем можуть бути різними, в залежності від багатьох чинників та складових, які впливають на гармонійний розвиток особистості. На думку R. May, для виховання гармонійно розвиненої особистості потрібно в дитині сформувати душевну цілісність, і чим розвиненіша душевна цілісність, тим більш психологічно здоровою буде особистість [9]. У сучасних західних дослідженнях широко використовують термін «positive mental health» (позитивне ментальне здоров'я), в якому поєднуються гедоністичний (як відчуття щастя й задоволеності) та евдемонічний (як повнота самореалізації) підходи до аналізу цього феномену [8]. На думку науковця G. Vaillant [10], психічне здоров'я (mental health) визначається наявністю багатьох сильних сторін людини, а не відсутністю слабких сторін та визначається як зрілість та домінування позитивних емоцій. Дослідник також розглядає психічне здоров'я особистості як високий соціально-емоційний інтелект, як відчуття суб'єктивного благополуччя та стійкість особистості [10]. Особливої уваги, на нашу думку, з метою дослідження гармонійного розвитку особистості, заслуговує наявність багатьох сильних сторін особистості, до яких ми відносимо конструктивні копінг-стратегії та наступні складові: Цінності особистісної гармонії; Цінності духовні; Спосіб життя; Саморегуляції емоцій; Конструктивність спілкування; Самоорганізація особистості; Помірність сили бажань та досягнень; Самостійність; Задоволеність життям та стосунками з людьми; Життєве самовизначення; Життєва самореалізація; Позитивність самооцінки. Саме ці складові нами було досліджено за допомогою наступних психодіагностичних методик: опитувальника «Інтегральна гармонійність особистості» (О.І. Моткова)

та методики WOCQ (в модифікації Н.В. Родіни). За результатами проведеного дослідження виявлено, що досліджувані намагаються раціонально підійти до аналізу складної ситуації та створити план рішення й діяти за ним. Респонденти схильні використовувати конструктивні копінг-стратегії, а в ситуації загрози життю використовують копінг-стратегію «Вирішення проблеми». Такі складові як Саморегуляція емоцій та Цінності особистісної гармонії позитивно корелюють із копінг-стратегією «Фокусування на позитиві». У контексті воєнного конфлікту в Україні, копінг-стратегії стають особливо важливими для збереження психологічного здоров'я та гармонійного розвитку особистості. Деякі з копінг-стратегій, які можуть бути корисними в умовах воєнного конфлікту, включають:

Активний копінг: Ця стратегія включає в себе прийоми, спрямовані на активну подолання стресу та вирішення проблем. Наприклад, пошук рішень, планування дій, здійснення фізичної активності. Так Міллер та Річардл Лазарус вивчали стратегії активного копінгу та розвинули концепцію стресу-запобігання [7].

Позитивне переосмислення: Це прийом, який полягає в зосередженні на позитивних аспектах ситуації та знаходженні в ній нового значення або можливостей для особистісного зростання. Мартін Селігман та Крістофер Петерс вивчають позитивну психологію та стратегії оптимізму [6].

Соціальна підтримка: Отримання підтримки від родини, друзів, співробітників або професійних психологів може допомогти особистості впоратися зі стресом та відчувати підтримку в умовах воєнного конфлікту. Уолтер Мітчел та Льюіс Рош вивчають соціальну підтримку та її вплив на психологічне благополуччя.

Емоційне вираження: Дозволити собі відчувати та виражати свої емоції - це важливий крок у подоланні стресу та покращенні психічного здоров'я. Деніел Гоулман та Пол Екман досліджують емоційний інтелект та емоційні вирази.

Стратегії саморегуляції: Включають в себе прийоми релаксації, медитації, глибокого дихання та інші методи, спрямовані на зниження рівня стресу та покращення психологічного стану. Джон Кабат-Зінн та Джеймс Гросс досліджують медитацію та стратегії саморегуляції емоцій.

Розглянувши дану тему, можна зробити наступні **висновки.**

Необхідність психологічної підтримки: Воєнні конфлікти мають серйозний вплив на психічне здоров'я та розвиток особистості. Тому важливо забезпечити доступ до психологічної підтримки для населення, особливо для вразливих груп, таких як діти, військовослужбовці та переселенці.

Розвиток стресостійкості: Уміння подолати стрес та адаптуватися до нових умов є важливою навичкою в умовах воєнного конфлікту. Психологічні програми та практики, спрямовані на розвиток стресостійкості та психологічної стійкості, можуть допомогти особистості зберегти психічне здоров'я.

Підтримка самореалізації: Незважаючи на воєнний конфлікт, важливо стимулювати можливості для особистісного розвитку та самореалізації. Це може включати розвиток освітніх та творчих ініціатив, підтримку в сфері культури та мистецтва, а також створення умов для розвитку бізнесу та соціального підприємництва.

Важливість соціальної підтримки: Воєнний конфлікт може призвести до розриву соціальних зв'язків та втрати підтримки. Створення механізмів соціальної підтримки та взаємодопомоги важливо для підтримки психічного здоров'я та гармонійного розвитку особистості.

Потреба у наукових та практичних дослідженнях: Для ефективного розв'язання психологічних проблем, що виникають в умовах воєнного конфлікту, потрібні подальші наукові дослідження та розробка практичних методик та програм інтервенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коцан І. Я., Ложкін Г. В., Мушкевич М. І. Психологія здоров"я людини / за ред. І. Я. Коцана. Луцьк: РВВ «Вужа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011. 430 с.

2. Максименко С. Д., Кокун О. М. Загальні концептуальні засади пропагування психологігієнічного виховання і здорового способу життя серед сучасної молоді. *Практична психологія та соціальна робота.* 2011. № 11. С. 75–77.

3. Родіна Н В. Розвиток копінгу на протязі життєвого шляху особистості. *Вісник Одеського національного університету.* 2014. Т. 19, Вип. 1(31). С. 279–289.

4. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності: навч. посіб. Київ: ДП Спеціалізоване видавництво «Либідь», 2003. 376 с.

5. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / А. В. Толстых (общ. ред. и предисл.), А. Д. Андреева (пер.). М.: Прогресс, 1996. 344 с.

6. Christopher Peterson, Martin E.P. Seligman Character Strengths and Virtues: Oxford University Press, 2004. 800 c.

7. Lazarus Richard S. and Folkman Susan The concept of coping // Monat A. and Richard S. Lazarus. Stress and Coping. N.-Y. 1991. C. 189–206.

8. Lukat Ju., Margraf Ju., Lutz R., Van der Veld W.M., Becker E.S. Psychometric properties of the Positive Mental Health Scale (PMH-scale). *BMC Psychology.* 2016. № 4(1). P. 59–71.

9. May R. The Discovery Of Being: Writings In Existential Psychology. W. W. Norton & Company. 1995. 192 p.

10. Vaillant G. E. Positive mental health: is there a cross-cultural definition? *World Psychiatry*. 2012. № 11(2). P. 93–99.

ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ: ВІД ІЛЮЗІЇ ДО ІДЕНТИЧНОСТІ

Нерубасська Алла, *д.філос.н., доцент, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін, ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»* saylor03@ukr.net
Сапега Павло*, студент 3-го курсу спеціальності Психологія,*
Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ" МАУП»»
elpabloua@gmail.com

Анотація. Звернено увагу на технічну природу віртуальної реальності та філософію її розвитку в контексті ескапізму та ідентичності особистості в сучасному світі.

Abstract. Attention is drawn to the technical nature of virtual reality and the philosophy of its development in the context of escapism and personal identity in the modern world.

Віртуальна реальність (VR), стає дедалі популярнішим технологічним засобом. Вона дає змогу людям занурюватись у штучні світи, взаємодіяти з віртуальними об'єктами та переживати різноманітні емоції, як наслідок, VR може мати значний вплив на людську психіку та ідентичність.

Вплив віртуального світу на особистість може призводити до таких негативних наслідків, як залежність від інтернету та соціальних мереж, втрата реальних зв'язків і спілкування, спотворення реальності, збільшення рівня стресу та тривожності через постійну онлайн-присутність. Віртуальний світ може впливати на формування особистості, спотворюючи уявлення про навколишній світ через фільтр ідеалізованих або спотворених образів, представлених в онлайн-середовищах.

Вивчення актуального питання впливу VR на людину турбує багатьох молодих вчених, серед котрих можна виділити: Мурадян Н.С. [1], Калганов М. [2], Немеш О.М. [3], Башманівська Я.В.[4], Власенко Ф.П. [5]. Однак, філософська-психологічні впливи недостатньо представлені у науковому полі.

Метою дослідження є проведення філософського аналізу VR та визначення його впливу на психіку та індивідуальність людини.

З появою нових технологій, таких як віртуальна реальність (VR), людина зіткнулась з можливістю перевизначення сприйняття світу і свого місця в ньому. Обґрунтованість і глобальність проникнення VR в соціальне життя дає підставу вести мову про "віртуалізацію" суспільства, яка змінює спосіб життя людей, роблячи його синтетичним, посилюючи прагнення потрапити в нові його шари [1]. Цей процес має не тільки технічний, а й філософсько-психологічний характер, в наслідок чого постає питання про те, як вплив VR формує психіку і змінює ідентичність особистості. Філософія в цьому питанні відіграє ключову роль, бо саме вона допомагає зрозуміти глибинні аспекти цього впливу. Вважається, що віртуальна реальність народилася з появою комп'ютерів, але вже в Стародавньому Римі історик Пліній Старший висловлював інтерес до ілюзії сприйняття. З античних часів людину бентежило питання реальності та ілюзії, розуміючи, що сприйняття світу формується не тільки зовнішніми факторами, а й внутрішнім світом, тому віртуальна реальність, будучи середовищем, створеним людиною, являє собою нову форму впливу на світосприйняття. В наш час, у 1962 році Мортон Хейліг (Morton Heilig), якого називають "батьком віртуальної реальності",

запатентував машину під назвою “Сенсорама” – пристрій, що є одним з перших приладів застосування технології мультисенсорного занурення, тобто перший в світі віртуальний симулятор [6]. А термін “віртуальна реальність” ввів у 1984 році американський дослідник Джарон Ланье (Jaron Zepel Lanier), який визначає її як ілюзорну реальність, породжену комп’ютерними технологіями. В свою чергу, французький соціолог Жан Бодрійяр (Jean Baudrillard), розглядає VR як “реальність, створену на базі ціннісних та інституційних елементів симуляції суспільства”. В результаті, людська сутність проявляється не в реальному, а в віртуальному суспільстві, де людина взаємодіє не з реальними речами, а з їх симуляціями [7]. VR - це створене комп'ютером 3D-зображення, яке може зображати різноманітних людей, об'єкти або послідовність подій. Технологія призначена для того, щоб показати глядачеві віртуальну імітацію реальності і зробити досвід максимально реалістичним. Віртуальні світи - це комп'ютерно змодельовані місця, де за допомогою аватара людина може досліджувати віртуальний світ, та брати участь у різноманітних завданнях. Вони приваблюють можливістю взаємодії, самовираження або підвищення самооцінки та дозволяють задовольняти соціальні потреби, а тому є різновидом залежності яка крок за кроком може назавжди змінити людську психіку та вплинути на її ідентичність. Саме в цьому аспекті, необхідно зазначити слова Е. Еріксона, за якими ідентичність індивіда ґрунтується на двох спостереженнях, які існують водночас: відчутті тотожності самому собі та неперервності свого існування в часі і просторі й усвідомленні того факту, що тотожність і неперервність визнаються оточуючими [8]. Технологія VR надає можливість переживати різні ситуації та ролі, що має безпосередній вплив на людські відчуття та ідентичність. Однак, це також може призвести до втрати зв'язку з реальністю, спотворення уявлень про навколишній світ.

Джордж Берклі вперше сформулював думку про те, що зовнішня, незалежна реальність, яка перебуває по інший бік людської свідомості, створюється цією свідомістю, так чи інакше, як певна послідовність, яка визначається як річ. Ефект віртуалізації реальності полягає у співвіднесенні людського досвіду й пізнання з певною матеріалізацією віртуальних процесів, що відбувається всередині нас [1]. VR впливає на психіку людини, занурюючи її в інший світ, відмінний від реальності, провокуючи такий різновид психологічного захисту як ескапізм, тобто непереборне прагнення втечі від реальності в альтернативний світ, де можна забути про свої турботи, проблеми, та стреси.

Бачення кращого світу зачіпає свідомість людей, що відмовляються змиритись з недосконалістю реального світу. Карен Хорні (Karen Horney), в своїй книзі “Невротична особистість нашого часу”, розмірковує на тему доповнення свого “Я” віртуальним, “покращеним “Я”, що зосереджує увагу на існуючих конфліктах особистості і включає в сферу уваги соціальні та культурні чинники розвитку неврозів [9]. Одним із ключових питань, що порушується у контексті впливу VR на психіку та ідентичність, є питання про те, де закінчується віртуальна реальність і починається реальність. Філософський аспект цього питання стосується сутності власного "Я" і того, як воно взаємодіє з віртуальним світом. Чи може віртуальний досвід змінити уявлення про себе настільки, що людина почне ототожнювати себе зі створеним віртуальним образом? В такому аспекті людина може стикнутися вже з психологічними впливами та тисками з боку джерела віртуальної реальності, наслідками цього впливу як позитивними, так й негативними. Крім цього, існують проблеми,

пов’язаними зі шкодою не тільки психологічному, психічному, а й фізичному здоров’ю людини. А якщо піти далі, це може бути ще й небезпечним для життя людини.

Таким чином, зрозуміло, що в сучасному світі технології будуть відігравати дедалі більшу роль у повсякденному житті людини. VR являє собою середовище, створене за допомогою спеціального обладнання, що занурює людину в штучний світ, який вона може сприймати як реальний, а тому, являє собою унікальний засіб для втечі від реальності. Однак, необхідно пам'ятати про можливі негативні наслідки такої втечі, такі як соціальна ізоляція, втрата контакту з реальним світом і розвиток залежності, погіршення психічного та фізичного здоров’я. Важливо знаходити баланс між використанням віртуальної реальності і підтриманням зв'язку з реальним світом та оточуючими людьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мурадян Н.С. Віртуальність та реальність: їх взаємодія, вплив на правосвідомість та правила безпеки і обмеження. Актуальні проблеми та перспективи розвитку юридичної науки, освіти та технологій у XXI столітті в дослідженнях молодих учених. 2023. С.120-123.

2. Калганов М. Філософське осмислення взаємодії людини та віртуальної реальності. Вісник Львівського університету. 2023. №46. С.37-44.

3. Немеш О.М. Віртуальна діяльність особистості: структура та динаміка психологічного змісту: Монографія. Київ: Слово, 2017. 391с.

4. Башманівська Я.В. Віртуальна реальність як чинник зростаючого усамітнення людини. Вісник Житомирського державного університету. 2013. №3(69). С.15-19.

5. Власенко Ф.П. Віртуальна реальність як простір соціалізації індивіда. Гуманітарний вісник ЗДІА. 2014. № 56. С.208-217

6. Сенсорама. URL: https://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=%D0%A1%D0%B5%D0%BD%D1%81%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0&stable=1 (дата звернення: 24.03.2024)

7. Доповнена і віртуальна реальність: схожість та відмінність. 2019. URL: https://smart-eam.com/ua/news/dopolnennaja-i-virtualnaja-realnost-shodstvo-i-razlichie/ (дата звернення: 11.03.2024)

8. Яківна І.І. Становлення ідентичності особистості в контексті зарубіжної психології. Освіта регіону. 2010. №1. С.112.

9. Шкробут М. Карен Хорні – Невротична особистість нашого часу (аудіонига). 2016. URL: http://christian-psychology.org.ua/student/4294-karen-horn-nevrotichna-osobiststst-nashogo-chasu-audokniga.html (дата звернення: 31.03.2024)

ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ НА РОБОЧЕ СЕРЕДОВИЩЕ

Нестеренко Алла, *д.ю.н., доцент, магістр психології,*
доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін
Одеський інститут ПрАТ " ВНЗ" МАУП, Parisplus@ukr.net
Шелепун Єлизавета, *студентка 3 курсу спеціальності «Психологія»*
Одеського інституту ПрАТ « ВНЗ» МАУП

Анотація. *Авторами досліджено вплив психологічного клімату на робоче середовище у колективі. Інформаційною базою тез є дані досліджень провідних зарубіжних фахівців, матеріали наукових та аналітичних публікацій з досліджуваного питання.*

Abstract*. The authors investigated the influence of the psychological climate on the working environment in the team. The information base of theses is research data of leading foreign specialists, materials of scientific and analytical publications on the researched issue.*

Вступ. Психологічний клімат – це стиль, емоційно забарвлене спілкування і взаємодія людей, яка впливає на їх спільну діяльність; переважний відносно стійкий емоційний настрій людей в колективі. Це невидима, тонка, делікатна, психологічна сторона взаємостосунків між людьми з їх моральними нормами та інтересами [2]. Розуміння психологічного клімату в робочому середовищі включає оцінку різних аспектів, таких як взаємини між співробітниками, стиль керівництва, рівень відкритості до ідей та загальна емоційна атмосфера, що впливає на ефективність та комфорт працівників. Психологічний клімат в робочому середовищі має велике значення, оскільки він впливає на багато аспектів життя працівників і результативність організації в цілому. Значення психологічного клімату включає мотивацію та задоволення працею, що підвищує продуктивність працівників, а також здоров'я та добробут, знижуючи рівень стресу та покращуючи загальний стан працівників.

Постановка проблеми. Полягає в ідентифікації та уточненні конкретних аспектів психологічного клімату в робочому середовищі, які потребують уваги та можуть впливати на ефективність та щастя працівників. Це можуть бути такі питання, як висока норма конфліктів, відчуття відчуженості серед колег, або низький рівень мотивації та задоволення від роботи. Проблема психологічного клімату в робочому середовищі має велике значення як для працівників, так і для організацій та їхнього менеджменту. Від психологічного клімату залежить емоційна стабільність працівників, їхнє задоволення від роботи, ефективність колективу та загальна продуктивність бізнесу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В наступний час значна увага наукових досліджень зосереджена на аналізі значення психологічного клімату в робочому середовищі. Дослідження в Університеті Айови, яке досліджувало зв'язок між психологічним кліматом та інноваційною поведінкою, було проведено командою дослідників на чолі з Джеффрі Пфеффером у 2018 році [1]. Для цього вони опитали 200 команд з різних організацій. Учасники опитування відповіли на питання про психологічний клімат у своїй команді та про свою інноваційну поведінку. Дослідники аналізували дані, щоб визначити, чи існує зв'язок між психологічним кліматом та інноваційною поведінкою. Основні результати дослідження показують, що існує позитивний зв'язок між

психологічним кліматом та інноваційною поведінкою. Команди з позитивним психологічним кліматом виявили більший рівень інноваційної активності. Цей зв'язок пояснюється двома факторами: психологічною безпекою, де команди з високим рівнем довіри мають більшу схильність до інновацій, та підтримкою інновацій, де керівники та члени команди сприяють інноваціям. Інші результати показали, що демографічні фактори, такі як вік, стать, освіта, не впливають на інноваційну поведінку. Також виявлено, що зв'язок між психологічним кліматом та інноваційною поведінкою був сильнішим у командах з високим рівнем довіри між її членами. Також, треба згадати Абрахама Маслоу, він відіграв значну роль у розвитку психології, особливо щодо розуміння людської мотивації та потреб. Його теорія самоактуалізації дійсно підкреслює важливість створення умов для росту та саморозвитку. Зона комфорту, яку він описав, відображає місце, де людина відчуває себе найбільш упевнено і захищено, що сприяє її особистісному зростанню та самореалізації. Його підходи до психологічного комфорту в колективі, такі як увага, підтримка, безпека та можливість виразити себе, важливі для побудови здорового та продуктивного робочого середовища [9]. Українські фахівці, які досліджують вплив психологічного клімату на робоче середовище: Скворчевська Євгенія[8], Долинська Любов[3], Світлана Паніна [5].

Мета дослідження. Полягає у вивченні взаємозв'язку між психологічним кліматом і робочим середовищем з метою розуміння та ідентифікації його впливу на ефективність та задоволення працівників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для розуміння впливу психологічного клімату на робоче середовище, треба розглянути механізм взаємозв'язку між психологічним кліматом та робочим середовищем. Механізм взаємозв'язку між психологічним кліматом та робочим середовищем є двостороннім.

По-перше, фізичні фактори середовища мають вплив на роботу працівників через якість освітлення, рівень шуму на робочому місці, комфортність та правильна організація робочого місця [5].

По-друге, якщо розглядати аспекти робочого середовища, то треба виділити стилі керівництва: Демократичний заохочує автономію та прийняття рішень працівниками, делегування повноважень, відкриту комунікацію та зворотний зв'язок, підтримку та наставництво. Авторитарний стиль відзначається жорстким контролем, обмеженою автономією, недосконалою комунікацією та відсутністю підтримки. Комунікація може бути відкритою та прозорою, з доступом до інформації, активним слуханням та конструктивною критикою, або неефективною, коли обмежений доступ до інформації та відсутній зворотний зв'язок [4].

По-третє, взаємини в колективі відіграють ключову роль у формуванні психологічного клімату та загальної атмосфери на робочому місці. Позитивні міжособистісні відносини сприяють співпраці, взаємодопомозі та взаєморозумінню між колегами. Вони створюють атмосферу довіри, відкритості та підтримки, що сприяє підвищенню ефективності та задоволеності працівників. Негативні взаємини, навпаки, можуть призводити до конфліктів, напруги та відчуття нестабільності в колективі. Тому важливо розвивати позитивні міжособистісні зв'язки через спільні заходи, такі як

командні події, тренінги з розвитку комунікаційних навичок та сприяння взаємопідтримки та взаєморозумінню [10].

По-четверте, можливості для розвитку та культура організації визначають успішність та ефективність колективу. Це включає в себе доступ до навчання та тренінгів, можливість кар'єрного зростання, а також стимулювання саморозвитку та вдосконалення професійних навичок працівників. Культура організації відображається у цінностях, нормах та підходах до роботи. Сприятлива культура організації сприяє відчуттю приналежності та мотивації працівників, а також створює атмосферу взаємопідтримки, відкритості та довіри. Заходи щодо розвитку та підтримки культури організації можуть включати проведення регулярних зборів, стимулювання ініціативності та творчості, а також впровадження систем нагородження та визнання за досягнення [7].

Можемо зробити **висновок**, що психологічний клімат та робоче середовище мають взаємозв'язок, який виявляється через різноманітні фізичні та соціальні аспекти. Зокрема, фізичні умови, такі як освітлення та комфортність робочого простору, впливають на емоційний стан працівників. Стиль керівництва та рівень комунікації в колективі також мають значний вплив на загальний психологічний клімат. Взаємини між співробітниками формують атмосферу в колективі, яка може бути сприятливою або негативною для продуктивної діяльності. Також важливими є можливості для професійного розвитку та загальна культура організації, які визначають міру задоволеності працівників та їхню відданість компанії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Pfeffer, J. (2018). The human equation: Building a culture of belonging at work. Harper Business (дата звернення: 31.03.2024)
2. Психологічний клімат і його вплив на ефективність діяльності під колективу URL:http://surl.li/scjsp (дата звернення: 31.03.2024)
3. Долінська Л.В., Короход Я.Д. Психологія праці: методичні рекомендації для самостійної роботи здобувачів вищої освіти. Одеса: НУ ОЮА, 2020. – 14.
4. Емі Едмондсон. Присутність: як лідери з'являються, коли це має значення найбільше. Видавництво: Harper Business. 2017. С. 56 – 95.
5. Кеннет МакК. Мак. Фізичні фактори робочого середовища. Видавництво: CRC Press. Бока-Ратон, 2017. С. 345 – 468.
6. Паніна Світлана. Формування сприятливого психологічного клімату в організації. Теоретичні та практичні аспекти психології: збірник наукових праць. 2019. Вип. 33. С. 132-137.
7. Патрик Ленсиони. Перевага. У чому сила корпоративної культури. Видавництво: «Наш Формат». Київ, 2017. С. 47 – 76.
8. Психологія праці: навч. посібник. за ред. Є. Л. Скворчевської; Держ. біотехнол. ун-т – Харків, 2022. – 114.
9. Столяренко Ольга. Психологія Особистості. Видавництво: Центр навчальної літератури. Київ, 2019. С. 48 – 52.

ВИКОРИСТАННЯ ІНОЗЕМНОГО ДОСВІДУ: ШЛЯХИ УСПІШНОЇ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ

Кокорєв Олексій, *д.політ.н., доцент, доцент кафедри ЖСКІТП Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку* kokorev@ukr.net
Савицький Андрій, *к.юр.н. старший викладач кафедри ЖСКІТП Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку* asavitsk83@gmail.com

Анотація. Розглядаються заходи запобігання корупції, які застосовуються в деяких зарубіжних країнах, з метою вивчення можливості їх впровадження в Україні. Був проведений аналіз антикорупційної діяльності трьох країн: Данії, Фінляндії та Нової Зеландії, які обрані через їх низький рівень корупції.

Abstract. It looks like corruption is on the way to becoming a problem in some foreign countries, with a view to assessing the possibility of their implementation in Ukraine. An analysis of the anti-corruption activities of three countries: Denmark, Finland and New Zealand was carried out, as evidenced by their low level of corruption.

Ключові слова: корупція, протидії корупції, зарубіжний досвід, антикорупційна стратегія, НАБУ, ДАП, безпека.

Мета - оцінка корупційної ситуації в Україні за 2023 рік, застосування досвіду стран-аутсайдерів індексу сприйняття корупції.

Методи дослідження. У дослідженні використовувались матеріали компанії Transparency International [1]. Під час аналізу міжнародного досвіду боротьби з корупцією були використані матеріали із офіційного сайту Данії [3], Фінляндії [2] та Нової Зеландії [4].

Корупція є однією з найбільш гострих проблем сучасної України. Антикорупційна стратегія України на 2020 – 2024 рр.: в якості основних напрямів антикорупційної політики визначають оптимізацію функцій держави та місцевого самоврядування; цифрову трансформацію реалізації повноважень органами державної влади та місцевого самоврядування, забезпечення прозорості їх діяльності для мінімізації корупційних ризиків; створення на противагу існуючим корупційним практикам більш зручних та законних способів задоволення потреб фізичних і юридичних осіб; забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення; формування суспільної нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права.

Найвідомішим показником рівня сприйняття корупції у тій чи іншій країні світу є індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI), який розраховується міжнародною організацією Transparency International з 1995 року.

Ключовим показником Індексу є кількість балів, а не місце в рейтингу. Мінімальна оцінка (0 балів) означає, що корупція фактично підміняє собою державу, максимальна (100 балів) свідчить про те, що корупція майже відсутня. CPI вимірює саме сприйняття, а не фактичний рівень корупції.

За результатами 2023 року Україна отримала 36 зі 100 балів.

В нижченаведеній таблиці надані результати по CPI, які отримала Україна за останні 10 років.

Таблиця 1.

Результати рівня сприйняття корупції

Рік	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
CPI, бали	25	26	27	29	30	32	30	33	32	33	36
Місце	144	142	130	131	130	120	126	117	122	116	104

Джерело: таблиця створена на основі опрацьованих матеріалів: [4]

За зазначений період Україна додала загалом 11 балів у дослідженні. Це найбільший приріст серед країн, які зараз мають статус кандидаток до ЄС. Останнє дослідження покриває період з лютого 2021 року по вересень 2023 року. Суттєвий приріст показника Україна отримала саме за час повномасштабної війни. Зростання України на 3 бали — один із найкращих результатів за минулий рік у світі.

Також Україна стала однією з 17 країн в цьогорічному CPI, що продемонстрували свій найкращий показник за увесь час.

Експерти Transparency International Ukraine виділяють ключові події, які вплинули на результат:

- ухвалення та реалізація Антикорупційної стратегії та Державної антикорупційної програми (ДАП);
- активізація затримань і розслідувань у топ корупційних справах;
- проведення більшості закупівель у Prozorro.

Одним з чинників, які вплинули на зростання рейтингу України, є ухвалення та початок реалізації ДАП на 2023-2025 роки на основі прийнятої раніше Антикорупційної стратегії.

Такий результат Україна отримала тому, що справді виконує антикорупційні вимоги Європейського Союзу, зокрема щодо прийняття антикорупційної стратегії, збільшення штату НАБУ та інших антикорупційних органів, винесення вироків у справах по корупцію тощо.

Від успішності рішення питання запобігання корупції в Україні та розбудови доброчесності залежить вступ України до ЄС, НАТО та ОЕСР, довіра міжнародних партнерів, відповідно економічна та військова підтримка.

Світові лідери Індексу сприйняття корупції-2023 майже не змінилися. Очолює список Данія із 90 балами. Друге місце займає Фінляндія, яка набрала 87 балів, наступні - Нова Зеландія із 85 балами.

Для виправлення поточної негативної ситуації необхідно і доцільно перейняти передовий зарубіжний досвід. Але водночас слід зазначити, що не існує універсальної моделі, не можна просто за допомогою систем та методів, які працюють в будь-якій країні подолати корупцію. Кожна з країн, що досягли успіху в антикорупції, проходила свій власний довгий шлях. Саме тому ані Україна, ані

будь-яка інша країна не може просто взяти й повністю перейняти модель, наприклад, Данії чи Фінляндії, можна застосувати якісь окремі практики, релевантні для України. В Україні, перш за все потрібне небажання суспільства жити в такій країні. Вказані заходи повинні впроваджуватися у взаємодії публічної влади та громадянського суспільства. Важливо не лише приймати антикорупційні закони, а необхідно їх виконувати всім і кожному. Тому перспективними вбачаються подальші дослідження щодо мінімізації і подолання явища корупції в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *URL: https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2023/ (дата звернення: 24.01.2024)*
2. *URL: https://korruptiontorjunta.fi/korruptiontorjunta-suomessa (дата звернення: 26.01.2024)*
3. *URL: https://um.dk/en/danida/anti-corruption (дата звернення: 26.01.2024)*
4. *URL: https://www.dlapiper.com/en/insights/publications/2019/09/global-bribery-offenses-guide/new-zealand (дата звернення: 26.01.2024)*

УКРАЇНСЬКИЙ ДОНБАС У ПЕРІОД НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 рр.

Боган Сергій, *кандидат історичних наук,*
доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Одеського інституту МАУП,
старший науковий співробітник Одеського історико-краєзнавчого музею super.adlerhorst@ukr.net

Анотація. *У статті автор розглядає історію українського національного, політичного, військового та повстанського руху на Донеччині та Луганщині у період Української національної революції 1917-1921 рр.*

Ключові слова: *повіт, Вільне Козацтво, офіцери, повстанці, більшовицький.*

Abstract*. In the presented article an author investigates the history of Ukrainian national, political, military and rebellion movement in Donetsk and Luhansk regions during Ukrainian national revolution (1917-1921).*

Key words: *department, Free Cossacks, officers, rebellions, communist.*

Вступ. Розв'язана ерефією у 2014 р. гібридна війна проти України і розпочата у 2022 р. повномасштабна агресія мали і мають за основний театр воєнних дій регіон Донбасу, а саме – українських етнічних земель Донеччини та Луганщини.

Постановка проблеми. Ці регіони були об'єктом постійних політичних спекуляцій з боку агресора. Так званий «захист російського населення» і «повернення» до складу росії цих «ісконно руських земель» були одним із недолугих виправдань військової агресії, яка вже забрала тисячі життів, у тому числі і жителів Донбасу. Доведення того, що ці землі є українськими має велике значення і актуальність. Матеріали дослідження можуть бути використані як у наукових дослідженнях з історії України відповідного періоду, так і в інформаційній війні з нашим ворогом.

Мета роботи. Розгляд процесу українського національного відродження та національно-визвольної боротьби за незалежність Української Народної республіки на Донеччині та Луганщини.

Завдання. Дослідження діяльності українських органів самоврядування, політичних партій, військових формацій та національно-культурних організацій у період Центральної ради та Гетьманату на Донеччині та Луганщині. Також важливим завданням є вивчення українського повстансько-партизанського руху у цих регіонах проти московсько-большевицької окупації і порівняльний аналіз із сучасною ситуацією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема українського національно-визвольного руху на Донеччині та Луганщині у період Української національної революції висвітлювалась у дослідженнях Р.Круцика, Ю.Кульчицького, Б.Монкевича, В.Солдатенка.

Виклад основного матеріалу дослідження. Крах самодержавства в Російській імперії викликав піднесення українського руху на Донеччині. Вже в березні 1917 р. в Луганському повіті утворюється Українська повітова рада на чолі з командиром 26-го українізованого піхотного полку Малашком [3, с. 215]. У Луганську відновлює роботу заборонене царською владою товариство «Просвіта». Влітку 1917 р. українські патріоти створюють загони «Вільного козацтва».

У містах Лисичанську, Бахмуті, Слов'яносербську до влади у місцевих радах робітничих і селянських депутатів приходять представники українських партій есерів і соціалістів-федералістів

(УПСР і УПСФ). Виникає українська преса. Зокрема у Бахмуті вийшло перше число часопису «Вільне слово» з віршами молодого Володимира Сосюри [3, с.215] До кінця осені 1917 р. (а в Маріуполі та Луганську до грудня 1917 р.) українські партії та військові організації «Вільного козацтва» через своїх представників у радах тримали під контролем окрім згадуваних Лисичанська, Бахмута і Слов'яносербська міста Юзівку (нині Донецьк), Єнакієво, Слов'янськ, Гришине, Костянтинівку, Дружківку, Волноваху, Ясинувату, Авдіївку, а також Бахмутський, Слов'яносербський, Ізюмський, Луганський, Маріупольський і Старобільський повіти. Водночас, у цих повітах були утворені й діяли українські повітові ради, а в Маріуполі окрема міська Українська рада. У шахтарських центрах - Горлівці та Єнакієвому, активно діяли «Просвіти» [6, с. 111].

Але у грудні 1917 р. більшовикам вдалося взяти під свій контроль район Юзівка-Горлівка. В останні дні року, стягнувши з усіх прилеглих районів до Луганська загони Червоної Гвардії, комуністи вчинили заколот і захопили Луганськ. В місті було встановлено режим червоного терору.

Важче довелося більшовикам у Бахмуті та Маріуполі. Бахмутський повіт за попередні кілька десятиліть самовідданої праці бахмутської української інтелігенції перетворився на справжній центр українського руху на півночі Донеччини. Самі більшовики називали його «кулацькою Вандеєю». Ніде українська ідея в ті роки не проявлялась так сильно, як в районах Бахмута, Сіверська і Лисичанська. На Донбасі Бахмутський повіт був єдиний, де українська влада втрималася до кінця січня 1918 р. - початку першої окупації України російськими більшовиками [3, с. 215]. Славний український Бахмут і в ті буремні роки був як у відомій пісні, що не сходила з уст нашого народу в минулому 2023 році «Фортеця-Бахмут».

Однак ця окупація була недовгою. Вже у квітні 1918 р. у Бахмут вступають українські та німецькі війська[5, с. 65]. На короткий час, до осені 1918 р. тут було розквартировано 3-й гайдамацький полк отамана Волоха. З жовтня по грудень 1918 р. тут була влада Директорії УНР. У грудні того ж року місто і повіт захоплюють війська донського отамана, генерала П. Краснова[6, с. 115].

Опорою українського національно-визвольного руху в Маріуполі був українізований 24-й полк російської царської армії. Командний склад полку складався з українських патріотів. Його офіцери стали першими організаторами «Вільного козацтва» у повіті, а коли в листопаді-грудні 1917 р. утворилась загроза більшовицького перевороту, утворили офіцерський «батальйон смерті»[3, с. 216]. Захопити з боєм Маріуполь московським більшовикам вдалося протягом двох днів 30-31 грудня 1917 р. після чого розпочався терор проти мирного населення. Але 18 квітня 1918 р. в Маріуполі відбулося збройне антибільшовицьке повстання під керівництвом офіцера армії УНР Дружиніна і більшовики втекли . Вступ до Маріуполя 20 квітня 1918 р. українських і німецьких військ мешканці міста зустріли вже вільними від терору і жахів більшовицького режиму. Українська державна влада припинила своє існування у цьому місті в листопаді 1918 р. з відступом гетьманських військ. Як і весь Донбас, Маріуполь захопили московські денікінські білогвардійські війська, яких пізніше своєю чергою проганяли московські більшовицькі червоні війська.

Але після відступу українського війська українці Донбасу не припинили збройної боротьби проти московських окупантів усіх кольорів. Як свідчать документи більшовицьких каральних органів,

тут діяли «націоналістичні повстанкоми і штаби». Донецький український повстанський комітет координував свою діяльність з Харківським повстанкомом.

У липні 1921 р. в офіційній доповідній записці Л.Каменєва (Розенфельда) згадується 18 українських повстанських загонів на Донбасі, які мали у своєму складі 1500 кінних бійців з 19 кулеметами. У чекістському зведенні по Луганському повіту за листопад 1921 р. зазначалося: «У повіті помічена петлюрівська агітація. Банди одягнені в малоросійські костюми і говорять українською мовою»[1, с. 150].

Соціальну базу українських повстанців складало сільське населення. На їх боці перебувало понад 70% козаків і селян-середняків. Їх об'єднувало незадоволення політикою радянської влади і особливо більшовицькі «продрозверстка» і «продподаток». Грабіжницька «продрозверстка» спричинила голод на Донеччині під час якого померли тисячі селян. У селах відбувались повстання через голод, які жорстоко придушувались. Відомі випадки коли на бік повстанців переходили частини Червоної армії, зокрема підрозділ Сичова, який базувався на Донеччині в липні-серпні 1921 р. [3, с. 189].

На Луганщині в 1921 р. діяли загони отамана Петренка (псевдонім - Петро Блискавка), отамана Каменюки, отамана Волоха,отамана Блохи. У Біловодському районі діяли загони отаманів Варави, Черепахи і Марусі. 5 березня 1921 р. загін отамана Каменюки зайняв місто Старобільськ під час з'їзду голів комітетів незаможників - сільського люмпену, який за задумом комуністів мав опанувати село замість розкуркулених і знищених заможних селян. Під час проведення операції майже всі делегати з'їзду були знищені разом з партійним більшовицьким керівництвом. Серед вбитих були: секретар районного комітету комуністичної партії П.Нєхороший та керівник ВЧК Вішнєвський [3, с. 189]. Загін отамана Варави діяв на сході сучасної Луганської області після чого з боями відійшов до Вороніжчини. Частина сучасної Воронізької та Білгородської областей сучасної Російської федерації свого часу входили до складу Української Народної республіки і більшість населення цих земель складали українці. Але за опір насильницькій комунізації та колективізації значну їх частину було виселено вглиб росії.

У зимові місяці 1920-1921 рр. загони Марусі та Каменюки таборували у лісних масивах в районі Слов'янська Донецької області. Перезимувавши вони, вони повернулись на Луганщину. Влітку 1921 р. відбувся спільний рейд загонів Каменюки та Марусі у напрямку Луганська. Разом із ними діяв загін Варави. Найбільш великим та боєздатним був загін Каменюки, основною базою якого було село Петропавлівка. Його чисельність на весну 1921 р. становила 600 шабель та 200 багнетів [4, с. 122]. У червні 1921 р. до загону Каменюки приєднався отаман Черепаха. Тоді ж було ухвалено рішення щодо рейду теренами Луганщини до річки Міус. Біля села Дякове та міста Ровеньки у бою з червоними загін Каменюки зазнав тяжких втрат. Від всього загону живими залишились 150 повстанців. Залишки загону відійшли до місця постійної дислокації у с. Петропавлівку.

Для придушення українського повстанського руху на Луганщину були перекинуті з росії 3-й Заволзький полк, кавалерійська винищувальна група і окремий винищувальний батальйон під командуванням Ротермеля. Всі ці частини були укомплектовані китайцями, латишами, євреями і

поляками, оскільки більшовицьке керівництво не довіряло частинам, які були укомплектовані росіянами і українцями. Операцію з ліквідації загону Каменюки розробляв прибулий з Брянська начальник Старобільської НК Д.Мєдвєдєв. Йому вдалося заслати до загону Каменюки свого агента, але повстанська контррозвідка його викрила і знищила. 8 червня 1921 р. загін Каменюки провів рейд по Донеччині. У селах Піски, Закопне, Колядівка, Вовкодавово і Новоолександрівка біли знищені усі комуністи, червоноармійці, радянські працівники та їх прислужники. У селі Нікіфорово повстанцям вдалося навіть захопити три гармати [4, с. 190].

Після цього Мєдвєдєв розпочав масштабну операцію проти повстанського загону і повстанці були оточені. В бою загинули 40 повстанців. Отаманові Каменюці вдалося з 28 вершниками після відчайдушної кінної шабельної атаки прорватися з оточення і відійти за Дон.

19 жовтня 1921 р. чекістам знову вдалося оточити цей загін, але Каменюка знов вислизнув з оточення і відійшов у ліси у Воронезькій області. Там його знов оточили і біля села Осикове отаман Каменюка прийняв свій останній бій. У нерівному бою повстанській загін майже повністю був знищений. У бою загинув і сам отаман. Тіло його було перевезено до Старобільська, а потім до Бахмута на всезагальний публічний огляд заради залякування українців. Сам Мєдвєдєв так охарактеризував отамана: «Каменюка знався на воєнній справі, був рішучим, сміливим, добре знав місцевість, мав своїх людей по всіх селах, відчував небезпеку, що дозволяло йому раз у раз виходити зі скрутних становищ» [2, с. 219].

Переконавшись, що примітивною збройною силою ліквідувати антибільшовицький партизанський рух дуже важко більшовики переходять до нових, більш ефективних методів боротьби, а саме - створення псевдопартизанських загонів, які видавали себе за повстанців. Найбільш показовою операцією з використанням цієї тактики псевдоповстанських загонів була чекістська операція з ліквідації повстанського загону отамана Івана Блохи, загін якого базувався біля села Баранківка Біловодського району. Хоч це невелике формування нараховувало не більше 50 бійців, воно було досить активним і здійснило менш ніж за місяць десяток бойових операцій.

22 червня 1921 р. чекісти захопили в полон одного з партизанів загону Блохи. Під час допиту він розповів, що загін разом з командиром переховується в очереті біля села Бараніковка. Не знаючи місцевості і проходів у очеретах червоні не наважились атакувати і ліквідувати повстанців і вирішили їх звідти виманити. До села увійшла і розквартирувалась червона військова частина разом з тим самим полоненим повстанцем. На яку несподівано «напав» невідомий селянам український повстанський загін. Це був прибулий на допомогу червоноармійцям загін чекістів зі Старобільська де були бійці, які говорили українською мовою. Червоноармійці після короткої стрілянини здались на очах псевдоповстанцям, чим викликали радість місцевого населення, яке одразу завалило повстанців скаргами на грабунки з боку червоних. «Полонених» місцеві мешканці били, плювали на них і кидали камінцями. Червоноармійців роздягли і нагаями загнали до великого сараю. Полоненого раніше повстанця переодягнені чекісти випустили і попросили привести до них на переговори отамана Блоху, аби домовитись про спільні дії. Ввечері мав відбутись «суд» над полоненими червоноармійцями. Отаман Блоха повірив, що це справді були невідомі йому повстанці і разом з 20 товаришами вийшов з

очерету і прийшов до села. Командир чекістського загону несподівано застрелив отамана Блоху. В короткому бою були вбиті й його соратники. Втекти вдалося лише двом партизанам. Після цього псевдоповстанці звільнили псевдополонених червоноармійців і в селі були без суду розстріляні кілька десятків мирних селян, які показали себе як українці, що співчувають повстанцям [2, с. 220].

Під час Другої світової війни загін «енкаведистів» під командування того ж самого Д.Мєдвєдєва буде використовувати подібну тактику псевдоповстанських загонів, але вже проти воїнів Української Повстанської армії.

У 1922 р. організована повстанська боротьба проти більшовиків на Донбасі припиняється і українські патріоти переходять до нових форм боротьби. Багато колишніх повстанців легалізувались і вливались до радянського апарату, розкладали його зсередини. Патріотичну просвітницьку справу активно вела українська інтелігенція.

Висновки. Піднесення національного руху та політичні процеси на Донеччині та Луганщині, викликані падінням російського царату в цілому не відрізнялися від тих процесів, що відбувались по всій Україні. Більш того, українська спільнота мала істотний політичний вплив на більшість повітів та міст Донбасу. Основними чинниками українського національного руху на Донеччині та Луганщині були: Вільне Козацтво, Просвіти, українські політичні партії соціалістичної орієнтації (УПСР і УПСФ). Найміцнішими осередками українського національного руху на Донеччині були міста Бахмут і Маріуполь. Цікавим спостереженням є те, що саме ті населенні пункти Донеччини та Луганщини, де був найміцнішим український рух в роки визвольних змагань, були визволені та залишились під контролем українських військ в ході АТО-ООС (2014-2022 рр.). Після того, як на Донбасі була встановлена влада білих та червоних московських окупантів в краї продовжувався український повстансько-партизанський рух. Незважаючи на значний вплив у регіоні анархо-махновської течії селянського повстанського руху, переважаючою всеж була самостійницько-петлюрівська течія. Методи боротьби проти антикомуністичного українського повстанського руху у 20-ті роки ХХ ст. в цілому в Україні і, на Донеччині зокрема (створення спецзагонів з україномовних колаборантів, що видавали себе за повстанців), московські окупанти застосовували у боротьбі з Українською Повстанською армією у 40-50-ті роки ХХ ст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Круцик Р. Народна війна. Науково-публіцистичне видання. - К.: Українська видавнича спілка, 2011 р. - 180 с.

2. Кульчицький Ю. Шаблі з плугів: Український повстанський рух у визвольних змаганнях. - Львів, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. - 260 с.

3. Кучер О.О. Розгром збройної внутрішньої контрреволюції на Україні у 1921-1923 рр. - Харків, Видавництво Харківського університету, 1971. - 172 с.

4. Монкевич Б. Похід Болбочана на Крим. - К.: Історичний клуб "Холодний Яр", "Наш формат", 2014. - 271 с.

АДМІНІСТРАТИВНІ СТЯГНЕННЯ ЯК ПРАВОВЕ ЯВИЩЕ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Перова Людмила, *к.ю.н, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП» perova_advocat@i.ua*
Євменчук В'ячеслав, *здобувач третього освітньо наукового рівня вищої освіти спеціальності Право, ПрАТ «ВНЗ «МАУП» Oksana_0637@ukr.net*

Анотація. *Стаття присвячена дослідженню адміністративних стягнень як правового явища в сучасних умовах. Визначена роль адміністративних стягнень як практичного інструмента розбудови правової держави та становлення громадянського суспільства, зміцнення законності та правопорядку, принципів верховенства права, пріоритету прав та свобод людини та громадянина. Доводиться, що чинне законодавство змістовно не відповідає сучасному рівню суспільного розвитку, відзначається багатьма недоліками концептуального характеру. Зазначено, що сучасне адміністративне законодавство, насамперед, Кодекс України про адміністративні правопорушення, потребує оновлення. Крім того вимагає свого реформування та вдосконалення система адміністративних стягнень в Україні.*

Ключові слова: адміністративні стягнення, адміністративна відповідальність, адміністративне право, адміністративні правопорушення, адміністративне покарання.

Abstract. *The article is devoted to the study of administrative fines as a legal phenomenon in modern conditions. The role of administrative sanctions as a practical tool for building the rule of law and establishing a civil society, strengthening law and order, the principles of the rule of law, the priority of the rights and freedoms of a person and a citizen is determined. It is proven that the current legislation does not meaningfully correspond to the current level of social development, it is marked by many shortcomings of a conceptual nature. It is noted that modern administrative legislation, primarily the Code of Ukraine on Administrative Offenses, needs updating. In addition, the system of administrative fines in Ukraine requires reform and improvement.*

Key words: administrative fines, administrative responsibility, administrative law, administrative offenses, administrative punishment.

Вступ. Зміни, що відбуваються в сучасному українському суспільстві, формують нову парадигму правових положень, приводять до трансформування юридичних категорій, серед яких важливе місце посідає адміністративне право. Особливий інтерес з цього приводу викликає наукова оцінка правових явищ, що породжуються адміністративними правопорушеннями, внаслідок чого виникає відповідальність у вигляді адміністративних стягнень.

Постановка проблеми. Дослідження правової природи адміністративних стягнень в сучасних умовах потребує комплексного підходу. Це питання необхідно досліджувати в загальнотеоретичній площині, щоб з'ясувати сутність адміністративних стягнень, їх місце в системі примусових заходів, в інституті адміністративної відповідальності; цілі, мету застосування, характерні особливості, за якими адміністративні стягнення відрізняються від інших видів адміністративно-правових санкцій та заходів адміністративного примусу.

Адміністративні стягнення в сучасних умовах як правове явище сприймається як практичний інструмент розбудови правової держави та становлення громадянського суспільства, зміцнення законності та правопорядку, принципів верховенства права, пріоритету прав та свобод людини та громадянина. Але чинний КУпАП змістовно не відповідає сучасному рівню суспільного розвитку, відзначається багатьма недоліками концептуального характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Адміністративні стягнення є однією з ключових проблем у змісті адміністративної відповідальності. Вони розглядались в юридичній літературі в різних аспектах: у дослідженнях, присвячених адміністративній відповідальності; через характеристику окремих видів адміністративних стягнень; через особливості застосування стягнень тими чи іншими уповноваженими органами. Загальна характеристика адміністративних стягнень за законодавством України надана у монографії Н. В. Хорощак. Адміністративним стягненням присвячували свої наукові доробки такі вчені, як Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, О. В. Кузьменко, О. І. Миколенко, О. В. Когут, І. В. Гарда, О. В. Панасюк, Н. М. Мироненко, С. М. Штефан, О. І. Виноградова, Купін А.П., Ю. О. Легеза, О.Ю. Салманова та ін.

Проте відсутність в сучасних умовах єдиного законодавчого, а також доктринального підходу в питаннях розуміння правової природи «адміністративних стягнень» потребують ґрунтовного дослідження окреслених питань, що мають спиратися на аналіз чинних адміністративних норм та передбачати оновлення чинного адміністративного законодавства.

Метою статті є дослідження доктринального та законодавчого змісту адміністративних стягнень як правового явища в сучасних умовах відповідно до положень чинного адміністративного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Питання правової природи адміністративних стягнень, їх юридичного змісту та правових наслідків їх застосування традиційно досліджуються вченими у сфері адміністративного та адміністративно-деліктного права. Треба зазначити, що більшість дослідників вважає, що «адміністративне стягнення – це реакція компетентного органу на скоєний проступок шляхом застосування (реалізації) адміністративної санкції в конкретних охоронних правовідносинах. Це підсумковий акт процесу притягнення до відповідальності» [1, с. 163].

У вітчизняній доктрині другої половини XX століття адміністративні стягнення вважались каральними «штрафними санкціями», за допомогою яких здійснювались виховні та профілактичні заходи. Причому виховний вплив від застосування адміністративних стягнень вважався найбільш високим, бо досягався простим, швидким і наочним способом.

На нашу думку, в сучасних умовах така позиція є суперечливою, адже кількість осіб, які систематично та умисно вчиняють адміністративні правопорушення, не зменшується, а превентивна роль застосування адміністративних стягнень є незначною.

У теперішній час існує велика кількість точок зору щодо розуміння правової природи поняття «адміністративні стягнення». Це пов’язано не лише з професійною активністю вчених-адміністративістів, а й зумовлено й неповним нормативним визначенням цього поняття в законодавстві (ст.23 КУпАП): «Адміністративне стягнення є мірою відповідальності і застосовується з метою

виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами» [2].

Згідно з положеннями Кодексу України про адміністративні правопорушення стягнення можуть застосовувати органи державного управління та інші суб'єкти правозастосування, наділені відповідними повноваженнями.

Більш повне тлумачення адміністративного стягнення надають доктринальні визначення, але і вони потребують доповнення.

Так, вчена Т. О. Коломоєць зазначає, що «адміністративне стягнення – це захід адекватної реакції держави на вчинення делінквентом (фізичною чи юридичною особою) адміністративних деліктів із акцентів як на майнові (фінансові) обмеження прав, правомочностей, так і впливом на саму особу, її психіку, її поведінку [3].

На думку вченого О. І. Миколенка у визначенні адміністративного стягнення є два складники. Він вважає, що «адміністративне стягнення – це, по-перше, міра відповідальності, встановлена законом, що застосовується до особи, яка винна у вчиненні адміністративного проступку, по-друге, правові наслідки вчинення адміністративного проступку, що полягають в осуді поведінки порушника й обмеженні його особистих благ, матеріальних і інших правових інтересів із метою покарання правопорушника, виховання його в дусі поваги законів і попередження нових правопорушень із боку як самого правопорушника, так й інших осіб» [4, с. 59].

З точки зору науковця О. В. Когут, «адміністративне стягнення – це засіб примусу, що застосовується від імені держави до суб'єктів адміністративного проступку, визначених винними у вчиненні адміністративного проступку» [5, с. 292].

Вчений-адміністративіст І. В. Гарда у змісті адміністративних стягнень з точки зору їх зв'язків з адміністративним примусом та адміністративною відповідальністю, бачить одну з ключових проблем. Він надав визначення адміністративних стягнень як «регламентовані нормами адміністративного права заходи адміністративної відповідальності, що мають примусовий характер та застосовуються органами державної влади (виконавчої то судової) у процесуальній формі задля досягнення певної мети, які виступають у формі обмеження прав, свобод і законних інтересів особи, яка вчинила адміністративне правопорушення» [6, с. 36-37].

На думку В. К. Колпакова визначення адміністративного стягнення в сучасних умовах потребує доопрацювання. Він вважає, що «доречним є заміна поняття «стягнення» на «покарання», оскільки останнє більш точно відповідає сутності примусових заходів, які застосовуються за вчинення адміністративних порушень. Будь-яка міра відповідальності за адміністративні проступки містить відповідні обмеження прав і свобод суб'єкта відповідальності. Ці обмеження і є покаранням» [1, с. 171].

Як правильно вважає вчена Панасюк О. В., «адміністративне стягнення – це міра відповідальності, зафіксована в санкції порушеної адміністративно-деліктної норми, що

застосовується суб'єктами адміністративної юрисдикції до делінквента в адміністративному порядку» [7, с. 228].

Таким чином, як бачимо, більшість науковців підтримують думку про те, що стягнення – примусовий захід, який є мірою відповідальності, що застосовується, як правило, за вчинення правопорушення з метою покарання і виховання особи, яка його вчинила, а також із метою загального попередження правопорушення. Слід зазначити, що адміністративне стягнення має таку властивість, як покарання порушника, що є фактичним і первісним його призначенням. Такий підхід викликаний тим, що центральним об'єднувальним чинником для всіх адміністративних стягнень є їх каральна спрямованість, а самі адміністративні стягнення є формами адміністративного покарання, що знаходить вираз в тих чи інших наслідках карального змісту.

Як зазначають вчені Н. М. Мироненко, С. М. Штефан, О. І. Виноградова, «ознаки адміністративної караності тісно пов'язані з юридичними наслідками застосування заходів адміністративної відповідальності. Застосування до правопорушника адміністративного стягнення спричиняє для нього настання нового правового стану, який в адміністративному праві називається станом адміністративної покараності» [8, с. 12].

На нашу думку наявність різноманітних адміністративних стягнень, їх достатня кількість та правова визначеність надають можливість забезпечити диференційований підхід під час обрання конкретного виду, індивідуалізувати покарання кожного правопорушника залежно від обставин вчиненого діяння.

Як зазначає вчений В. К. Колпаков, «стягнення – це запобіжний захід на шляху вчинення нових правопорушень із боку винного (індивідуальна превенція) та з боку інших осіб (загальна превенція). Деякі стягнення сприяють не тільки запобіганню правопорушенням своїм виховним впливом, а й позбавленню правопорушника можливості знову порушити закон» [1, с. 97].

Європейська доктрина та законодавство користуються поняттям «адміністративна санкція», як негативна реакція держави на порушення правової норми. Як зазначає вчений А. П. Купін, «санкція виникає лише за наявністю протиправної поведінки або неналежного виконання загальновстановлених правил. Державний примус реалізується в багатьох формах, які охоплюють і санкції. Отож, не обмежуючись тільки санкціями, примус може бути задіяний не тільки внаслідок порушення правової норми (як відповідна реакція уповноважених органів), а й через виникнення певних обставин, що загрожують або можуть загрожувати суспільним відносинам» [9, с. 246].

Підсумовуючи думки вчених щодо тлумачення в сучасних умовах правової природи адміністративного стягнення, важливо підкреслити, що науковці виділяють «три основні підходи до визначення адміністративних стягнень:

- в інституційному аспекті – як елемент інституту адміністративної відповідальності;

- в нормативно-структурному аспекті – складова правової норми, тобто її санкція;

- як вид адміністративно-правової санкції – форма державного примусу» [10, с. 35].

Отже, слід зазначити, що правова природа адміністративнтх стягнень в сучасних умовах суттєво відрізняється від інших примусових заходів своєю функціонально-цільовою спрямованістю:

тільки адміністративне стягнення є мірою відповідальності за адміністративне правопорушення; тільки адміністративне стягнення містить підсумкову юридичну оцінку протиправного діяння правопорушника.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що адміністративні стягнення як правове явище у сучасних умовах становлять цілісну впорядковану систему та, як правило, полягають у позбавленні або обмеженні певних прав, благ, можливостей тощо. Адміністративні стягнення є формою та мірою юридичного осуду винного, протиправної поведінки, у результаті якої порушник у чомусь обмежується, позбавляється певних благ чи цінностей; на нього з моменту виконання санкції здійснюється каральний та профілактичний вплив. Цим досягається мета покарання порушника, а також забезпечується запобігання вчиненню нових правопорушень. Проте покарання є не самоціллю, а необхідним засобом виховання правопорушника і запобіганням вчиненню нових правопорушень. Це впливає на його волю й свідомість, тому особа намагатиметься не повторювати протиправних дій, щоб уникнути відповідних адміністративних обмежень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер. 2008. 256 с.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення. *Відомості Верховної Ради УРСР,* 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text (дата звернення 08.04.2024 р.).

3. Коломоєць Т. О. Особливості адміністративних стягнень – невід'ємна складова новітнього кодифікованого адміністративно-деліктного законодавства. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки,* 2013. №2(1). С 103-108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_Jur_2013_2(1)_19 (дата звернення 08.04.2024 р.).

4. Миколенко О. І. Адміністративний процес та адміністративна відповідальність в Україні: навчальний посібник. Харків: ТОВ «Одіссей», 2010. 368 с.

5. Когут О. В. Напрями удосконалення законодавчого регулювання адміністративних стягнень. *Університетські наукові записки,* 2007. №2. С. 291 – 296. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2007_2_42. (дата звернення 08.04.2024 р.).

6. Гарда І. В. Загальні правила накладення адміністративних стягнень: Дис… канд. юрид. наук: 12.00.07 / ХНВС. Харків, 2009. 205 с.

7. Панасюк О. В. Адміністративно-деліктне право України: теоретичні питання розвитку та реформування: Дис… канд. юрид. наук: 12.00.07 / ДДУВС. Дніпро, 2021. 535 с.

8. Мироненко Н.М., Штефан СМ., Виноградова О.І. Законодавство України про адміністративні правопорушенні та адміністративне судочинство: Навчальний посібник. Київ: Прецедент. 2007. 158 с.

9. Купін А.П. Особливості адміністративних стягнень як каральних адміністративно-правових санкцій. *Проблеми систематизації законодавства України про адміністративні правопорушення*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Сімферополь 7–8 грудня 2006 р.): у 2-х ч. Сімферополь, 2006. Ч. 2. С. 246–252

10. Хорощак Н. В. Адміністративні стягнення за законодавством України: монографія. К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. 172 с.

ВОЙТА-ДІАГНОСТИКА ТА КОРЕКЦІЯ У СИСТЕМІ АБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Рєпнова Тетяна, *кандидат психологічних наук, доцент,*
доцент кафедри психології Національного університету "Одеська юридична академія"
repka-odessa@ukr.net

Анотація. Робота присвячена впровадженню Войта-діагностики та корекції у систему абілітації дітей з особливими освітніми потребами як системи профілактичних психологічних заходів з метою попередження патологічних станів у дітей раннього віку. Застосування Войта-методу у програмах з раннього втручання дозволяє спеціальним освітнім установам здійснювати інтегровану психолого-педагогічну абілітацію дітей із порушеннями опорно-рухового апарату.

Abstract. The work is devoted to the implementation of Vojt diagnostics and correction in the system of rehabilitation of children with special educational needs as a system of preventive psychological measures aimed at preventing pathological conditions in young children. The use of the Vojt method in early intervention programs allows special educational institutions to carry out integrated psychological and pedagogical rehabilitation of children with musculoskeletal disorders.

Постановка проблеми. Питання абілітації дітей з особливими освітніми потребами як системи профілактичних психологічних заходів з метою попередження патологічних станів у дітей раннього віку та порушень їх адаптації до соціального середовища, що призводить до стійкої втрати можливості вчитися досить актуально. Так, рання діагностика та корекція дітей із вродженими порушеннями опорно-рухового апарату, церебральним паралічем допомагає визначити можливості та шляхи компенсації обмежень різної складності, побудувати систему навчання та виховання. Войта-терапія як метод реабілітації дітей з руховими порушеннями надає деякі переваги комплексної дії на рухову, сенсорну та психічну сферу.

Викладання основного матеріалу. В Україні кількість дітей до 18 років з вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату є 95 875 осіб, з них навчаються у спеціальних школах лише 10 922 осіб і це становить 11,39% від потреби реабілітації та спеціального навчання дітей з інвалідністю, відповідно велика кількість залишається поза межами психолого-педагогічних впливів, у тому числі діти із церебральним паралічем [4, с. 121].

Різноманітність рухових порушень у дітей з дитячим церебральним паралічем обумовлена дією цілого ряду факторів, безпосередньо пов'язаних зі специфікою самого захворювання, та спостерігаються від народження, серед них такі: порушення м'язового тонусу; обмеження чи неможливість довільних дій; наявність рухів у вигляді гіперкінезів та тремору; порушення рівноваги та координації рухів; порушенням відчуттів руху та кінестезії тощо. Рухові порушення у дітей з церебральним паралічем можуть мати різний ступінь вираження. При важкому ступені дитина не опановує навички ходи та маніпулятивної діяльності. Вона не може самостійно обслуговувати себе. При середньому ступені рухових порушень діти опановують ходу, але ходять невпевнено, часто за

допомогою різних пристосувань. Зокрема, не розвинені навички маніпулятивної діяльності та гри у ранньому віці, що впливає на загальний розвиток мовлення, розумових операцій, емоційно-вольової сфери, виникають специфічні відхилення у психічному розвитку дитини [3, с. 2].

Для дітей із церебральним паралічем характерні розлади емоційно-вольової сфери. В одних дітей вони виявляються у вигляді підвищеної емоційної збудливості, подразнення, рухової розгальмованості, в інших – як загальмованість, невпевненість, несміливість. Такі діти схильні до коливань настрою. Підвищена емоційна збудливість у них може поєднуватися з плаксивістю, дратівливістю, капризуванням. У дітей з церебральним паралічем спостерігається особистісна незрілість, що виявляється у наївності суджень, слабкій орієнтації у побутових та практичних питаннях. В результаті це призводить до формування у таких дітей споживчої установки, нездатності та небажання до самостійної практичної діяльності, труднощів соціальної адаптації.

Система абілітації дітей з порушеннями опорно-рухового апарату в межах спеціальних шкіл, спрямована перш за все на набуття та розвиток функцій і навичок дитини, передбачає теке: виявлення загальних і специфічних закономірностей психічного розвитку особливої дитини в порівнянні з дитиною, що нормально розвивається; застосування діагностичних методик та способів психологічної корекції різних типів порушень психічного розвитку; вивчення психологічних проблем інтеграції та інтегрованого навчання; психологічне обґрунтування найефективніших шляхів соціальної адаптації дітей до середовища [1, с. 59].

Основним завданням методики діагностики та корекції Вацлава Войта є формування рухових навичок, що відповідають віку дитини. Для вирішення цього завдання використовують рефлекси повзання та повороту, що впливають на керування тілом в цілому, його вертикальне положення та можливість руху вперед. Практичним результатом Войта-терапії є формування правильних рухових навичок, що комплексно впливають на психічний розвиток дитини, а саме: сенсорний, інтелектуальний, емоційно-вольовий. За результатами Войта-діагностики дітей із церебральним паралічем та клінічних даних фахівцем розробляється комплекс кінезіологічних вправ, що відтворюють рухи дитини у немовлячому віці. Виконання вправи полягає у фіксації дитини в позі рефлексу та ручному впливі на зони ураження. Вибір такої зони проводиться індивідуально та залежить від виду рухових порушень та реакцій-відгуків [2, с. 52].

Войта-терапія як метод реабілітації дітей з порушеннями опорно-рухової системи передбачає часте повторення вправ протягом тривалого часу кілька разів на день не менше одного року, тому розрахований на інтеграцію батьків у процес реабілітації. Метод може бути застосований в інклюзивно-ресурсних центрах у програмах з раннього втручання для дітей віком до 4-х років, де передбачаються такі рекомендовані практики: сімейно-центроване втручання, природні контексти навчання втручання, трансдисциплінарна робота в команді, координація та інтеграція послуг та ресурсів. Ефективність практики Войта-діагностики з наступною корекцією в ранньому втручанні здійснюється за допомогою побудови відносин з батьками, професійних знань та спільної зацікавленої взаємодії.

Попередня психологічна підготовка батьків до проведення терапії та очікуваних результатів у центрах реабілітації під керівництвом спеціаліста Войта-терапевта дозволяє проводити вправи вдома. Чим раніше розпочати заходи з абілітації, тим стійкішими будуть здобуті навички у дітей.

Метод Войта дозволяє коригувати рухові порушення з періоду новонародженості. Поряд із моторним удосконаленням функціональних рухів немовляти відбувається його пізнавальний розвиток, покращується мотивація активності. Отже, раннє втручання допомагає створити найкращі сприятливі умови для абілітації дітей із руховими порушеннями.

Так, у підлітковому віці замісні рухи стають закріпленими, а пластичність нервової системи знижена. Порушені рухи та положення тіла вже є переважно зафіксованими, але рефлекторна локомоція (пересування) продовжує відігравати важливу роль у реабілітації, саме вона допомагає підліткам із церебральним паралічем покращити рухові функції, що призводить до суттєвого покращення якості їхнього життя.

Цикли втручання містять: звернення сім'ї; першу зустріч та обговорення очікування батьків; командне обговорення фахівцями (психологом, дефектологом, лікарем) першої зустрічі; оцінка потреб, пріоритетів та ресурсів сім'ї; оцінка можливостей та труднощів дитини; розробка програми раннього втручання; реабілітація методами раннього втручання; оцінка результатів.

Висновок. Вроджені моделі рухів зазвичай формуються у здорової дитини протягом першого року життя і спричиняють стійке прагнення домагатися нових цілей. Ступінь засвоєння цих рухових моделей у певних межах розвитку визначається особливостями локомоції дітей із порушеннями опорно-рухового апарату. Застосування Войта-методу у програмах з раннього втручання дозволяє спеціальним освітнім установам здійснювати інтегровану психолого-педагогічну абілітацію дітей із особливими потребами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ілляшенко Т. Діти з церебральним паралічем у загальноосвітній школі. *Початкова школа*. 2008. №11. С. 58-61.

2. Колкер І. Роль сенсорної депривації у когнітивному розвитку дітей, хворих на дитячий церебральний параліч. *Одеський медичний журнал*. 2004. №6. С. 51-54.

3. Романенко О. Формування соціально-комунікативних умінь і навичок школярів з церебральним паралічем. *Дефектологія*. 2005. №1. С. 2-5.

4. Соціальний захист населення України у 2020 році. К., 2021.URL:https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_szn_2020.pdf (дата звернення 08.04.2024 р.)

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ

Пархоменко Оксана, *кандидат філософських наук, доцент кафедри гуманітарної та фундаментальної підготовки Дніпровський інститут МАУП* ocsana.parxomenko@gmail.com

Анотація. *Проаналізовано розвиток інформаційно-комунікативної культури особистості в умовах глобалізації.*

Annotation. *The development of the informational and communicative culture of the individual in the conditions of globalization is analyzed.*

Сучасне інформаційне суспільство сформоване єдиним глобальним інформаційним простором, що виходить за межі окремих територій та держав. Основною особливістю інформаційно-комунікативного простору є його інтегративність. Таким чином, характерною характеристикою інформаційно-комунікативної культури в інформаційному суспільстві можна назвати її універсалізм та глобальний характер. Якщо будь-який інший прояв культури особистості унікальний і неповторний, то інформаційно-комунікативна культура орієнтована на створення єдиної глобальної культури спілкування в інформаційному чи мережевому суспільстві.

Характерно, що одним із провідних проявів сучасної глобалізації стала інформаційна глобалізація. На думку багатьох дослідників, саме інформаційна глобалізація послужила поштовхом для економічної та політичної глобалізації [3; 7].

Поняття "глобалізація" за деякими джерелами вперше було використано Т. Левіттом в 1983 р. стосовно процесів злиття ринків під впливом транснаціональних корпорацій За іншими даними, поняття "глобалізація" запровадив американський вчений-економіст Р. Робертсон у 1985р.

На думку У.Бека, сучасний етап глобалізації полягає у "розширенні, щільності та стабільності взаємодіючих регіонально-глобальних мереж зв'язку та їх масмедійної самоідентифікації, а також соціальних просторів та їх телевізійних потоків на культурному, господарському, військовому та економічному рівнях" [2, с. 27]. Іншими словами, саме інформаційна глобалізація є механізмом, який упорядковує інші форми глобалізації, створюючи у свідомості окремих особистостей уявлення про єдиний глобальний простір комунікації та культури. Таким чином, "комунікація як висловлює, так і організовує хід глобалізації" [13, с. 44].

Завдяки інформаційній глобалізації відбувається об'єднання суб'єктів, створюється єдиний інформаційно-комунікативний простір, відбувається формування єдиної глобальної культури. Остання є простір взаємодіючих, проникаючих друг в друга культур. При цьому йдеться не про уніфіковану, спрощену, гомогенну культуру, а про комплекс локальних, взаємоперетинних різнорідних культур.

Таким чином, об'єднуючим початком сучасної глобальної культури є інформаційно-комунікативна культура, яка є набором певних способів комунікації та обміну інформацією на основі принципів відкритості та взаємної толерантності.

Як зазначає У.Бек, "разом із глобалізацією у всіх її сферах виникає не тільки нове різноманіття зв'язків між державами та суспільствами; значно більшою мірою руйнується структура основних принципів, на яких досі організовувалися і жили суспільства і держави, являючи собою територіальні, відмежовані один від одного єдності. Глобалізація означає руйнування єдності національної держави та національного суспільства; утворюються нові силові та конкурентні співвідношення, конфлікти та перетину між національно-державними єдностями та акторами, з одного боку, та транснаціональними акторами, ідентичностями, соціальними просторами, ситуаціями та процесами – з іншого" [2, с. 44]. Тобто місце територіально обмежених об'єднань займають транснаціональні глобальні співтовариства, які впливають як на окремі країни і народи, так і на суспільство, в цілому.

Таким чином, глобалізацію можна охарактеризувати як процес формування цілісної економічної, політичної та соціокультурної світової системи; розгляд сучасного суспільства як єдиної системи, яка перебуває в тісному і постійно поглиблюваному взаємозв'язку та взаємозалежності. Глобалізація носить об'єктивний характері і надає різнобічний вплив попри всі держави та народи, сфери людської діяльності. Одними з перших заговорили про поглиблення взаємозалежностей сучасного світу такі дослідники як Д. Белл [4], Е. Тоффлер, З. Бжезінський [15], Е. Гідденс [78], У. Бек [2; 3] , С. Мендловіц, Р. Фолк [18], Е. Ласло [16] та інші.

Так, С. Мендловіц та Р. Фолк сформулювали концепцію "центральної спрямовуючої системи", описуючи сучасну глобалізацію як розширення транснаціоналізму в політиці та економіці [18, с. 17]. Основними об'єктивними причинами все більшого зближення світової спільноти вони називають:

- по-перше, зростання військової вразливості внаслідок неможливості без шкоди для обох сторін використовувати ядерну зброю, через що між ними відбувається поступове зближення;

- по-друге, розвиток нових інформаційних технологій та більший поділ праці у світовому масштабі, що призводить до посилення взаємозалежності країн та народів;

- по-третє, розвиток засобів комунікації та збільшення мережевої взаємодії суттєво розширюють сферу світового співробітництва, нарешті,

- у четвертих, наявність екологічної загрози та необхідність широкого доступу до природних ресурсів також можуть сприяти більшій взаємодії [18, с. 18].

Хоча подібні оптимістичні прогнози не виправдали себе повною мірою, проте глобалізація у різних її проявах продовжує залишатися провідною тенденцією розвитку світової спільноти і у XXI столітті.

Глобалізація як процес світової соціальної, економічної, політичної, культурної, інформаційної інтеграції характеризується посиленням взаємозалежностей держав та спільнот, а також збільшенням їхньої відкритості та універсальності. Розвиток інформаційно-комунікативної культури сприяє більшому зближенню, взаємопроникненню, об'єднанню локальних угруповань і культур, їх інтеграції в єдину, цілісну систему, що відрізняється узгодженістю спільних цінностей, цілей, інтересів.

Таким чином, інформаційно-комунікативна культура може бути описана виходячи з різних рівнів генералізації:

- як складова глобальної інформаційно-комунікативної спільноти;

- як елемент регіональної політики окремої держави;

- як важлива складова загальної культури особистості.

Інформаційна глобалізація сприяє розширенню зв'язків за рахунок інформаційно-комунікаційних мереж та прискорення обміну інформацією. Вона також перебуває у тісній взаємозалежності з розвитком економічної глобалізації, оскільки полегшує процес розширення впливу транснаціональних корпорацій, а також впливає на посилення соціокультурної глобалізації внаслідок збільшення комунікативної взаємодії різних культур та цивілізацій та формування на цій основі універсальної системи цінностей.

Таким чином, ще однією важливою характеристикою інформаційно-комунікативної культури є наявність та постійне генерування універсальних цінностей об'єднуючого змісту.

Процеси глобалізації мають різноспрямований вплив на особистість та суспільство. З одного боку, вони сприяють більшій відкритості, більш активній комунікації, суттєво збагачують культурний досвід як окремих особистостей, так і країн і народів, сприяють інтенсифікації індивідуальної та колективної творчості, прискорюють розвиток науки, культури, мистецтва, літератури, збільшують масштаби та темпи науково-технічного. прогресу, а також міжнародної торгівлі.

З іншого боку, вони посилюють міграційні процеси, сприяють збільшенню різноманітних глобальних ризиків – від поглиблення цифрової нерівності до масштабних екологічних, політичних, економічних та інших проблем.

Одночасно можна бачити тісний зв'язок між збільшенням потреб в інноваціях та глобалізованими процесами. Зокрема саме збільшення конкуренції на глобальних ринках призводить до збільшення потреб країн у постійних інноваціях. Провідна тенденція до зміни структури економіки на користь сфери послуг та сфери виробництва нових інноваційних наукомістких технологій у розвинених країнах потребує вищого рівня освіти громадян. Отже, глобалізація сприяє розширенню освітніх проектів, оскільки освіта стає провідним чинником соціально-економічного розвитку.

В цих умовах відбувається глобалізація освітнього простору у межах єдиного відкритого соціального та інформаційно-комунікативного простору. Така форма існування освітнього простору одержала назву відкритої освіти. Останнє має довгу історію та є продовженням проекту Просвітництва в умовах сучасності. Насамперед йдеться про збільшення можливостей та доступу до освітніх послуг все більшої кількості бажаючих.

Поняття відкритої освіти пов'язане з поняттям «відкритого суспільства», вперше розглянутого А. Бергсоном і розвинене К. Поппером. Згідно з А. Бергсоном, людина як істота незавершена, відкрита для саморозвитку, має насамперед керуватися принципами не статичної, а "динамічної моралі", тобто бути націленою на творчість та самоздійснення. Тому ідеал "відкритого суспільства" у тому, що його члени "не задовольняються груповими цінностями, бачать у людині все людство" [5, с. 18].

К. Поппер, у свою чергу, описав відкрите суспільство як проект поступової демократизації відносин у суспільстві, перехід від племінних, кастових, класових та інших залежностей до відкритого діалогу на підставі індивідуального вибору та активної соціальної участі кожного громадянина. Для К. Поппера "відкрите суспільство" є суспільним ідеалом, реалізацією влади розуму, свободи,

справедливості, індивідуалізму, гуманізму, демократичних процедур соціального контролю. Воно протиставляється "закритому суспільству" як уособлення тоталітаризму, колективізму та антидемократичних принципів. На відміну від "закритого суспільства", в якому життя людей регламентовано різними табу, у відкритому суспільстві люди "навчилися критично ставитися до табу та засновувати свої рішення на спільному обговоренні та можливостях власного інтелекту".

М. Маклюен пов'язує розвиток відкритого суспільства з такими засобами комунікації як лист і друкарство: "Відкрите суспільство є відкритим завдяки одноманітній друкарській освітній переробці, яка дозволяє будь-якій групі здійснювати нескінченну експансію шляхом прирощення" [10, с. 198]. Саме "друкована книга набула якості портативності та доступності, якого бракувало рукопису" [10, с. 201], тим самим відкривши великі можливості для набуття знань.

На початку XXI століття поняття "відкритого суспільства" дедалі більше ототожнюється із суспільством відкритої комунікації чи мережевим суспільством. Освіта як соціальний інститут набуває властивостей відкритості відповідно до суспільства, в якому воно існує. В умовах розвитку інформаційно-комунікативних технологій відкрита освіта пов'язується з використанням як додаткових освітніх послуг мережі Інтернет та сполученими з нею формами навчання (онлайн-навчання, дистанційна освіта, освіта з використанням ігрових комп'ютерних технологій тощо).

Відкрита освіта також залишається прерогативою суспільства, що підтримує особистісний розвиток людини, її прагнення до самоосвіти, творчої діяльності. Інформаційно-комунікативна культура, таким чином, передбачає підтримку принципів відкритості та готовності до постійного саморозвитку особистості.

Ще одним важливим поняттям, яке описує сутність інформаційно-комунікативної культури в глобалізованому суспільстві, є глобальна освіта. Глобальна освіта виникла як наслідок соціокультурної та інформаційної глобалізації у відповідь на необхідність формування стратегії глобального мислення, розширення особистісної та соціальної відповідальності людини. Найважливішим завданням глобальної освіти є розвиток інформаційно-комунітивної культури, що ґрунтується на солідарності, толерантності, залученні та співпраці.

У цьому контексті інформаційно-комунікативна культура не пов'язується безпосередньо з умінням взаємодіяти в соціальних мережах або ефективно використовувати інформаційні ресурси. Мова йде про більш складніше завдання – розвитку вміння співпрацювати і взаємодіяти загалом умовах складного мультикультурного глобалізованого суспільства. Важливими навичками, зокрема, стають толерантність та особистісна відповідальність за слова та вчинки, уміння знаходити об'єднуючі ідеї та цінності.

Одним із найважливіших чинників соціальної інтеграції в інформаційному суспільстві є ЗМІ, а також мережеві спільноти. Однак вони не можуть повністю витіснити живого спілкування та спільної діяльності індивідів. Проте завдяки засобам масової комунікації сучасний глобальний світ, за висловом М. Маклюена, стиснувся в одну точку, перетворившись на "глобальне поселення" [10, с. 291], в якій "все на увазі" і спілкування набуває одночасного багатоканального характеру. При цьому він вказує на те, що "електричні засоби швидше скасовують просторовий вимір, ніж його розширюють. Завдяки

електриці ми знову повсюдно знаходимо міжособистісні стосунки, ніби живемо в маленькому селі. Це зв'язок глибинний, у ньому немає делегування функцій чи повноважень. Механічне всюди витісняється органічним" [10, с. 291]. На подібну особливість глобального мережевого суспільства вказував і З. Бауман, наголошуючи на такому процесі як "девальвація місця" [1].

М. Маклюен порівнює інформаційно-комунікативні електричні мережі з центральною нервовою системою, тим самим підкреслюючи чільну роль електричних засобів комунікації "в Епоху Інформації та Комунікації, оскільки електричні засоби комунікації миттєво та безперервно створюють тотальне поле взаємодіючих подій, у якому беруть участь усі люди. Тепер світ суспільної взаємодії має таку ж інклюзивну всеосяжність інтегральної взаємної гри, яка досі характеризувала лише наші приватні нервові системи" [10, с. 282].

Особливістю сучасної епохи, на відміну від попередніх, пов'язаних з "багатовіковим вибухом і зростаючим спеціалізмом", є "стиснення всередину" [10, с. 403]. Цей образ ілюструє те, що у сучасної людини з'являється більше можливостей для особистісного зростання та самореалізації (у тому числі завдяки інформаційно-комунікативним технологіям та Інтернет-комунікації). Як вказує М. Маклюен, електрична епоха звільнила людей від механічного рабства та розширила (точніше, об'єднала) сфери розваги, відпочинку та навчання як можливість проводити дозвілля за допомогою індивідуальної чи колективної творчості [10, с. 412].

Як вважає, своєю чергою, Е. Гидденс, "Сучасний світ залежить від безперервної комунікації, чи взаємодії для людей, просторово віддаленими друг від друга" [7, с. 413]. Тим самим він підкреслює фундаментальну ідею про провідну роль засобів масової комунікації у світі.

Мережа Інтернет збільшує швидкість переміщення та обміну інформацією в багато разів більше, ніж це відбувалося будь-коли в людській історії. Тому як поняття глобального суспільства, і поняття глобальної культури передбачають розвиток таких якостей і цінностей, які б пов'язувати людей у єдине глобальне співтовариство. На жаль, на сьогоднішній день ця ідея реалізувалася переважно у віртуальній реальності в рамках мережевої комунікації, для якої розвиток інформаційно-комунікативної культури особистості є однією з головних умов ефективної комунікації.

Ідея соціального об'єднання існувала протягом багатьох століть як уявлення про подолання бар'єрів між представниками різних соціальних груп, класів та верств. У XX столітті розвиваються різноманітні концепції "глобального розуму" (Шрі Ауробіндо), "ноосфери" (В.І. Вернадський), "колективного розуму" (Н.М. Мойсеєв), "комунікативної спільноти" (К.-О. Апель, Ю. Хабермас), "мережевого товариства" (М. Кастельс). Всі ці поняття поєднує ідея можливої єдності чи єднання суспільства на тих чи інших загальнолюдських цінностях та ідеалах.

Так, Н.М. Моїсеєв пише про такі явища як колективна пам'ять, завдяки якій стає можливим здійснення колективних дій у рамках прийняття рішень щодо глобальних проблем, насамперед проблеми виживання та сталого розвитку людства. Розвиток засобів комунікації та інформації допомагають багато в чому реалізувати набагато більші можливості для об'єднання.

Засоби масової інформації та комунікації суттєво розширюють закладені природою можливості людини, тим самим ускладнюючи її природу. Важливість інформаційно-комунікаційних технологій

полягає в тому, що вони одночасно торкаються двох основних аспектів розвитку культурного середовища: можливість створення та тривалого збереження культурного досвіду та цінностей, а також внутрішньо культурні та міжкультурні способи комунікації. Зокрема, А. Шюц використав поняття "життєвого світу" у контексті Інтер суб'єктивної взаємодії як найважливішої умови соціалізації індивідів, підстави їх уявлення про культурні спільноти та самосвідомість [14, с. 132].

У концепції "комунікативного співтовариства" К.-О. Апеля і Ю. Хабермаса основний акцент робиться на можливостях консенсусу як раціонального способу здійснення комунікації. Зокрема, на думку Ю. Хабермаса комунікація можлива лише за умови узгодження та координації між її членами будь-яких дій і досягається за рахунок її інтерсуб'єктивного визнання всім співтовариством. Хоча сучасне суспільство є функціонально диференційованим та децентралізованим, проте створення "цілісної інтерсуб'єктивності" як прояву симетричної комунікації залишається ключовим ідеалом соціального об'єднання [6, с. 283].

Ю. Хабермас розглядає "життєвий світ" як продукт повсякденного буття людини, її комунікативних дій. При цьому "життєвий світ" виступає як кордон, і як умова комунікації. Будучи «фоном» комунікації, він обмежує процес взаємодії певними ціннісними, символічними та іншими складовими. Одночасно він обумовлює сукупність речей та явищ, які можуть виступати як предмет спільних інтересів, що призводить до інтерсуб'єктивної взаємодії [12, с. 125]. Ю. Хабермас виділяє три компоненти життєвого світу: культуру, суспільство та індивіда. Тобто життєвий світ акумулює всю сукупність буття людини, розкриваючись у тому чи іншому інформаційно-комунікативному просторі. Останнє формується за допомогою системи комунікативних повідомлень, комунікативних дій (актів) та комунікативних каналів [12, с. 132].

Своєю чергою, К.-О. Апель висуває концепцію «ідеальної комунікативної спільноти» як головної умови згоди між людьми, яка апріорі існує в процесі спілкування з метою досягнення згоди. Принцип "ідеальної комунікативної спільноти"є основною моральною нормою для встановлення консенсусу шляхом аргументованого дискурсу всіх учасників комунікації і є основою "дискурсивної етики відповідальності". На думку К.-О. Апеля існують ідеальні норми досягнення консенсусу у процесі інтерсуб'єктивної комунікації. На наш погляд, саме в інформаційно-комунікативній культурі є ключові цінності комунікативного єднання.

Цікавою з погляду розуміння ідей глобального суспільства та глобальної культури є концепція "Множини" М. Харда та А. Негрі, які вказали на те, що в сучасному суспільстві все більше значення набуває мережева структура організації суспільства, оскільки "мережа стала загальною формою, якою властиво визначати те, як ми розуміємо світ і чи діємо в ньому" [13, с. 180]. Причому мережеві структури властиві як Інтернет-комунікації, а й суспільству загалом [13, с. 121]. Глобальне суспільство, з їхньої погляд, є нову структуру чи "безліч" (від англ. multitude), - "внутрішньо різноманітний, складний соціальний суб'єкт, будова і діяльність якого базуються не так на ідентичності чи єдності (і тим паче не відсутності відмінностей), але в тому, що у ньому є спільного" [13, с.130]. "Множина" як глобальне об'єднання різних суб'єктів не є культурно чи ціннісно нейтральним, оскільки у сучасному безкласовому суспільстві люди мають якісно відмінні від попередніх поколінь риси. Їх М. Хардт і А.

Негрі називають сингуляріями (від латинського singularis – "окремий, особливий"), тобто у глобальному суспільстві об'єднання різних, не схожих один на одного особистостей за принципом плюралістичної комунікації.

Враховуючи цю концепцію, ми можемо додати, що інформаційно-комунікативна культура передбачає не лише наявність універсальних цінностей та ідей, а й визнання індивідуальності та неповторності кожного учасника комунікації. У сучасному мережевому суспільстві справді ослаблені класові, расові, культурні та інші протиріччя, оскільки мережеве спілкування має на увазі взаємну повагу та толерантне ставлення один до одного. З цього погляду, розвиток інформаційно-комунікативної культури має як прикладне, а й морально-ціннісне значення.

Технічний прогрес призвів до революційних змін комунікативних можливостей у просторі та часі. Просторово-часовий стиск зараз скоротив до мінімуму географічні та соціальні дистанції між людьми. Збільшення швидкості інформаційно-комунікаційних повідомлень, ступеня взаємозалежності у мережевому суспільстві сприяє формуванню єдиної економічної та соціокультурної системи, яка, однак, залишається плюралістичною за своєю суттю.

Сучасне суспільство З. Бауман називає "індивідуалізованим", оскільки переважаючим виявляється індивідуалізована поведінка [1], що має як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, ослаблення колективних залежностей призводить до розширення взаємодії та злиття різних культур. З іншого боку, є небезпека автономізації індивідуумів.

Інформаційно-комунікаційні технології вплинули на становлення масової культури, сприяли появі таких феноменів, як громадська думка, масова свідомість, глобальна культура. Маса – поняття, яке нещодавно увійшло до наукового інструментарію. Це історично новий тип спільності, який виник на початку і особливо набув поширення до середини XX століття.

Близьке до поняття «маса» поняття «публіка» запроваджено англійським соціологом Г. Тардом. На відміну від натовпу як зборів індивідів в обмеженому просторі він розглядав публіку як розсіяну масу, яка виникає завдяки друкованим та, пізніше, аудіовізуальним засобам інформації та комунікації. Таким чином, основними суб'єктами засобів і комунікації є масовий споживач, який одночасно певною мірою є і творцем інформації.

Основними продуктами засобів масової інформації та комунікації є масова інформація та комунікація. Б.А. Грушин виділяє такі стадії інформаційно-комунікаційного процесу як виробництво, розподіл та поширення, а також споживання [8, с. 29]. Однією з найважливіших особливостей, які роблять його масовим, є інформаційна відкритість та відносно висока швидкість розповсюдження.

У свою чергу, Е.Ласло, називаючи XX століття "століттям біфуркацій", вказує на зміни, що відбулися внаслідок розвитку інформаційно-комунікаційних систем та технологій, а також пов'язаної з ними глобалізацією [16, с. 35]. Це зокрема зміни у поглядах на фізичну реальність. Замість фрагментованого, дискретного бачення реальності переважаючим стає холістичний підхід, в рамках якого всі об'єкти та люди взаємопов'язані та інтегровані в єдину спільноту. Замість лінійного детермінізму, провідним в осмисленні реальності стає інтерактивний підхід.

Якщо суспільство індустріальне було загалом орієнтоване на технологізацію соціального простору, а економіка була спрямована на виробництво товарів за принципом конкуренції та експлуатації одними класами інших, то сучасне суспільство є комунікативно-орієнтованим, а економіка заснована на виробництві послуг та рухається кооперативними зусиллями та інформацією. Як стверджує Е.Ласло, всі ці тенденції породжують новий погляд на людство та культуру. Відбувається перехід від концепції панування над природою до уявлень про інтегрованість у природу [16, с. 18].

Здійсненню подібних переходів, на думку Е.Ласло, може сприяти розвиток освітніх інститутів, зміна їх завдань та структури. Наявні нині освітні інститути продовжують будувати свою діяльність на фрагментованих, механістичних засадах, внаслідок чого «люди позбавляються можливості бачити речі у цілісній перспективі» [16, с. 76]. Переважним залишається некритичне, спрямоване прийняття, а чи не осмислення предмета навчання. Функція школи зводиться до того, щоб "допомогти дітям стати лояльними громадянами, які мають належну повагу до публічної та інституційної влади та слухняно виконують її розпорядження. У результаті сучасна система освіти плодить конформізм, пасивність, місцеві амбіції і вузький, недалекоглядний світ" [16, с. 79].

Тим часом «не існує суперечності між міжнародною солідарністю і лояльністю по відношенню до однієї нації, подібно до того, як можна бути добрим членом сім'ї, спільноти, гідним представником професії та нації і водночас бути добропорядним членом світової спільноти. Більше того, визнання легітимності та цінності інших націй та культур може стати передумовою до розуміння справжнього місця, яке займає людина та її країна в глобальній сім'ї всіх народів і всіх країн» [16, с. 79].

На думку Е. Ласло, сучасне суспільство потребує «гнучкого і функціонального навчального середовища, в якому люди, літні та молоді, могли б почерпнути концепції та ідеї, адекватні їх сьогоденню та майбутньому» [16, с. 80]. При цьому основна увага має бути зосереджена не так на спеціалізованому знанні, як на інтегрованому та холістичному баченні.

Про необхідність переходу від механістичного до інтегрованого навчання також писав свого часу М. Маклюен, вказуючи на необхідність відмовитися від поділу навчального плану на предмети, оскільки "Продовжуючи розвиватися в дусі нинішніх зразків фрагментованої безладності, наші шкільні навчальні плани гарантуватимуть нам громадян, нездатних зрозуміти той кібернетизований світ, у якому вони живуть" [10, с. 399].

М. Маклюен свідчить про провідну роль електричної технології та електричних засобів комунікації у процесі розвитку цивілізації, культури та освіти [10, с. 7]. Саме з появою електричних засобів комунікації відбувається поступове поглиблення децентралізованих взаємозв'язків, перехід від одновимірних причинно-наслідкових зв'язків до багатовимірних, від послідовних змін до одночасних. При цьому суттєво послаблюється залежність людини від природних добових ритмів, і вона все більше залучається залежно від електричних та електронних засобів комунікації.

Ці процеси впливають і на характер освіти, оскільки відбулася радикальна зміна її змісту та форми, "що призвело до утвердження взаємозв'язку у сфері знання, де насамперед окремі предмети освітньої програми були відокремлені один від одного. В умовах електричної швидкості суверенітет факультетів розтанув так само швидко, як і національні суверенітети. Одержимість старими формами

механічної, односторонньої експансії від центрів до периферій втратила свою значущість у нашому електричному світі. Електрика не централізує; воно децентралізує" [10, с. 44].

У цих словах можна побачити ілюстрацію взаємозв'язку характеру інформаційно-комунікативної культури та форм освіти. У XXI столітті ця тенденція дедалі більше посилюється. Можна спостерігати поглиблення кризи традиційної формальної освіти, побудованої на пріоритеті фрагментованого знання, класноурочних форм організації навчального процесу, пасивних способів освоєння навчального матеріалу. Особливо ця криза виявилася в процесі розвитку Інтернету та мережевих спільнот, які акумулюють нові способи неформального навчання, здобуття знання децентралізованим шляхом, що характеризується більшою новизною та інтегрованістю змісту.

Таким чином, реалізація інформаційно-комунікативної культури у новому глобалізованому світі відбувається, з одного боку, у процесі освоєння інформаційно-комунікаційних технологій, а з іншого боку, є результатом глобалізації суспільства та культури. Інформаційно-комунікативна культура в умовах інформаційної та культурної глобалізації виступає найважливішим фактором інтеграції світової спільноти, оскільки орієнтована на розвиток умінь ефективно взаємодіяти у складному мультикультурному мережевому просторі. Це вимагає зміни завдань та структури освіти у напрямі освоєння навчальних та виховних можливостей інформаційно-комунікативної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бауман З. Індивідуалізоване суспільство; пер. з англ. – К.,2001.390с.
2. Бек У. Влада і її опоненти в епоху глобалізму. Нова всесвітньо-політична економія / Пер. з нім. А. Б. Григор'єва, В. Д. Сідельник. – М.: Прогресс-Традиція, 2007. 464 с.
3. Бек У. Суспільство ризику / Пер. з нім. - М.: Прогресс-Традиція, 2000. 384 с.
4. Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства. / Пер. з англ. – М.: Academia, 1999. 787 с.
5. Бергсон А. Два джерела моралі і релігії. / Пер. з фр. - М.: Канон, 1994. 384 с.
6. Габермас Ю. Дії, мовленневі акти, мовленнєві інтеракції та життєвий світ. / Ю. Габермас; пер. з нім. А.М.Єрмоленко // Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія. - К. : Лібра, 1999. С. 287-324.
7. Гідденс Е. Соціологія. / Э.Гідденс; пер. англ.- К.; Основи, 1999, 726с.
8. Гофман И. Представлення себе іншим у повсякденному житті. / Пер. з англ. А. Д. Ковалева. - М.: КАНОН-ПРЕСС-Ц, 2000. 304 с.
9. Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства. / Пер. Е. Гангии, Ваклер, 2007. 304с.
10. Мак-Квейл Д. Теорія масової комунікації / Перекл. з англ. О. Возьна, Г. Сташків. – Львів; Літопис, 2010. 206с.
11. Марцинюк І. Концепція історії. А. Тойнб і всесвітня історіографія. К., 1997.
12. Габермас Ю. Філософський дискус модерну. / Пер. В. Куплін. К., 2001. 410с.
13. Хайдеггер М. Буття і час. / Пер. з нім. В.В. Бибихина, вступна стаття І.В. Мінакова. Харків., 2003. 503с.
14. Шуміліна І.П. Застосування технологій відкритої освіти і дистанційного навчання у зарубіжних країнах та їх роль у процесах модернізації освіти / І.П. Шуміліна // Педагогіка вищої та середньої школи – 2011. - № 33. - С. 574-582.
17. Lefevre, Ph. Les portails d'acces a l'information. / Ph. Lefevre // Documentaliste - Sciences de l'information. - 2001. - vol. 38, № 3-4. – P. 53-18.

ТЕМПОРАЛЬНІ АСПЕКТИ ОБРАЗУ Я В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

Крюкова Марина, *кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін ПрАТ «ВНЗ «МАУП»* marisel039@ukr.net

Анотація. Автором розкрито часові параметри самосвідомості дитини дошкільного віку. Показано, що часовий аспект уявлення про себе у дитини якісно відрізняється на різних етапах онтогенезу, і в основі цих відмінностей лежить зміст центральних для віку особистісних новоутворень дитини та особливості її комунікативного досвіду.

Abstract. The author revealed the temporal parameters of self-awareness of a preschool child. It is shown that the temporal aspect of a child's self-concept differs qualitatively at different stages of ontogenesis, and the basis of these differences lies in the content of the child's central age-related personal neoplasms and the peculiarities of his communicative experience.

Суб'єктивний час в контексті вікової динаміки досліджений недостатньо, а його зміст досягнень передпідліткового віку практично не вивчений. Створюється враження, що суб'єктивний час є характеристикою досить зрілих етапів онтогенезу і залишається статичним утворенням протягом усього життя людини. Таке припущення малоймовірне, оскільки розвиток самосвідомості - це неперервний процес, що починається з моменту народження людини, тому зрілі форми його часової складової повинні бути онтогенетично підготовлені. Саме особистісний розвиток дошкільника в багатьох відносинах зумовлений характером його взаємин з оточуючими [1], що дозволяє виділити спілкування дитини з дорослими як один із провідних факторів становлення особистості і самосвідомості, особливо в перші сім років життя дитини.

Логічно припустити, що часові параметри самосвідомості дитини також будуть відчувати вплив комунікативного досвіду дітей. Самосвідомість дитини в ранньому онтогенезі досліджується через особливості її образу себе, який виступає як цілісне когнітивно-афективне утворення, що відображає розвиток самопізнання і самооцінки дитини у ході життєдіяльності [2]. У цьому контексті часові аспекти образу себе у дітей, такі як самопізнання, самовідношення і самоорганізація у часі власного життя, можуть виступати, на нашу думку, адекватною одиницею аналізу суб'єктивного часу у дошкільників.

Отже, у нашій роботі ми визначаємо суб'єктивний час дитини як її уявлення про себе у минулому, теперішньому та майбутньому, виводимо його природу з розвитку особистості і виділяємо спілкування як провідний фактор у становленні часових аспектів уявлення про себе у дитини.

З цих позицій ми припускаємо, що часовий аспект уявлення про себе у дитини якісно відрізняється на різних етапах онтогенезу, і в основі цих відмінностей лежить зміст центральних для віку особистісних новоутворень дитини та особливості її комунікативного досвіду. Згідно з нашими уявленнями, до кінця дошкільного віку у дитини формується нова життєва позиція, яка, на нашу думку, набагато ширша, ніж традиційно зафіксована "позиція школяра". Вона відображається у дитини здатність до ініціативної та свідомої орієнтації в системі соціальних відносин, її прагнення визначити

свою соціальну позицію серед інших та освоїти її критерії. Мотив самовизначення в суспільстві, частиною якого вперше починає усвідомлювати себе семирічний дитина, викликає до життя особливі форми його активності, адекватні для вирішення його нових життєвих завдань, а саме реальна рольова поведінка.

Для проведення дослідження використовувалися дві методики, що базувалися на зображенні людини: "Етапи життя людини" і "Моє минуле, теперішнє і майбутнє". Малюнки виконувалися кольоровими олівцями на стандартних білих аркушах паперу, розділених у першому випадку на 4, а в другому - на 3 рівні частини. Висловлювання дітей, які супроводжували процес малювання, фіксувалися в спеціальному протоколі.

Малюнки дозволяли визначити специфіку уявлень дітей про різні періоди їхнього життя та загальну модальність їхніх відносин до себе у віковій перспективі (минуле, теперішнє, майбутнє). У малюнках дітей об'єктом аналізу виступала Я-фігура в її графічному та кольоровому оформленні. Оцінка малюнків проводилась у відносних балах за допомогою спеціально створеної оціночної шкали.

Вказниками самосвідомості виступають такі параметри зображення Я-фігури: 1) ступінь деталізації; 2) характер предметних і соціальних атрибутів на зображенні; 3) динамічні характеристики (зміна розміру, форми та предметного оточення від одного вікового етапу до іншого). Ставлення до себе визначалося за допомогою спеціально створеного коефіцієнта оцінки кольорового оформлення Я-фігури на різних етапах життя. Цей коефіцієнт враховував: 1) загальну кількість використаних дитиною кольорів у зображенні Я; 2) домінування холодних і теплих відтінків спектру на зображенні; 3) парадоксальне використання кольору; 4) відсутність кольору у малюнках.

Дані, отримані в цьому серії експериментів, показали, що з віком у дітей свідомість змістових характеристик віку людини збільшується, а ставлення до різних вікових етапів життя диференціюється.

Діти чотирьох років досить часто зображують віковий етап життя без Я-фігури, визначають його через предмет, що символізує в їх уявленні той або інший вік (наприклад, пірамідка - в зображенні раннього дитинства, танк - в зображенні юності і т. д.). Динамічні характеристики віку представлені молодшими дошкільниками переважно через розмір Я-фігури, причому ця характеристика є домінуючою: за збереження ідентичного зовнішнього вигляду Я-фігури на всіх вікових етапах діти збільшують її в розмірах навіть там, де зріст не є віково-відмінним ознакою (наприклад, на етапі юності і дорослості, дорослості і старості). Модальність відношень дітей до різних вікових етапів практично однакова: всі вони переживаються переважно в нейтральному або позитивному емоційному діапазоні.

У дітей п'яти років разом із зростанням освоюється така динамічна характеристика віку, як зміна зовнішності людини, а розмір фігури набуває природних пропорцій на етапах від юності до старості. Ставлення до різних періодів життя в цій віковій підгрупі нестійке і має значний індивідуальний розкид. Однак як загальне в ньому можна виділити особливе ставлення дітей до ранніх періодів дитинства і старості: вони здаються більш негативно сприйнятими ними.

У шість років принципово новим у змістовних характеристиках віку починає виступати соціальне становище людини, причому не лише на етапі дорослості, що зустрічається і у дітей п'яти років, але також і в зображенні ранніх етапів дитинства, яке відображається в малюнках дітей як

малоцінне з точки зору соціальної значущості, підпорядковане, не пов'язане з серйозною діяльністю (наприклад, діти зображують себе сидячи біля ніг зайнятих чимось дорослих, зображують себе в чорно-білих тонах, часто у вигляді статичної, бездіяльної фігури).

Через вибір кольору, динамічні особливості віку та вплетення Я-фігури в соціальне середовище, семирічна дитина виявляє пристрасте ставлення до різних періодів людського життя. Для неї характерне деградування всього періоду дитинства, включаючи свій власний вік, і основою для цього є соціально байдужий статус її основних життєвих занять. Цей висновок можна зробити також при аналізі висловлюваних дітьми під час малювання коментарів до зображення себе на різних етапах життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Pinto C. M. Parenting Stress, Social Support, and Depression for Ethnic Minority Adolescent Mothers: Impact on Child Development. *Journal of Child and Family Studies.* 2016. №5. P.45-57.
2. Roos F. The Impact of Early Life Stress on Psychophysiological, Personality and Behavioral Aspects in Young Healthy Subjects. *Frontiers in Human Neuroscience.2020. №2. P.58-68.*

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ РОЗБУДОВИ УКРАЇНИ

Пєров Андрій, *к.ю.н, доцент кафедри права та правоохоронної діяльності Одеського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», perov-advolat@i.ua*
Стець Андрій, *магістрант 2 курсу спеціальності Право, Одеського Інституту ПрАТ «ВНЗ МАУП» astec1209@gmail.com*

Анотація. В даному дослідженні розглянуті основні проблеми розвитку прав людини, етапи становлення та місце в сучасній політико-правовій системі відносин в державі, визначено які саме виклики стоять перед державою, суспільством та окремим громадянином в реалізації захисту прав людини в Україні.

Abstract. In this study, the main problems of the development of human rights, the stages of formation and their place in the modern political and legal system of relations in the state are considered, and the challenges facing the state, society and individual citizens in the implementation of the protection of human rights in Ukraine are determined.

У сучасному становищі, в якому знаходиться держава Україна після пандемії, під час воєнного стану та з огляду на її попередній розвиток виявилась проблема захисту прав людини, а саме: політичних, економічних, соціальних та культурних. В цій складній ситуації, в якій опинилась Україна під час війни та введення воєнного стану стає важливим захист прав людини та особливо на життя.

Після того як сталася пандемія, яка вимушено обмежила основні права людини, а після цього війна і введений воєнний стан ще більше звузили їх, є потреба дослідити збереження та повернення прав людини, які зазнали скорочення. Тому в теперішній час, коли відбулась пандемія [1], почалась війна та був введений в Україні воєнний стан [2], особливо актуалізувались цінності життя людини, її гідність та справедливість. «Тому залишається надзвичайно важливими проблеми прав людини» [3, с. 175] та їх реалізація та розширення.

Світова та національна системи захисту прав людини виявили не тільки слабкість, а й неефективність реалізації прав громадян у часи катаклизмів. У зв'язку з цим гостро постало питання відповідності існуючої системи нормативно-правових актів, що покликані здійснювати правове регулювання захисту прав людини, існуючим світовим стандартам, за які бореться ООН та які захищає Європейський суд з прав людини, щоб привести у відповідність наміри, декларації та дійсність.

Метою даного дослідження є системний аналіз, ретроспективний огляд розвитку філософської, правової думки поколінь розвитку прав людини, їх проблеми в період війни, воєнного стану в Україні та перспектив в післявоєнний період. Дослідження буде сприяти подальшому узагальненню тенденцій прав людини в Україні та удосконаленню механізмів їх реалізації та унормування. Ці знання необхідні для трансформаційних процесів, успішних перетворень та поліпшення демократичного процесу у суспільстві, що як слідство призведе до зростання економіки і сталого та перспективного розвитку держави на 33-му році.

Аналіз останніх досліджень публікацій та теорій авторів, які працюють у цій сфері, свідчить про те, що багато науковців займались проблематикою еволюції прав людини і зробили чималий внесок в дослідження, присвячені цій тематиці. А саме, такі правники як А. С. Алексєєв, М. В. Бабій, М. В. Корецький, М. І. Козюбра, М. В. Буроменський, Т. Л. Сироїд, В. Е. Теліпко, Т. Печончік, М. В. Шамраєва, Я. А. Приходько, Н. В. Воронін.

В юридичній науці та міжнародному праві склалася «класифікація розвитку прав людини від прадавніх часів до теперішнього часу і таких поколінь визначено чотири. Вони базуються на еволюційних підставах» [4, с. 205].

Перше покоління було сформульовано мислителями та філософами давнини, де вимагалась повага до прав та свобод людини і коли було закріплено право на свободу думки, совісті, релігії та рівності усіх громадян перед законом. В Англії це - хабеас корпус акт, Білль про права; Декларація Незалежності та Конституція в США; Декларація прав людини та громадянина в Європі; в Україні це козацька доба.

Друге покоління пов’язане з соціалізацією суспільства, коли в результаті буржуазно-демократичних революцій в Європі та США, громадяни стали рівними в економічних, соціальних, культурних правах і свободах. Після першої та другої світових війн завдяки модернізаційному розвиткові почали задовольнятися потреби громадян і зростати соціальні стандарти. У другому поколінні були закріплені свобода праці, підприємства, право на особисту власність, охорону здоров’я, відпочинок, освіту, творчість.

Третє покоління пов’язане з демократизацією глобального Півдня та національно-визвольними рухами країн, які перебували в колоніальній залежності. Глобальна торгівля висунула вимоги до права на мир, безпеку, охорону довкілля та гуманітарну солідарність.

Четверте покоління обумовлено науковим прогресом в галузі генетики, медицини, мікробіології, такі як штучне запліднення, вирощування органів та їх генна модифікація, діджиталізація. Але дисонансом в поступовому розвиткові боротьби за права людини стали катаклізми, спричинені природою та антигуманною злочинною поведінкою керівництва російської федерації, яка здійснила агресію.

Під час пандемії у 2019 році, а потім с початком війни 2022 року та введенням воєнного стану [2], [5] були обмежені права громадян (комендантська година, перевірка документів, особливий режим виїзду та в’їзду військовозобов’язаних, обмеження свободи пересування тощо). Тому потрібно розробити дієвий механізм їх повернення.

У післявоєнний період буде непросто подолати звички державних органів на обмеження громадян у їх правах і свободах та ще більш складною буде ситуація трансформації інституцій громадського суспільства до звичного довоєнного стану та переходу до європейських стандартів. Для цього знадобляться більш широка пропаганда європейських цінностей, діалог між владою та суспільством, взаємодія громадян між собою, а також відновлення роботи ЗМІ та поширення свободи слова, завдяки яким можна налагодити необхідну комунікацію і досягти дієвого результату.

Висновки. Здійснення прав людини в сучасних умовах постпандемійного періоду, під час війни та воєнного стану вплинув на права людини таким чином, що в цілому обмежив їх. Під впливом негативних процесів базові принципи, закріплені як в міжнародному так і внутрішньодержавному законодавстві, почали деградувати тому, що умови, в яких перебувають люди в Україні, не дозволяють розвиватися суспільству та громадським інститутам під впливом обставин. Керівництво деяких держав глобального півдня, що розвиваються, займають хибну позицію, що спочатку треба досягти добробуту і лише потім потрібно вести мову про права і свободи людини.

З'ясовано, що в Україні права людини, які є феноменом культури та відображають систему цінностей, потребують вдосконалення та розвитку. При тому що зовнішні та внутрішні загрози тяжіють над уявленням українців, що заради безпеки потрібно відмовитися від деяких прав та свобод, не повинно бути сприйняте можновладцями як імператив, завдяки якому буде все подолано. Пропонується втілювати та поширювати права людини, залучаючи для цього громадське суспільство, засоби масової інформації, в т.ч. електронні. Рекомендовано, щоб державна влада націлювала спеціальні служби для виявлення та блокування різних суб'єктів ІПСО в мережі Інтернет у виглядів ботів та інших агентів впливу, яких агресор-російська федерація може використовувати з ціллю дезорієнтації, демократичного уявлення про права людини.

Можна констатувати, що права людини у сучасній та післявоєнній Україні виходять на перше місце і потребують широкого дослідження, бо їх актуальність тісно пов'язана зі сталим перспективним розвитком держави та реалізації прав її громадян на новому етапі її розбудови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 травня 2020 р. № 392. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392-2020-%D0%BF#Text (дата звернення 13.04.2024 р.).

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII (в редакції від 19.10.2023 р.) Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 28, ст.250. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення 13.04.2024 р.).

3. Шамраєва М. В. Права людини у сучасних міжнародних відносинах: еволюція розвитку, проблеми та перспективи. *Вісник Харківського національного університету им.В. Н. Каразіна. Серія Право.* Вип.30. 2020. С.174 – 183

4. Печончік Т. Що українці знають та думають про права людини: загально-національне дослідження. К., 2017. 308 с.

5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента №64 від 24.02.2024 р. *Голос України* від 24.02.2022 р. №37

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Петришена Олена, *аспірант Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.*
Відокремлений структурний підрозділ «Хмельницького торговельно-економічного фахового коледжу Державного торгово-економічного університету» Майстер виробничого навчання, викладач
petrisena.elena@gmail.com

Анотація. Серед закладів фахової передвищої та професійної освіти постає завдання поєднання розвитку здібностей в учнів та одночасного отримання спеціалізованих знань і навичок з обраної професії.

Заклади фахової передвищої і професійно-технічної освіти застосовують в освітньому процесі елементи дуальної освіти на базах практики підприємців стейкхолдерів, де робочі місці облаштовані новітніми технологіями, а робітничі процеси автоматизовані. В зв'язку із цим в освітніх закладах зменшується кількість години виділених на вивчення профільованих предметів, практики, що само собою впливає на вартість навчання для держави і якість підготовки кваліфікованих кадрів, далі розглянемо переваги та недоліки дуальної освіти за зразком Німеччини.

Проблема. Проблеми впровадження моделі сучасної дуальної освіти і має на увазі інвестування значних коштів підприємства спрямованих на підвищення професійної кваліфікації майбутнього фахівця. Запропонований досвід Німеччини з провадження навчання за дуальною системою. Впровадження дуального навчання її зміст та вимоги мають підтримуватись і контролюватись на державному рівні. Залежно від професії, що вимагає спеціальної підготовки, навчання триває від двох до трьох з половиною років.

Ключові слова. Освіта, професійна освіта, професійно-технічна освіта, дуальна освіта.

Abstract. Among vocational education institutions, there is a task of combining the development of students' abilities and the simultaneous acquisition of specialized knowledge and skills in the chosen profession.

Institutions of professional pre-higher and professional-technical education apply elements of dual education in the educational process based on the practices of stakeholder entrepreneurs, where workplaces are equipped with the latest technologies, and work processes are automated. Due to this, in educational institutions, the number of hours allocated for the study of profiled subjects, practices, which in itself affects the cost of education for the state and the quality of training of qualified personnel, is decreasing. Next, we will consider the advantages and disadvantages of dual education according to the German model.

Problem. The problems of implementing the model of modern dual education imply the investment of significant company funds aimed at improving the professional qualifications of the future specialist. The proposed experience of Germany in the implementation of training under the dual system. The implementation of dual education, its content and requirements must be supported and controlled at the state level. Depending on the profession that requires special training, training lasts from two to three and a half years.

Keywords. Education, professional education, professional and technical education, dual education.

Стратегія розвитку вищої та фахової передвищої та професійно-технічної освіти в Україні на 2021-2031 роки охоплює концептуальні положення викликані завершенням у 2021 р. дії Національної стратегії розвитку освіти в Україні, де посилення глобальних викликів, що виникли перед світовою економікою на сьогодні є посиленням впливу глобального ринку праці й освітніх послуг, ризиків і загроз, що повстали перед економікою країни в роки пандемії, розвитком технологій нового покоління, загостренням демографічних і соціальних проблем та міграцією населення пов'язаною із російською агресією. [2]

Тенденції розвитку професійно-технічної освіти в незалежній Україні. демонструє два етапи, що наведені на рисунку 2.

Рис. 2. Тенденції розвитку професійної освіти в незалежній Україні

Джерело складене автором

Отже, ці тенденції стали наслідком, що надає можливість охоплення значної частини населення країни з вищою освітою, які подальшому перекваліфіковуються (до робітничих професій), недоліком є зниження рівня населення з професійною освітою зменшення робітничих кадрів з робітничих професій.

Зміст освітніх програм дуальної освіти передбачає поєднання міждисциплінарних зв'язків між дисциплінами, що надають фахівцям можливість всебічно, більш глибоко дослідити об'єкт та розвиває навички критичного мислення. Здобувач освіти у формуванні індивідуальних компетентностей: набуває вміння вчитися, опрацьовувати інформацію, швидко опановувати нові технології, здатність до критичного мислення та креативного підходу до завдань, вміння працювати в умовах невизначеності, мультикультурність і володіння декількома мовами, екологічність мислення, мультифункціональність [1].

Сучасна дуальна модель має на увазі інвестування значних коштів підприємства спрямованих на підвищення професійної кваліфікації майбутнього фахівця. Зразок навчання за дуальною системою в Німеччині представлений з офіційно визнаних професій зміст яких та вимоги контролює держава. Залежно від професії, що вимагає спеціальної підготовки, навчання триває від двох до трьох з половиною років.

Здобувач освіти починає навчання не тільки з пошуку закладу освіти, але й з пошуку підприємства, де проводитимуть практичні заняття. Навантаження розраховані так, що близько 40%

припадає на лекційні заняття, а приблизно 60% - на практичні. Основний навчальний час витрачається на формування компетенції здобувачів освіти за фахом. Така форма навчання і співпраці, врегульована законодавством, повністю себе виправдовує в таких галузях: ремесло, промисловість, торгівля, сфера послуг, сільське господарство і державна служба [1].

Модель дуальної освіти наведена на рисунку 3.

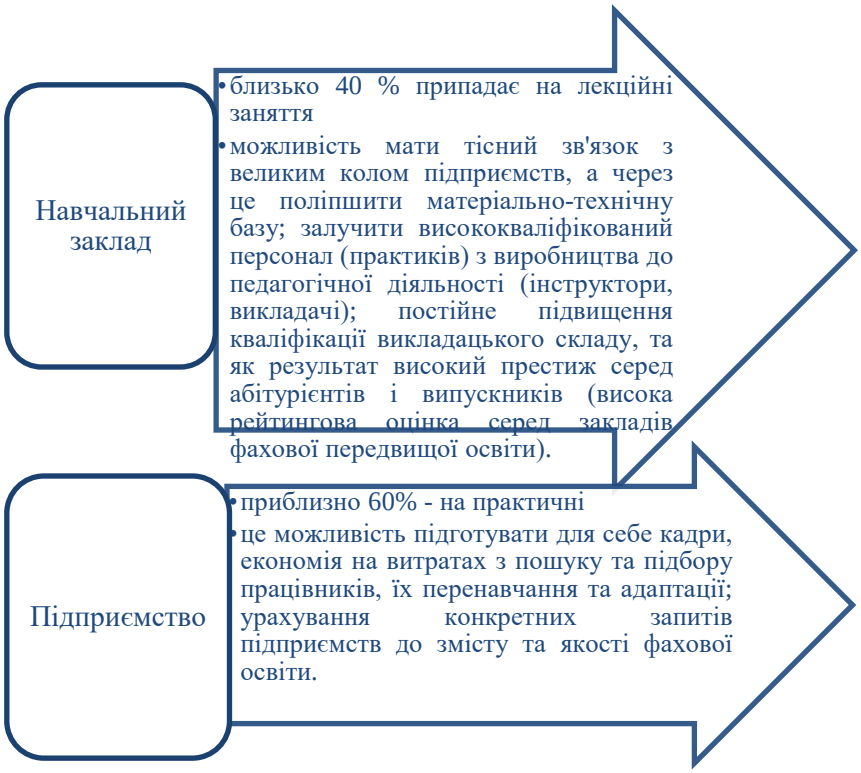

Рис. 3. Зразок моделі дуальної освіти. Джерело складене автором

Отже, дана сучасна модель дуальної системи навчання відповідає інтересам всіх сторін, що беруть участь у ній - закладів освіти, підприємств, працівників, держави.

Здобувач освіти - має можливість обрати освітній заклад підприємство та адаптуватися до дорослого життя.

Професійно-технічні заклади освіти в Україні (у вільному плаванні у заробітку коштів), тому й не можуть собі дозволити придбати сучасну новітню матеріально-технічну базу, регулярно оновлювати обладнання (без участі держави, бізнесу, стейкхолдерів…), а дуальна освіта сприятиме підвищенню якості навчання із одночасним вирішенням його матеріальних проблем (оплата за навчання) таким чином дозволить освітнім закладам подолати проблему зношеності обладнання на 60 - 80%.

Згідно з концепцією дуальної форми навчання, здобуття професійної освіти здобувачами освіти передбачається від 25% до 50% кредитів під час навчання не в аудиторному фонді, а на робочому місці і роботодавець оцінює результати навчання здобувача освіти разом із закладом освіти.

Освіта в Україні стає автономною, а заклади освіти в пошуках інвесторів, мають продумати, де знайти кошти на розвиток матеріально-технічної бази. Дуальна форма навчання створює симбіоз між освітянином і ринком праці і дозволяє поєднати найсильніші сторони:

- професійно-технічних закладів освіти - фундаментальна підготовка;

- підприємств - цільова практична підготовка.

Переваги дуальної освіти в контексті держави, яка ефективно вирішує завдання підготовки кваліфікованих кадрів для своєї економіки, здійснення інституційних досліджень і консультування (моніторинг якості надання освітніх послуг у сфері фахової передвищої освіти, оновлення освітніх стандартів).

Дуальна освіта – один з інноваційних підходів до освіти, з одного боку, а з іншого - це нескладні, але якісні зміни у сприйнятті результатів академічної освіти.

Переваги дуального навчання над «традиційною системою» підготовки фахівців.

Член Національного агентства кваліфікацій (НАК) Ю. Рашкевич зазначив: «Впровадження елементів дуальної освіти, що становитимуть основу для запуску повноцінної дуальної освіти - з реальним навчанням на виробництві, використанням у повному обсязі ЄКТС, чіткими критеріями оцінювання, з обов'язковою оплатою роботи під час навчання, і зараз Уряд затвердив покроковий план до 2023 р.» [3].

Дуальна модель навчання за зразком країн Європи, а саме Німеччини передбачає у своїй основі і виключає дисонанс між теоретичним та практичним навчанням, стимулюючи здобувачів освіти на якісну професійну майстерність та високу оплату праці - є мотивацією для отримання практичних навичок та знань. Здобувач освіти фактично є, на термін навчання, співробітником компанії, отримуючи завдання відповідно до його здібностей та навчальної програми, компанія отримує співробітника, який буде вже ознайомлений з робочим процесом цієї організації.

Майбутній фахівець, навчаючись у двох місцях одночасно - на підприємстві в коледжі чи закладі професійно технічної освіти, освоює професію на виробництві. Здобувач освіти розвивається як майбутній професіонал у реальних умовах і може відразу визначитися на місці - зможе і чи захоче в майбутньому виконувати цю роботу після отримання диплома.

Професійна адаптація відбувається під час навчання, що благотворно позначається на робочому процесі в майбутньому. Також безумовною перевагою такого виду навчання, є можливість плавного переходу від навчання до безпосередньої професійної діяльності. Заклад освіти, який навчає за дуальною моделлю, виховує у здобувачів освіти відповідальне ставлення до праці та активної життєвої позиції, сприяє різнобічному професійному розвитку.

Існує перелік із гальмівних процесів, що гальмують розвиток дуальної освіти, це необхідність великих інвестицій у професійну освіту. Українські підприємці у переважній більшості не готові ризикувати фінансами і вкладати кошти на оплату навчання з підготовки кадрів, укладаючи довгострокові договори з нестабільними прогнозами аргументуючи браком коштів, щоб вкласти в освіту[4].

Переваги професійної освіти за дуальною формою навчання у Німеччині та актуальні тенденції її розвитку наведено на рисунку 4.

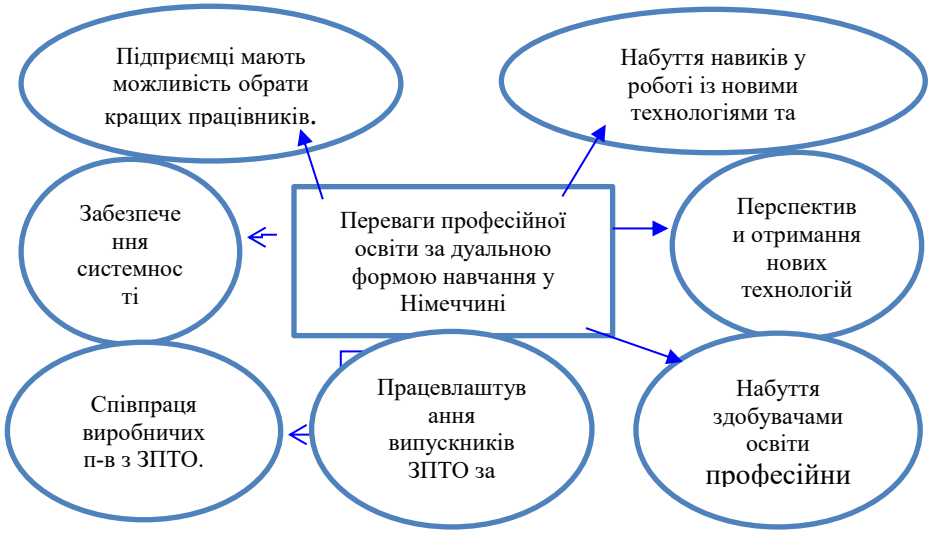

Рис 4 .Переваги професійної освіти за дуальною формою навчання у Німеччині

Джерело складене автором

Отже, сучасна модель дуальної освіти або ж існуюча освіта з елементами дуальної освіти має переваги та існують серйозні проблеми, що перешкоджають запровадженню дуальної підготовки кадрів у загальнонаціональному масштабі, які необхідно вирішувати на державному рівні шляхом апробації.

Законодавство України не передбачає податкових пільг для бізнесу за участь у підготовці кадрів. Для впровадження дуальної освіти першочерговим має відбутись зміна у законодавчій базі України, щодо підготовки до впровадження дуальної освіти, запозичуючи вдалий досвід країн Європи впровадження і здійснення апробації дуальних форми навчання в окремих закладах освіти.

Повноцінне запровадження в Україні дуальної освіти можливе лише поступово з впровадженням елементів дуальної освіти оскільки цей процес потребує окремого нормативно-правового забезпечення (наразі МОН України вже працює над розробкою нормативних документів, пілотні проекти дуальної освіти, що реалізовуватимуться впродовж найближчих років).

Основними завдання для ефективного впровадження дуальної освіти в Україні є:

1. Створення законодавчого, нормативно-правового забезпечення дуального навчання (урегулювання процесу взаємодії - заклад освіти, підприємство, студент, держава).

2. Введення системи мотивацій підприємствам пріоритетного бюджетного фінансування закладів професійної освіти, що активно впроваджують дуальну підготовку кадрів.

3. Створення алгоритму у системі професійної орієнтації молоді.

Створення інфраструктури системи дуальної освіти, зокрема через:

- розвиток мережі галузевих навчально-методичних кластерів підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації та сертифікації кадрів; мережі навчальних центрів при великих підприємствах;

- збільшення кількості закладів професійної освіти, які працюють у режимі експериментального впровадження елементів дуального навчання[1].

Рішення цих завдань буде сприяти формуванню нової моделі професійної підготовки, яка дозволить поповнити робітничими кадрами сучасний ринок праці України забезпечити підприємства робітничими кадрами. Дуальна освіти передбачає навчальний процес, де проводитиметься паралельно теоретична і практична підготовка здобувачів освіти. Організація освітнього процесу дуальної освіти знаходиться на стадії розробки та має реалізовуватись лише у тісній співпраці професійно-технічних закладів освіти та стейкхолдерів (роботодавців).

Дуальна освіта потребуватиме більшого залучення ресурсів підприємства (роботодавця), оскільки їм потрібно буде організувати повноцінний освітній процес із залученням власного обладнання та фахівців. Здобувачі освіти на конкурсній основі конкуруватимуть між собою за право навчатися за дуальною формою - це дозволить працювати та заробляти [1].

Для розвитку професійної освіти в України розробити і впровадити моделі освіти з урахуванням реальної ситуації професійної освіти та економіки країни в цілому. В Україні формується освітня модель інноваційного розвитку, у якій найважливішу роль відіграє людський капітал і відірваність освіти від роботодавця, потреби якого не завжди враховуються.

Саме цю проблему у середині XX ст. вирішувала Німеччина та виробила цікавий досвід дуальної форми освіти, який може виявитися надзвичайно корисним та наведений на рисунку 5.

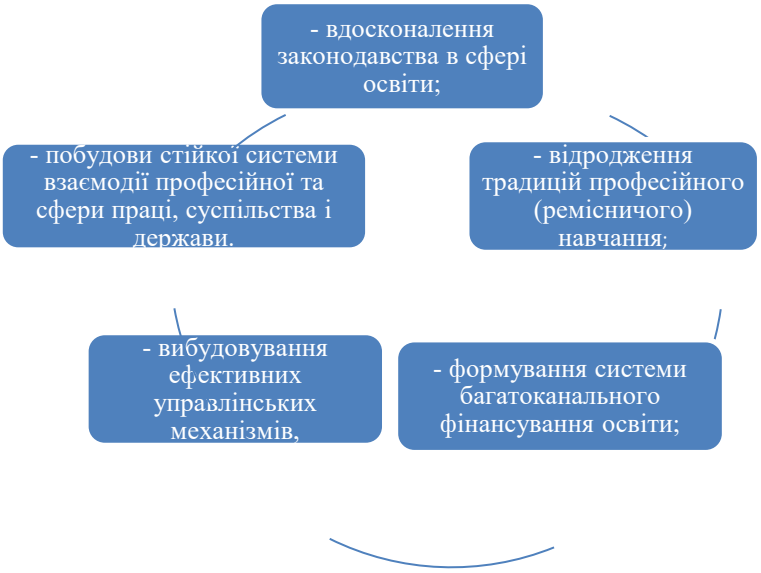

Рис. 5. Досвід впровадження дуальної освіти у Німеччині. Джерело складене автором

Отже, досвід країн Європи наведений на рисунку 5 стане корисним при впровадженні дуальної освіти в Україні.

Дуальна освіти в Україні з 2017 року має власний досвід та реалізується у системний проект з підготовки експерементальних трьох груп на основі дуальної освіти.

Переваги:

- навчання, максимально наближене до запитів виробництва, 97% працевлаштування випускників;

- збільшення професійних закладів освітніх систем;

- більш різнобічний професійний розвиток студентів;

- стимулювання бізнесу до інвестування в професійну освіту.

Роботодавці спрямують здобувачів освіти на навчання в виробничих умовах і формування компетенцій, що відповідають рівню кваліфікації та вимогам підприємства [1].

Освітня установа на підготовчому етапі бере на себе функцію з надання інформації всім суб'єктам (роботодавцям чи здобувачам освіти), а також виконує роль організатора і методичного керівника процесу навчання. Перешкоди для впровадження дуального навчання в освітньому процесі є забезпечення нормативно-правової бази для впровадження дуальної освіти в повному обсязі.

Механізми реалізації цієї форми навчання знаходиться в гальмівному стані, так як в країні діють єдині освітні стандарти.

Загальну відповідальність за того, хто навчається, несе не підприємство, а заклад освіти. Одним з основних умов успішної реалізації програми дуального навчання є залучення до освітнього процесу викладачів-практиків, але цьому заважає суттєва різниця між галузевими заробітними платами на підприємствах та у фахових передвищих та професійно-технічних закладах освіти.

Отже, впровадження дуальної форми та елементів дуальної освіти в Україні дозволить вирішити основну проблему фахової передвищої та професійно-технічної освіти - де існує певний розрив між теорією і практикою.

Подолання зазначених суперечностей дозволить вирішити головне завдання системи освіти - формування нової моделі фахової передвищої освіти та підготовки, яка б подолала відставання в структурі, обсягах і якість трудових ресурсів від реальних вимог конкретних підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дуальна освіта. Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт. Дата оновлення 01.02 2018 р. URL:https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnichnaosvita/dualna-osvita (дата звернення 01.04.2024)

2. Радкевич В.О. Стаття «Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні». Дата оновлення 01.01.2024р. URL://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/724413 (дата оновлення 01.04.2024р.)

3. Рашкевич. Ю. До 70 % навчання на виробництві і 30 % - в аудиторіях: уряд визначив, як в Україні впроваджуватимуть дуальну освіту. Дата оновлення 01.01.2024р. URL:https://mon.gov.ua/ua/news/do-70-navchannya-na-virobnictvi-i-30-vauditoriyah-uryad-viznachiv-yak-v-ukrayini-vprovadzhuvatimut-dualnu-osvitu (дата звернення: 01.04.2024).

4. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки Дата оновлення 01.02.2023р. URL://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf (дата звернення 01.04.2024р.)

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ (З ДОСВІДУ РОБОТИ)

Домбровська Лариса, *кандидат історичних наук, доцент,*
професор МКА, професор кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін
Домбровський Олексій, *кандидат історичних наук, доцент,*
професор МКА, професор кафедри права та правоохоронної діяльності Одеського інституту МАУП
mzhuk2021@icloud.com

Анотація. *В матеріалах здійснено аналіз організації самостійної та індивідуальної роботи студентів, визначено шляхи її удосконалення з метою отримання якісних знань.*

Abstract. *In the materials, an analysis of the organization of independent and individual work of students is carried out, ways of its improvement are determined in order to obtain quality knowledge.*

Вступ. Великі можливості формування сучасних високоосвічених фахівців криються у викладанні загальноосвітніх і спеціальних дисциплін. Викладачі на лекціях і семінарських заняттях мають великі можливості донести студентам новітні досягнення світової і вітчизняної науки в усіх її галузях. Але лише проведення лекцій і семінарів не дасть високих результатів. Як показує наш досвід роботи цьому ефективно може сприяти якісно організована викладачем самостійна та індивідуальна робота студентів.

Постановка проблеми. Українська вища освіта з кінця двадцятого століття і понині перебуває у стані глибоких важливих перетворень, які сприяють підготовці висококваліфікованих фахівців в усіх сферах суспільства. Значне місце в ній відводиться історичним дисциплінам, які не лише дають знання, а й як показала нам практика останніх років роботи зі студентами, впливають на формування світоглядних функцій, гуманістичного мислення. Позитивного результату в цьому можна досягти в тому випадку, коли викладач використає увесь арсенал навчально-методичної та наукової роботи під час навчального процесу та поза аудиторною роботою. І як зазначають фахівці «...вища освіта сьогодні стає не просто засобом підготовки фахівців для різних сфер діяльності, а й обов'язковим етапом розвитку особистості і це є відмінною рисою нашого часу» [1, с. 29].

Виклад основного матеріалу. Серед багатьох гуманітарних дисциплін важливу роль у розумінні державотворчих процесів в Україні мають такі дисципліни, як «Історія та культура України», «Історія української державності», «Історія та право України», «Історія та право зарубіжних країн», «Філософія», «Політологія» та інші. Вивчення даних дисциплін сприяє формуванню світоглядних функцій молодої людини, розуміння усіх політичних процесів, змін. що відбуваються в державі та у країнах світу.

Викладання дисциплін як правило проходить у формі лекцій, семінарських та практичних занять, колоквіумів, контрольних робіт. Але вони вимагають не рутинного проведення, за старою методикою, а пошуком нових форм і методів, враховуючи сучасні технології навчального процесу,

широкої обізнаності молодих людей в багатьох галузях суспільного життя, зацікавленість політичними питаннями, юриспруденцією і т.п.

Для найефективнішої роботи і її результатів викладачеві недостатньо обмежуватись лише лекційними та семінарськими заняттями, які теж вимагають запровадження нових інтерактивних методів проведення. Заслуговує на увагу таке проведення лекції, коли студенти заздалегідь отримують план лекції і список рекомендованої літератури до неї і вони повинні самостійно ознайомитись зі змістом теми за рекомендованою літературою, а також зробити короткий конспект-записи з неї. Хочемо зауважити, що сьогодні студенти не дуже мають бажання займатись саме конспектуванням. Тому їм важливо на індивідуальних і групових консультаціях пояснити суть такої самостійної роботи, де здійснюється не переписування тексту з підручника в зошит, а лише робляться окремі важливі нотатки – визначення термінів та понять, деякі дати, назви прийнятих документів, законів, постанов, прізвища дотичних до подій державних, культурних, політичних діячів. Така самостійна попередня підготовка до лекції допомагає студентам з цікавістю слухати лекцію. Але саме головне, що вони зможуть активно в ній брати участь через запитання лектору, висловлювати свою власну думку чи позицію, обґрунтовувати своє бачення того чи іншого питання, спираючись на вивчену літературу. А саме головне студенти зрозуміють, що вони є на лекції не пасивними слухачами, а беруть активну участь у обговоренні питань лекції, з'ясовують незрозумілий їм матеріал. Позитивний результат по засвоєнню нового матеріалу на лекціях дає проведення лекцій-конференцій. Це, коли окремі студенти отримують завдання по деяким питанням майбутньї лекції для їх підготовки з послідуючим виступом разом з викладачем-лектором на лекції. Зазначимо, що такий вид самостійної та індивідуальної роботи, сприймається студентами дуже позитивно. І це зрозуміло, адже вони виступають у ролі лектора-викладача і готуються до цього надзвичайно відповідально.

На семінарські заняття студенти із задоволенням готують презентації з використанням різних технічних засобів, які в повній мірі існують і працюють в нашому інституті. Для того, щоб підготувати презентацію, студентам приходиться індивідуально і самостійно багато попрацювати. Викладач на консультації рекомендує необхідну основну літературу, обговорює зі студентом структуру презентації і студент працює над підбором необхідного матеріалу.

Як ми спостерігаємо, методика викладання гуманітарних дисциплін і отримання глибоких знань студентів вимагає від викладачів втілення різноманітних форм роботи. Сучасна система навчання приділяє значну роль і індивідуальній роботі студентів, яку пропонують викладачі під час вивчення навчальних програм дисциплін. Як відомо індивідуальна робота це також різновид самостійної роботи, яку отримує окремо кожен студент. Якщо студент якісно виконує індивідуальні завдання, то він значно поглиблює, розширює та закріплює знання, які отримає під час лекцій і семінарських заняттях. Окрім цього відбувається формування творчого інтересу студента до обраного предмету вивчення, пробуджує захоплення пошуковою роботою, розвиває навички самостійного мислення, розширює інформаційну обізнаність. Для якісного виконання індивідуальних завдань студенти повинні бути забезпечені цікавою тематикою завдань, рекомендованою основною літературою, наданням індивідуальних консультацій по виконанню їх з боку викладачів. В такому

випадку ми отримаємо високий очікуваний результат – відповідальне ставлення студентів до виконання закріпленого індивідуального завдання, творчій підхід щодо досліджуваних матеріалів, володіння ним і підготовка до захисту основних його положень та висновків в ході семінарів , «круглих столів», колоквіумів, наукових студентських конференціях тощо.

Висновки. Таким чином, самостійна робота та індивідуальна робота студентів в повній мірі залежить від удосконалення її форм викладачами. Тоді ми можемо говорити, що самостійна робота тих, хто навчається, спрямована на оволодіння науковими знаннями, практичними навичками, на активну, свідому, творчу розмову, діяльність по засвоєнню нового навчального матеріалу. А репрезентовані нами дисципліни сприяють процесу становлення наукового світогляду, пізнання, гуманістичного мислення, тому самостійна та індивідуальна робота студентів при вивченні цих дисциплін буде допомагати їм досягти цих процесів. І викладач в цьому відіграє основну роль. Як підкреслює науковець Р. Костенко «Оволодіння методами наукового пізнання, оточуючої дійсності надасть майбутнім фахівцям можливість об'єктивно оцінювати значення історичних подій та суспільних явищ та буде запорукою правильного ставлення до них» [2, с. 15].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ягоднікова В. В., Купченко О. І. Інтерактивні методи навчання у вищій школі. // Політико-правові засоби підвищення іміджу держави: Зб. наук. праць за матеріалами Міжвузівської наук.-практ. конф. до 15-річчя Одеського інституту МАУП (16 травня 2013 р., м. Одеса) / Міжрег. Академія управління персоналом, Одеськ. ін-т. – Одеса: Лерадрук, 2013 – с. 29-33.
2. Костенко Р. Формування історичної свідомості майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки // Перспективні напрями розвитку наукової думки в XXI столітті: Зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. науково-практичної конференції до Дня науки України та з нагоди 50-річчя Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України (15 травня 2020 р., м. Одеса) / Міжрег. Академія управління персоналом. Одеський ін-т., Інститут проблем ринку та ек.-екол. досліджень НАН України. Одеса: Лерадруг, 2020. – с. 12-15.

СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ

***Асєєв Роман**, старший викладач кафедри права та правоохоронної діяльності*
Одеського інституту ПрАТ ВНЗ «МАУП» aseevroman61@gmail.com
***Каракасіді Олена**, професор кафедри права та правоохоронної діяльності*
Одеського інституту ПрАТ ВНЗ «МАУП» karakasidi68@ukr.net

Анотація. У пенітенціарних системах багатьох країн світу служба пробації є найважливішим інститутом сфери кримінального правосуддя та попередження злочинів. У правових системах розвинених країн, даний кримінально-правовий інститут, представляє можливість застосовувати альтернативні види кримінального покарання реальному позбавленню волі (за наявності встановлених законом підстав). Такими, інститутами пробації, на сьогодні є умовне засудження, умовне (безумовне) звільнення від покарання, суспільно корисні роботи, пробаційний нагляд тощо.

***Ключові слова:** пробація, кримінально-виконавче право, покарання, альтернативне позбавлення волі.*

Abstract. In the penitentiary systems of many countries of the world, the probation service is the most important institution in the field of criminal justice and crime prevention. In the legal systems of developed countries, this criminal law institution provides an opportunity to apply alternative types of criminal punishment to actual deprivation of liberty (if there are grounds established by law). Such institutions of probation today include conditional sentencing, conditional (unconditional) release from punishment, community service, probation supervision, etc.

Постановка проблеми. В демократичній державі, права і свободи громадян є найважливішим соціальним і політико-юридичним інститутом, який об'єктивно виступає мірилом досягнень даного суспільства, показником зрілості, цивілізованості. Одним із завдань, яке ставить держава перед собою – це забезпечення безпеки суспільства в цілому, і кожного громадянина, зокрема.

Соціальний порядок, основи якого закріплені в Конституції України, виступає обов'язковою умовою нормального існування особи, суспільства, держави. При цьому важливо враховувати, що носієм суспільного порядку виступає суспільство, а носієм правопорядку, який повинен організовувати і укріплювати соціальний порядок, виступає держава. Особи, які проживають у конкретній державі, зобов'язані дотримуватися встановлених правил поведінки або, точніше, правомірної, соціально прийнятної поведінки.

Забезпечення безпечного існування громадянина, пріоритет його прав, свобод і законних інтересів є першочерговим завданням держави, саме означені функції реалізовуються через систему правових норм, галузей законодавства, систему органів державної влади та механізм держави.

Якщо звернутися до юриспруденції як науки, яка закладає підвалини, фундамент побудови демократичної держави, постає закономірне питання: а яка з галузей вітчизняного права є найбільш важливою, має першочергове значення, відіграє ключову роль?

Відповіді на це питання буду неоднозначні та різні, в залежності від того з представником якої спеціалізації ми спілкуємось – конституціоналістом, адміністративістом, цивілістом чи господарником. Кожен з них доведе, що саме його галузь є провідною, найбільш цікавою та вагомою.

З нашої точки зору, важливість будь-якої галузі права залежить від кола тих питань суспільного життя, які вона покликана вирішити й способів та засобів за допомогою яких зреалізовується мета конкретної галузі. З цих позицій, як уявляється, особливу роль займає кримінальне право та суміжні науки, які розвивають та поглиблюють зміст його постулатів та функцій. Іншими словами – кримінальне право є одною з основних галузей права, яка має свої завдання, цілі та механізм реалізації. В чому ж специфіка саме науки кримінально-правового циклу? Відповідь на це питання не складна.

Зі стародавніх часів вважається, що кримінальне право повинно розглядатися як «ultima ratio», тобто «останній засіб», який має у своєму арсеналі держава для подолання найбільш суспільно небезпечних діянь. Зауважимо, що завжди потрібне дуже виважене застосування можливостей кримінального права в регулюванні та охороні суспільних відносин, адже жодна з галузей права не містить таких обмежень щодо прав і свобод людини як обмеження волі, позбавлення волі, довічне позбавлення волі (а в недалекому минулому – ще й смертна кара).

Саме застосування положень та норм кримінального права, притягнення особи до кримінальної відповідальності запускає механізм правозастосовчої діяльності держави та проходження особи через орбіту кримінального судочинства, з певними обмеження конституційних прав і свобод, які гарантує кожній людині Основний закон нашої держави. Особа вчиняє злочин і весь цей механізм набуває практичної реалізації: починають діяти норми кримінального процесу, долучаються правоохоронні органи, представники адвокатури, судді, присяжні тощо.

Як правило, «цікавість» до конкретного прояву злочинного посягання вичерпується після набуття чинності обвинувальним чи виправдовувальним вироком суду щодо особи.

Але чи закінчується на цьому насправді сфера дії кримінального права? Безумовно ні. Надалі до процесу роботи з правопорушником долучаються органи й установи, які виконують покарання. В дію вступають норми та положення кримінально-виконавчого права, практичної площини набуває кримінально-виконавча політика держави. І в даному напрямі роботи, завдань не менше, а можливо й більше, ніж при кваліфікації винних діянь особи як кримінального правопорушення, чи забезпечення права на захист та неупереджений, справедливий судовий розгляд справи, встановлення об’єктивної істини в кримінальному судочинстві.

Процеси покарання та соціальної адаптації, яким повинна піддатися особа, що вчинила кримінальне правопорушення, повернення її до нормального соціального середовища значною мірою залежать від конкретних дій працівників пенітенціарної системи.

У пенітенціарній системі України протягом останнього десятиліття спостерігалися зміни, спрямовані на наближення вітчизняного законодавства до міжнародних та європейських норм і стандартів. Разом з тим, залишається низка невідповідностей і недоліків правового регулювання даної сфери, зумовлених проблемами економічного, політичного, правового та організаційного характеру. Відтак запровадження міжнародних стандартів поводження із затриманими і засудженими

та дотримання прав людини у пенітенціарній системі в цілому залишаються актуальним напрямом досліджень у галузі права.

Мета. Дослідити сучасний стан та особливості діяльності інституту пробації в Україні.

Сучасна Державна кримінально-виконавча служба України є сукупністю органів і установ виконання покарань, що включає комплекс державно-правових, соціально-економічних та психолого-педагогічних інститутів. З моменту початку реформування кримінально-виконавчої системи прийнято близько 50 законів, нормативно-правових актів Президента України, Кабінету Міністрів України, які забезпечують діяльність і розвиток системи виконання покарань.

Серед чинників, які впливають на стан кримінально-виконавчої політики, слід назвати прийняття Україною нормативно-правових актів з метою дотримання міжнародних стандартів поводження із засудженими.

Як показує статистика, позбавлення волі є неефективним способом виправлення правопорушників, оскільки значна частина осіб, які відбували покарання в місцях позбавлення волі скоюють рецидивні злочини. Щоб запобігти цим факторам світова спільнота вже майже 200 років застосовує інститут пробації як інструмент виправлення правопорушників, які вперше здійснили злочин невеликої тяжкості. Більше ніж 90 % осіб, які відбули покарання без позбавлення волі шляхом застосування пробації стали на шлях виправлення і більше не скоювали повторних злочинів, що є досить високим показником.

Застосування санкцій, не пов’язаних з позбавленням волі, забезпечує можливість зменшити щонайменше у десять разів державні витрати на утримання правопорушників, ніж засуджених у місцях позбавлення волі, та сфокусувати ресурси на їх реабілітації.

Останнім часом в Україні спостерігається тенденція до гуманізації кримінально-виконавчої політики як один із напрямків, пов’язаних з оптимізацією євроінтеграційних процесів. Як відомо, в європейських країнах служба пробації виконує роль надзвичайно важливої виправної агенції, є ядром системи кримінальної юстиції. Її цінність полягає в тому, що пробація по суті усунула в’язниці з центрального місця в пенітенціарній системі.

Пробація – це більш перспективна та логічна схема виконання покарання, поєднана з допомогою, підтримкою, мотивацією порушника до позитивних змін без вилучення його із суспільства, є дієвою альтернативою покаранню у вигляді позбавлення або обмеження волі.

Пробація в Україні – це не лише виконання покарання, вона має державницьку функцію: не просто здійснювати нагляд за засудженими, а сприяти їх ресоціалізації, здійснювати корекцію поведінки щодо підвищення рівня правосвідомості порушників [4, с.191].

Застосовуючи заходи, що не пов’язані з поміщенням особи до кримінально-виконавчих установ, можна зберегти корисні соціальні зв’язки засуджених, їх роботу та уникнути негативного впливу кримінального середовища з боку інших засуджених.

Пробація – це юридичний термін, який з’явився майже 200 років тому як кримінально-правовий інститут англосаксонського права й був різновидом умовного засудження або умовного звільнення.

«Пробація» в перекладі з англійської означає «випробування» або «умовне звільнення (від покарання)», а в перекладі з латини – «випробовувати» або «віддавати під нагляд».

Державну установу «Центр пробації» створено відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року №655-р «Про утворення державної установи «Центр пробації», підпункту 13.1 пункту 12 Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02 липня 2014 року № 228.

Положення про ДУ «Центр пробації» затверджено наказом Міністерства юстиції України від 28.12.2017 № 4322/5 «Про утворення Державної установи «Центр пробації».

Основними завданнями Центру пробації є:

- організаційно-методичне та практичне забезпечення завдань пробації відповідно до принципів, закріплених законодавством про пробацію;
- здійснення наглядової пробації, соціально-виховної роботи із засудженими, до яких застосовано пробацію, забезпечення судів інформацією, що характеризує обвинувачених (досудові доповіді);
- виконання кримінальних покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт;
- здійснення контролю за виконанням покарання у виді штрафу;
- здійснення нагляду за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, а також звільненими від відбування покарання вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до трьох років;
- забезпечення направлення засуджених до обмеження волі, які на час винесення вироку не перебували під вартою, до кримінально-виконавчих установ відкритого типу;
- виконання адміністративних стягнень у виді громадських робіт та виправних робіт;
- організація підготовки до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк;
- організація взаємодії та контролю за діяльністю уповноважених органів з питань пробації;
- моніторинг ефективності заходів пробації та розробка пропозицій щодо їх удосконалення і подальшого розвитку пробації в Україні з урахуванням міжнародних стандартів пробації;
- забезпечення взаємодії з міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, судами, установами та організаціями, науковими та навчальними закладами з питань реалізації завдань, визначених законодавством про пробацію;
- формування вимог до професії та кваліфікаційних характеристик персоналу Центру пробації, підрозділів уповноважених органів з питань пробації та підготовка пропозицій щодо його відбору та навчання;
- створення ефективної комунікації Центру пробації, уповноважених органів з питань пробації та громадськості, що базується на принципах прозорості, довіри та партнерської взаємодії;

- здійснення міжнародного партнерства у сфері пробації;
- складання проєкту кошторису видатків на утримання Центру пробації, уповноважених органів з питань пробації з обґрунтуваннями та детальними розрахунками;
- підготовка пропозицій до паспортів бюджетних програм та звітів про їх виконання.

Діяльність пробації базується на індивідуальному аналізі проблемних питань кожного правопорушника, розробці для кожного з них індивідуальної системи мотивації, контролю та допомоги.

Українська модель пробації передбачає три види пробації: досудова (під час судового розгляду), наглядова (виконання покарання, альтернативного позбавленню волі) та пенітенціарна (у період підготовки до звільнення осіб, засуджених до позбавлення волі).

В Україні функціонують 589 підрозділів пробації, які виконують такі види покарань, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (ст. 55 КК України), громадські роботи (ст. 56 та ч. 1 ст. 100 КК України), виправні роботи (ст. 57 та ч. 2 ст. 100 КК України) та встановлюють періодичність і дні проведення реєстрації засуджених до вказаних покарань (ст. 13 КВК України).

Пошук альтернативних, і в той же час ефективних, позбавленню волі видів покарань, наразі носить міжгалузевий характер та обумовлено подальшим рухом нашої країни до європейської спільноти, приведенням норм національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів та вимог.

Сьогодні, спостерігається тенденція до зменшення кількості ув'язнених та застосування судами більш частіше альтернативних позбавленню волі видів кримінальних покарань. Так, згідно офіційної статистики станом на 1 січня 2021 року в установах виконання покарань перебували приблизно 50 000 осіб, тоді як по обліку уповноважених органів з питань пробації, які виконують кримінальні покарання не пов'язані з позбавленням волі, пройшло близько 120 000 осіб.

Негуманне ставлення до правопорушника може заподіяти шкоду самому суспільству і державі, які постраждають від нових правопорушень «скаліченої» покаранням людини. Тому гуманізм вигідний не лише злочинцеві, але і суспільству в цілому. При цьому важливо не допустити його перетворення на потурання злочинам і лояльне ставлення до правопорушників.

Фахівці та вчені у галузі кримінально-виконавчого права також вказують на негативні аспекти позбавлення волі, а саме: засуджені відвикають від звичайних умов суспільного існування, встановлюють антисоціальні контакти в місцях позбавлення волі, найчастіше здобуваючи звичок негативного характеру [3, с. 28].

Як правило, ув′язнення справляє негативний вплив на засуджених, змушених залишати свої родини, роботу та громадське життя; установи виконанння покарань посилюють явище прізонізації, ведуть до збільшення кількості рецедивних злочинів, до того ж, належне забезпечення функціонування установ виконання покарань закритого типу є доволі вартістним для держави в грошовому еквіваленті, проте не забезпечує належного превентивного та запобіжного характеру.

З нашої точки зору, сутність пробації полягає у випробуванні певних категорій осіб, які перебувають у конфлікті із законом, спеціальними юридичними обов'язками, поєднаними з наданням їм різної допомоги реабілітаційного характеру, мета якої полягає у ефективному виправленні засуджених та зведення до мінімуму, наскільки це можливо, кримінального рецидиву з їхнього боку, проте важливо пам'ятати, що пробаційний нагляд не є універсальним засобом покарання. Іноді цього може бути недостатньо для запобігання скоєнню нових кримінальних правопорушень, а також для ефективного впливу на поведінку правопорушника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України. // *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2001. № 25-26. ст.131

2. Закон України «Про пробацію» // *Відомості Верховної Ради* (ВВР). 2015. № 13. ст.93

3. Богатирьова О. І., Олефір Л. І. Пробація або звільнення від відбування покарання з випробуванням як форма кримінальної відповідальності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Спецвипуск, ч. 1. С. 185–188.

4. Янчук О.Б. Сучасний стан та перспективи реалізації наглядової та пенітенціарної пробації. *Інститут пробації в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку*, 2019. С.189 – 195.

5. Богатирьова О.І., Олефір Л.І. Застосування пробації в Україні: теорія і практика: навч. посіб. / за ред. Проф. І. Г. Богатирьова. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. 208 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Рєпнова Тетяна, *кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету "Одеська юридична академія"*repka-odessa@ukr.net
Козлова Дар'я, *студентка 4 курсу спеціальності "Психологія" Національного університету "Одеська юридична академія*"

Анотація. Робота присвячена дослідженню психологічних чинників розвитку творчого мислення майбутніх психологів задля цілеспрямованих впливів в умовах навчання у виші. Творче мислення є важливим складником діяльності фахівців соціальної сфери. Майбутнім психологам важливо пізнати себе як особистість та розвивати свій потенціал у напрямку психокультурного зростання, активної творчої практики.

Abstract. The work is devoted to the study of psychological factors in the development of creative thinking of future psychologists for purposeful effects in the conditions of higher education. Creative thinking is an important component of the activities of specialists in the social sphere. It is important for future psychologists to know themselves as individuals and develop their potential in the direction of psychocultural growth, active creative practice.

Постановка проблеми. Розвиток творчої особистості майбутніх фахівців психологів є актуальним завданням сучасної психологічної науки та практики, оскільки від його вирішення значною мірою залежить якість професійної підготовки та майбутня діяльність студентів. Суспільство гостро потребує креативних психологів-практиків, які усвідомлюють свою творчу ініціативу і виявляють її у професійній діяльності. Незважаючи на те, що вченими розроблено шерег психологічних теорій з креативності, водночас питання психологічних факторів розвитку творчого мислення майбутніх психологів залишається актуальним. Такими психологічними чинниками креативності у психологічній практиці можуть бути зокрема емоційні складові професійної діяльності психологів у сучасних умовах, розвинені навички емоційної експресії, емоційної саморегуляції, емпатія, емоційний інтелект [1, с. 167-168]. А також пізнавальні, мотиваційні, особистісні фактори, що також відіграють важливу роль у креативності майбутніх психологів.

Викладення основного матеріалу. Аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що креативність майбутніх психологів необхідно цілеспрямовано розвивати, адже вона є важливим складником діяльності фахівців соціальної сфери. Саме завдяки креативності психологи "відкриті" і готові до інноваційних змін та процесів у суспільстві. Чутливі до актуальних психологічних потреб людини у соціумі. Креативність впливає з їх мобільність і гнучкість мислення, здатність критично оцінювати і шукати нові шляхи вирішення професійних завдань [2].

Творче мислення має значення та важливо для майбутніх психологів з кількох причин. По-перше, воно допомагає їм розвивати нові ідеї та підходи до вирішення складних проблем, що не мають однозначних рішень. По-друге, творчість є ключовим у процесі розробки нових методів дослідження

та інструментів для збирання даних у психології. По-третє, творчість допомагає психологам знаходити інноваційні шляхи у практиці та розвивати нові техніки для роботи з клієнтами. І, нарешті, творче мислення дозволяє психологам підходити до проблем із різних кутів і знаходити ефективніші рішення виконання своїх професійних завдань.

З елементарних засобів розвитку творчого мислення можна назвати гру. Доведено, що гру можна використовувати як то: інтегральну умову розвитку професійних компетентностей, креативності та ціннісно-смислової сфери особистості майбутнього професіонала. У ході ігрової діяльності зміст професійної підготовки психологів центрується на питаннях самопізнання, творчого саморозвитку, самоствердження та самореалізації кожного студента, вироблення ним індивідуального творчого стилю, формування дослідницько-пошукової та творчої активності. Усе це сприяє розвитку у майбутніх психологів креативності та професійних творчих здібностей та розвитку творчого мислення [3].

Кожний майбутній психолог має вихідні особистісні дані індивідуальних задатків до творчості, рівень розвитку творчого мислення, рівень домагань, а також власне бачення свого майбутнього професійного образу, спеціалізації, індивідуальні орієнтири вибору напряму професійної активності.

Завдяки спеціальному психологічному дослідженню нами визначено рівень творчого мислення групи майбутніх психологів Національного університету “Одеська юридична академія”, особистісні характеристики досліджуваних, що дозволило розробити практичні рекомендації щодо розвитку творчого мислення, особистісних якостей психологів з урахуванням їх індивідуальних психологічних особливостей.

На нижчому рівні розвитку творчого мислення майбутньому психологу потрібно розвивати когнітивні здібності, вольові якості, інтелект, уяву, підвищувати мотивацію, самоповагу та самовпевненість. Для їх розвитку використовуються різні методи, зокрема психологічні тренінги, когнітивне конструювання, вербалізована рефлексія думок і переживань.

На середньому рівні розвитку творчого мислення майбутньому психологу важливо підтримувати раціональний розвиток когнітивних здібностей, заохочувати розвиток пізнавальних потреб, усвідомлення необхідності цілісного сприйняття світу, підвищення рівня самоповаги, розвиток впевненості у собі, здатність до рефлексії та підвищення мотивації до успіху. Для того щоб удосконалити та навчитися цьому пропонується відвідувати психологічне консультування, займатися психотехніками, проходити проблемні лекції, рефлексивно-рольові ігри, заняття з проблемними завданнями, розвивати в собі альтернативну психологічну інтерпретацію продуктів творчості.

Для високого рівня пропонується продовжувати розвивати рефлективність, емоційну чутливість, тренувати когнітивні здібності у творчих завданнях, розвивати самокритичність. Для розвитку цих здібностей пропонуємо соціально-психологічні тренінги розвитку, метод проектів, міні-лекції, групові дискусії, організаційно-діяльні ігри, мозкові штурми тощо.

Сутність розвитку креативності у майбутнього психолога полягає у теоретичному засвоєнні та практичному застосуванні соціально-психологічних знань. А також спеціально створеному освітньому

середовищі, де реалізовувалися б практичні компоненти дисциплін професійного спрямування з урахуванням розвитку креативності здобувачів, їх творчого мислення.

Майбутнім психологам важливо пізнати себе як особистість та розвивати свій потенціал у напрямку психокультурного зростання, активної творчої практики. Провідними засадами якісної підготовки фахівців є гуманізація, духовність, психологізація, активна практика та інші. Дотримання таких принципів сприяє інтенсифікації процесу формування креативності та здатності студентів до творчого вирішення освітніх, професійних та життєвих проблем.

Висновки. Для нарощування потенціалу креативності студентів-психологів необхідні заходи щодо реорганізації освітнього процесу, активне розширення їх когнітивних ресурсів та методичні рекомендації щодо творчого засвоєння понять та категорій для ефективного вирішення завдань. У роботі залишається поза увагою розгляд зв'язків позааудиторної активності студентів з їх креативністю, що стане предметом подальших наших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рєпнова, Т.П. (2023). Емоційні складові професійної діяльності психологів у сучасних умовах. «Актуальні проблеми сучасного управління в соціально-економічних, гуманітарних та технічних системах» Зб. наук. праць за матеріалами XIX Міжнародної науково-практичної конференції / ПрАТ «ВНЗ «МАУП»» Одеський інститут, Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України, 16 листопада, 2023 р. Одеса: Лерадрук. - С. 166-171.

2. Vasylenko, O. M., Potapchuk, Y. ., Karpova, D. ., Podkorytova, L. ., Kuleshova, O. ., Mikheieva, L. ., & Varhata, O. . (2022). Diagnosis of Features of Creativity Development of Future Psychologists: Gender Aspect. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, *14*(4),408-422. https://doi.org/10.18662/rrem/14.4/648

3. Shandruk, Serhiy. "The Concept of Development of Future psychologists' Professional Creative Abilities". *Psyhology & Society*, no. 1, May 2020, pp. 35-55, https://doi.org/10.35774/pis2020.01.035.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ АДАПТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ДО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Рєпнова Тетяна, *кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету "Одеська юридична академія"*repka-odessa@ukr.net
Удоденко Ярослава*, студентка 4 курсу спеціальності "Психологія" Національного університету "Одеська юридична академія"*

Анотація. Психологічні чинники адаптації особистості здобувачів освіти до навчання в умовах війни містять когнітивні, емоційно-вольові, ціннісні, культурні компоненти. На активність здобувачів в екстремальних змінених умовах впливають особливості організації навчального процесу у виші, соціально-педагогічні та індивідуально-психологічні чинники.

Abstract. Psychological factors of personality adaptation of education seekers to study in war conditions contain cognitive, emotional-volitional, value, and cultural components. The peculiarities of the organization of the educational process in higher education, social-pedagogical and individual-psychological factors affect the activity of students in extreme changed conditions.

Постановка проблеми. Не зважаючи на важку економічну, соціальну, політичну ситуацію в країні у наслідок війни велика частина молоді продовжує навчання у вишах, є здобувачами освіти та потребує психологічної підтримки з адаптації та стресостійкості. Разом з тим, вимагає докладного вивчення проблема соціально-психологічних чинників, які можуть спричиняти нестійкі або стійки реакції здобувачів на стрес, допомагати їм протидіяти стресовим факторам, підвищувати психологічну культуру, емоційний інтелект, покращувати їх соціальну адаптацію в умовах війни [1, с. 208]. Тож, дослідження психологічних чинників адаптації здобувачів освіти до навчання в умовах війни є актуальною проблемою, що потребує глибокого вивчення, бо йдеться про майбутнє України.

Викладення основного матеріалу. Питання оптимізації інтеграції молоді в сучасне демократичне суспільство включає в себе створення умов для їх мотивації до навчання та надання молоді необхідної підтримки у розвитку гармонійної особистості, її моральних та інтелектуальних засад у системі освіти. Сьогодні перед здобувачами освіти в Україні постає дуже багато викликів: адаптуватись до життя в країні, де багато вибухів, обстрілів й втрат. Крім того, навчання в цих умовах теж має свої особливості, як то: частина занять відбувається в онлайн форматі, педагог змушений переривати своє пояснення на півслові, бо заради збереження життя й здоров'я всі мають переміщуватись в укриття, безпечне місце. Значно більшу, ніж в мирний час, частину інформації здобувачам освіти необхідно засвоювати самостійно. Адаптаційні процеси здобувачів освіти в умовах війни задіюють їх когнітивні, емоційні, вольові, ціннісні, культурні та інші механізми пристосування до змінених екстремальних умов життя [2, с. 143].

Емоційно-вольовий компонент включає в себе розуміння власних емоцій і почуттів, співвіднесення їх із спільним емоційним переживанням найближчого соціального оточення задля трансформації унікальності екстремальних переживань та зниження емоційної напруги; переведення екстремальних переживань з рівня індивідуальних на рівень суспільних переживань, де можливо одержати більше підтримки та рефреймінгу [2, с. 145]; стійке позитивне ставлення до обраної професії,

поступову ідентифікацію особистості з новим навчальним закладом прийняття правил і цінностей групи, впевненість у собі для подолання труднощів і вирішення соціальних та побутових проблем.

Когнітивний аспект включає знання про майбутню професійну діяльність, наявність постійної потреби в знаннях, професійних уміннях і навичках, здатність орієнтуватися в навчальних дисциплінах і в освітній структурі, мотивацію освітніх і професійних інтересів.

Діяльнісний компонент включає активну участь у житті навчальної групи та засвоєнні дисциплін, що мають відношення до майбутньої професії. Важливу роль в успішній психологічній адаптації здобувачів відіграють також індивідуальні особливості фізіологічного та психічного розвитку, темпераменту, риси характеру, які характеризують індивідуальний стиль освітньої активності, та навіть неадаптивності. Серед них можна виділити особистісні характеристики, які впливають на адаптивність, як то: особиста неготовність реалізувати себе у новому соціальному та освітньому середовищі, низька стресостійкість, фрустрація, емоційна вразливість, що призводить до труднощів у спілкуванні та взаємодії під час навчання і діяльності.

Разом з тим, об’єктивні труднощі адаптації виникають через особливості організації навчального процесу в даному закладі. До них відносяться соціально-педагогічні, різкі зміни в навчальному середовищі, умови проживання, необхідність самостійно організовувати побут, бюджетування, звикання до нової системи та нового повсякденного життя, спілкування з великою кількістю нових людей тощо. Психологічна підтримка та допомога досвідчених викладачів, працівників психологічної служби вишу за принципом “людина біля людини” за досвідом організації освітнього процесу в Національному університеті “Одеська юридична академія” має позитивні відгуки та сприяє адаптації здобувачів освіти в умовах війни.

Висновки. Психологічні чинники адаптації здобувачів в умовах війни прямо пов’язані з організацією освітнього процесу у виші та індивідуально-психологічними особливостями особистості здобувачів, їх активністю, вмотивованістю на подолання психологічних проблем, здатністю справлятися з новими, складними ситуаціями, мотивацією продовжувати навчання. Поза межами нашого дослідження залишаються наукові розвідки у напрямі зворотніх ефектів дезадаптації та механізмів психологічного захисту як ефектів адаптивності. Що може бути подальшим предметом наших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рєпнова, Т.П. (2023). Вплив психологічних чинників на розвиток емоційного інтелекту майбутніх психологів. «Актуальні питання психології у сучасному іноваційному просторі» Зб. наук. праць за матеріалами ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції / Одеський національний морський університет, 26-27 травня 2023 р. Одеса: ОНМУ. - С. 207-212.

2. Рєпнова, Т.П. (2022). Культура емоцій та почуттів під час війни. «Актуальні проблеми сучасного управління в соціально-економічних, гуманітарних та технічних системах» Зб. наук. праць за матеріалами XVIII Міжнародної науково-практичної конференції / ПрАТ «ВНЗ «МАУП»» Одеський інститут, Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України, 17 листопада, 2022 р. Одеса: Лерадрук. - С. 142-146.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОГО УПРАВЛІННЯ, РИНКУ, ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОЛОГІЇ

КОМП'ЮТЕРНІ ТЕХНОЛОГІЇ В МЕНЕДЖМЕНТІ

Рибак Ольга, *доктор філософії в галузі державного управління, доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП steb79@ukr.net*
Мединська Каріна *студентка 4 курсу спеціальності Менеджмент Одеського інституту МАУП*

Анотація*. В статті розглядаються основні аспекти впливу комп'ютерних технологій на сучасний менеджмент. Автор аналізує, як інформаційні технології змінюють підходи до управління, планування, контролю та прийняття рішень в компаніях. Особлива увага приділяється питанням оптимізації процесів, аналізу даних та розвитку інноваційних стратегій в бізнесі.*

Abstract*. The article discusses the main aspects of the impact of computer technologies on modern management. The author analyzes how information technologies are changing approaches to management, planning, control, and decision-making in companies. Particular attention is paid to the issues of process optimization, data analysis, and the development of innovative strategies in business.*

Сучасний світ характеризується швидким розвитком інформаційних технологій, які корінним чином змінюють усі аспекти життєдіяльності суспільства, включаючи сферу менеджменту. Цифровізація та автоматизація процесів відкривають нові можливості для підвищення ефективності роботи компаній, оптимізації управління ресурсами, а також для розвитку інноваційних підходів до ведення бізнесу.

Одним з ключових елементів сучасного менеджменту є впровадження систем ERP (Enterprise Resource Planning), які дозволяють інтегрувати всі основні бізнес-процеси організації в єдину інформаційну систему. Таке інтегрування сприяє підвищенню прозорості діяльності компанії, оптимізації витрат та забезпеченню оперативного доступу до управлінської інформації.

Інший важливий аспект — це використання інструментів аналітики даних та штучного інтелекту для обробки великих обсягів інформації (Big Data). Це дозволяє менеджерам не тільки оперативно реагувати на зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі компанії, але й прогнозувати майбутні тенденції розвитку ринку, визначати потенційні ризики та шукати нові можливості для росту.

Крім того, розвиток цифрових комунікаційних технологій зміцнює позиції компаній на ринку, сприяючи розвитку глобальних бізнес-мереж та партнерств [4, с. 81]. Електронна комерція, соціальні мережі, мобільні додатки стають невід'ємною частиною стратегії бізнесу, відкриваючи нові канали збуту та комунікації з клієнтами.

Застосування цифрових технологій в менеджменті також сприяє розвитку інновацій та креативних підходів до вирішення проблем [2, 3]. Штучний інтелект, машинне навчання, блокчейн та інші технології надають можливість автоматизувати складні процеси, забезпечити високий рівень

захисту даних, оптимізувати ланцюги постачань та створити нові бізнес-моделі, які були неможливі в традиційному бізнес-середовищі [5, с. 102].

Однак, впровадження комп'ютерних технологій у менеджмент вимагає від компаній великих інвестицій у розвиток IT-інфраструктури, навчання персоналу та оновлення організаційної культури [1, с. 57]. Також важливим є забезпечення безпеки даних, оскільки цифровізація збільшує ризики кібератак та витоку конфіденційної інформації.

Враховуючи зазначене, компанії мають розробляти стратегічні плани цифрової трансформації, які включатимуть не тільки технічні аспекти, але й організаційні зміни, підготовку кадрів та розробку нових бізнес-процесів. Важливу роль відіграє системний підхід до впровадження цифрових інновацій, який передбачає адаптацію до змін, гнучкість у прийнятті рішень та відкритість до експериментів.

У висновку можна сказати, що комп'ютерні технології стають не просто інструментом оптимізації існуючих процесів у менеджменті, але й ключовим фактором стратегічного розвитку компаній. Їх застосування дозволяє не тільки підвищити ефективність роботи, але й створити нові продукти та послуги, відкрити нові ринки та знайти нетрадиційні шляхи розвитку бізнесу. Таким чином, інтеграція комп'ютерних технологій у менеджмент є важливим чинником забезпечення конкурентоспроможності та досягнення успіху в сучасному динамічному бізнес-середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Берник, І. М. "Цифрова економіка та її вплив на управління підприємством", Київ: КНЕУ, 2018. - 214 с.
2. Васильєв, Л. С. "Інформаційні системи у менеджменті", Харків: Форт, 2019. - 176 с.
3. Завадський, Й. С., Петкевич, О. В. "Інформаційні технології в управлінні проектами", Львів: Новий Світ-2000, 2017. - 320 с.
4. Мінцберг, Г., Альстранд, Б., Лампел, Дж. "Школи стратегії", пер. з англ., Київ: Основи, 2019. - 464 с.
5. Технології Blockchain у фінансових та управлінських системах. Під ред. Сидоровича В. М., Київ: КНЕУ, 2021. - 290 с.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА: СТРАТЕГІЇ ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Сосновська Людмила, *доктор філософії в галузі економіки, професор аудиту МКА, доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП aspect@optima.com.ua*
Гончарук Віолетта, *студентка 4 курсу спеціальності Менеджмент Одеського інституту МАУП*

Анотація. *У статті проведено дослідження стратегій та методів забезпечення економічної безпеки підприємств в умовах зростаючої глобалізації та цифровізації. Аналізуються основні загрози економічній безпеці компаній та визначаються ключові напрямки підвищення їх стійкості до внутрішніх та зовнішніх викликів. Особлива увага приділяється впливу цифрових технологій на аспекти економічної безпеки.*

Abstract*. The article conducts a study of strategies and methods for ensuring the economic security of enterprises in the context of increasing globalization and digitalization. The main threats to the economic security of companies are analyzed, and key directions for enhancing their resilience to internal and external challenges are identified. Special attention is paid to the impact of digital technologies on aspects of economic security.*

Вступ. Сучасні умови господарювання ставлять перед підприємствами виклик у вигляді необхідності забезпечення своєї економічної безпеки. Це вимагає комплексного підходу, що включає ідентифікацію потенційних загроз, розробку ефективних стратегій захисту та адаптацію до швидкозмінних умов зовнішнього середовища.

Не менш важливий вплив на економічну безпеку підприємств мають інформаційні технології, одним із яких є висока схильність суб'єктів економіки до впливів кіберзлочинів, які спрямовані на заволодіння чужими коштами та особистою інформацією. Ця проблема стала актуальною у період стрімкого розвитку Інтернету та відповідної інфраструктури.

Економічна безпека підприємства - це стан захищеності його вітальних інтересів, що забезпечує стабільність та розвиток в довгостроковій перспективі. Вона охоплює широкий спектр аспектів, від фінансової стабільності до захисту інформаційних систем. Важливим є розуміння, що економічна безпека не є статичним станом, а вимагає постійного моніторингу, оцінки ризиків та оперативного реагування на потенційні загрози.

Викладення основного матеріалу дослідження. Економічна безпека підприємства тісно пов'язана з його здатністю адаптуватися до змінюваних умов ринку та впевнено відстоювати свої інтереси у взаємодії з конкурентами, партнерами, регуляторами та іншими зовнішніми агентами [1, с. 76]. Це передбачає не лише фізичний захист активів та ресурсів компанії, але й захист її репутації, бренду, ноу-хау та комерційних таємниць.

У контексті глобалізації та збільшення відкритості економік, економічна безпека також включає в себе здатність підприємства ефективно реагувати на глобальні виклики, такі як міжнародні санкції, валютні коливання, міжнародні торгові війни та інші макроекономічні зміни. Стратегічне

планування, включаючи географічну диверсифікацію, пошук нових ринків збуту та оптимізацію ланцюгів постачань, стає ключовим елементом забезпечення економічної безпеки.

Цифровізація та впровадження передових технологій відкривають нові можливості для підвищення ефективності бізнес-процесів та зміцнення економічної безпеки [2, с. 43]. Зокрема, використання штучного інтелекту та машинного навчання для аналізу великих даних може допомогти підприємствам прогнозувати потенційні ризики та виявляти слабкі місця в своїй діяльності [3; 4]. Водночас, посилення залежності від цифрових технологій також вимагає вдосконалення заходів кібербезпеки, адже інформаційні системи стають все більш вразливими до хакерських атак.

Таким чином, забезпечення економічної безпеки підприємства в сучасних умовах вимагає інтегрованого підходу, що поєднує в собі традиційні методи управління ризиками з інноваційними технологічними рішеннями. Це створює основу для стійкого розвитку підприємства, здатного ефективно протистояти викликам та загрозам сучасного бізнес-середовища.

Для забезпечення економічної безпеки підприємствам необхідно розробляти та впроваджувати комплексні стратегії, які включають:

- Розробку корпоративної політики безпеки, що визначає основні принципи, цілі та механізми захисту;

- Впровадження сучасних IT-рішень для захисту даних та інформаційних систем;

- Підвищення фінансової стійкості через диверсифікацію джерел доходів, оптимізацію витрат та управління ризиками;

- Розвиток корпоративної культури, заснованої на принципах відповідальності, взаємодопомоги та неприпустимості порушень у сфері безпеки.

Серед основних викликів, що стоять перед підприємствами в контексті економічної безпеки, - це швидкий розвиток цифрових технологій, зростання кіберзагроз, глобалізація ринків та посилення конкуренції [5, с. 11]. Водночас цифровізація надає компаніям нові можливості для зміцнення своєї економічної безпеки через оптимізацію бізнес-процесів, підвищення ефективності управління та вдосконалення системи моніторингу та аналітики.

Висновок. Забезпечення економічної безпеки підприємства в умовах сучасної економіки вимагає від керівництва високого рівня уваги до питань захисту, адаптації до змін та впровадження інноваційних рішень. Інтегрований підхід до управління економічною безпекою, що охоплює всі аспекти діяльності організації, є ключем до підтримання її стабільності та розвитку в довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мур Дж.Ф. «Хижаки і жертва: нова еволюція конкуренції». Harvard Business Review, 1993. С. 75-86.

2. Аднер Р. «Екосистема як структура: дієвий конструкт для стратегії». Journal of Management, 2017. С. 39-58.

3. Якобідес М.Г., Сундарараджан А., Ван Алстайн М. «Платформи та екосистеми: активація цифрової економіки». Всесвітній економічний форум, 2019. С. 39-47.

4. Бікан П.М., Брем А. «Цифрова бізнес-модель, цифрова трансформація, цифрове підприємництво: чи існує сталий «цифровий»?» Sustainability, 2020. С. 16-31.

МОТИВАЦІЯ ПЕРСОНАЛУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ: ІННОВАЦІЇ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК КЛЮЧ ДО ЕФЕКТИВНОСТІ

Мінакова Олена, *кандидат економічних наук, доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП* oominakova@gmail.com
Ліхтар Денис, *студент 4 курсу спеціальності Менеджмент Одеського інституту МАУП*

Анотація*. У статті аналізуються сучасні підходи та інновації у мотивації персоналу, зокрема вплив цифровізації на методи та ефективність мотивації. Розглянуто теоретичні аспекти мотивації та їхнє застосування в умовах цифрової економіки, а також визначено ключові інноваційні підходи та виклики, що стоять перед HR-менеджерами сьогодні.*

Abstract*. The article analyzes modern approaches and innovations in employee motivation, in particular the impact of digitalization on methods and effectiveness of motivation. Theoretical aspects of motivation and their application in the context of the digital economy are considered, as well as key innovative approaches and challenges facing HR managers today.*

Сучасний ринковий простір характеризується постійною зміною та потребою в адаптації до нових умов господарювання. У цьому контексті ключове значення набуває ефективна мотивація персоналу, здатна стимулювати співробітників до високої продуктивності та інноваційної діяльності. Вплив цифровізації на процеси мотивації відкриває нові можливості для розробки та реалізації мотиваційних програм.

Мотивація персоналу сьогодні – це не просто заохочення за добре виконану роботу чи стимули для покращення продуктивності [1, с. 77]. Це комплексний підхід, що включає створення умов для професійного розвитку, забезпечення високої корпоративної культури, врахування індивідуальних потреб та очікувань співробітників. У світлі цифровізації економіки, зміна парадигми мотивації відбувається ще швидше, вимагаючи від HR-менеджерів гнучкості та інноваційного мислення.

Сучасні тенденції та теоретичні аспекти мотивації. Теорії мотивації зазнали значних змін протягом останніх десятиліть. Класичні теорії, такі як теорія ієрархії потреб Абрахама Маслоу чи теорія гігієни та мотиваторів Фредеріка Герцберга, закладали основу для розуміння того, як мотивувати персонал [2, с. 42]. Однак, у сучасному контексті цифрової економіки, ці теорії потребують доповнення та адаптації до нових умов. Важливим аспектом стає розуміння мотивації як динамічного процесу, що включає не лише матеріальні, але й нематеріальні стимули, зокрема можливості для самореалізації та самовдосконалення.

Вплив цифровізації на мотивацію персоналу. Цифровізація відкриває нові горизонти для методів мотивації персоналу. Сучасні технології, як-от системи управління ресурсами підприємства (ERP), платформи для дистанційної роботи, програми для відстеження продуктивності та мобільні додатки для зв'язку, дозволяють створювати персоналізовані та гнучкі системи мотивації [3; 4]. Використання Big Data та аналітики допомагає глибше зрозуміти потреби та бажання співробітників, а також виявити зв'язки між мотивацією та продуктивністю.

Інноваційні підходи в мотивації. Одним із перспективних напрямків у мотивації персоналу є використання ігрових елементів (гейміфікація), що робить процес роботи більш захопливим та мотивуючим [5]. Інший напрям – це розвиток корпоративного волонтерства та соціальної відповідальності, що дозволяє співробітникам відчувати свій внесок не лише в успіх компанії, але й у соціальний розвиток.

Виклики та перспективи. Незважаючи на значний потенціал цифровізації та інновацій у мотивації персоналу, існують й певні виклики. Зокрема, потреба забезпечення балансу між технологічними інноваціями та збереженням "людського обличчя" управління. Важливою залишається адаптація мотиваційних програм до індивідуальних потреб та очікувань співробітників, що вимагає від HR-спеціалістів не лише знань у галузі психології та управління, але й глибокого розуміння новітніх технологій.

Висновок. Ефективна мотивація персоналу в умовах цифрової економіки вимагає інтегрованого підходу, що включає застосування новітніх технологій та інноваційних методів. Цифровізація надає унікальні можливості для розвитку ефективних механізмів мотивації, ключем до успіху яких є адаптація до індивідуальних потреб співробітників та створення умов для їхнього професійного та особистісного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Moore J.F. "Predators and Prey: A New Ecology of Competition." Harvard Business Review, 1993. May-Jun;71(3):75-86.

2. Adner, R. (2017) Ecosystem as Structure: An Actionable Construct for Strategy. Journal of Management, 43, 39-58. URL: https://doi.org/10.1177/0149206316678451

3. Jacobides M.G., Sundararajan A., Van Alstyne M. Platforms and Ecosystems: Enabling the Digital Economy. World Economic Forum.Briefing Paper. 2019. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Digital_Platforms_and_Ecosystems_2019.pdf.

4. Bican Peter M., Brem A. "Digital business model digital transformation digital entrepreneurship: Is there a sustainable «digital»?" Sustainability, 2020. 12(13):5239. DOI:10.3390/su12135239.

ТЕОРЕТИЧНИЙ ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЦИФРОВИХ БІЗНЕС-ЕКОСИСТЕМ

Кузнєцова Марина, *кандидат економічних наук, доцент*
науковий співробітник ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»,
(Одеса), ua.lozovaya@gmail.com

Анотація. *Автором проведений критичний аналіз сутності дефініції «цифрова бізнес-екосистема» та визначені основні специфічні її характеристики. Доведено, що застосування даного типу екосистем у бізнесі є найбільш адекватним сучасному етапу розвитку цифрової економіки на глобальному рівні.*

Abstract. *The author carries out a critical analysis of the essence of the definition of «digital business ecosystem» and identifies its main specific characteristics. It is proved that the use of this type of ecosystems in business is the most adequate to the current stage of development of the digital economy at the global level.*

Сучасна економічна парадигма характеризується посиленням ролі цифрових технологій, які докорінно змінюють матеріальну основу виробничих відносин, створюючи передумови нового типу взаємозв'язків суб'єктів ринку. Визначальною ланкою цієї трансформації є посилення інноваційної спрямованості розвитку виробництва, коли інновації стають пріоритетним напрямом функціонування усіх типів підприємств і галузей реального сектору економіки, що відбивається на трансформації існуючих бізнес-моделей і зміні стратегії господарювання.

Діючі об'єктивні трансформаційні процеси охоплюють усі елементи ринкової системи, ускладнюють бізнес-середовище та перетворюють природу конкуренції, що, у свою чергу, актуалізує необхідність пошуку нових конкурентних переваг, які б мали можливість забезпечувати життєздатність суб'єктів ринку на основі застосування сучасних інфокомунікаційних технологій (ІКТ). Посилення ролі цифрових активів в якості засобів реалізації взаємодії різних гравців ринку призводить до можливості консолідації їх інтересів та отримання загального позитивного синергетичного ефекту, що вимагає відповідного перетворення бізнес-моделі. Нова бізнес-модель, яка орієнтована на інноваційний розвиток й підвищення ефективності функціонування господарюючих суб'єктів, повинна базуватися на застосуванні сучасних цифрових технологій, наявності відповідного програмного забезпечення та високого рівня цифрової компетентності персоналу.

Трансформація механізмів та напрямів дії конкурентних сил, сучасне перетворення якості конкурентних відносин в напрямі поступової заміни ринкової протидії відокремлених господарюючих суб'єктів на формування стійких взаємозв'язків між ними, залучення в якості довгострокових партнерів наявних стейкхолдерів, персоніфікація товарів та послуг у відповідності до конкретних побажань й очікувань споживачів, набуло теоретичного узагальнення в появі нової категорії – бізнес-екосистема. Поняття екосистеми у бізнес-середовищі передбачає встановлення стійкого співробітництва між фірмами-учасницями як у горизонтальному, так і у вертикальному напрямі, що певним чином руйнує галузеву структуру економіки й, водночас, забезпечує додаткову цінність пропозицій для споживачів на основі впровадження інновацій.

Теоретичне осмислення дефініції «бізнес-екосистема» вперше було представлено видатним американським економістом Джеймсом Муром в статті «Хижаки і жертва: нова еволюція конкуренції», яка була опублікована у Harvard Business Review у 1993 році. Д. Мур акцентував увагу на тому, що окремі елементи бізнес-екосистеми вибудовують власні стратегічні напрями з активізації інноваційної діяльності у взаємозв'язку з іншими учасниками ринку, що реалізує процес їх ко-еволюції в межах загальної системи. Д. Мур стверджує, що «у бізнес-екосистемі компанії спільно розвивають можливості навколо нових інновацій: вони співпрацюють і конкурують, щоб підтримувати нові продукти, задовольняти потреби клієнтів і, зрештою, впроваджувати наступний раунд інновацій» [1].

Незважаючи на великій інтерес з боку науковців до аналізу сутності та основних характеристик бізнес-екосистеми, на сьогодні теоретичне осмислення цієї дефініції не набуло свого усталеного загальноприйнятого визначення. Так, наприклад, Р. Аднер [2]. пропонує досліджувати екосистему у бізнесі з урахуванням різних шляхів її формування. Перший тип бізнес-екосистем він пов'язує з дією об'єктивного процесу поступового руйнування чітких меж традиційних галузей економіки та формування екосистеми як певної мережі, яка завдяки симбіозу учасників забезпечує їм можливість продукування нової цінності. Такий тип він визначає як афілійовану бізнес-екосистему. Бізнес-екосистеми, що формуються в процесі реалізації усвідомленої бізнес-стратегії учасників, Р. Аднер виокремлює як другий тип – екосистема як структура.

Формування на глобальному рівні елементів інформаційної економіки на матеріальній основі впровадження ІКТ сьогодні охопило усі напрями життєдіяльності людства, в тому числі й сферу бізнесу, що знайшло відбиття у зміні способів його ведення й розвитку концепції цифрової бізнес-системи. Так, у 2002 році ця проблема стала предметом дослідження Генерального директорату інформаційного суспільства Європейської комісії [3], де було визначено сутність цифровізації бізнес-середовища як результату ко-еволюції екосистем та їх особливість на ринках Європейського союзу. Засновник концепції бізнес-екосистем Д. Мур у роботі «Екосистеми цифрового бізнесу в країнах, що розвиваються» [4], також досліджує означені проблеми, зосереджуючись на «соціально-економічному розвитку, що каталізується ІКТ». Дана позиція, стосовно визначення впливу екосистем цифрового бізнесу на соціальний розвиток, набула подальшого обговорення в роботі Сіньйо, К. Ліу та Дж. Еффаха [5], де цифрові бізнес-екосистеми розглядаються в якості соціо-технічного середовища взаємодії складових системи на основі використання цифрових технологій. Аналіз проблем стосовно визначення критеріїв цифрових екосистем набув подальшого розвитку у роботі Коха М., Кромера Д., Нааба М., Роста Д., Траппа М. [6].

Дослідженню проблем формування бізнес-екосистем в умовах цифровізації економіки було приділено увагу на Світовому економічному форумі, що відбувся у 2019 році. У представленій там аналітичній доповіді цифрові бізнес-екосистеми визначаються як такі, що «...складаються з взаємодіючих організацій, які об'єднані цифровим способом і функціонують завдяки модульності та не керуються ієрархічною владою» [7, с. 14].

На фундаментальні зрушення, що відбуваються у бізнес-екосистемах, адаптивних у цифровому форматі, звертають увагу у своїх дослідження такі вчені як П. М. Бікан й О. Брем [8], Д. Шалмо, К.А.Уильямс, Л. Бордман та інші [9].

В результаті аналізу основних характеристик та визначень цифрової бізнес-екосистеми можна виокремити декілька її складових, що в сукупності відрізняють дану модель від інших. До особливих компонент можна віднести:

– наявність мережі розробників, що створюють нову ціннісну пропозицію на основі використання інноваційних цифрових технологій, кількість яких поширюється, а структура зав'язків є непостійною та такою, яка змінюється;

– використання загальної цифрової платформи, завдяки який забезпечується взаємозв'язок учасників партнерства та можливість подальшого розвитку моделі за рахунок залучення нових партнерів й підвищення їх цифрової зрілості;

– використання в якості основного ресурсу великого масиву інформації та даних (BigData), обсяги яких «...не кінцеві, навпаки, з кожним днем їх стає все більше, а значить, з'являються нові можливості їх використання для всіх бізнесів екосистеми» [10, с. 67];

– наявність цифрового простору для комерційного застосування інноваційної пропозиції, цифрових каналів просування.

Таким чином, можна констатувати, що найбільш прогресивною формою організації господарської діяльності на сьогодні є цифрова модель бізнес-екосистеми, яка за своїми характеристиками є найбільш адекватною сучасному процесу цифровізації усіх сфер життєдіяльності людства. Застосування даного типу екосистем у бізнесі набуває особливу практичну значущість, оскільки більшість суб'єктів ринку в умовах посилення конкуренції на глобальному рівні прагнуть до максимально ефективного використання не лише внутрішніх, а й зовнішніх ресурсів, охоплюючи різні сектори економіки, що може бути забезпечено шляхом цифрової адаптації бізнес-екосистем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Moore J. F. Predators and Prey: A New Ecology of Competition. *Harvard Business Review.* 1993. № 71(3). P. 75-86. URL: https://hbr.org/1993/05/predators-and-prey-a-new-ecology-of-competition (дата звернення: 01.04.2024)

2. Adner R. Ecosystem as structure: an actionable construct for strategy. *Journal of Management.* 2017. Vol. 43 No. 1. P. 39–58 doi: https://doi.org/10.1177/0149206316678451

3. Nachira F., Nicolai A., Dini P., Le Louarn M., & León L. R. Digital business ecosystems. European Commission. 2007. 238 p. URL: http://www.digital-ecosystems.org/dbe-book-2007 (дата звернення: 21.04.2024)

4. Moore J.F. Digital Business Ecosystems in Developing Countries: An Introduction 2003. https://cyber.harvard.edu/bold/devel03/modules/Moore.pdf

5. Senyo P.K. Liu K., Effah J. A framework for assessing the social impact of interdependencies in digital business ecosystems. 18th International Conference on Informatics and Semiotics in Organisations (ICISO), Jul 2018, Reading, United Kingdom. pp.125-135, ff10.1007/978-3-319-94541-5_13ff. ffhal-01920727f. URL: https://inria.hal.science/hal-01920727/document

6. Koch M., Krohmer D., Naab M., Rost D., Trapp, M. A matter of definition: criteria for digital ecosystems. *Digital Business.* 2022. Vol. 2. No 2. doi: https://doi.org/10.1016/j.digbus.2022.100027

7. Jacobides M. G., Sundararajan A., Van Alstyne M. Platforms and ecosystems: Enabling the digital economy. *World Economic Forum Briefing Paper. World Economic Forum:* Switzerland. 2019 https://www3.weforum.org/docs/WEF_Digital_Platforms_and_Ecosystems_2019.pdf

8. Bican Peter M., Brem A. Digital business model, digital transformation, digital entrepreneurship: Is there a sustainable «digital»? Sustainability. 2020. 12(13): 5239. doi: https://doi.org/10.3390/su12135239

9. Schallmo D., Williams A. Christopher, Boardman L. Digital transformation of business models — best practice, enablers, and roadmap. *International Journal of Innovation Management*. Vol. 21, No. 8 (December 2017) 1740014 doi: 10.1142/S136391961740014X.

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ПІДПРИЄМСТВА: ШЛЯХ ДО СТАБІЛЬНОСТІ ТА РОЗВИТКУ В ДИНАМІЧНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Сосновська Людмила, *доктор філософії в галузі економіки, професор аудиту МКА, доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП, aspect@optima.com.ua*
Денисова Інна, *студентка 4 курсу спеціальності Менеджмент, Одеського інституту МАУП*

Анотація. *Стаття присвячена аналізу фінансових ресурсів підприємства, їх значення для стабільної діяльності та розвитку. Розглядаються різні типи фінансових ресурсів, методи їх залучення та оптимального використання з метою підвищення ефективності господарської діяльності підприємства. Особлива увага приділяється аналізу внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на фінансову стійкість компаній.*

Abstract*. The article is dedicated to analyzing the financial resources of an enterprise, emphasizing their significance for stable activity and development. Various types of financial resources, methods of their attraction, and optimal utilization aimed at enhancing the efficiency of the enterprise's economic activities are examined. Special attention is given to analyzing both internal and external factors affecting the financial stability of companies.*

Вступ. У сучасних умовах швидкої еволюції економічного ландшафту підприємства стикаються з постійним викликом забезпечення своєї фінансової стабільності та сприяння росту. Динамічний характер світових ринків, прогрес у технологіях та коливання економічних умов вимагають комплексного підходу до управління фінансовими ресурсами. Ця стаття зосереджена на ключовій ролі, яку фінансові ресурси відіграють у стійкості та розширенні підприємств, підкреслюючи необхідність стратегічного фінансового управління в конкурентному бізнес-середовищі сьогодення.

Фінансові ресурси слугують основою будь-якого підприємства, забезпечуючи його оперативну діяльність, стратегічні ініціативи та плани довгострокового розвитку. Ефективне їх розподіл та управління критично важливі для подолання складнощів глобальної економіки, мінімізації ризиків та використання можливостей. Зі зростанням значення інновацій та цифрової трансформації стратегії залучення, управління та використання фінансових ресурсів стають більш складними та різноманітними.

Постановка проблеми. У цій статті ми прагнемо дослідити різні аспекти управління фінансовими ресурсами, включаючи виявлення різних типів фінансових ресурсів, інноваційні методи залучення та стратегії ефективного використання. Аналізуючи вплив внутрішніх та зовнішніх факторів на фінансове здоров'я підприємств, дослідження прагне надати інсайти для підвищення їх фінансової стійкості та гнучкості на тлі сучасних викликів.

Через це дослідження ми підкреслюємо значення цілісного підходу до управління фінансовими ресурсами, який інтегрує традиційні методи управління ризиками з передовими технологічними рішеннями. Метою є закладення основи для сталого розвитку підприємства, здатного ефективно протистояти викликам та використовувати можливості сучасного бізнес-середовища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У ряді останніх досліджень в області управління фінансовими ресурсами підприємств виділяються важливі тенденції та інноваційні підходи. Так, у роботі Н. В. Бахур та Н. М. Внукової [1; 2] проводиться глибокий аналіз інноваційних методів фінансування, таких як краудфандинг та використання блокчейн-технологій, що відкривають нові перспективи для залучення капіталу. В дослідженні Є. О. Малишко та З. В. Юринець [3; 4] розглядається вплив глобалізаційних процесів на фінансові ринки, акцентуючи увагу на необхідності адаптації підприємств до змінюваних глобальних умов. Є. П. Пожар та О. Є. Бездітко [5; 6] надають важливі рекомендації щодо управління фінансовими ризиками, пропонуючи комплексний підхід до мінімізації потенційних втрат в умовах економічної невизначеності.

Значне місце в сучасній науковій літературі займає тематика сталого розвитку та корпоративної відповідальності, як видно з робіт Г. Боуена, Е. Фрімена, Т. Дональдсона та Л. Престона [7; 8; 9], де аналізується вплив фінансових стратегій на соціальну справедливість та екологічну безпеку.

Ці та інші дослідження підкреслюють важливість інтеграції економічної ефективності з соціальною відповідальністю в стратегіях управління фінансами, вказуючи на потребу підприємств уважно ставитися до сучасних викликів та шукати баланс між прибутковістю та відповідальністю перед суспільством.

Мета статті. Метою даної статті є комплексний аналіз стратегій та методів управління фінансовими ресурсами підприємства в контексті сучасного динамічного економічного середовища. Стаття прагне висвітлити важливість ефективного залучення, розподілу та оптимізації використання фінансових ресурсів для забезпечення стабільного розвитку, економічної стійкості та конкурентоспроможності підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перед тим, як ми зануримося у детальний аналіз стратегій та методик управління фінансовими ресурсами підприємства, необхідно підкреслити фундаментальну роль, яку ці ресурси відіграють у забезпеченні стійкості та спроможності підприємства до росту. У світі, де економічні цикли швидко змінюються та нові технології постійно впливають на бізнес-ландшафт, стратегічне управління фінансами стає ключовим для виживання та процвітання компаній.

Фінансові ресурси не тільки служать "паливом" для поточної діяльності підприємства, але й визначають його потенціал для реалізації довгострокових цілей та стратегій. Ефективне управління цими ресурсами вимагає глибокого розуміння не лише внутрішніх потреб компанії, але й зовнішніх викликів та можливостей, які вона може використати на свою користь.

У центрі нашого аналізу лежать ключові аспекти, які визначають успіх управління фінансовими ресурсами: від ідентифікації різних типів фінансування та інноваційних методів залучення капіталу до стратегій оптимізації використання ресурсів та мінімізації ризиків. Особливу увагу буде приділено впливу зовнішнього середовища на доступність та вартість фінансових ресурсів, а також важливості створення міцної фінансової бази для підтримки інновацій та зростання компанії.

В нашому дослідженні ми вважаємо за потрібне акцентувати увагу на необхідності цілісного та стратегічно орієнтованого підходу до управління фінансами. Через ретельний аналіз та стратегічне

планування, підприємства можуть не тільки вижити в умовах невизначеності, але й досягти значного росту та процвітання.

1. Теоретичні аспекти фінансових ресурсів підприємства:

- Визначення поняття фінансових ресурсів.
- Класифікація фінансових ресурсів.
- Значення фінансових ресурсів для діяльності підприємства.

Цей розділ розкриває сутність фінансових ресурсів, їх класифікацію та роль у забезпеченні діяльності та розвитку підприємства. Фінансові ресурси включають усі доступні кошти, які можуть бути використані для реалізації корпоративних цілей, від внутрішніх джерел, таких як прибуток та амортизаційні відрахування, до зовнішніх джерел фінансування, включаючи кредити та інвестиції.

2. Методи залучення фінансових ресурсів:

- Внутрішні джерела фінансування.
- Зовнішні джерела фінансування.
- Оцінка ефективності різних методів залучення фінансів.

Аналізується спектр доступних методів залучення фінансових ресурсів, включаючи як традиційні, так і новітні способи. Зокрема, описуються переваги та недоліки залучення коштів через банківські кредити, випуск акцій або облігацій, а також через венчурне фінансування чи державні гранти. Особлива увага приділяється оцінці ефективності різних методів залучення фінансів в контексті конкретних умов підприємства.

3. Управління фінансовими ресурсами:

- Стратегії оптимального розподілу фінансових ресурсів.
- Фінансове планування та бюджетування.
- Ризики, пов’язані з управлінням фінансовими ресурсами, та їх мінімізація.

У цьому розділі розглядаються ключові аспекти ефективного управління фінансовими ресурсами, включаючи планування, бюджетування, моніторинг та контроль. Важливим є забезпечення оптимального розподілу та використання фінансових ресурсів для досягнення стратегічних та тактичних цілей підприємства, а також управління ліквідністю та ризиками.

4. Аналіз впливу зовнішнього середовища на фінансові ресурси підприємства

- Вплив економічних умов на доступність та вартість фінансових ресурсів:
- Вплив законодавчих та регуляторних органів на фінансові ресурси підприємств.

Цей підрозділ висвітлює, як зовнішнє економічне та політичне середовище впливає на доступність та вартість фінансових ресурсів для підприємства. Розглядаються фактори, такі як відсоткові ставки, інфляція, курсові коливання та законодавчі зміни, та їх потенційний вплив на фінансове планування та управління.

5. Роль фінансових ресурсів у забезпеченні економічної безпеки підприємства:

- Важливість фінансової стійкості для протистояння зовнішнім та внутрішнім загрозам.
- Стратегії зміцнення фінансової безпеки через управління фінансовими ресурсами.

Обговорюється важливість наявності стабільних та достатніх фінансових ресурсів для забезпечення економічної безпеки підприємства. Розглядаються стратегії зміцнення фінансової незалежності та стійкості, зокрема через диверсифікацію джерел доходів, управління витратами та розвиток ефективної системи фінансового ризик-менеджменту.

6. Інноваційні методи залучення фінансових ресурсів:

- Використання краудфандингу та краудінвестингу як альтернативних джерел фінансування.

- Емісія корпоративних облігацій та акцій як спосіб прямого залучення капіталу на фінансових ринках.

- Впровадження фінансових інструментів на базі блокчейн-технологій для залучення інвестицій.

В умовах глобалізації та швидкого розвитку технологій підприємства змушені шукати нові методи залучення капіталу. Краудфандинг та краудінвестинг стають ефективними інструментами для малого та середнього бізнесу, що дозволяють залучати кошти безпосередньо від широкого кола інвесторів через спеціалізовані онлайн-платформи [1]. Емісія корпоративних облігацій та акцій залишається актуальним способом для великих компаній прямого залучення фінансування. Блокчейн-технології відкривають нові можливості для створення прозорих та безпечних фінансових інструментів [9, с. 69].

7. Фінансове моделювання та прогнозування:

- Розробка фінансових моделей для оцінки ефективності інвестиційних проектів та стратегій розвитку.

- Прогнозування фінансових потреб підприємства з урахуванням змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі.

- Аналіз чутливості фінансових показників до різних ризиків та змін умов господарювання.

Фінансове моделювання відіграє ключову роль у прийнятті обґрунтованих інвестиційних рішень. Розробка деталізованих фінансових моделей дозволяє оцінити потенційну дохідність інвестиційних проектів, визначити оптимальні сценарії фінансування та планування. Прогнозування фінансових потреб з урахуванням можливих змін дозволяє підприємству своєчасно адаптуватися до майбутніх викликів.

8. Управління фінансовими ризиками:

- Ідентифікація та аналіз фінансових ризиків, що можуть впливати на стабільність підприємства.

- Використання інструментів хеджування та страхування для мінімізації впливу негативних факторів.

- Розробка стратегій управління ризиками, включаючи розподіл ризиків та створення резервних фондів.

Управління фінансовими ризиками є невід’ємною частиною фінансового управління на підприємстві [5, с. 389]. Воно включає в себе ідентифікацію, аналіз та розробку стратегій мінімізації

ризиків, таких як валютні коливання, кредитні ризики, ризики ліквідності тощо. Хеджування, страхування та створення резервних фондів є дієвими інструментами зниження потенційних втрат.

9. Роль корпоративної культури у фінансовому управлінні:

- Вплив корпоративних цінностей та норм на процеси управління фінансовими ресурсами.

- Розвиток фінансової грамотності серед співробітників як засіб підвищення ефективності фінансового управління.

- Впровадження принципів прозорості та відповідальності в управлінні фінансами для підвищення довіри інвесторів та партнерів.

Корпоративна культура значно впливає на ефективність управління фінансовими ресурсами. Принципи прозорості, відповідальності, взаємодопомоги створюють основу для довіри між співробітниками, керівництвом, інвесторами та партнерами. Розвиток фінансової грамотності серед персоналу сприяє кращому розумінню загальних бізнес-цілей і збільшенню загальної ефективності підприємства.

10. Міжнародний досвід управління фінансовими ресурсами:

- Аналіз успішних практик залучення та управління фінансовими ресурсами на прикладі ведучих світових компаній.

- Адаптація міжнародного досвіду до умов місцевого ринку та специфіки діяльності підприємства.

Аналіз міжнародного досвіду в управлінні фінансами відкриває нові можливості для оптимізації власних фінансових стратегій. Вивчення успішних кейсів світових компаній дозволяє адаптувати кращі практики до специфіки місцевого ринку, використовувати передові технології та інноваційні методи управління фінансами.

Дослідження фінансових ресурсів підприємства відіграє ключову роль у забезпеченні його стабільного розвитку та економічної безпеки. Це пов'язано з тим, що фінансові ресурси є основою для реалізації всіх стратегічних та оперативних цілей підприємства, від розширення діяльності та впровадження інновацій до оптимізації поточної діяльності та мінімізації ризиків.

Розуміння механізмів залучення, розподілу та управління фінансовими ресурсами дозволяє підприємствам підвищити ефективність використання капіталу, знизити вартість фінансування, а також забезпечити фінансову стабільність та незалежність [8, с. 112]. Крім того, адекватне управління фінансовими ресурсами сприяє створенню основи для стійкого розвитку підприємства, збільшення його ринкової вартості та підвищення інвестиційної привабливості.

Аналіз впливу зовнішнього середовища на фінансові ресурси підприємства має велике значення у контексті глобалізації та постійних змін у світовій економіці. Воно допомагає ідентифікувати потенційні ризики та можливості, адаптувати стратегії управління до змінних умов та забезпечити ефективну реакцію на виклики сучасного бізнес-середовища.

Також, увага до корпоративної культури та міжнародного досвіду у сфері управління фінансами відкриває нові горизонти для оптимізації внутрішніх процесів, застосування передових практик та інструментів фінансового планування та контролю.

У сукупності, дослідження фінансових ресурсів підприємства є фундаментом для побудови сильної, ефективної та конкурентоспроможної бізнес-моделі, яка здатна адаптуватися до будь-яких умов зовнішнього та внутрішнього середовища, забезпечуючи тривалий успіх та розвиток підприємства.

Висновки. Узагальнення важливості дослідження фінансових ресурсів підприємства підкреслює кілька ключових аспектів, які визначають стабільність і стратегічний розвиток будь-якої компанії в динамічному економічному середовищі.

Забезпечення Стабільного Розвитку. Фінансові ресурси є життєвою основою для забезпечення стабільності та розвитку підприємства. Вони не лише сприяють підтримці поточної діяльності, але й відкривають шлях до реалізації нових проектів та стратегічних ініціатив. Дослідження фінансових ресурсів дозволяє підприємствам розробляти довгострокові плани, адаптуючись до мінливих умов ринку та запобігаючи потенційним кризам.

Ефективне Управління Капіталом. Глибоке розуміння методів залучення, розподілу та управління фінансовими ресурсами є критично важливим для оптимізації витрат та збільшення прибутковості. Вміння ефективно керувати фінансовими потоками не тільки знижує фінансові ризики, але й підвищує загальну вартість компанії для її власників та інвесторів.

Адаптація до Зовнішніх Викликів. Сучасне бізнес-середовище характеризується швидкими змінами та непередбачуваністю. Здатність адаптуватися до цих умов, враховуючи вплив глобалізації, технологічного прогресу та економічних коливань, безпосередньо залежить від наявності стабільних фінансових ресурсів та ефективних механізмів їх управління.

Підвищення Конкурентоспроможності. Інвестиції в інновації та розвиток нових продуктів чи послуг є ключовими для підтримки конкурентоспроможності на ринку. Фінансове планування та аналіз відіграють важливу роль у визначенні оптимальних напрямків інвестицій, дозволяючи компанії залишатися на крок попереду конкурентів.

Створення Стійкої Бізнес-Моделі. Розуміння та ефективне управління фінансовими ресурсами сприяє створенню стійкої бізнес-моделі, здатної витримувати економічні коливання та виклики. Це, в свою чергу, забезпечує довгостроковий розвиток та процвітання підприємства, а також зміцнює його позиції на ринку.

Отже, дослідження фінансових ресурсів підприємства є невід'ємною частиною стратегічного управління та планування, яке вимагає постійної уваги, аналізу та адаптації до змінюваного бізнес-ландшафту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бахур Н. В. Краудфандинг та краудсорсинг як інструменти стимулювання розвитку регіонів та громад. Ефективна економіка. 2021. № 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2021/87.pdf (дата звернення: 01.04.2024)

2. Внукова Н. М. Активізація розширення доступу до засобів фінансування реалізації інноваційних проєктів малого та середнього підприємництва. Право та інновації. 2020. № 2 (30). С. 17-23.

3. Малишко Є. О. Діджиталізація на фінансовому ринку: переваги та недоліки. Економіка та суспільство. 2022. № 39.URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1372/1325 (дата звернення: 11.04.2024)

4. Юринець З. В., Петрух О. А. Державне регулювання та фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 6. С. 79-82.

5. Пожар Є. П. Аналіз фінансових ризиків та методи їх нейтралізації на підприємстві. Інфраструктура ринку. 2020. Вип. 43. С. 387–391.

6. Бездітко О. Є. Управління фінансовими ризиками підприємства. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2020. Вип. 3. С. 43–49.

7. Bowen H. R. Social Responsibilities of the Businessman. New York: Harper & Row, 1953. 284 p.

8. Freeman R. E. Strategic management: A stakeholder approach. Boston: Pitman, 1984. 276 p

РОЗРОБКА ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Казарян Олександра, *кандидат економічних наук, ст. викл. кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП* oleksandra.kazarian@gmail.com
Алавацький Богдан, *студент 4 курсу спеціальності* Менеджмент Одеського інституту МАУП

Анотація*. Стаття присвячена аналізу процесів розробки та реалізації інвестиційної стратегії підприємства. Вона розглядає ключові етапи планування інвестиційної діяльності, визначення стратегічних цілей та вибору оптимальних інвестиційних проектів. Автори наголошують на важливості комплексного підходу до управління інвестиціями, що включає аналіз ринкового середовища, оцінку ризиків та формування портфеля інвестицій. Висновки статті підкреслюють значення ефективної інвестиційної стратегії для забезпечення сталого розвитку підприємства та підвищення його конкурентоспроможності.*

Abstract*. This article is dedicated to the analysis of the processes of developing and implementing an enterprise's investment strategy. It examines the key stages of investment activity planning, defining strategic goals, and selecting optimal investment projects. The authors emphasize the importance of a comprehensive approach to investment management, which includes market environment analysis, risk assessment, and portfolio formation. The conclusions of the article underscore the significance of an effective investment strategy for ensuring sustainable development of the enterprise and enhancing its competitiveness.*

В умовах глобалізації економіки та постійних змін на ринках капіталу розробка та реалізація ефективної інвестиційної стратегії стає ключовим чинником успіху для підприємств. Інвестиційна стратегія визначає довгострокове вектор розвитку компанії, сприяє оптимізації витрат та підвищенню інвестиційної привабливості.

Процес розробки та реалізації інвестиційної стратегії охоплює комплекс заходів, які забезпечують досягнення стратегічних цілей підприємства через ефективне вкладення капіталу [1, с. 68]. У центрі цього процесу лежить не тільки вибір об'єктів для інвестування, але й управління ризиками, аналіз ринкових умов та врахування макроекономічних тенденцій. Нижче розглянуто ключові аспекти, які необхідно врахувати при формуванні інвестиційної стратегії.

1. Етапи розробки інвестиційної стратегії підприємства. Процес розробки інвестиційної стратегії включає кілька ключових етапів: визначення стратегічних цілей підприємства, аналіз ринкового середовища та внутрішніх можливостей, вибір інвестиційних проектів та методів фінансування, а також розробку механізмів контролю та оцінки ефективності інвестицій.

2. Аналіз ринкового середовища та внутрішніх можливостей. Ефективна інвестиційна стратегія вимагає глибокого розуміння ринкових умов, тенденцій розвитку галузі, конкурентоспроможності та потенціалу зростання підприємства. Аналіз SWOT (сильні та слабкі сторони, можливості та загрози) є одним з інструментів, який допомагає визначити стратегічні напрямки інвестування.

3. Вибір інвестиційних проектів. На цьому етапі проводиться оцінка потенційних інвестиційних проектів з точки зору їх відповідності стратегічним цілям підприємства, потенційного доходу та рівня

ризику. Важливим є використання методів фінансового аналізу, таких як чиста приведена вартість (NPV), внутрішня ставка доходу (IRR) та період окупності [2, с. 92].

4. Фінансування інвестицій та ризик-менеджмент. Вибір джерел фінансування інвестицій має вирішальне значення для забезпечення їхньої ефективності та стабільності фінансового стану підприємства. Важливо також розробити систему управління ризиками, яка дозволить мінімізувати потенційні збитки та негативний вплив на діяльність підприємства.

5. Моніторинг та оцінка ефективності інвестицій. Регулярний моніторинг та аналіз показників ефективності реалізованих інвестиційних проектів є ключовим для своєчасного внесення коректив у інвестиційну стратегію. Це дозволяє підприємству гнучко адаптуватися до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі.

Після ретельного аналізу та визначення стратегічних напрямків інвестування, вибору інвестиційних проектів, методів їх фінансування та механізмів контролю, підприємства часто стикаються з рядом проблем і викликів, які можуть впливати на ефективність і результативність реалізації інвестиційної стратегії [3, с. 114].

Проблеми в реалізації інвестиційної стратегії

Однією з основних проблем є непередбачуваність ринкових умов та економічна нестабільність, які можуть призвести до зміни пріоритетності інвестиційних проектів або до їх повного перегляду [4; 5]. Зміни в законодавстві, відсутність кваліфікованих кадрів для реалізації певних проектів, зростання вартості ресурсів або зміни в технологіях також можуть суттєво впливати на успішність інвестицій.

Іншою значною проблемою є оцінка та управління ризиками. Навіть добре сплановані інвестиційні проекти можуть зіткнутися з непередбаченими ризиками, такими як природні катастрофи, політична нестабільність у країні або регіоні інвестування, а також зміни в споживчих перевагах. Управління цими ризиками вимагає від підприємств гнучкості та здатності швидко адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі.

Також проблематичним є забезпечення ефективного моніторингу та контролю за виконанням інвестиційних проектів. Відсутність чітких критеріїв оцінки ефективності, неефективне використання ресурсів або недостатня увага до деталей проекту можуть призвести до затримок в реалізації або до збільшення вартості проектів.

Розглядаючи зазначені проблеми, важливо розуміти, що успішна реалізація інвестиційної стратегії вимагає не тільки глибокого аналізу та планування на початкових етапах, але й неперервного моніторингу, гнучкості та готовності до швидкої адаптації до змін. Здатність підприємства ефективно управляти ризиками, відстежувати прогрес проектів та вчасно вносити необхідні корективи є ключовими чинниками, які визначають успіх інвестиційної стратегії.

Висновки. Розробка та реалізація ефективної інвестиційної стратегії є важливою умовою забезпечення сталого розвитку підприємства та підвищення його конкурентоспроможності. Комплексний підхід до управління інвестиціями, який включає глибокий аналіз ринкового середовища, оцінку ризиків, вибір оптимальних інвестиційних проектів та ефективне фінансування, дозволяє досягти максимальної віддачі від інвестованих ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Боді З., Кейн А., Маркус А. "Основи інвестицій". – К.: Видавничий дім "Вільямс", 2019. – 1056 с.
2. Росс С.А., Вестерфілд Р.В., Джаффе Дж. "Корпоративні фінанси". – К.: Видавничий дім "Вільямс", 2018. – 1072 с.
3. Брігем Ю., Єрхардт М. "Фінансовий менеджмент". – К.: Знання, 2018. – 960 с.
4. Копілов О.І., "Інвестиційний менеджмент". – Львів: Новий Світ-2000, 2020. – 448 с.
5. Пайк Р., Ніллі Б. "Корпоративні фінанси та інвестиційне рішення". – К.: Видавничий дім "Пітер", 2021. – 784 с.

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В МЕНЕДЖМЕНТІ: ТЕНДЕНЦІЇ, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Кузнєцова Ольга, *кандидат економічних наук, доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП olkuzya80@ukr.net*
Чернов Максим, *студент 4 курсу спеціальності Менеджмент Одеського інституту МАУП*

Анотація*. Ця стаття розглядає роль штучного інтелекту (ШІ) в менеджменті та аналізує сучасні тенденції, виклики та перспективи його використання. Вона висвітлює значення автоматизації операційних процесів, аналізу великих обсягів даних, прогнозування та моделювання різних сценаріїв за допомогою ШІ. Крім того, стаття наголошує на важливості розвитку етичних та правових стандартів у використанні ШІ в менеджменті. Висновки статті демонструють потенціал ШІ для підвищення ефективності управління та конкурентоспроможності підприємств, а також необхідність уважного розгляду його застосування з урахуванням етичних та правових аспектів.*

Abstract*. This article explores the role of artificial intelligence (AI) in management and analyzes the current trends, challenges, and prospects of its use. It highlights the importance of automating operational processes, analyzing large volumes of data, forecasting, and modeling various scenarios using AI. Additionally, the article emphasizes the importance of developing ethical and legal standards for the use of AI in management. The conclusions of the article demonstrate the potential of AI to enhance management efficiency and competitiveness of enterprises, as well as the need for careful consideration of its application, taking into account ethical and legal aspects.*

Штучний інтелект (ШІ) – це ключова технологія, яка швидко трансформує багато сфер нашого життя, включаючи бізнес та менеджмент. Інтеграція ШІ в менеджмент відкриває безліч можливостей для оптимізації процесів, підвищення ефективності та раціоналізації управлінських рішень [1, с. 105]. У цій статті ми розглянемо сучасні тенденції використання ШІ в менеджменті, виклики, з якими стикаються організації при його впровадженні, а також перспективи подальшого розвитку цієї технології.

Сучасні тенденції використання ШІ в менеджменті. Однією з основних тенденцій використання ШІ в менеджменті є автоматизація процесів прийняття управлінських рішень. Завдяки алгоритмам машинного навчання та аналізу великих обсягів даних, компанії можуть ефективно обробляти інформацію і надавати керівництву цінні прогностичні аналітичні дані для прийняття стратегічних рішень.

Іншою важливою тенденцією є використання ШІ для автоматизації рутинних завдань управління, таких як облік даних, планування ресурсів та моніторинг виконання завдань [2, 3]. Це дозволяє звільнити час керівників для більш стратегічних завдань та підвищує ефективність роботи команд.

Також важливою тенденцією є розвиток систем штучного інтелекту для підтримки процесів прийняття рішень в реальному часі. Адаптивні системи можуть аналізувати мінливу ситуацію на ринку та надавати рекомендації для швидкого реагування на нові тенденції та виклики.

Виклики використання ШІ в менеджменті. Незважаючи на потенціал ШІ, його впровадження в менеджмент супроводжується деякими викликами. Одним із найбільших викликів є необхідність налагодження співпраці між людьми та машинами. Керівництво та співробітники повинні навчитися довіряти аналітичним системам та використовувати їхні рекомендації як підґрунтя для прийняття рішень.

Ще одним викликом є забезпечення етичного використання ШІ в менеджменті. Керівництво повинно розуміти можливі наслідки використання алгоритмів штучного інтелекту та приймати відповідальні рішення щодо їхнього застосування, враховуючи принципи справедливості та прозорості.

Перспективи розвитку. Незважаючи на виклики, Штучний інтелект в менеджменті має значний потенціал для подальшого розвитку. Зокрема, передбачається зростання ролі автономних систем у прийнятті управлінських рішень, що базуватимуться на аналізі великих обсягів даних. Також очікується розвиток технологій обробки природної мови, що дозволить системам ШІ більш ефективно взаємодіяти з людьми та виконувати завдання на основі текстової інформації [4, с. 13].

Додатковим аспектом є розвиток систем ШІ для прогнозування та управління ризиками в менеджменті [5, с. 8]. Штучний інтелект може допомогти ідентифікувати потенційні ризики та розробляти стратегії їх управління, що дозволить підприємствам більш ефективно адаптуватися до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

Загалом, ШІ в менеджменті має великий потенціал для оптимізації управлінських процесів, підвищення ефективності та конкурентоспроможності організацій. Однак, для успішного впровадження цієї технології необхідно зберегти баланс між автоматизацією та людським фактором, а також забезпечити етичне та відповідальне використання ШІ.

Висновок. У висновку можна зазначити, що штучний інтелект в менеджменті представляє собою потужний інструмент для оптимізації управлінських процесів, прийняття рішень та підвищення конкурентоспроможності підприємств. Використання ШІ дозволяє автоматизувати багато рутинних завдань, аналізувати великі обсяги даних та прогнозувати ризики. Проте важливо пам'ятати про етичні та соціальні аспекти використання штучного інтелекту, а також про необхідність збереження балансу між автоматизацією та людським фактором. З врахуванням цих аспектів штучний інтелект може стати справжнім каталізатором інновацій та розвитку в сфері менеджменту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2017). The business of artificial intelligence: What it can — and cannot — do for your organization. Harvard Business Review, 95(1), 104-114.

2. Chui, M., Manyika, J., & Miremadi, M. (2016). Where machines could replace humans—and where they can’t (yet). McKinsey Quarterly, 3(3), 34-35.

3. Davenport, T. H., & Ronanki, R. (2018). Artificial intelligence for the real world. Harvard Business Review, 96(1), 108-116.

4. McCarthy, J., Minsky, M. L., Rochester, N., & Shannon, C. E. (2006). A proposal for the Dartmouth summer research project on artificial intelligence, August 31, 1955. AI Magazine, 27(4), 12-14.

ЕФЕКТИВНІСТЬ АМОРТИЗАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

Куля Ірина, *старший викладач ПрАТ «МАУП» м. Ізмаїл, irinakylja@gmail.com*
Дакі Наталія, *старший викладач Ізмаїльський агротехнічний фаховий коледж*

Анотація. У даній роботі розглядається амортизаційна політика як механізм забезпечення оптимального поєднання процесів відтворення капіталу підприємства та формування собівартості продукції та отримання економічних вигод одночасно потребує постійної оцінки її ефективності.

Abstract. In this work, the depreciation policy is considered as a mechanism for ensuring the optimal combination of the processes of reproduction of the enterprises capital and the formation of the cost of production and obtaining economic benefits which at the same time requires a constant assessment of its effectiveness.

Слід виділити такі основні напрями цього процесу: Оцінка стану та ефективності використання основних засобів. Для цих цілей доцільно використовувати такі показники обсягу і структури основних засобів. Оцінюючи обсяг основних фондів, характеризують динаміку кількісної наявності об'єктів та їх оцінку, за якою вони зараховуються на баланс підприємства, а також величину зносу, залишкову та справедливу вартість. При цьому враховується строк корисного використання основних засобів, з яким пов'язаний процес нарахування амортизації.

Велике аналітичне значення мають характеристики структури основних фондів. Насамперед досліджується поділ основних засобів підприємства на основні засоби основного виду діяльності, основні засоби інших видів діяльності та засоби невиробничого призначення. Аналіз структури основних засобів здійснено в розрізі визначення частки окремих видів основних засобів у загальній оцінці основних засобів та в розрізі частки основних засобів у загальній вартості активів, що дозволяє відстеження змін, що відбулися на підприємстві за певний період. Важливо, що аналіз складу і структури основних фондів надає керівництву підприємства інформацію про склад основних фондів і співвідношення між їх групами, дає можливість виявити тенденції зміни структури основних фондів по групах. Порівняння із середніми та найкращими показниками аналогічних підприємств дозволяє провести необхідні заходи щодо встановлення оптимальної питомої ваги машин і обладнання, а також визначити вплив цих змін на показники використання основних засобів.

Аналіз технічного стану охоплює всі стадії виробничого циклу в процесі виробництва, що дозволяє простежити структуру і повноту використання в цьому процесі окремих видів основних засобів і прийняти рішення щодо впровадження нових технологічних та інших технічних процесів.

Багато вчених досліджували поняття «амортизація» та «амортизаційна політика» в різні історичні періоди. Сутнісні аспекти цієї категорії та її функції розглядалися у значній кількості наукових праць, які важко розглянути в рамках однієї публікації.

Уніфіковано визначення амортизації як «систематичний розподіл вартості необоротних активів, що амортизується, протягом строку їх корисного використання (експлуатації)» (П(С)БУ 7).

Правильно організована поведінка суб'єктів господарювання в амортизації називається амортизаційною політикою, яка значною мірою відображає політику держави в цьому напрямку. Останнє залежить від домінуючих наукових концепцій, відображених у відповідних нормативних актах в умовах конкретної країни. Проведення суб'єктами господарювання правильно організованої та ефективної амортизаційної політики є запорукою їх стабільного функціонування, а також сталого розвитку економіки країни в цілому. Питання правильного тлумачення поняття амортизації залишається актуальним у зв'язку з його визначальним впливом на розвиток методики нарахування амортизації на рівні суб'єктів господарювання та як системоутворюючого елемента інвестиційно-інноваційної політики держави.

Наведене вище визначення амортизації втілює прагнення держави реалізувати свої фіскальні запити, тому воно є лаконічним і дозволяє здійснювати відповідні податкові розрахунки. Однак мова йде не лише про вузьку практичність, а й про домінування західної економічної теорії в трактуванні цього поняття, яке увійшло в науковий обіг разом із приходом ринкової економіки. Тут, як і в радянський період, також використовується витратний підхід, хоча про відтворювальні процеси не йдеться: «Амортизація (активна). Зменшення вартості активів. І в бухгалтерському обліку, і в системі національних рахунків амортизація є грошовою оцінкою вартості капіталу за аналізований період» (Пол А. Самуельсон і Вільям Д. Нордхаус).

З останньої тези випливає, що власники засобів праці можуть включати в ціну товарів лише ту суму, яка визначається їхньою відновною вартістю і підпорядковується об'єктивним умовам ринкових відносин. Якщо говорити про практику нарахування амортизації в бухгалтерському обліку, то таке включення на методичному рівні виглядає як зворотний процес – з отриманої від покупця виручки віднімається певна сума, необхідна для повної або часткової компенсації зношених знарядь праці.

Подобні піходи до амортизації дозволяють не розраховувати більшість вчених і практиків вони не розглядають амортизацію основних засобів і нематеріальних активів як мету накопичення коштів для їх подальшого використання при оновленні необоротних активів.

Наприклад, за словами Софії Кафки, «це процес планомірного повернення в обіг попередніх авансових коштів на придбання (виготовлення, поліпшення, придбаних як внесок до статутного капіталу) активів і нематеріальних активів методом включення суми до статутного капіталу. їх амортизації у собівартості продукції». Як бачимо, поняття собівартості (ресурсу) визначає призначення амортизації – розподіл вартості активів між відповідними обліковими періодами для розрахунку чистого прибутку (не враховує відновлювану функцію амортизації та економічні аспекти розрахунку).

У відомому вітчизняному підручнику з теорії фінансів за редакцією професорів В.М. Федосова та С.І. Юрія амортизаційні відрахування визначає як «вид цільових фінансових ресурсів, що відображають перерахування на готову продукцію частини вартості основних засобів, які використовуються і становлять фінансові ресурси підприємства для їх відтворення». Вже тут ми бачимо розбіжності між цілями, які ставлять фінансисти, і можливостями чинного в Україні методу обліку амортизації. Останній не дозволяє контролювати їх цільове використання, хоча може створювати управління бізнесом за даними облікового запису управління. Рахунок амортизаційних

відрахувань практично діє як договір для правильного відображення основних засобів на балансі підприємства. Але таке положення жодним чином не заперечує значення амортизації як грошового ресурсу підприємства.

У зв'язку з тим, що історично амортизація як економічний процес проявлялася на мікрорівні, бухгалтери першими відреагували на це і запропонували відповідний метод обліку. Так, Є.В. Соколов робить висновок, що амортизація після промислової революції є технікою, яка дозволяє постійно підтримувати основний капітал на тому ж рівні. Тобто, у відповідь на запити зацікавлених сторін того часу бухгалтерський облік запропонував інструментарій у вигляді відповідних методів. Це означає, що з другої половини XIX століття перед бухгалтерським обліком постало завдання сформулювати відповідне методологічне забезпечення амортизації відповідно до запитів користувачів. У будь-якому разі ми зобов'язані згадати про методологічну роль бухгалтерського обліку.

З іншого боку, думки щодо економічного значення амортизації також неоднозначні. Передумовою цього є, з одного боку, різні підходи до змісту амортизації, а з іншого – наявність грошових відносин на макро- та мікрорівні. Перший – це рівень відносин щодо формування та використання цільових фінансових ресурсів держави (бюджетів різних рівнів), другий – рівень суб’єктів господарювання, де також формуються ресурси для фінансування діяльності підприємства для максимального можливий період часу.

Так, компанія може отримати фінансовий капітал або від зовнішніх кредиторів, або в результаті своєї виробничо-збутової діяльності. Тому виділяють два способи фінансування: зовнішній і внутрішній. Внутрішнє фінансування означає використання частини прибутку (самофінансування) фінансування за рахунок вивільненого капіталу за рахунок амортизації та зміни структури майна. Побудований або обмінюється активами, тобто конвертація частини майна в гроші, таким чином збільшуючи капітал, доступний для бізнесу, або призводить до збільшення майна чи капіталу, якщо прибуток залишається в бізнесі.

Незважаючи на те, що зазначені процеси відбуваються на рівні окремого підприємства, з певною часткою умовності можна стверджувати, що певні грошові доходи та фонди формуються на підприємстві вже на етапі створення та розподілу загального суспільний продукт і валовий внутрішній продукт. Це вже сфера, де держава відіграє важливу роль через різноманітні регуляторні механізми та інструменти. І в першому, і в другому випадках фінансисти вивчають розподільні процеси, що виникають у результаті кругообігу капіталу на різних стадіях суспільного відтворення.

Щоб розкрити фінансовий зміст амортизації, слід звернутися не стільки до класиків економічної науки, скільки до представників політичної економії. Справа в тому, що економіка базується на другій парадигмі. Граничне розуміння економічного життя «економічної людини» базується на маргінальних міркуваннях, які дозволяють ідентифікувати споживчі цінності як корисні властивості продукту для конкретної людини. Політична економія має своїм предметом суспільні відносини, що виникають на основі господарської діяльності, вивчає їх в органічній єдності та взаємодії з продуктивними силами та економічною політикою держави.

Основними категоріями політичної економії є власність, капітал, засоби праці, предмети праці, товари, гроші та ін. Починаючи з А. Сміта, амортизація розглядається як підпорядковане поняття в категоріях капіталу та відтворення. Передбачається, що кожен бізнес створюється на невизначений термін протягом тривалого періоду часу. Невипадково Принципи фінансової звітності згідно з МСФЗ стандартизують основні припущення, серед яких облік за методом нарахування та принцип безперервності господарської діяльності. У цьому випадку облік ще раз підтверджує своє призначення, яке полягає в точному та своєчасному відображенні процесу відтворення на мікрорівні. Крім того, протягом сотень років облік успішно справляється з покладеними на нього завданнями і достатньо якісно відображає як просте, так і розширене відтворення.

Фінансова концепція амортизації означає, що підприємство може певною мірою здійснювати податкове планування за допомогою оптимально обраного методу нарахування амортизації та визначить додаткові фінансові резерви для забезпечення своєї діяльності. Однак необхідно пам'ятати, що, як і бухгалтерський облік, фіскальна система в цій ситуації виконує «технічну» роль. Рішення щодо розміру, методів нарахування та правил виконання витрат приймаються в світлі очікуваного макроекономічного результату. Так проявляється регулююча роль країни в стимулюванні економічного розвитку в методі забезпечення належного рівня оборотних коштів у підприємствах.

Збільшення інвестицій, а можливо, і інноваційний шлях розвитку є результатом активної ролі держави в цій сфері. Визнаючи амортизаційні відрахування собівартістю продукції, держава звільняє доходи суб'єктів від оподаткування на їх суму, перетворюючи ці кошти на масштабний ресурс для інвестування. Це перетворює амортизацію на потужний інструмент стимулювання економічного зростання в руках держави.

За рахунок чого досягається подібний результат? Оточувальні кошти належать бізнесу, що дозволяє хоча б частково відмовитися від кредитів. Це скорочує не тільки витрати фінансових ресурсів окремого підприємства, а й витрати в цьому напрямку в цілому. У поєднанні зі спеціальними інструментами держава може забезпечити цільове використання амортизаційних відрахувань, що гарантує використання таких коштів на розширення виробництва чи його модернізацію.

Також необхідно пам'ятати, що амортизація - це ресурс, який відразу залишається в руках бізнесу. Одним із ключових понять ринкової економіки є «вартість часу».

У нашому випадку це означає, що певний бізнес має в обігу гроші, які коштують дорожче майбутніх доходів. Особливо, якщо підприємство використовує певний метод прискореної амортизації.

Тому амортизацію слід розглядати з точки зору теорії, яка базується на якісних характеристиках індивідуального капіталу: його обороті, зміні функціональних форм і характері вартості. Це підтверджує та реалізує його роль як джерела фінансових ресурсів для бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Бухгалтерський* фінансовий облік: Підручник — 6-те вид., перероб. і доп. / За

ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. — Житомир: ПП “Рута”, 2005.

2. *Голов С. Ф.* Бухгалтерський облік і фінансова звітність в Україні. — Д.: ТОВ “Баланс-Клуб”, 2000.

3. *Грабова Н. М., Кривоносов Ю. Г.* Облік основних господарських операцій в бухгалтерських проводках: Навч. посіб. — 3-тє вид., допов. — К.: АСК., 2006.

4. *Завгородний В. П.* Бухгалтерский учет в Украине (с использованием национальных стандартов): Учеб. пособие для студентов вузов. — 5-е изд., доп. и перераб. — К.: АСК, 2001.

5. *Лахтіонова Л. А.* Фінансовий аналіз суб’єктів господарювання: Монографія. — К.: КНЕУ, 2001.

6. *Лишиленко О. В.* Бухгалтерський фінансовий облік: Підручник. — К.:Вид-во “Центр навч. л-ри”, 2005.

7. *Нашкерська Г. В.* Бухгалтерський облік: Навч. посіб. — К.: Центр навч. л-ри, 2004.

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ НА ПРИКЛАДІ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ В УМОВАХ ДОВОЄННОГО ПЕРІОДУ ТА ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ПОВОЄННИЙ ЧАС

Захарченко Олег, *доктор економічних наук, доцент, професор кафедри менеджменту і адміністрування, Східноєвропейський університет ім. Рауфа Аблязова, Черкаси*
Крамський Сергій, *кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління та менеджменту, Одеський державний екологічний університет, Одеса kramskojs4@gmail.com*
Євдокімова Ольга, *старший викладач кафедри економіки підприємництва, Одеська державна академія будівництва та архітектури, Одеса*

Анотація. *На сьогодні триваюча повномасштабна військова агресія рф проти України, заподіяла багато матеріальної шкоди, людським, інфраструктурним та агропродовольчим ресурсам Миколаївського регіону. Повоєнний сталий розвиток Миколаївського регіону в умовах обмеженості фінансових ресурсів інвестиційні ресурси мають спрямовуватися не лише на вирішення серйозних проблем у сільському господарстві, а й насамперед на розвиток галузей і виробництв, здатних генерувати значні ефекти з меншим, ніж зараз, терміном окупності повоєнного відновлення регіону. Для підвищення ефективності господарської діяльності необхідний достатній рівень інвестиційної підтримки. Інвестиції сприяють впровадженню інновацій та стимулюють зростання виробництва, економічний та соціальний розвиток.*

Ключові слова: *сталий розвиток, регіональна агропродовольча галузь, інноваційний повоєнний потенціал, стратегії, управління.*

Abstract. *To date, the ongoing full-scale military aggression of the russian against Ukraine has caused a lot of material damage to the human, infrastructural and agro-food resources of the Mykolaiv region. Post-war sustainable development of the Mykolaiv region in conditions of limited financial resources, investment resources should be directed not only to solving serious problems in agriculture, but also, first of all, to the development of industries and industries capable of generating significant effects with a shorter than now payback period" of the post-war recovery of the region. A sufficient level of investment companies support is necessary to increase the efficiency of economic activity enterprices.*

Keywords: *sustainable development, regional agro-food industry, innovative post-war potential, strategies, management.*

Вступ. Сьогодні, в умовах воєнного стану в Україні, необхідним є вивчення та аналіз узагальнення наведених нижче статистичних показників та визначення сутності категорії "інвестиційний потенціал"відповідно до ресурсно-управлінського підходу. Використовуючи діалектичний і системний принципи дослідницького підходу, розроблено комплексну систему за їх ознаками та рівнями (національний, регіональний та рівень підприємства) через призму особливостей, притаманних регіональному агропродовольчому виробництву. Управління інвестиційною діяльністю розвитку економіки галузі або окремого суб'єкта господарювання. Здатність здійснювати необхідні для економічного розвитку інвестиції тісно пов'язана з повоєнним відновленням, який є одним з основних чинників сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здійснений науковий пошук існуючих поглядів дослідників з приводу проблематики, що ототожнюється з вартістю підприємств як товару. Так, велика увага надавалася проблемам формування інвестиційної економіки, такими як: Ф. Кене, А. Сміт, М. Кейнс, а також представниками неокласичного напряму: І. Фішер, Р. Хоутрі, Х. Гуо. Серед українських вчених, що зробили вагомий внесок у розвиток інвестиційної діяльності в Україні та на регіональному рівні, слід назвати П. Антонюк[2], О. Гуцалюк[4], С. Колодинського[2,11], Б. Буркинський[17], І. Чмутова[16], та ін. Проблемам державного регулювання, формування і реалізації інвестиційної політики, становлення економічного механізму інвестиційної діяльності в галузях агропродовольчої сфери на національному і регіональному рівнях присвячені наукові праці: О. Алєксейчук [1], А. Стренковська[14], О. Дарушин[18], О. Захарченко[12], П. Саблука, М. Тараканов [10], С. Ільченко[20] та інші. Актуальність і значення дослідження не викликає сумнівів.

Постановка проблеми. Проблемні питання регіональних інвестиційних проєктів залишаються поза увагою сучасних науковців, тому вимагають розгляду і вивчення, в тому числі, із урахуванням специфіки агроподовольчих ринків на прикладі Миколаївського регіону. Проблемою залишаються засади із інтеграції продукції вітчизняних агропродовольчих ринків в умовах невизначеності, обґрунтування пріоритетних агропродовольчих секторів та визначення логістичних резервів у вирішенні даного актуального питання. Застосовано методи: графічний метод, статистичного аналізу, економічного аналізу на прикладі сталого розвитку Миколаївської області у повоєнний час.

Метою дослідження є аналіз економічного розвитку інвестиційних процесів сфери агропродовольства в умовах довоєнного впливу та повоєнний період на прикладі Миколаївської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цілеспрямована інвестиційна діяльність є необхідною умовою розвитку будь-якої галузі сільського господарства" [1]. За даними Департаменту агропромислового розвитку облдержадміністрації, станом на початок 2022 року в агропродовольчому секторі реалізовано 474 інвестиційні проєкти загальною вартістю близько 41,3 млрд грн. [2]. Найбільша кількість проєктів - 277 (58,4% від загальної кількості) до 10 млн. грн. та 112 (23,6%) з кошторисною вартістю від 10 млн. грн. до 50 млн грн. Згідно з інформацією про роботу структурного підрозділу агропромислового розвитку облдержадміністрації, станом на 1 липня 2021 року в різних регіонах країни реалізовано 444 інвестиційні проєкти на загальну суму понад 40,4 млрд. грн, це власні кошти сільськогосподарських підприємств, які становлять 72,8% від загального обсягу.

Рис. 1. Привабливі для іноземних інвесторів напрями інвестування в Україні (станом на початок 2022 р.)

**Джерело: розроблено за даними [7].*

За словами експерта сільськогосподарської групи Deloitte, "в Україні рентабельність інвестицій в аграрний сектор перевищує 15%, що є рідкісним показником." [3]. На думку [4], раціональний підхід до визначення пріоритетних напрямів використання інвестиційних коштів прискорив би пожвавлення інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки.

У деяких випадках метою інвестиційної діяльності було збільшення виробничих потужностей шляхом розширення асортименту продукції (4,7%) або захист навколишнього середовища (2,6%) (на рис. 2).

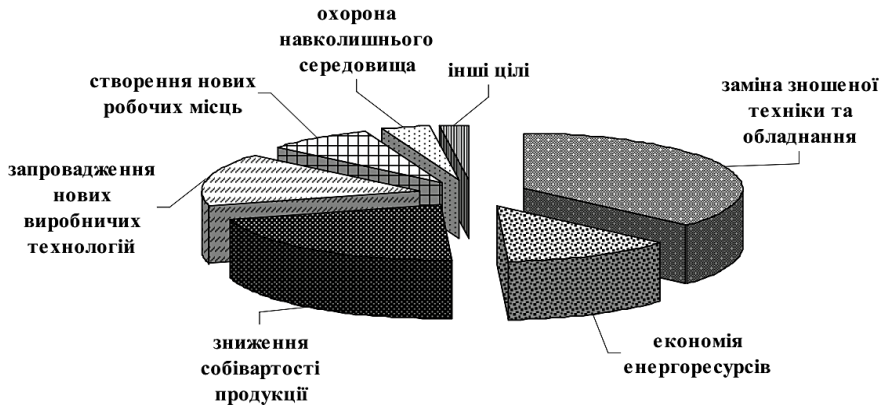

Рис. 2. Основні цілі інвестування діяльності аграрних компаній

**Джерело: побудовано авторами за даними [4].*

З іншого боку, 15,4% не мали чіткої найближчої мети для своїх інвестицій може відрізнятися від реальної ситуації через різні фактори (рис. 3), було виявлено, що значними є інвестиційні потреби в придбанні на ринку сільськогосподарських інновацій, що підвищують (1,8%), майже не враховуються.

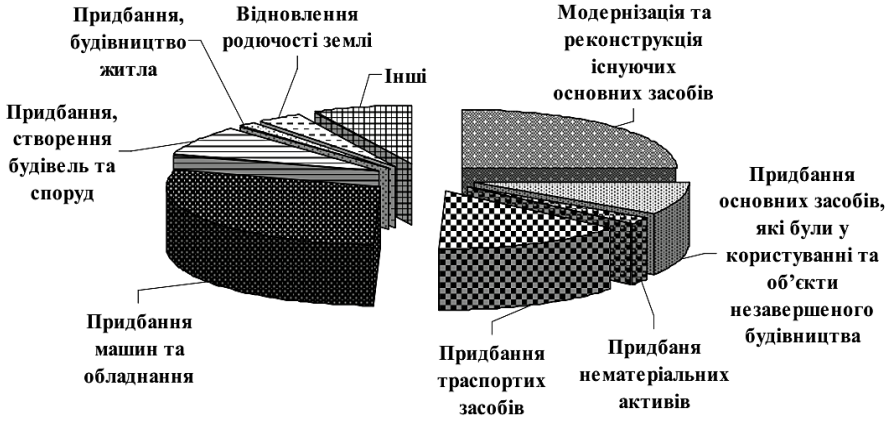

Рис. 3. Напрями інвестування діяльності аграрних компаній

**Джерело: складено та побудовано за даними [4]*

На думку авторів, до переліку перспективних галузей для залучення інвестиційних ресурсів для сталого розвитку вітчизняного сільськогосподарського виробництва слід віднести:

1. Насінництво сільськогосподарських культур. "Це дозволить зменшити залежність українських аграріїв від імпорту насіння. За останні 5-6 років у вітчизняне насінництво було інвестовано близько 100 млн доларів США. За останні 5-6 років у вітчизняне насінництво було інвестовано близько 100 млн доларів США. Ці інвестиції зменшили залежність українських фермерів від імпортного насіння, що виявилося найбільш вигідною інвестицією для галузі. Наприклад, ще два-три роки тому частка імпортного насіння кукурудзи становила 40-50%, а минулого року вона знизилася до 24%. Період окупності таких проєктів становить лише три роки[6].

2. Оновлення техніки та модернізація зрошувальних систем. За оцінками експертів, "фізичний знос сільськогосподарських тракторів перевищує 70%, зернозбиральних комбайнів - 80-90%, що призводить до перевитрат паливно-мастильних матеріалів у середньому на 30% та втрат врожаю до 10-15% на кожному, а забезпеченість технічними засобами становить лише 60-65% від потреби". Термін окупності таких інвестицій становить 2-3 роки". Площа зрошуваних земель у Миколаївській області становить 1903 000 га. Це еквівалентно 11% від загальної площі зрошуваних земель в Україні (17007 000 га) і є частиною Інгулецької, Південно-Бузької, Явкинської, Спаської та Білоусівської зрошувальних систем. Сучасний стан іригаційної інфраструктури характеризується фізичною зношеністю насосних станцій, каналів та водоводів, які складають 82%. В останні роки в регіоні впроваджуються сучасні методи та технології зрошення, в тому числі крапельне зрошення, за допомогою яких у 2021 році зрошено 8 600 га, що становить 27% від загальної площі зрошуваних земель, що в 47 разів більше, ніж у 2017 році (184 га).

3. Виробнича інфраструктура для зберігання зерна, внутрішньої логістики та портової перевалки. Протягом останніх кількох років усі логістичні витрати на транспортування зерна до Чорного моря та рівень тарифів на послуги портових ліфтів були значно вищими для нашої країни, ніж для аналогічних послуг у Європі та США. Крім того, середня відстань від полів нашої країни до порту становить 300 км, що в 2,6 рази менше, ніж у США, і в 5 разів менше, ніж у Бразилії. Як наслідок, вітчизняні аграрії суттєво переплачують за доставку зерна, що становить, за різними оцінками, від 600 млрд. до 1,6 млрд. дол. США. Логістичні витрати в 1,4-1,6 рази вищі, ніж у США та Німеччині, що спонукає великих агровиробників інвестувати в покращення логістики. Одним із прикладів є намір Ukrland farming залучити 280-300 млн. доларів США протягом 2 років. Протягом наступних двох років уряд України інвестує 1,5 мільярда доларів США в будівництво перевантажувального комплексу в порту "Південний". Оскільки існуюча транспортна система в Україні досягла своєї максимальної пропускної здатності, одним із викликів є пошук альтернативних транспортних маршрутів та розвиток

відповідної інфраструктури. Ідеальним варіантом є річкова логістика. Наприклад, у Франції річки використовуються на 25%, а в Україні - лише на 5%.

4. Виробництво зернових та олійних культур вже давно є однією з найбільш інвестиційно привабливих агрогалузей. Це зумовлено: 1) відносно прийнятним рівнем рентабельності на рівні 25-60% залежно від культури, кліматичних умов та рівня технології виробництва; 2) відносно низьким рівнем інвестицій; 3) стабільним рівнем цін на продукти харчування [8]. Ще одним перспективним напрямом залучення вітчизняних та іноземних інвестицій у харчову промисловість. Сьогодні органічні види палива успішно використовуються в усьому світі, оскільки вони згорають на 100% і не утворюють шкідливих викидів [9]. Ці технології спрямовані на ресурсозбереження та підтримання і підвищення родючості ґрунтів, де є достатня рентабельність.

Миколаївська область здатна збільшити виробництво сільськогосподарської продукції, тим самим задовольняючи власні потреби та потреби ЄС у продовольстві. Аналіз агропродовольчого сектору регіону, діагностика поточної ситуації та тенденцій інвестиційного процесу на період 2020-2022 рр. дозволили визначити стратегічні інвестиційні пріоритети (рис. 4).

Рис. 4. Стратегічні пріоритети інвестування сталого розвитку агропродовольчої сфери Миколаївської області

**Джерело: авторська розробка*

Відсутність економічної зацікавленості у фінансуванні заходів, пов'язаних з екологізацією землекористування. Слід звернути увагу на погляди науковців з інвестування: 1) Інвестиційні

пріоритети: структурна реформа агропромислового комплексу шляхом технологічної модернізації; розвиток інфраструктури інвестиційного ринку через створення інвестиційних фондів для підтримки сільськогосподарського виробництва; для забезпечення притоку кредиторів у різні сектори сільськогосподарського виробництва; 2) Галузеві пріоритети: визначають конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції, економічних і соціальних процесів індивідуально в інтересах суспільства в цілому [10]. У Миколаївської області реалізується низка важливих інвестиційних проєктів.

У розвитку морської галузі відкрився новий зерновий термінал корейської компанії Posco International та ТОВ Orehim. В даному проекті потужності зі зберігання зерна були збільшені до 140 000 тонн на рік. Було побудовано п'ять розвантажувальних навантажувачів, замінено залізничні під'їзні колії (можливість перевантаження до 20 вагонів одночасно в двох незалежних точках) [11]. У 2019 році транснаціональна компанія Bunge, великий іноземний інвестор, ввела в експлуатацію та олійний термінал - другу чергу виробничо-перевалочного комплексу в державному Миколаївському морському торговельному порту. Було створено 190 нових робочих місць; ТОВ "Авері" ввело в експлуатацію термінал з перевалки рослинної олії та бурякової меляси. Загальна потужність тимчасового зберігання становить 93 000 тонн, з яких 28 000 тонн - бурякова меляса та 65 000 тонн - рослинна олія. З такою потужністю зберігання можна буде перевантажувати щонайменше 300 000 тонн бурякової меляси та 750 000 тонн рослинної олії. Інтермодальним транспортом у всіх вантажних напрямках (транспорт - судно, порт - танкер, танкер - транспортування).

"Морський спеціалізований порт "НІКА-ТЕРА" - сучасний, високомеханізований портовий комплекс, лідер в регіоні, що пропонує широкий спектр стивідорних послуг з перевалки, зберігання, підготовки та відвантаження різноманітних вантажів. Порт побудував зерновий елеватор потужністю 170 000 тонн. Вартість 48 млн доларів США, включаючи будівництво навантажувальної машини НМ-5, лабораторно-вимірювального комплексу [12]. Підприємство також реалізує низку інвестиційних проєктів, спрямованих на розширення виробничих потужностей. Реалізація інвестиційних проектів протягом наступних кількох років дозволить збільшити обсяги перевалки вантажів до 15 млн. тонн на рік у перспективі [13]. У секторі машинобудування "Нібулон" - займається вирощуванням зернових та олійних культур, транспортуванням, зберіганням та переробкою сільськогосподарської продукції, розведенням худоби та будівництвом флоту суден. "Нібулон" успішно реалізував комплексну інвестиційну програму з відродження судноплавства на річках Дніпро та П. Буг, головних водних артеріях України. [14].

Частка компанії в експорті українських соків перевищує 60%, у більш ніж 22 країнах світу, включаючи країни Болгарію, Німеччину, Канаду та США. У 2019 році компанія реалізувала проект зі встановлення чіпсів на своєму першому виробничому майданчику. Проєкт був реалізований власними силами. Ваштанський завод (ГК "Молочний альянс") - один з провідних виробників під брендами "Славія" та "Пирятинський", йогурти та масло під брендами "Славія" та "Яготинське". Компанія також спеціалізується на виробництві - м'яких сирів, таких як чеддер і моцарела. М'який сир "Чеддер", сертифікований на Близькому Сході. [15].

Таблиця 1

ТОП – 12 зарубіжних інвестицій в український агробізнес

(станом на 01.01.2022 р.)

№ з/п	Інвестор	Активи, у які інвестовано капітал	Обсяг інвестицій, млн. $
1	Bunge	Виробничо-перевантажувальний комплекс у Миколаївському порту	180
2	Cargill	Зерновий термінал у порта «Південний»	100
3	IFC	«Кернел»	95
4	Cofco	Зерновий термінал у Миколаївському порту	75
5	Risoil S. A.	Зерновий термінал в Чорноморському порту	70
6	Фонд NCH	«Агропросперіс»	36
7	IFC	«Астарта»	25
8	ЄБРР	«Українські аграрні інвестиції»	20
9	ЄЕБРР	«Індустріальна молочна компанія»	20
10	ЄБРР	«Astarta»	20
11	ED&Man Ukraine	Цукровий завод в Миколаївській області	10
12	IFC	Agrofusion	10

**Джерело: сформовано за даними [5].*

Установи та організації презентували низку перспективних інвестиційних проєктів, які планується реалізувати на підприємствах агропромислового комплексу та харчової промисловості Миколаївської області. Будівництво заводу з переробки, гідратації та виробництва дезодорованої олії (сума інвестицій: 640 000 грн.); Створення обслуговуючого кооперативу для переробки меду на медові

напої (сума інвестицій: 115 000 000 грн); Вирощування органічної сільськогосподарської продукції (сума інвестицій: 300 000 грн). Будівництво потужностей з переробки сільгосппродукції (сума інвестицій: 230 000 грн); Реконструкція та модернізація молочних ферм (сума інвестицій: 65 000 000 грн.) та свиноферм (сума інвестицій: 12 000 000 грн.) відповідно до європейських стандартів; Будівництво елеваторів для зберігання соняшнику (сума інвестицій: 16 000 000 грн); Впровадження технологій молочного скотарства, м'ясного скотарства та свинарства (сума інвестицій: 233 000 000 грн); Реконструкція навчально-виробничих приміщень для екологічного свинарства (сума інвестицій: 135 500 000 грн).

Дослідження інвестиційних та інноваційних проєктів у 2021 році (44 інвестиційні проєкти) [16]. підтверджує вищезазначену обґрунтованість та Щодо інвестиційних перспектив можна зробити такі висновки: Обсяг інвестицій, необхідних для розвитку сільськогосподарського виробництва на найближчу перспективу області [14]. За формою власності найбільше зацікавлені сільськогосподарські виробники приватні сільськогосподарські підприємства - 57,68 млн. доларів США. Ця цифра становить 80,3% в капіталі, при цьому на державні сільськогосподарські підприємства припадає 6,91 млн. доларів США, а на колективні сільськогосподарські підприємства - 3,6 млн. доларів США. За організаційною структурою (ТОВ, ТДВ) становлять 38,6%, а приватні або приватно орендні - становить 10,2% (5 господарств), а потреба в інвестиціях - 7,47 млн доларів США[17].

ТОВ "Зоря Інгулу" сума інвестицій становлять 1,6 млн. доларів США, з яких 1,1 млн. доларів США - інвестиції в акціонерний капітал. Окупність проєкту: 3,5-4 роки; закладка саду, виноградника та будівництво заводу з переробки плодів і ягід на базі фермерського господарства "Старий Світ" у с. Козбівка. Загальний обсяг необхідних інвестицій становить 3,5 млн. доларів США, в тому числі 0,5 млн доларів США власних коштів. Інвестиції - 0,5 млн. доларів США. Методи залучення інвестицій: фінансові ресурси надаються у вигляді інвестицій, кредитів, грантів та цільової участі в програмах. Окупність даного проєкту - 6 років[18].

Таблиця 2

Показники ефективності інвестиційного проєкту з будівництва та
введення в експлуатацію промислового комплексу в ПОП «Вікторія»,
(за період 148 міс.)

Показники	Значення
Період окупності проєкту від початку будівництва, міс.	69
Період окупності проєкту з дня вводу комплексу на повну потужність, міс.	46
Дисконтований період окупності проєкту, міс.	89
Внутрішня норма рентабельності, %	22,3
Індекс прибутковості	1,95
Чистий прибуток за період, тис. євро	28 405

**Джерело: розраховано авторами за даними [7].*

На базі фермерського господарства "Гріна" в с. Єланець проєкт передбачає виробництво біопалива, гранульованого корму та комбікорму для худоби. Обсяг інвестицій - 5,5 млн доларів США. Сума інвестицій - 2,63 млн. доларів США, самофінансування - 8,84 млн. доларів США. Методи залучення інвестицій: кредити створення сучасного тепличного господарства для вирощування овочів, квітів та розсади в м. Південоукраїнськ, виробництво рослинницької та тваринницької продукції.

Основний фокус проєкту - виробництво та реалізація м'ясної продукції, тобто високоякісного м'яса, консервів та ковбасних виробів. Проект характеризується використанням власних кормових інгредієнтів для виробництва свинини, екологічно чистим виробництвом свинини завдяки будівництву комбікормового заводу, а також застосуванням енергозберігаючих технологій завдяки використанню відходів з вищезазначених об'єктів у біогазовій установці. Інвестиції у проєкт склав 12 000 євро[20]. Будівництво об'єктів і споруд, 4 945 080 євро - закупівля та монтаж обладнання, 170 520 євро - закупівля поголів'я. Повну виробничу потужність річний обсяг виробництва прогнозується на рівні 410 т. м'ясних консервів, 400 т м'ясних напівфабрикатів, 230 т. субпродуктів, 80 т. технічної сировини та 1 млн. подвійних доз, відповідно. З точки зору економічних показників, очікується, що дохід свинокомплексу становитиме 3,2 млн євро, а рентабельність - 82,2%[18]. Надано у таблиця 3.

Таблиця 3

Етапи інвестиційних проєктів за різними сферами діяльності в Миколаївський області

Військова районна адміністрація	Всього інвестиційних проєктів	у тому числі:		
		реалізовано проєктів	в стадії реалізації	в стадії пропозиції
м. Миколаїв	33	4	0	29
м. Первомайськ	34	3	8	23
м. Вознесенськ	5	2	3	0
м.	11	2	8	1
м. Очаків	19	1	10	8
Арбузинський	7	7	0	0
Баштанський	83	15	15	53
Березанський	30	1	3	26
Березнегуватський	38	21	7	10
Братський	30	10	12	8
Веселинівський	12	5	2	5
Вознесенський	14	8	5	1
Врадіївський	10	1	6	3
Доманівський	5	1	2	2
Єланецький	29	7	12	10
Вітовський	15	2	10	3
Казанківський	33	13	16	4
Кривоозерський	9	3	6	0
Миколаївський	10	2	3	5

Новобузький	39	12	17	10
Новоодеський	11	6	3	2
Очаківський	10	2	6	2
Первомайський	0	0	0	0
Снігурівський	29	14	15	0
Всього по області	516	142	169	205

**Джерело: розраховано авторами за [7].*

Висновки. У дослідженні визначено низку інвестиційних проблем та ризиків в агропродовольчому виробництві з точки зору рівня їх системного впливу. Використовуючи діалектичний та системний принципи дослідження, автори розглянули комплексну систему, яка диференціює (стратифікує) інвестиційні проблеми та ризики сталого розвитку агропродовольчого сектору через призму специфіки регіонального продовольчого виробництва, за їх ознаками та рівнями прояву (регіональний, рівень підприємства). Автори визначили такі пріоритетні галузі для інвестицій та інноваційного розвитку в післявоєнний період: 1. експортне машинобудування, особливо газотурбобудування, суднобудування та суміжні галузі; 2. транспорт і логістика, особливо розвиток судноплавного сектору; 3. харчова та переробна промисловість, що використовує місцеву сировину; 4. продуктивне сільськогосподарське виробництво та зрошуване землеробство; 5. альтернативні джерела енергії включаючи енергетику; 6. туризм і рекреація.

На думку авторів, ініціативи регіонального розвитку в агропродовольчому секторі, що ініційовані або реалізуються в Миколаївській області, створення зеленого ринку. Відроджене тваринництво - створення високотехнологічної моделі агропромислового виробництва м'ясної, молочної, плодоовочевої продукції. Участь у програмах ЄІС Чорноморського басейну у сферах інфраструктури, туризму, розвитку та підтримки бізнесу, сільського господарства та навколишнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алєксєйчук О.О. Регіональні особливості формування інвестиційного потенціалу сталого розвитку агропродовольчої сфери. Мат. III Міжнародної науково-практичної конф. Модернізація та наукові дослідження: парадигма інноваційного розвитку суспільства і технологій: Київ: ГО «Інститут інноваційної освіти», 2020. С.61-65.
2. Колодинський С. Б., Гуцалюк О.М., Крамський С.О., Захарченко О.В. Інтернет-маркетинг та структурні зрушення E-commerce в Україні. *Економічний Вісник Донбасу*. 2023. 4 (70), 38–44. https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-4(70)-38-44.
3. Antonyuk P.O., Kramskyi S.O. Institutional mechanisms for ensuring the sustainability of the functioning of the Ukrainian market of poultry meat and eggs in the aspects of food security in the post-war period. *Economic Innovations.* Odesa: SO IMEER of NASU, 2023. 3(88). P.50-58.

4. Гуцалюк О.М., Аблязова Н.Р., Мальцев М.М. Використання проєктного менеджменту як інноваційно-енвайронментального підходу в системі підготовки фахівців з економіки та управління науково-технічною сферою. *"Економічний Вісник Донбасу"*. Київ-Полтава. 2023. №3 (73). С.88-96.

5. ТОП-12 зарубіжних інвестицій в український агробізнес. URL: http://agroportal.ua/ua/news/novosti-kompanii/top12-zarubezhnykh-investitsii-v-ukrainskii-agrobiznes/ (дата звернення: 12.04.2024).

6. Крамський С.О. Методи оптимізації науково-технічної діяльності з наукових проєктів приватного закладу вищої освіти. *"Управління розвитком складних систем"*. Київ: КНУБА. 2021. №45. С.35-42.

7. Стратегія розвитку Миколаївської області на період до 2027 року. Аналітично-описова частина. URL: https://economy-mk.gov.ua/images/economy/Soc-econom/2021/pdf (дата звернення: 12.04.2024).

8. Крамський С.О., Ширяєва Н.Ю., Захарченко О.В. Концептуальна модель управління змістом програм розвитку проєктно-орієнтованих організацій. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління.* Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечникова, 3(49). 2021. С.214-231. https://doi:10.18524/2413-9998/2021.3(49).

9. Крамський С.О., Євдокімова О.М., Захарченко О.В. Економіко-математичні методи управління науковими проєктами у навчальних закладах вищої освіти. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління.* Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечникова, 1(47). 2021. С.129-145. https://doi:10.18524/2413-9998/2021.1(47).214559

10. Tarakanov M.L., Antonyuk P.O. Organizational forms of integration of agricultural markets to global value chains. *Economic Innovations.* Odesa: SO IMEER of NASU, 2022. 1(82). P. 90-98.

11. Kolodinskyi S., Zakharchenko O. Conceptual model for managing the phases of implementation of infrastructure projects and programmes in the post-war period. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University*. Series "Economics", 2023. 10(3), 33-40. doi: 10.52566/msu-econ3.2023.33.

12. Крамський С.О., Захарченко О.В. Організаційна модель управління етапами реалізації програм інфраструктурних проєктів. *"Управління розвитком складних систем"*. Київ: КНУБА. 2022. 4(52). С.28-34.

13. Крамський С.О., Захарченко, О.В. Білега О.В. Економіко-математичне моделювання з формування і функціонування однорідних команд. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління.* Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечникова, 3(46) 2020. С.202-222. https://doi:10.18524/2413-9998/2020.3(46).214241

14. Kramskyi S.O., Strenkovska A.Yu., Zakharchenko O.V. Model of Substantiation of Organizational Structure of the Management System of Higher Education. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University*. Series "Economics": Mukachevo, 2021. Vol.8, №4. P.45-52.

https://doi:10.52566/msu-econ.8(1).2021.45-52.

15. Kramskyi S.O. Current trends and problems of the Ukrainian market of eggs & egg products in the conditions of uncertainty. *Economic Innovations.* Odesa: IMEER of NASU, 2022. 2(83). P.100-109.

16. Guo X., Chmutova I., Kryvobok K., Lozova T. The race for global leadership and its risks for world instability: Technologies of controlling and mitigation. *Research Journal in Advanced Humanities*, 2024. 5(1). P.178-191. https://doi.org/10.58256/5wzf9y48

17. Буркинський Б.В., Нікішина О.В. Селективне регулювання розвитку товарних ринків: теорія та практика. Монографія. Одеса: НАН України, ДУ ІРЕЕД НАНУ. 2023. 267с.

18. Дарушин О.В., Захарченко О.В. Контент-аналіз логістичного проєкту міжнародного товароруху на прикладі інтермодальних перевезень. *"Управління розвитком складних систем".* Київ: КНУБА. 2023. №3(55). С.61-68.

СУЧАСНІ ВЕКТОРИ ЗМІН У ВПРОВАДЖЕННІ HR-ТЕХНОЛОГІЙ

Поленчук Вікторія, *старший викладач кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП* vpolenchuk@i.ua

Анотація. *У статті сформовані сучасні інструменти HR- технологій та їх ефективне використання при управління персоналом організації.*

Abstract. *The article describes the modern tools of HR technologies and their effective use in personnel management of the organization.*

Вступ. Трансформаційні процеси, які відбуваються у світі характеризуються постійними змінами, викликами та можливостями. Саме воєнний стан в Україні, геополітична нестабільність, економічні труднощі та постійні загрози безпеці персоналу ставлять дуже складні завдання перед менеджерами організацій.

Постановка проблеми. В умовах сучасного ринкового бізнес – середовища, де конкуренція постійно посилюється, а технологічні інновації набувають дуже швидких темпів впровадження, важливим фактором успіху є вміння управляти важливим ресурсом - людським капіталом, який є головним джерелом життєздатності не тільки окремої організації, а й країни в цілому [1, с. 73].

Постійний тиск форс - мажорних обставин на систему HR-менеджменту організації вимагає необхідності озброєння менеджерів новітніми технологіями в управлінні HR-ресурсами з метою забезпечення безпеки персоналу та збереження людського капіталу організації.

Аналіз досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження ефективності управління людським капіталом та використання сучасних інновацій у системі стимулювання його розвитку зробили українські та зарубіжні науковці та провідні менеджери сучасності такі, як Лі Яккока, Френіс Роджерс, Джек Уелч, Якіо Моріта, І.Т. Балановська, А.В. Троян, Л.В. Балабанов, О.В. Крушельницька, Г.Л Чайка, О.А. Гавриш, М.В.Михайліченко та багато інших. Проте питання впровадження технологій в систему управління людським капіталом вимагає більш глибокого обґрунтування.

Мета дослідження – узагальнити сучасні інструменти HR- технологій та їх ефективне використання HR- менеджерами при управління персоналом організації.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах суперечливого і водночас рухливого зовнішнього середовища з'являються реальні можливості та приховані загрози через підвищення рівня суспільної невизначеності та значних ризиків. Тому виклики сьогодення потребують більш ретельно обґрунтованих рішень щодо пріоритетності напрямків розвитку організації, де персонал є одним із головних ресурсів, який забезпечує гнучкість й адаптивність існування організації та її успіху. Така ситуація є універсальною та вимагає від менеджерів всебічного та різнопланового розвитку.

Характеристику моделі сучасного менеджера запропонував Г. Л. Чайка: «Сучасний менеджер виконує ролі керівника, лідера, дипломата, вихователя, інноватора і людини, яка за своїми якостями повинна бути взірцем для інших». В свою чергу, президент успішної компанії «Sony» А. Моріта

зазначив: «Ніяка теорія, програма або політика уряду не можуть зробити підприємство успішним: це можуть зробити тільки люди» [1, с. 75].

Вивчаючи тенденції розвитку бізнесу в Україні можна відзначити розвиток нових технологій в яких зростає роль фахівців з розвитку людських ресурсів HR (Human Resourse) та технологій управління персоналом (HR- технологій).

HR- технології є загальним терміном для характеристики широкого спектру складних бізнес-функцій організації, які включають в себе визначення потреби в людських ресурсах, організацію пошуку та відбору персоналу, здійснення оцінки результатів діяльності, побудова ефективної системи заохочень, виплат та винагород, забезпечення соціального та професіонального розвитку персоналу, забезпечення домінуючих потреб персоналу з метою збереження талантів [1, с. 76].

Сьогодні технології управління персоналом (HR-технології) перетворилися в потужні інструменти (HR-менеджерів). Успішні роботодавці по всьому світу широко впроваджують основні системи HR-технологій від компаній-розробників корпоративного програмного забезпечення, які включають в себе впровадження штучного інтелекту (AI), вдосконалення нового покоління інструментів самообслуговування працівників та їх безперервного навчання. Такі акценти в розвитку HR-технологій допомагають менеджерам працювати ефективніше та відігравати важливу стратегічну роль в успішному розвитку організації [2, с. 97].

Практика HR-менеджменту продовжує збагачуватися цифровими технологіями, практикуючи використання «чат-ботів», соціальних мереж, аналізу big data, додатків та аналітики на основі штучного інтелекту, хмарних технологій в програмному забезпеченні потреб системи менеджменту персоналу, які стали незамінними в таких системах HR-менеджменту як:

- добір та рекрутинг персоналу;
- управління корпоративною культурою;
- професійний розвиток та навчання персоналу;
- пошук та залучення талантів;
- формування та розвиток бренду роботодавця [3, с.450].

Сучасні топові тренди HR-технологій істотно змінюються та модернізуються під впливом зовнішніх чинників й непередбачуваних подій (рис. 1).

З 2020 року відбувся масовий перехід до віддаленої роботи з причин пандемії, а з 2022 року війна в Україні посилила цей вектор. Робота співробітників з різних робочих місць та часових поясів дала можливості перебування у безпеці.

Нещодавно було прийнято законодавство на підтримку захисту даних (GDPR- General Data Protection Regalatio), що стало однією з провідних тенденцій у галузі технологій управління персоналом та сприяло не тільки підвищенню безпеки даних, як однієї із функцій програмного забезпечення , а й дало можливість впровадження організацією нових інструментів і процедур [4, с.12].

Важливого значення набуває інтеграція блокчейну. Саме блокчейн-рішення забезпечують цілісність даних та прозорість робочого місця. За допомогою технологій електронного розподіленого ресурсу HR-менеджери можуть створювати та обмінюватися практиками розробки між розробниками

програмного забезпечення та колегами. Це з одного боку, полегшує доступ до них, а з іншого – забезпечує безпеку передачі даних, гарантуючи доступ лише перевірених осіб.

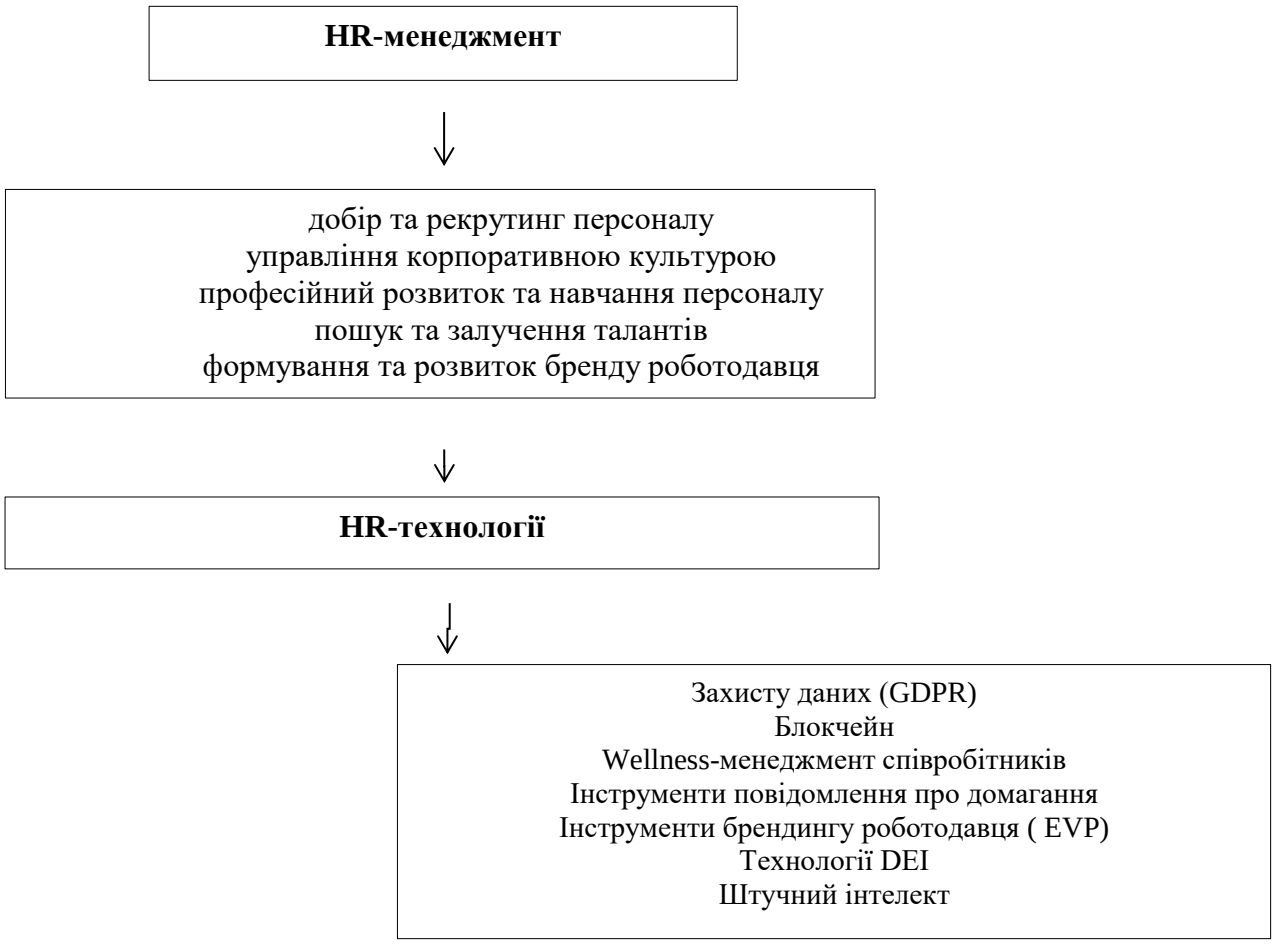

Рис. 1 Сучасні топові тренди HR-технологій

Wellness-менеджмент співробітників є одним із трендів сучасних HR-технологій. Саме програми well-being повинні зараз стати однією із головних складових компаній, які піклуються про майбутнє свого бізнесу та приділяють значну увагу психічному та фізичному самопочуттю свого персоналу за рахунок перерв в роботі, занять фізичними вправами та відгуками про своє благополуччя.

Інструментами повідомлення про домагання й дискримінацію на робочому місці стала епоха «Me Too», яка визначила нові тенденції в управлінні персоналом, спонукаючи HR-менеджерів впроваджувати швидкі та ефективні способи повідомлення про мобінг (систематичне цькування, зниження авторитету та психологічний терор) через інструменти анонімного повідомлення та гарячі лінії.

Напрямом брендінгу роботодавця також стало створення EVP (Employer Value Proposition), тобто цілісної пропозиції роботодавця, яка включає в себе набір матеріальних та нематеріальних заохочень, які компанія може запропонувати своєму співробітнику в обмін на його компетентності.

Як правило, EVP складається з п’яти головних компонентів:

- фінансова винагорода у вигляді заробітної плати, додаткових винагород, бонусів та можливості кар’єрного росту;

- соціальний захист, який здійснюється шляхом впровадження медичного страхування, пенсійних пільг, оплачуваної відпуски, свят та лікарняних;
- професійний розвиток та кар'єрне зростання полягає у можливості проходження навчання та курсів для розвитку hard-skills, програм наставництва або менторства, можливості працювати в інших країнах або бажаних проектах;
- робоче середовище, яке включає в себе гнучкий робочий графік, баланс між роботою та особистим життям, похвалу та визнання, тимбілдинг й корпоративи, можливость самостійно приймати рішення;
- корпоративна культура компанії, яка досягається шляхом довіри та співпраці, командного спілкування та підтримки, екологічних відносин в колективі, синхронізації цілей співробітників з цілями компанії [4, с. 20].

Сьогодення вимагає приділити особливу увагу таким основним інструментам технології соціокультурного різноманіття як DEI (diversity, equity and inclusion – різноманітність, справедливість та залучення), який включає в себе розвиток і турботу про таланти, принципи гендерної рівності під час прийому на роботу, можливості обіймати керівні посади на однакових засадах для чоловіків та жінок, принципам антиейджизму (відсутності дискримінації для жінок літнього віку), що в свою чергу приведе до збереження та нарощування людського капіталу країни.

Штучний інтелект також набирає обертів в управлінні співробітниками. Він забезпечує автоматизацію більшості операцій моніторингу, залишаючи менеджерам більше часу для планування, розробки стратегії, навчання та роботи над особистим розвитком [4, с.25].

Підсумовуючи вищезазначені характеристики сучасних топових трендів HR-технологій, можна зробити висновок, що вони безпосередньо зосереджені на ефективному використанні людського капіталу, пошуку талановитих працівників, мотивації їх до максимальної віддачі на робочому місці та допомозі членам команди будувати міцні стосунки. Крім того, HR-технології забезпечують особливий підхід до управління зайнятістю, використовуючи інтегрований набір структурних, організаційних, культурних та психологічних методів.

Висновки. Отже, технології управління персоналом є сукупністю інструментів (способів, форм та методів) впливу на персонал у процесі його залучення, розвитку, використання та звільнення з метою тримання найкращих соціально-економічних результатів для компанії та конкурентних переваг на ринку. Сучасні HR-технології обираються та узгоджуються у межах бізнес-філософії організації, її кадрової політики та корпоративної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ведерніков М.Д., Базалійська Н.П. Інноваційні технології управління персоналом промислового підприємства. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2018. № 3. С. 72-78.

2. Лизунова О.М., Іщенко Я.Г., Кондрашова Г.В. Використання інноваційних методів управління персоналом підприємства. Економіка та суспільство: Мукачівський державний університет. - 2018. -Вип.14. - С.448-456.

3.Сочинська - Сибірцева І.М., Сторожук О.В., доренська А.О.Новітні технології управління персоналом: навч. посіб.- Кропівницький :ЦНТУ.2023. С.11-26.

4. Davies H. Innovations in HR managementhttps [Електронний ресурс] / H. Davies. - Режим доступу: www.hrdconnect.com/2018/10/23/innovations-in-hr-management (дата звернення: 10.04.2024).

СИСТЕМА НАЦІОНАЛЬНИХ РАХУНКІВ ЯК МІЖНАРОДНИЙ СТАНДАРТ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РАХІВНИЦТВА

Радова Олена, *кандидат економічних наук, доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП* elena77r8@ukr.net
Шароваров Владислав, *студент 2 курсу спеціальності Менеджмент Одеського інституту МАУП* mentos032@ukr.net

Анотація. Застосування системи національних рахунків (СНР) в сучасному господарському механізмі визначається як нещодавно розвиваюча, проте не достатньо завершена практика, що дозволяє здійснювати моніторинг, моделювання, прогнозування та регулювання розвитку економіки, а також порівнювати міжнародні макроекономічні показники у контексті європейської інтеграції, зокрема у контексті України.

Abstract. The stagnation of the system of national accounts (snr) in the current government mechanism is seen as an unmercifully developing practice that allows for monitoring, modeling, forecasting and regulation of economic development, as well as compare international macroeconomic indicators in the context of European integration, in the context of Ukraine.

Вступ. Перспективи світової економіки визначаються характером переходу до нового стану розвитку методики обліку національних показників: від індустріальної стадії, де домінувало велике механізоване виробництво, до постіндустріального, де значне місце займає сфера послуг, наука, освіта та інше. Застосування СНР в системі сучасного господарського механізму має ще не достатньо завершений характер. На сьогоднішній день вона дає змогу проводити моніторинг, здійснювати моделювання, прогнозування та регулювання розвитку економіки, дає оцінку результатів реалізації державної економічної політики, також дає змогу зіставлення та порівняння міжнародних макроекономічних показників в процесі європейської інтеграції.

СНР дозволяє оцінити ключові параметри розвитку економіки, зокрема валовий внутрішній продукт, споживання, інвестиції, державні витрати та зовнішньоекономічні зв'язки.

Постановка проблеми. В сьогоденній практиці макроекономічного обліку існує достатньо широкий ряд проблем, пов’язаних з ефективністю надходження інформації від первинних джерел, точністю цієї інформації. Тому дослідження головних напрямків підвищення ефективності застосування Системи національних рахунків (далі – СНР) у сфері господарського механізму країни процесу європейської інтеграції набувають все більшого значення і потребують високої уваги.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання національних рахунків як міжнародний стандарт макроекономічного рахівництва досліджували такі вчені як П. Самуелсон, Дж. Мейнард Кейнс, М. Фрідман, А. Сен.

Ці вчені мають достатньо експертизи та інтересу для проведення досліджень щодо ролі СНР як міжнародного стандарту макроекономічного рахівництва.

Метою статті є вивчення сутності СНР та альтернативних підходів до визначення макроекономічних показників національної економіки.

Викладення основного матеріалу дослідження. Система національних рахунків – це система взаємопов'язаних макроекономічних показників, які відображають виробництво і споживання товарів та послуг, розподіл та перерозподіл доходів на рівні національної економіки, формування національного багатства, які поєднані єдиними методологічними принципами і підходами. Система національних рахунків застосовується практично в усіх країнах світу. Нею описують валовий внутрішній продукт на всіх стадіях його руху: виробництво, розподіл, перерозподіл і кінцеве використання. СНР використовується для макроекономічного аналізу з метою вивчення й удосконалювання національної економіки, а також для упорядкування економічних прогнозів.

Основні концепції та принципи системи національних рахунків включають:

- Подвійна книга.

Ця концепція полягає в тому, що кожна економічна транзакція фіксується як витрата для одного суб'єкта та дохід для іншого. Це дозволяє забезпечити баланс усіх економічних операцій.

- Виробництво, дохід та витрати.

СНР аналізує економіку через призму виробництва, доходів та витрат. Виробництво описує створення товарів та послуг у економіці, доходи - спосіб, яким ці виробництва оплачуються, а витрати - споживання товарів та послуг.

- Секторизація економіки.

Економіка розділяється на різні сектори в залежності від діяльності суб'єктів, таких як домогосподарства, підприємства та уряд.

- Постійні ціни та поточні ціни. Дані СНР можуть вимірюватися за постійними цінами (якщо вони скориговані на інфляцію) або за поточними цінами (які відображають актуальні ринкові ціни).
- Балансовий підхід. СНР використовує балансовий підхід, що означає, що вся економічна діяльність представлена у формі балансу, де сума всіх витрат дорівнює сумі всіх доходів.
- Інтеграція зі статистикою. СНР інтегрується з національною статистикою, такою як статистика зайнятості, виробництва та цін, що дозволяє отримувати комплексні дані про економіку країни або регіону.

Класифікація інституційних секторів економіки - це система поділу економіки країни на різні сектори в залежності від характеру власності та функцій. Зазвичай вона включає три основні сектори.

Сектор домашніх господарств:

- Це група, що складається з усіх індивідуальних осіб та сімей, які мають можливість приймати рішення про споживання, працю та збереження.
- Домашні господарства надають ресурси економіці у формі праці, збережень та споживання.
- Вони є основними споживачами товарів та послуг у економіці.

Сектор нефінансових корпорацій:

- Цей сектор включає приватні та державні компанії, які виробляють товари та послуги для продажу на ринку.
- Нефінансові корпорації зазвичай мають за мету отримання прибутку та максимізацію вартості для своїх власників.
- Вони здійснюють виробничу діяльність та створюють робочі місця для населення.

Сектор фінансових корпорацій:

- Цей сектор включає банки, страхові компанії, інвестиційні фонди та інші фінансові установи.
- Фінансові корпорації надають фінансові послуги, такі як позики, зберігання грошей, інвестування та страхування.
- Вони грають важливу роль у розподілі капіталу та управлінні ризиками у економіці.

Сектор державного управління:

- Це уряд та всі державні органи, які здійснюють регулювання, управління та надають публічні послуги.
- Державний сектор відповідає за розробку та виконання економічної політики, забезпечення суспільного благополуччя та здійснення інфраструктурних проектів.
- Він також може брати участь у виробництві та наданні товарів та послуг, особливо в галузях, які вважаються стратегічними або соціально важливими.

Рахунки виробництва, утворення доходу та розподілу доходу - це основні компоненти Системи національних рахунків (СНР), які використовуються для вимірювання та аналізу економічної діяльності.

Рахунки виробництва.

Ці рахунки відображають обсяги виробництва товарів та послуг у економіці протягом певного періоду. Вони включають в себе виробництво всіх видів товарів і послуг, які генеруються в країні. Ця інформація важлива для визначення обсягу валового внутрішнього продукту (ВВП), який є одним з ключових показників економічної активності.

Рахунки утворення доходу.

Ці рахунки вказують, які види доходу генеруються в економіці в результаті виробничої діяльності. Сюди входять доходи, такі як заробітна плата, прибуток підприємств, орендна плата, відсотки та інші. Ця інформація допомагає розуміти, як розподіляється створена вартість між різними суб'єктами економіки.

Рахунки розподілу доходу.

Ці рахунки відображають, як цей сукупний дохід розподіляється між різними суб'єктами економіки, такими як домашні господарства, нефінансові корпорації, фінансові корпорації та сектор державного управління. Вони показують, скільки доходу отримує кожен суб'єкт в економіці та яка частина вартості перетворюється на споживання, інвестиції або заощадження.

Рахунки нагромадження та фінансові рахунки є додатковими компонентами Системи національних рахунків (СНР), які допомагають в аналізі фінансових потоків та нагромадження в економіці.

Рахунки нагромадження.

- Ці рахунки відображають зміни у капіталі та багатстві економіки протягом певного періоду часу.
- Вони включають нагромадження капіталу, таке як інвестиції у фізичний капітал (наприклад, машини, будівлі) та нематеріальний капітал (наприклад, інтелектуальна власність, дослідження та розвиток).
- Рахунки нагромадження також відображають зміни в чистому національному доході та чистому державному продукті, що є показниками економічного зростання та розвитку.

Фінансові рахунки.

- Ці рахунки відображають фінансові потоки та операції між різними секторами економіки.
- Вони включають у себе інформацію про позики, кредити, інвестиції, облігації, акції та інші фінансові активи та зобов'язання.
- Фінансові рахунки дозволяють аналізувати фінансову стійкість, ліквідність та ризики в економіці, а також відстежувати рух грошових коштів та капіталу між різними секторами та установами.

Ці рахунки є важливою частиною аналітичного інструментарію для розуміння фінансових процесів та їх впливу.

Зовнішньоекономічні рахунки системи національних рахунків відображають операції між резидентами країни та нерезидентами. Ці рахунки є важливим інструментом для оцінки зовнішньоекономічної діяльності країни, включаючи сальдо платіжного балансу та чисте кредитування/запозичення.

Основні рахунки зовнішньоекономічної діяльності включають:

1. Рахунок товарів і послуг. Він відображає обсяги експорту та імпорту товарів та послуг між країною та іншими країнами.
2. Рахунок первинних доходів. Цей рахунок включає доходи, які отримують резиденти країни від іноземних інвестицій та інших джерел за кордоном, а також доходи, які сплачуються іноземним інвесторам в країні.
3. Рахунок вторинних доходів. Він відображає непов'язані з виробництвом потоки доходів між країною та іншими країнами, такі як трансферти, відправлення грошей на відпочинок та інші перекази.
4. Рахунок капіталу. Цей рахунок відображає капітальні операції між країною та іншими країнами, такі як прямі інвестиції, портфельні інвестиції та кредитування.

5. Фінансовий рахунок. Він відображає купівлю та продаж фінансових активів між країною та іншими країнами, такі як акції, облігації та позики.

Ці рахунки допомагають урядам, бізнесу та іншим зацікавленим сторонам в оцінці та управлінні зовнішньоекономічними відносинами та ризиками.

Система національних рахунків (СНР) відіграє ключову роль у макроекономічному аналізі. Вона забезпечує комплексну та впорядковану систему даних, що дозволяє оцінити основні макроекономічні показники та їхню динаміку. СНР є основою для проведення глибокого аналізу економічних процесів на національному рівні.

СНР забезпечує детальну інформацію щодо секторальних взаємозв'язків, структури валового випуску, формування доходів, споживання, заощаджень та інвестицій в економіці. Це дозволяє проводити комплексний аналіз економічної кон'юнктури, стану ділової активності, інфляційних та інших макроекономічних процесів.

Система національних рахунків (СНР) є потужним інструментом для аналізу економічного зростання країни. Вона дозволяє оцінити ключові макроекономічні показники, такі як ВВП, рівень споживання, інвестицій та заощаджень. Використовуючи СНР, економісти можуть виявити рушійні сили зростання, дослідити структурні зміни в економіці та оцінити вплив державної політики.

Наприклад, аналіз динаміки компонентів ВВП за витратами - споживання домогосподарств, валове нагромадження капіталу, державні витрати, чистий експорт - дає змогу визначити, які сектори економіки найбільше сприяли економічному зростанню. Зміни у структурі доходів та зайнятості, відображені у рахунках розподілу доходів, можуть вказувати на те, як економічне зростання впливає на добробут різних верств населення.

Висновки. СНР являє собою стрункy систему з високим рівнем централізації внутрішньої структури й урахуванням усіх зв’язків між елементами на основі відповідної методології і принципу подвійного запису кожної економічної операції. СНР дозволяє підпорядкувати і класифікувати економічну інформацію, узгодити дані, що відносяться хоч і до взаємопов’язаних, але різних аспектів економічного процесу. Дана система є важливим підґрунтям для проведення розрахунків основних макроекономічних показників і використання її для регулювання національної економіки. Використання СНР для макроекономічного аналізу та прогнозування дає можливість:

- вивчити темпи економічного зростання та коливання економічної кон'юнктури;
- дослідити галузеву структуру економіки та її зміни за той чи інший період;
- проаналізувати структуру використання ВВП на кінцеве споживання, валове нагромадження, чистий експорт.

Сьогодні систему національних рахунків використовують практично всі країни світу. Її значення дуже велике. Світовий досвід свідчить, що навіть у розвинутих країнах цей процес є досить тривалим.

Системні переваги СНР:

- СНР надає комплексний підхід до вимірювання та аналізу економічних процесів в країні, що дозволяє отримати повну картину економічної діяльності.

- Вона дозволяє відстежувати потоки виробництва, доходів, витрат та нагромадження капіталу, що є важливим для розуміння розвитку економіки.

Адаптація до сучасних викликів:

- СНР потребує постійного оновлення та адаптації до сучасних тенденцій у економіці, таких як зміни в технологіях, глобалізація та сталість.
- Розвиток нових методик та інструментів аналізу дозволить СНР ефективно враховувати ці виклики та надавати зважені рекомендації.

Підвищення аналітичної потужності:

- Розвиток СНР включає в себе підвищення аналітичної потужності за допомогою використання сучасних методів обробки даних, штучного інтелекту та аналітичних інструментів.
- Це дозволить більш ефективно аналізувати складні економічні взаємозв'язки та прогнозувати подальший розвиток економіки.

Міжнародна співпраця:

- СНР потребує активної міжнародної співпраці для створення єдиної методології та стандартів вимірювання економічних показників.
- Заохочення обміну досвідом та даними між країнами сприятиме підвищенню якості та порівнянню результатів аналізу.

Загалом, розвиток СНР в напрямку системного підходу, адаптації до сучасних викликів, підвищення аналітичної потужності та міжнародної співпраці допоможе забезпечити ефективне використання цієї системи для аналізу та планування економічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рамірес, К. та Лопес, Х. "Роль Системи національних рахунків у плануванні та аналізі економічного розвитку". Economic Development Quarterly 2020. 292 с.
2. Шарп, А. та Йохансон, Я. "Використання системи національних рахунків для макроекономічного аналізу та політики". Oxford University Press. 2018. 130 с.
3. Міжнародний валютний фонд (МВФ)."Роль Системи національних рахунків у міжнародному економічному аналізі та прогнозуванні: висновки з дослідження". Звіт МВФ. 2020. 520 с.
4. Кларк, Б. та МакМіллан, Дж."Система національних рахунків та її вплив на економічну політику: дослідження з практичних аспектів". Harvard University Press. 2019.
5. Шмітт, К. та Лі, М. "Міжнародні стандарти в системах національних рахунків: огляд та порівняння". Journal of Economic Perspectives, 2017. 67с.

СТАН ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ЕКОНОМІКИ ЗНАНЬ

Гейко Людмила, *кандидат економічних наук, доцент,*
старший науковий співробітник відділу інтеграції науки. Освіти та бізнесу
ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України» geykoluda@gmail.com
Євтіхов Вадим, *магістр, менеджер підприємства (м. Одеса)*

Анотація. *Автори аналізують стан української вищої освіти в умовах воєнного стану, доводять її визначну роль у формуванні сучасної економіки знань в Україні, обґрунтовують шляхи досягнення цього важливого завдання.*

Abstract. *The authors analyze the state of Ukrainian higher education in the conditions of martial law, prove its significant role in the formation of the modern knowledge economy in Ukraine, and substantiate the ways of achieving this important task.*

Вища освіта є важливим компонентом соціально-економічного розвитку суспільства. Своєю діяльністю вона довела здатність сприяти його прогресу та формуванню і розвитку економіки знань.

Питанням розвитку вищої освіти в Україні присвячені наукові праці Т.Боголіб, В.Геєця, О.Гринькевич, В.Коваля, Н.Павліхи, В.Семиноженка, О.Тоцької, О.Щербан та ін. В них переважно розглядаються теоретико-методологічні питання управління вищою освітою та її фінансового забезпечення. При цьому недостатньо розробленими в Україні залишаються питання удосконалення управління вищою освітою в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору та формування ефективної економіки знань. Це зумовило актуальність дослідження та його практичну цінність.

На початок 2023 р. в Україні функціонувало 332 заклади вищої освіти (ЗВО), з них 191 (57,5 %) державних (підпорядкованих МОН – 133, МОЗ – 17, Міністерству культури та інформації України – 13, МВС – 9, Міністерству оборони України – 7, решті міністерств і державних служб – 12); 25 (7,5 %) комунальних та 116 (35 %) приватних ЗВО [1, с.38].

Загальна чисельність здобувачів вищої освіти (ЗВО, ВСП) становила 1 113 тис. осіб, зокрема у ЗВО, підпорядкованих МОН, 869,4 тис. осіб. За освітніми (освітньо-науковими) рівнями здобувачі розподілилися таким чином: молодший спеціаліст (освітньо-кваліфікаційний рівень) – 31,9 тис. осіб (2,9 %); молодший бакалавр – 2,9 тис. осіб (0,3 %); бакалавр – 727,8 тис. осіб (65,4 %); спеціаліст – 0,8 тис. осіб (0,1 %); магістр – 316,6 тис. осіб (28,3 %); доктор філософії – 33,0 тис. осіб (3 %), включаючи 125 майбутніх докторів мистецтв [1, с.38].

Випробуванням для українських ЗВО стала пандемія. Повномасштабне російське вторгнення в Україну завдало ще більшого удару українській системі вищої освіти. Викликом став відтік кадрів з українських ЗВО. Руйнування інфраструктури ЗВО, а відтак проблема організації освітнього процесу, стали ще одним великим викликом. За оцінками експертів, сума збитків, завданих українській освітній інфраструктурі становить 8,2 млрд. доларів США [2].

Станом на 10.04.2024 р. в Україні зруйновано 365 закладів освіти та 3428 пошкоджено [3]. Найбільше їх зруйновано в Запорізькій та Донецькій областях, а пошкоджено — у Харківській. Але попри всі виклики українські ЗВО продовжують функціонувати і надавати освітні послуги.

Проблемою сучасної вищої освіти є те, що в національній мережі ЗВО переважають малопотужні заклади, які не спроможні забезпечити необхідну якість освіти, які дублюють підготовку в одному населеному пункті, готують фахівців за спеціальностями, що не відповідають профілю закладу, споживаючи при цьому значні ресурси [4].

Україні слід зосередитись на подоланні воєнних руйнувань закладів освіти, виробленні нового бачення системи вищої освіти для забезпечення її всебічного розвитку, підвищенні якості освіти, на створенні умов для трансформації мережі закладів вищої освіти, забезпеченні інноваційного навчального середовища, що має відповідати економічним та соціальним потребам країни [5]. Тільки за таких умов українська вища освіта зможе забезпечити свою провідну роль у розвитку економіки знань.

Визначення ролі вищої освіти у формуванні економіки знань потребує розкриття сутності поняття «економіка знань». У [6] автори зазначають, що економіка знань – це «економіка, за якої рушійною силою прогресу є знання, зосереджені в людському капіталі». У такій економіці знання збагачують усіх учасників економічного процесу, усі галузі й сектори. У ній знання створюються та втілюються у вигляді наукової і високотехнологічної продукції, висококваліфікованих послуг, а отже це неможливе без високоякісної освіти. За висновком Світового банку і Європейського банку реконструкції та розвитку основою формування економіки знань є система освіти та підготовки кадрів, а також навички для впровадження інновацій. З огляду на зазначене українська вища освіта потребує серйозної трансформації

Напрями трансформації системи вищої освіти окреслено у Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки (далі — Стратегія), затвердженій Кабінетом Міністрів України 23 лютого 2022 року. Цією Стратегією передбачається досягнення п’яти стратегічних цілей, одна з яких - ефективність управління в системі вищої освіти, що є соціально відповідальною. Досягти її планується шляхом підвищення ефективності системи вищої освіти, підготовки затребуваних кваліфікованих фахівців для задоволення потреб економіки, модернізація мережі закладів освіти, автономії закладів вищої освіти [7].

Україні потрібні сильні заклади вищої освіти, здатні до постійного вдосконалення. Їхніми важливими рисами мають стати: стійкість, різноманітність і соціальна згуртованість. Базою таких змін мають стати інституційна автономія та академічна свобода.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Освіта і наука України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna% 20serednya/ serpneva-

konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf. (дата звернення: 01.04.2024)

2. Сума збитків, завданих інфраструктурі України. URL: https://kse.ua/ua/about-the-school/news/na-listopad-2022-roku-zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturiukrayini-skladaye-mayzhe-136-mlrd/. (дата звернення: 11.04.2024)

3. Освіта під загрозою. URL: https://saveschools.in.ua/.

4. Кремінь В. Г., Луговий В. І., Саух П. Ю., Таланова Ж. В. (2022). Мережа державних закладів вищої освіти України: аналітичний огляд конкурентоспроможності. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 4(1). URL: https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4122. (дата звернення: 13.04.2024)

5. Rebuilding Ukraine: Principles and Policies. Paris Report 1. Edited by Yu. Gorodnichenko, I. Sologub, B. W. di Mauro. CEPR Press,2022.P.358. URL: https://cepr.org/system/files/publication-files/178114. paris_report_1_rebuilding_ukraine_ principles_and_policies.pdf

6. Економіка знань / Л. І. Федулова та ін. // Енциклопедія Сучасної України – К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2009. URL: https://esu.com.ua/article-18730. (дата звернення: 01.04.2024)

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ЗМІН, ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА ВІДМІННОСТЕЙ У СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Лозова Тетяна *к.е.н., науковий співробітник відділу інтеграції науки, освіти та бізнесу Державної установи «Інститут ринку і економіко- екологічних досліджень НАН України»; доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП ua.lozovaya@gmail.com*

Анотація. *Проаналізовано зміни у вищій освіті, розглянуто особливості підготовки здобувачів відповідно до вимог сучасного ринку праці та соціальних викликів.*

Abstract. *The changes in higher education were analyzed, the peculiarities of the training of applicants in accordance with the requirements of the modern labor market and social challenges were considered.*

В Законі України «Про освіту» визначено, що «Освіта є державним пріоритетом, що забезпечує інноваційний, соціально-економічний і культурний розвиток суспільства. Фінансування освіти є інвестицією в людський потенціал, сталий розвиток суспільства і держави» [1]. Освіта є основним джерелом формування та розвитку людського капіталу - сукупності знань, навичок та кваліфікацій, якими володіють працездатні члени суспільства.

Людський капітал є основою економічного розвитку та конкурентоспроможності країни, оскільки він підтримує інновації, продуктивність та ефективність виробництва. Високий рівень освіти сприяє підвищенню продуктивності праці, оскільки кваліфіковані та освічені працівники здатні до виконання складніших завдань та досягнення кращих результатів у виробництві та послугах. Освіта сприяє розвитку наукових досліджень, технологічному прогресу та стимулює розвиток нових галузей економіки, а країни з високим рівнем освіти мають перевагу на глобальній економічній арені.

Протягом останніх десятиліть освіта зазнала значних змін, які відображають сучасні тенденції та вимоги суспільства. До таких змін належать:

- технологічна трансформація. Із поширенням Інтернету та цифрових технологій освіта стала більш доступною та інтерактивною. Використання комп'ютерів, планшетів, інтерактивних дошок та онлайн-ресурсів стало стандартом у багатьох навчальних закладах;
- активне навчання та інтерактивність. Сучасна освіта акцентується на активному залученні здобувачів до навчального процесу з застосуванням методів проєктної діяльності, групової роботи, використанням інтерактивних технологій, цифрових інструментів для подачі навчального матеріалу;
- індивідуалізація та персоналізація. Зростає популярність індивідуалізованих (студентоорієтованих) підходів до навчання, які враховують потреби та інтереси кожного здобувача через вибіркові дисципліни та формування власної освітньої траєкторії;
- формування Soft Skills та розвитку критичного мислення. Сучасна освіта акцентується на розвитку м'яких навичок, таких як: комунікація, лідерські якості, позитивне та критичне мислення, самореалізація, уміння працювати в команді, креативний підхід [2];

- глобальна інтеграція. Завдяки глобалізації зростає популярність міжнародних обмінів та міжнародних програм навчання (академічна мобільність);
- навчання протягом життя. У зв'язку зі швидкими змінами у суспільстві та вимогами на ринку праці зростає необхідність навчання протягом життя. Постійне навчання та оновлення свої навичок стає доволі актуальним для успішної кар'єри та адаптації до нових умов. Так, наприклад, державна програма «Ваучер на навчання» досить широко використовується в нашій країні та набирає популярності. З початку року ваучер на навчання отримали 2700 українців (12 млн. грн.), а у минулому році сума державного фінансування програми склала 252 млн. грн. та дозволила 18 тис. українцям отримати нові професії та спеціальності. Найбільш актуальними стали психологія, соціальна робота, освіта, медицина, будівництво та цивільна інженерія, кухар, водій [3].

Перехід на Болонську систему вищої освіти призвів до ряду змін у сучасній освітній системі (див. табл.1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика змін у вищій освіті України*

Було	**Стало**
5-ти бальна система	100-бальна система
Вступ зі здачею документів у приймальній комісії ЗВО	Подача в електронному кабінеті вступника заяви та визначення пріоритету ЗВО
Вся інформація про здобувачів у деканаті навчальних закладів	Вся інформація про здобувачів у ЄДЕБО
Диплом та додаток до диплому	Диплом та додаток до нього, додаток європейського зразка
Єдиний зразок диплому	Індивідуальний дизайн та друк диплому, додатку до нього, додатку до європейського зразка кожного ЗВО
Денна (вечірня) та заочна форма навчання	Денна (вечірня) та заочна, дистанційна форма навчання
Використання дошки на заняттях	Використання цифрових технологій для навчання
Обмін студентами та викладачами між ЗВО різних країн	Академічна мобільність
Студенти та аспіранти	Студенти та аспіранти - здобувачі вищої освіти
Термін підготовки аспірантів 3 роки	Термін підготовки аспірантів 4 роки
Посвідчення про здачу кандидатських іспитів	Академічна довідка (Довідка про виконання освітньої та наукової складових)

*складено автором

Освітні програми стали більш модульними та структурованими: розділені на бакалаврські та магістерські. Система ECTS (European Credit Transfer and Accumulation System) дозволяє студентам здобувати кредити за успішне завершення курсів і переносити їх між університетами в межах Європейського простору вищої освіти. Акцент робиться на самостійне навчання, дослідницьку роботу

та інші активні методи навчання, які сприяють розвитку критичного мислення, збільшується кількість міждисциплінарних програм і курсів, які сприяють розширенню горизонтів знань та вмінь здобувачів, розвиваються ключові навички та компетенції.

Ці зміни спрямовані на забезпечення більшої якості та конкурентоспроможності вищої освіти в Європі, а також на підготовку здобувачів вищої освіти до вимог сучасного ринку праці та соціальних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про освіту». № 2145-VIII, поточна редакція від 04.01.2024, підстава - 3505-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 01.04.2024)
2. Кірдан, О., Кірдан, О. Формування Soft Skills здобувачів вищої освіти в освітньому процесі закладу вищої освіти. Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи, (2(6), 2022 р. С. 152–160.
3. 2 700 українців отримали ваучер на навчання за кошти держави з початку року, - Юлія Свириденко. Урядовий портал. https://www.kmu.gov.ua/news/2-700-ukraintsiv-otrymaly-vaucher-na-navchannia-za-koshty-derzhavy-z-pochatku-roku-iuliia-svyrydenko

СУБ'ЄКТНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУЦІЙНИХ ФОРМ ВЗАЄМОДІЇ, НАУКИ, ОСВІТИ ТА БІЗНЕСУ В ІННОВАЦІЙНІЙ ЕКОСИСТЕМІ

***Докус Ангеліна**, канд. геогр. наук, науковий співробітник,*
вчений секретар відділу інтеграції науки, освіти та бізнесу
ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України» angel.dokus@gmail.com
***Рубель Олег**, д-р екон. наук, проф., завідувач відділу інтеграції науки, освіти та бізнесу ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»*

Анотація. В рамках дослідження проаналізовано ключові інституційні форми співпраці між наукою, освітою та бізнесом в інноваційній екосистемі. Також проведено порівняльний аналіз найефективніших форм «інноваційної взаємодії».

Abstract. *The study analyzes the key institutional forms of cooperation between science, education and business in the innovation ecosystem. A comparative analysis of the most effective forms of interaction was also conducted.*

Сучасний розвиток економіки та суспільства неможливий без активізації інноваційних процесів, що потребує тісної взаємодії між наукою, освітою та бізнесом. Створення сприятливих умов для такої взаємодії є одним із пріоритетних завдань державної політики, спрямованої на становлення та розвиток інноваційної екосистеми України.

Загальноприйнятим форматом зв'язків та партнерства між освітою, наукою та бізнесом є інноваційна взаємодія. Проте не існує чітко визначених та врегульованих інституційних форм даної взаємодії. Виникає потреба в дослідженні способів і механізмів, завдяки яким уможливлюється дана взаємодія з вигодою для кожної зі сторін. Питанню вивчення механізмів взаємодії між освітою, наукою та бізнесом присвячено багато досліджень як вітчизняних, так і закордонних науковців. Однак при їх вивченні часто спостерігається ототожнення таких термінів, як «бізнес», «підприємство», «фірма» та «бізнес-середовище». Тому на першому етапі дослідження важливо чітко визначити дефініцію цих термінів.

Поняття «бізнес» в рамках даного дослідження розглядається, як підприємницька, комерційна чи будь-яка інша діяльність, котра не суперечить закону і спрямована на отримання прибутку. «Бізнес» (підприємство або фірма) є установою, що бере участь у виробництві продукції, торгівлі товарами чи послугах споживачам [1]. Відповідно до Господарського кодексу України термін «підприємство» розглядається, як самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної та іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому законами України.

У правовому полі термін «фірма» може бути тотожним «підприємству» або містити збільшені функції. Наприклад, фірма може складатися лише з одного підприємства, і тоді обидва терміни тотожні. Але якщо в неї входить декілька компаній, відмінності термінів стають наявними. І чим більша фірма, тим більше з'являється відмінностей. Якщо підприємство – це суб'єкт економічних

відносин у межах одного загального капіталу (він може бути колективним або індивідуальним), то фірма являє собою корпорацію зі складною системою фінансової залежності між різними підрозділами. Іншими словами, фірма об'єднує декілька автономних капіталів [2].

Поняття бізнес-середовище, за визначенням автора [3], – це сукупність окремих суб'єктів економіки (з їх взаємозв'язками і взаємовідносинами) і факторів оточуючого (зовнішнього) середовища, які впливають на них. Звичайно кожне підприємство має внутрішнє середовище діяльності, власні матеріально-технічні ресурси, робочу силу, технологію, розмір і територіальну конфігурацію, політику менеджменту, організаційний клімат. Проте внутрішнє середовище кожного підприємства як відкритої системи видозмінюється під впливом зовнішнього середовища, в якому і виявляється кінцевий результат господарської діяльності.

Поняття «інноваційна екосистема» на ряду з іншими вищевказаними поняттями стало звичним явищем і дедалі ширше входить в офіційні документи країн і організацій, але не має однозначного тлумачення. Представники різних галузей науки вкладають різний зміст у поняття «інноваційна екосистема». Концепція інноваційної екосистеми сьогодні перебуває на стадії пізнання й ідентифікації. Інноваційна екосистема – це термін, який використовують для опису великого та різноманітного кола учасників і ресурсів, які є необхідними для постійних інновацій у сучасній економіці.

У дослідженні авторів [4]. розкривається суть та основа функціонування поняття «інноваційна екосистема» за допомогою проведення аналогії між інноваційними та біологічними екосистемами. Автори виділяють базові елементи інноваційної екосистеми та їх взаємозв'язок на різних етапах життєвого циклу інновацій. Авторами [4]. також наведено приклади успішних інноваційних екосистем України: UNIT.City, Sikorsky Challenge, Всеукраїнський фестиваль інновацій, Науковий парк Київського університету імені Тараса Шевченка, Vernadsky Challenge, Міжрегіональна мережа трансферу технологій (УкрІНТЕІ).

При дослідженні інноваційних екосистем важливе розуміння типології бізнесу. Типологія бізнесу постійно розвивається, щоб відображати зміни у діловому середовищі. Вона дає можливість: краще зрозуміти різноманіття ділової активності; порівнювати різні типи бізнесу; проводити дослідження в певній галузі; приймати кращі рішення щодо розвитку та управління бізнесом. Типологія (класифікація) бізнесу в Україні може бути здійснена за такими категоріями, як сфера діяльності, розмір, форми власності та спосіб ведення бізнесу ті ін. Під час віднесення підприємства до будь-якого типу враховується сукупність низки чинників. Так, наприклад, для оцінки розміру бізнесу аналізують: об'єми доходів, що отримує компанія; кількість робітників; вартість загальних активів.

Положення про правила класифікації регулюються Кабінетом Міністрів України, зокрема Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» згідно з яким підприємства (крім бюджетних установ) можуть належати за розміром до мікропідприємств, малих, середніх або великих підприємств. Слід зауважити, що під час розподілу видів підприємства за розміром сфера діяльності та форма власності до уваги не беруться.

Взаємодія науки, освіти та бізнесу в інституційних форматах передбачає створення структур, які організовують та стимулюють співпрацю між цими трьома сферами. До інституційних форм взаємодії відносяться: науково-дослідні інститути та центри при підприємствах; інноваційні парки для підтримки інноваційних підприємств; інноваційні кластери для співпраці в певній галузі та ін.

Прикладами таких форм взаємодії в Україні є: Національний фонд досліджень України (НФДУ); Український фонд стартапів (USF); Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій (IP офіс); Національна академія наук України (НАН України); Торгово-промислова палата України (ТПП України); Національний проєкт «Дія.Бізнес» (Дія.Бізнес). Встановлено, що найбільш ефективно, на сьогодні, з представниками бізнесу співпрацює Дія.Бізнес та ТПП України. Тому в дослідженні виконано їх порівняльний аналіз (табл. 1).

Згідно з аналізом табл. 1, Дія.Бізнес та ТПП України мають чітко окреслені сфери компетенції, що доповнюють одна одну в питанні підтримки підприємців. Дія.Бізнес надає широкий спектр безплатних послуг, які доступні підприємцям на будь-якому етапі розвитку їхнього бізнесу.

З іншого боку, ТПП України зосереджується на підтримці великого та середнього бізнесу, пропонуючи їм ширший спектр послуг, але переважно платні. Підприємці, відповідно їх запитів, мають можливість використовувати послуги обох організацій для комплексного розвитку свого бізнесу.

Подальші дослідження аспектів розвитку інституційних форм взаємодії, науки, освіти та бізнесу в інноваційній екосистемі мають включити розширення та уточнення суб'єктів інноваційного процесу та аналіз форм, змісту та інтенсивності інституційних взаємодій.

Таблиця 1. **Порівняння функцій Дія. Бізнес та ТПП України**

Функція	**Дія. Бізнес**	**ТПП України**
Схожість		
Підтримка підприємців:	Надання консультацій та інформаційної підтримки. Організація навчальних семінарів та тренінгів. Сприяння розвитку експорту.	
Захист інтересів підприємців:	Представництво інтересів підприємців в органах влади. Сприяння вирішенню спорів. Захист прав інтелектуальної власності.	
Відмінність		
Статус:	Державна установа.	Неурядова організація.
Вартість послуг:	Безкоштовно.	Платні.
Платформа:	Онлайн.	Мережа регіональних палат.
Цільова аудиторія:	Широкий спектр послуг для підприємців на всіх стадіях розвитку.	Широкий спектр послуг для великого та середнього бізнесу.
Рік створення:	2020.	1972 (1997).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Sullivan arthur Steven M. Sheffrin (2003). Economics: Principles in action. Upper Saddle River, New Jersey 07458: Pearson Prentice Hall. ISBN 0-13-063085-3

2. Школа бізнесу Нова пошта. URL: https://online.novaposhta.education/blog/klasifikaciya-pidpriemstv (дата звернення: 05.04.2024)

3. Мельник М.І. (2008). Класифікація бізнес-середовища: системний підхід. Регіональна економіка. № 2. С. 251-260. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2008_2_29

4. Волошенюк Л.В., Горностай Н.І., Михальченкова О.Є. Інноваційна екосистема: поняття, функції, рівні інноваційного розвитку, приклади (2020). Наука, технології, інновації. № 1. С. 3-9. URL: http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001112957 (дата звернення: 01.04.2024)

ФІНАНСУВАННЯ НАУКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ

***Рубель Олег**, д-р екон. наук, проф., завідувач відділу інтеграції науки, освіти та бізнесу ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»*
***Докус Ангеліна**, канд. геогр. наук, науковий співробітник, вчений секретар відділу інтеграції науки, освіти та бізнесу ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»*
angel.dokus@gmail.com

***Анотація.** В дослідженні представлено результати аналізу стану наукової та інноваційної інфраструктури України, оцінка стану фінансування «дослідницької інфраструктури» за кошти державного бюджету та оцінка елементів «дослідницької інфраструктури» за напрямками: наявність унікального дослідницького обладнання, участь у дослідницьких мережах та наявність системних елементів інноваційно-дослідницької інфраструктури.*

***Abstract.** The study presents the results of an analysis of the state of scientific and innovation infrastructure of Ukraine, an assessment of the state of funding of the «research infrastructure» from the state budget, and an assessment of the elements of the «research infrastructure» in the following areas: availability of unique research equipment, participation in research networks, and availability of systemic elements of innovation and research infrastructure.*

Стрімке падіння конкурентоспроможності наукових досліджень та науково-технічних розробок в Україні загрожує не лише економічному зростанню, але й добробуту громадян. Одним із ключових факторів цього занепаду є проблеми формування системної державної політики щодо розвитку дослідницьких інфраструктур та хронічне недофінансування капітальних видатків на підтримку та оновлення матеріально-технічної бази наукових установ та закладів вищої освіти.

Обсяг коштів, який отримано українськими організаціями за результатами конкурсного фінансування проєктів в межах Рамкової програми Європейського Союзу з досліджень та інновацій «Горизонт 2020», становив 0,06 % загального бюджету Рамкової програми. Організації таких держав, як Румунія та Туреччина, отримали фінансування в 7 разів більше, Польщі – в 18 разів, Сербії – в 5 разів. Однією із суттєвих причин меншої конкурентоспроможності українських заявок на конкурсне фінансування є брак або незадовільний стан дослідницької інфраструктури, тоді як держави – члени Європейського Союзу систематично інвестують в інфраструктуру.

Україна у 2022 р. посіла 57 місце серед 132 країн проти 49 місця у 2021 р. та 34місце серед 39 країн Європи, а у групі країн за рівнем доходів нижче середнього – 4 місце, маючи валовий внутрішній продукт (ВВП) на душу населення 14146 дол. за паритетом купівельної спроможності (ПКС).

У 2022 р. 26 економік світу показали кращі інноваційні результати (знання і технологічні результати, креативні результати) порівняно з їх інноваційними ресурсами (інфраструктура, інституції, складність ринку та бізнесу, людський капітал і дослідження) – це так звані країни інноваційних досягнень. До цієї групи входить і Україна. Рейтинги України за цими блоками глобального

інноваційного індексу відображає рис. 1.

Наукомісткість ВВП України (витрати на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи за усіма джерелами у відсотках до ВВП) неухильно зменшується – з 0,70 % у 2013 р. до критичного значення – 0,29 % у 2021 р. з незначним підвищенням до 0,33 % у 2022 р. За таких її значень наука Українипрактично перестала виконувати економічну функцію [2].

Частка обсягу витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР) у ВВП у країнах ЄС-27 (за даними 2021 р.) у середньому становила 2,26 %. Більшою за середню вона була у Швеції – 3,35 %, Бельгії – 3,22 %, Австрії – 3,19 %, Німеччині – 3,13 %, Фінляндії – 2,99 %, Данії – 2,81 %, Франції – 2,21 %; меншою – у Румунії, Мальті, Латвії, Болгарії, та Кіпрі (від 0,47 % до 0,87 %). Найбільші значення цього показника мають Ізраїль (5,56 %) та Південна Корея (4,93 %), понад 3 % – Китай (3,78 %), США (3,46 %) та Японія (3,30 %) [2].

Рис. 1. Рейтинг України Глобального інноваційного індексу у 2021 та 2022 рр. [1].

Отже, вітчизняна наукомісткість ВВП майже усемеро менше середнього значення цього показника за країнами ЄС, не кажучи вже про провідні країни з наукомісткістю 3 % і більше. Тобто конкурувати Україна може лише з країнами, що не єпостачальниками нових технологій чи продукції з високим ступенем доданої вартості.

Обсяг витрат на виконання НДДКР України коштом усіх джерел у 2022 р. становив 16972,75 млн грн (на 5,6 % більше проти 2021 р.). Частка коштів іноземних джерел (10,8 %) зменшилася на 14,4 % проти 2021 р., вітчизняних замовників (14,4 %) – на 7,8 %. У структурі коштів вітчизняних замовників найбільшу частку (80,4 %) становили кошти організацій підприємницького сектору.

Фінансування за напрямом бюджетного фінансування «Фінансова підтримка розвитку наукової інфраструктури та оновлення матеріально-технічної бази» у 2022 р. здійснювали 13 головних розпорядників в обсязі 1375,96 млн грн, з них: коштом загального фонду – 1024,29 млн грн,

спеціального фонду – 351,67 млн грн.

Найбільші частки видатків загального фонду належать Міністерству юстиції України – 40,80 %(417,93 млн грн), Міністерству освіти і науки України (МОН України) – 31,89 % (326,60 млн грн), Національній академії наук України (НАН України) – 26,43 % (270,76 млн грн), Національній академії аграрних наук України (НААН України) – 0,48 % (4,96 млн грн) та Міністерству енергетики України – 0,24 % (2,46 млн грн) (рис. 2).

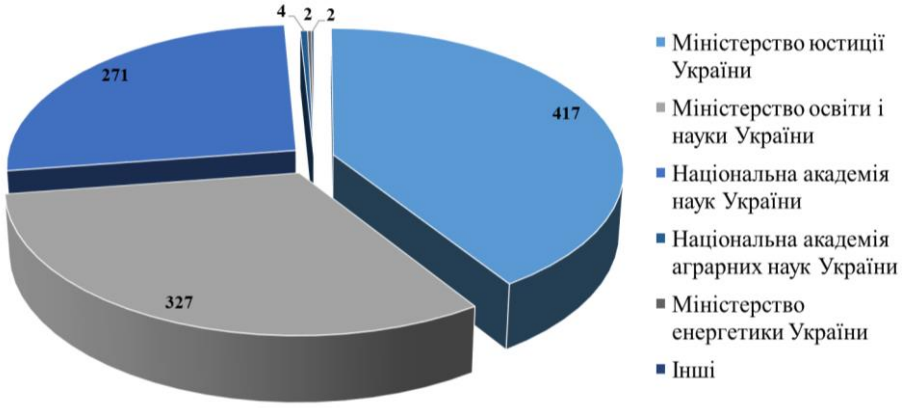

Рис. 2. Розподіл обсягу видатків загального фонду за напрямом бюджетного фінансування «Фінансова підтримка розвитку наукової інфраструктури та оновленняматеріально-технічної бази» за головними розпорядниками, млн грн [3].

Найбільш профінансованим піднапрямом за цим напрямом бюджетного фінансування у 2022 р. коштом загального фонду є піднапрям «Розвиток інфраструктури» (рис. 3).

Фінансування за піднапрямом «Розвиток інфраструктури» у 2022 р. здійснювалип’ять головних розпорядників за 7-ма бюджетними програмами. Обсяг видатків загального фонду становив 596,12 млн грн (58,20 %), з них на Міністерство юстиції України припадає 371,92 млн грн (62,39 %), НАН України – 177,10 млн грн (29,71 %), МОН – 44,14 млн грн (7,40 %), Міністерству розвитку громад та територій України – 2,46 млн грн (0,41%), Міністерству економіки України – 0,50 млн грн (0,09 %).

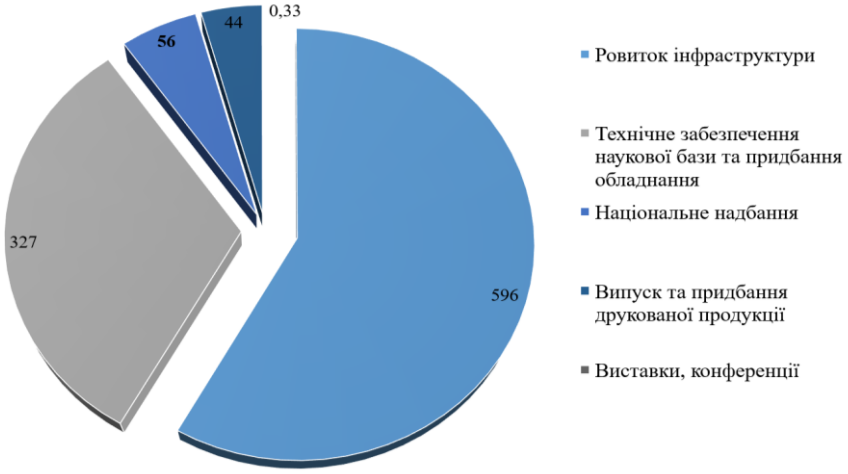

Рис. 3. Структура видатків загального фонду за напрямом бюджетного фінансування «Фінансова підтримка розвитку наукової інфраструктури та оновлення матеріально- технічної бази», млн грн [3].

Видатки загального фонду за іншими піднапрямами напряму бюджетного фінансування «Фінансова підтримка розвитку наукової інфраструктури та оновлення матеріально-технічної бази» розподілено таким чином:

– «Технічне забезпечення наукової бази та придбання обладнання» – 31,98 %(327,57 млн грн). Фінансування здійснювали чотири головних розпорядники за чотирма бюджетними програмами, з яких МОН України – 77,37 % (253,44 млн грн), Міністерство юстиції України –14,04 % (46,01 млн грн), НАН України – 8,58 % (28,10 млн грн), Міністерство внутрішніх справ України – 0,01 % (0,02 млн грн);

– «Випуск та придбання друкованої продукції» – 4,28 % (43,87 млн грн). Фінансування здійснювали п’ять головних розпорядників за шістьма бюджетними програмами, з яких НАН – 53,00 % (23,25 млн грн), МОН України – 35,26 % (15,47 млн грн), НААН – 10,60 % (4,65 млн грн), Мінекономіки – 1,14 % (0,50 млн грн);

– «Національне надбання» – 5,51 % (56,40 млн грн). Фінансування здійснювали п’ять головних розпорядників за п’ятьма бюджетними програмами, з яких НАН – 75,04 % (42,32 млн грн), МОН України – 23,42 % (13,21 млн грн), НАМН – 0,90 % (0,51 млн грн), НААН України – 0,55 % (0,31 млн грн), Національна академія педагогічних наук України (НАПН) – 0,09 % (0,05 млн грн);

– «Виставки, конференції» – 0,03 % (0,33 млн грн). Фінансування здійснював один головний розпорядник (МОН України) за однією бюджетною програмою.

Опираючись на виконаний аналіз фінансування наукової інфраструктури України з метою відновлення регіональної дослідницької інфраструктури пропонується:

– розробка Концепції створення, впровадження, модернізації та експлуатації регіональних дослідницьких інфраструктур;

– внесення ініціатив щодо змін до законодавства у сфері наукової та науково-технічної діяльності щодо визначення принципів та особливостей функціонування дослідницьких інфраструктур

різних організаційно-правових форм та удосконалення механізму державної підтримки організаційно-правових форм дослідницької інфраструктури;

– ідентифікації та проведення аудиту дослідницьких інфраструктур регіону;

– систематизація регіональної дослідницької інфраструктури з погляду їх унікальності та важливості для регіону і України та розвитку міжнародного співробітництва із залученням інструментів Європейського Союзу для проведення міжнародної експертизи;

– моніторинг ефективності діяльності регіональних дослідницьких інфраструктур;

– підтримка і модернізації центрів колективного користування науковим обладнанням та окремих наукових об'єктів, що становлять національне надбання, забезпечення їх модернізації до рівня національних дослідницьких інфраструктур;

– забезпечення розроблення та виконання Порядку формування переліку дослідницьких інфраструктур регіонального значення;

– створення та забезпечення функціонування регіональних ключових лабораторій;

– забезпечення участі українських делегатів та експертів в роботі Європейського стратегічного форуму дослідницьких інфраструктур;

– інтеграція стратегічних дослідницьких інфраструктур до європейських об'єднань дослідницьких інфраструктур;

– впровадження інструментів перерозподілу фінансування від продажу об'єктів майнового комплексу державних закладів вищої освіти на розвиток дослідницьких інфраструктур;

– розроблення фінансових інструментів підтримки дослідницьких інфраструктур протягом їх повного життєвого циклу (фондів);

– забезпечення збереження, доступу, можливості взаємодії між елементами регіональної дослідницької інфраструктури та повторного використання наукових даних, що отримані дослідницькими інфраструктурами шляхом державних коштів шляхом використання цифрових інфраструктур, зокрема тих, що об'єднані в рамках Європейської хмари відкритої науки.

Результатом здійснення заходів буде отримання вченими та суб'єктами інноваційної діяльності доступу до конкурентоспроможної дослідницької інфраструктури та вмотивованість займатися науковою та науково-технічною діяльністю на високому рівні, що дасть можливість припинити процес відпливу наукового потенціалу як людського ресурсу за кордон.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. The Global Innovation Index 2022. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2022-en-main-report-global-innovation-index-2022-15th-edition.pdf (дата звернення: 03.04.2024)

2. Наукова та науково-технічна діяльність в Україні у 2022 році: науково- аналітична доповідь / Т.В. Писаренко, Т.К. Куранда та ін. Київ: УкрІНТЕІ, 2023. 94 с.

3. Міністерство освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/ (дата звернення: 11.04.2024)

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНОЇ СИСТЕМИ

Мінакова Світлана, *докторка економічних наук, професорка, професорка кафедри машинобудування Одеської державної академії будівництва та архітектури smmnkv@gmail.com*
Мінаков Віталій, *кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри машинобудування Одеської державної академії будівництва та архітектури vipmvmm@gmail.com*

Анотація. У статті досліджено основні проблеми формування та розвитку транспортно - логістичної системи, охарактеризовано перспективні напрями реалізації транзитного потенціалу, з'ясовані рівні логістичної взаємодії в транспортних системах в умовах глобалізації.

Ключові слова: державне управління, транзитна політика, транспорт, логістика, інвестиції, механізми.

In the article are examined main problems of formation and development of transport and logistics system, characterized perspective directions of realization of transit potential, expressed levels of logistics interaction in transport systems under conditions of globalization.

Taking into account growing commodity flows in the direction of EU – Ukraine, as well as the fact that Ukrainian market of transport-logistics services is at the stage of formation, and the logistics component of TLC is only forming, there is a need to identify mechanisms of European transport-logistics integration (TLI) and functioning of integrated pan'European TLC, scientific grounding and developing of integration ways of Ukraine into it and development, taking into account the experience of the EU countries, effective national CLC. This will facilitate realization of foreign trade relations of Ukraine and its territorial development, attraction of transit and increasing of volumes of foreign currency, optimization commodity flows, intensification of economic relations with EU.

Current scientific researches of TLC touch, first of all, economic aspects, and, at the same time, undeniable is the need for geo-spatial evaluation of integrated CLC of European region and Ukraine in particular in connection with their natural, social-economic, ecological features. Accession of Ukraine to international transport organizations and structures, ratification of international agreements, conventions and other documents concerning the organization of transport systems and transportations, became the first steps from which stearted integration of Ukrainian transport - road complex into the European transport system.

Key words: state administration, transit policy, transport, logistics, investments, mechanisms.

Постановка проблеми. Глобалізація ринків сировинних матеріалів та ринків збуту готової продукції визначають характер та обсяги вантажопотоків, які реалізуються при синхронізованій роботі різних видів транспорту, а також просторову концентрацію транспортно - складських комплексів, зорієнтованих на мінімізацію витрат, пов'язаних із транспортуванням та зберіганням матеріальних ресурсів. Існуюча світова практика ведення бізнесу характеризується високим рівнем інтеграції та

організації бізнес - процесів, пов'язаних з обслуговуванням вантажного потоку, між усіма ланками транспортно - логістичного ланцюга.

Як свідчить світовий досвід, найбільш ефективний напрям розвитку транспортного сектору України може бути реалізований шляхом формування транспортно - логістичної системи (ТЛС) країни, яка забезпечує взаємодію всіх учасників транспортно - розподільчого процесу в організаційно - економічному, технічному, технологічному та інформаційному аспектах під час руху вантажних потоків, а також дає змогу зайняти конкурентоспроможні позиції на міжнародних ринках транспортно - логістичних послуг. Все це зумовлює актуальність проблеми реалізації транзитного потенціалу України, а також визначення нових методів його реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні проблеми формування транспортно - логістичних систем глибоко проаналізовані багатьма зарубіжними вченими, серед яких Д.Бауерсокс, Д.Клосс, Д.Ламберт, С.Ленглі, К.Мельцер, І.Шнайдер та ін. Концептуальні засади функціонування і розвитку транспортних та логістичних систем, транспортних, інтермодальних коридорів та інфраструктури, а також розвиток транзитного потенціалу країни досліджують М.Данько, В.Зубенко, Т.Маселко, А.Новікова, С.Панченко, К.Савченко, Т.Сирийчик, С.Співаковський, О.Суворова, І.Токмакова , С.Шевченко та інші.

Та все ж залишаються малодослідженими питання методологічного порядку, відповідно до якого простежувався б зв'язок і залежність реалізації потужного транзитного потенціалу України від транспортно - логістичної системи з її традиційним укладом.

Проведений аналіз наукової літератури свідчить про достатньо вагоме теоретичне обґрунтування проблеми функціонування та розвитку транспортно - логістичної системи. Однак питання реалізації транзитного потенціалу через різні системи залишається актуальним, серед науковців досі не вироблено стабільно єдиного підходу щодо транзиту за різними напрямами (наземний, водний, підземний, повітряний).

Постанова завдання. Дослідження закономірностей та особливостей розвитку транспортно - логістичної системи в існуючому правовому полі та вироблення пропозицій щодо удосконалення транзитної політики України в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна активно включається у світові суспільно - економічні процеси: приєдналася до Світової організації торгівлі, стратегічною метою визнано отримання асоційованого членства у Європейському Союзі (ЄС).

Транспорт, як інфраструктурна галузь, має розвиватися випереджальними темпами з метою сприяння швидкому економічному та соціальному розвитку країни та її участі у міжнародному поділі праці.

Враховуючи зростаючі товаропотоки на напрямку ЄС – Україна, а також той факт, що український ринок транспортно - логістичних послуг перебуває на стадії становлення, а логістична складова ТЛС тільки формується, виникає необхідність виявлення механізмів європейської транспортно - логістичної інтеграції (ТЛІ) та функціонування інтегрованої пан'європейської ТЛС, наукового обґрунтування і розробки шляхів інтеграції в неї України та розбудови, з урахуванням

досвіду країн ЄС, ефективної національної ТЛС. Це сприятиме реалізації зовнішньоторговельних зв'язків України, її територіальному розвитку, залученню транзиту та збільшенню обсягів валютних надходжень, оптимізації товаропотоків, інтенсифікації господарських зв'язків з ЄС.

Сучасні наукові дослідження ТЛС торкаються передусім економічних аспектів, водночас незаперечною є потреба геопросторової оцінки розвитку інтегрованої ТЛС європейського регіону та України зокрема у зв'язку з їх природними, соціально - економічними, екологічними особливостями. Це вимагає розробки теоретико - методологічних засад суспільно - географічного вивчення зазначеної проблематики та проведення на цій основі прикладних досліджень. Вступ України до міжнародних транспортних організацій і структур, ратифікація низки міжнародних угод, конвенцій та інших документів з питань організації транспортних систем і перевезень стали першими кроками, з яких почалася інтеграція українського транспортнодорожнього комплексу в Європейську транспортну систему.

Зростання транзитного потенціалу країни безпосередньо залежить від тенденцій розвитку її макроекономічних показників, а також ступеня відповідності вітчизняного транспортного комплексу вимогам світової транспортної системи.

Відомо, що на сучасному етапі європейська інтеграція є одним з основних пріоритетів української державної політики. Проте транспортна система країни все ще не відповідає стандартам і вимогам Європейського Союзу і відзначається суттєвим відставанням щодо інфраструктури, обладнання і норм. Варто підкреслити, що інтеграційні процеси транспортного комплексу України не мають обмежуватися лише його адаптацією до вимог та стандартів ЄС, а також вимагають застосування методичних підходів до організації управління розвитком транспортних систем, що ґрунтуються на концептуальних засадах логістики.

На сьогодні логістика як один з ефективних інструментів планування організації та управління процесами руху матеріального та супутніх йому потоків спрямована на отримання максимального прибутку всіма учасниками конкретного транспортно - розподільчого процесу шляхом оптимізації їх логістичних витрат у певному просторі та часі. При цьому координацію технологічної, технічної та організаційно - економічної взаємодії між усіма функціональними ланками забезпечує відповідна логістична система. Згідно з досвідом розвинутих країн використання логістичних систем дає змогу зменшити загальні логістичні витрати майже на 12 - 35%, транспортні витрати на 7 - 20%, витрати на навантажувально - розвантажувальні роботи та збереження матеріального потоку на 15 - 30%, а також прискорити швидкість обігу матеріальних ресурсів на 20 - 40% та скоротити їх запаси на 50 - 200%.

Усе це свідчить про те, що одним із важливих факторів економічного зростання є формування інтегрованих транспортно - логістичних систем, що охоплюють окремі країни та регіони.

Транспортно - логістична система – це інтегрована сукупність суб'єктів транспортно - логістичної діяльності та об'єктів транспортно - логістичної інфраструктури, що взаємодіють між собою з метою оптимізації руху вантажопотоків "від дверей до дверей" за мінімальних витрат на максимально вигідних умовах.

Необхідно додати, що транспортно - логістична система, як і будь - яка інша система, складається з конкретних підсистем та елементів, до яких залежно від функціональної фази логістичного обслуговування вантажного потоку в процесі руху доцільно віднести такі підсистеми, як: транспортно - постачальницька, транспортно - складська, транспортно - логістичного обслуговування та управління, інтегрованої інформації та транспортно - логістичних рішень, а також транспортно - збутова. Територіальні особливості транспортно - логістичної системи як складної динамічної системи зумовлюють необхідність застосування системного підходу [2].

Використання системного підходу дає змогу сформувати нову специфіку організаційно - економічної та техніко - технологічної взаємодії ланок транспортної системи згідно з інтегральною концепцією розвитку держави з урахуванням потреб сучасного економічного середовища.

Важливе значення для визначення найефективніших шляхів формування та розвитку транспортно - логістичної системи України має проведення аналізу окремих макроекономічних показників (ВВП, структура експорту та імпорту товарів та ін.) та статистичних даних діяльності транспортного сектору країни.

Структура транспортно - логістичної системи України, на наш погляд, має складатися з п’яти рівнів логістичної взаємодії:

- взаємодія об’єктів транспортно - логістичної інфраструктури (термінальні та вантажні комплекси, складські господарства, підприємства різних видів транспорту та транспортно - логістичного сервісу тощо);
- транспортно - логістичні центри місцевого, регіонального та міжнародного призначення;
- регіональні транспортно - логістичні системи;
- транспортно - логістичні кластери;
- інтегрована транспортно - логістична система України (підсистема економічної системи країни та міжнародних транспортно - логістичних систем).

Розглянемо більш детально кожний із вищенаведених рівнів транспортно - логістичної системи України окремо. Отже, перший рівень транспортно - логістичної системи характеризується низьким ступенем взаємодії об’єктів логістичної інфраструктури (ЛІ). Основною метою, що реалізується на цьому рівні, є координація, а також синхронізація процесів транспортно - логістичного обслуговування вантажного потоку “від дверей до дверей” за оптимальних витрат та відповідного рівнялогістичного сервісу. Зауважимо, що на сьогодні стан розвитку об’єктів транспортно - логістичної інфраструктури країни не задовольняє потребам національної економіки.

На другому рівні формуються транспортно - логістичні центри локального, регіонального та міжнародного значення, а також інформаційно - аналітичні центри. Основними завданнями функціонування ТЛЦ є забезпечення надання транспортно - логістичних послуг за мінімальних витрат на логістичне обслуговування та логістичну інфраструктуру шляхом кооперації транспортно - логістичних компаній, що надають спеціалізований комплекс логістичних послуг. Варто додати, що ТЛЦ утворюють транспортно - логістичні вузли – центри зростання національної та регіональної економіки.

Наявність розвинутої логістичної інфраструктури та професійних ТЛЦ також дає змогу організувати оптимальні схеми доставки вантажу за інтермодальними та мультимодальними технологіями. Третій рівень являє собою регіональні транспортно - логістичні системи (РТЛС), які спрямовані на оптимізацію руху вантажного потоку в межах певного регіону. Звідси виходить, що основним обмеженням цього рівня інтеграції є його територіальна належність. РТЛС сприяють взаємодії суб'єктів транспортно - логістичної діяльності при обслуговуванні вантажного потоку на території конкретного регіону, використовуючи його специфіку та потенційні можливості. РТЛС є підсистемою регіональної економічної системи та транспортно - логістичного кластера.

Транспортно - логістичні кластери (ТЛК) формуються на четвертому рівні і, на відміну від РТЛС, мають головне обмеження не за територіальними ознаками, а по наближенню знаходження учасників транспортно - розподільчого процесу до міжнародних транспортних коридорів. ТЛК спрямовані на оптимізацію руху вантажного потоку у міжнародних ланцюгах постачання. ТЛК концентрує в собі транспортно - логістичну інфраструктуру прикордонних територій та певних регіонів, транспортно - логістичні компанії, виробничі підприємства тощо. Концепція створення ТЛК має базуватися на нормативно - правовому регулюванні, організаційному, фінансовому, технічному, а також інформаційному забезпеченні діяльності транспортно - логістичних підприємств.

На остатньому, п'ятому, рівні формується інтегрована транспортно - логістична система України (ІТЛСУ), основною метою якої є координація організаційно - економічної, технічної та технологічної взаємодії суб'єктів ринку транспортно - логістичних послуг і об'єктів транспортно - логістичної інфраструктури країни для забезпечення оптимального руху вантажного потоку "від дверей до дверей"; підвищення ефективності економічної системи держави та зайняття конкурентоспроможних позицій на світовому ринку транспортно - логістичних послуг.

На створення ефективної ІТЛСУ як підсистеми економічної системи країни та складової частини міжнародних транспортно - логістичних систем безпосередньо впливають: міжнародне та національне регулювання перевезення вантажів, фінансова система країни (транспортної галузі), ринкова інфраструктура, природно - ресурсний потенціал країни (транспортної галузі), ринок споживачів транспортно - логістичних послуг.

Враховуючи, що робота транспорту – це фактор попиту основних вантажоутворюючих галузей суспільного виробництва, то обсяги продукції промисловості, сільського господарства, торгівлі, а також експортно імпортних операцій і транзитних перевезень територією України визначають, в основному, завантаженість транспортних комунікацій і розміри вантажної роботи транспорту.

Держава, розробляючи та реалізовуючи закони і правила щодо зовнішньої торгівлі і перевезень з позиції національних інтересів, також отримує вигоду від ефективного управління транспортними процесами, оскільки воно дає змогу впорядкувати і зробити більш сучасними адміністративні процедури і правила доставки товарів, стимулювати розвиток зовнішньої торгівлі, транзитних перевезень, активізувати інноваційні процеси на транспорті і розвивати діяльність транспортного комплексу країни.

Результати дослідження ринку міжнародних перевезень вантажів показали, що найбільш високою формою організації перевезень, яка задовольняє вимоги споживачів, є інтегральні технології. Вони дозволяють організаторам перевезень використати переваги кожного виду транспорту і запропонувати споживачам обслуговування високого рівня якості й прийнятні ціни.

Інтеграція виробництва і транспорту призводить до високої взаємної залежності виробничо - транспортного процесу. З одного боку, вона сприяє гармонізації виробничих зв'язків і розвитку економіки, з другого боку, інтеграція висуває особливі вимоги до транспортних процесів створення єдиних для країн ЄС стандартів і правил регулювання ринку транспортних послуг, уніфікації вимог до документів, транспортних засобів і правил їх експлуатації [1].

Висновки з проведеного дослідження. Проведене дослідження дає підстави констатувати, що оптимальним напрямом розвитку транспортної галузі України є формування багатопрофільної та багатофункціональної інтегрованої транспортно - логістичної системи країни.

ТЛСУ є засобом інтеграції вітчизняного транспортного комплексу в міжнародні транспортно - логістичні системи шляхом забезпечення їх ефективної взаємодії; задовольняє потреби споживачів транспортно - логістичних послуг за рахунок гармонізації їх інтересів з інтересами всіх учасників транспортно - розподільчого процесу; сприяє реалізації ефективної транспортної політики на основі раціонального розподілу інвестиційних коштів держави та приватного сектору; створює гнучку тарифну політику на різних видах транспорту з метою збільшення транзитних вантажних потоків через територію України на основі формування оптимальних схем доставки вантажу.

Також можна зробити висновок, що поступова цілеспрямована інтеграція транспортного комплексу України до загальноєвропейської та світової транспортної системи шляхом розвитку МТК може забезпечити не лише додаткові надходження до бюджету, а й стимулювати інвестиційну активність, залучення іноземного капіталу, вдосконалення технологій транспортування, транспортної інфраструктури країни в цілому та економічний розвиток регіонів. Нинішні умови транспортування вимагають об'єднання промислових, торгівельних, транспортно експедиторських компаній, обслуговуючих інфраструктуру ринку, в інтегровані логістичні системи (ланцюги).

Адже саме вони здатні швидше, своєчасно і з мінімальними витратами здійснювати поставку продукції споживачам. Перспективи подальших досліджень – вивчення закономірностей та особливостей використання транзитних коридорів з метою оптимізації структури економіки та економічного зростання в Україні в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Державний комітет статистики. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua
2. Маселко Т. Є. Проблеми управління транспортно - логістичними системами України та перспективи розвитку в контексті європейської інтеграції / Т. Є. Маселко, С. Г. Шевченко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/17_2/301_Maselko_17_2.pdf

РОЗДІЛ 3.
РОЗВИТОК НАУКОВОЇ ДУМКИ ОЧИМА МОЛОДІ (СТУДЕНТСЬКІ ПУБЛІКАЦІЇ)

ЛЮБОВ І СМЕРТЬ В КОНЦЕПЦІЇ «ФЕДРА» ТА «ФЕДОНА» ПЛАТОНА

Кравченко Данило, *студент 1 курсу спеціальності «Право»*
Дніпропетровського інституту ПрАТ «ВНЗ» «МАУП», kravchenkodanil245@gmail.com
Пархоменко Оксана[1]*, кандидат філософських наук, доцент кафедри гуманітарної та фундаментальної підготовки Дніпропетровського інституту ПрАТ «ВНЗ» «МАУП»*
(м. Дніпро, Україна)

Анотація. *Автором проаналізовано діалоги Платона «Федр» і «Федон», досліджено проблеми любові, смерті та безсмертя душі. Зазначено, що обидва діалоги відрізняються глибоким філософським аналізом і характерним педагогічним методом Сократа, що полягає в пошуку істини діалогу через діалектику. Наголошено на актуальності теми у сучасному світі.*

Abstract. *The author analyzed Plato's dialogues "Phaedrus" and "Phaedon", investigated the problems of love, death and immortality of the soul. It is noted that both dialogues are distinguished by a deep philosophical analysis and a characteristic pedagogical method of Socrates, which consists in searching for the truth of the dialogue through dialectics. Emphasis is placed on the relevance of the topic in the modern world.*

Тема любові та смерті в концепції «Федра» [1] та «Федона» [2] Платона – це особистий феномен, який штовхає світ уперед. Любов в діалозі «Федра» [1] надає життєві сили натхнення, адже не тільки ми схильні до любові. А в діалозі «Федона» [2] готує людей до того, що філософ не повинен боятися смерті, а не вчинити самогубство. Звідти ми намагаємося знайти гранти, щоб зрозуміти сенс смерті як звільнення думки у світлі. Це питання філософи розглядають вже дуже давно, і ця тема є актуальною на сьогоднішній час.

Мета роботи – розглянути поняття любові та смерті в концепції «Федра» та «Федона» у творах Платона.

Завданнями цієї роботи є:

1) Провести біографічний огляд «Федра» [1] і «Федона» [2].

2) Дати коротку характеристику Федра і Федона.

3) Дати оцінку вкладу Платона в давньогрецьку філософію.

4) Розглянути розуміння людиною любові та смерті в сучасному суспільстві.

5) Проаналізувати твори Платона «Федр» [1] та «Федон» [2].

6) Виявити його розуміння любові і смерті.

[1] Науковий керівник

Для того, щоб вирішити поставлену мету і завдання, нами використовувано, насамперед, діалоги «Федр» [1] і «Федон» [2], також вони є основними джерелами нашого дослідження. Ще для цієї використано підручник з філософії під редакцією С. П. Щерби [3]. Предметом дослідження є твір Платона "Федр" [1] і "Федон" [2], а об'єктом – любов, смерть і безсмертя.

У діалозі Сократ та Федр обговорювали важливі філософські та літературні твори. Вони розглядали природу спілкування, стверджуючи, що це може допомогти людям духовного натхнення. Основним поняттям є кохання. Сократ, у свою чергу, розповідав про те, що кохання буває різним. Одна любов спрямована до задоволень, а інша – до досконалості, кохання нерідко супроводжувалося ревнощами та егоїзмом. Згодом така любов проходила, тому що проходила краса, яка цю любов викликала. А Сократ відмовлявся від усіх критичних зауважень щодо кохання. Тепер любов Сократа – Бог. Сократ зізнався у гріху ганьби і каже, що кохання – це манія. У діалозі стверджувалося, що любов може бути джерелом натхнення для людини.

У свою чергу, у діалозі «Федон» обговорювалися теми смерті та безсмертя душі. Основними аспектами були смерть і безсмертна душа. Вони надають значення природі та безсмертю душі, що піднімає важливі етичні проблеми неприпустимості самогубства, необхідності вести гідне життя. Платон навів приклад, що якщо є більше, то має бути і менше, протилежне, наприклад: тепле/холодне, сон/бадьорість та інші. Тобто, він мав на увазі, що в житті працює коло повернення живих і мертвих, хтось постійно вмирає, а хтось народжується. Сократ описує процес спогадів як поняття прекрасного, доброго, справедливого та іншого. Адже це все зародилося до народження, тоді має й існувати після смерті. Після цього Сократ спокійно випив чашу з отрутою, яку йому приніс служитель в'язниці. Перед смертю Сократ попросив принести в жертву півня, що означало одужати - відродження.

Обидва діалоги проникнуто глибоким філософським аналізом і характерним педагогічним методом Сократа, що полягає в пошуку істини діалогу через діалектику. Вони продовжують залишатися об'єктом вивчення та натхнення для філософів, дослідників та любителів філософії, наголошуючи на вічній актуальності питань, порушених у цих творах.

Федр народився в області Пієрія у Македонії. Був греком за походженням. Змалку став рабом. За яких обставин це трапилося, невідомо. Незабаром він потрапляє до Риму. Тут Федр здобув освіту. Проте вона була досить загальною та поверхневою. За наказом імператора Августа його було відпущено на волю. Після цього він був шкільним вчителем-граматиком. Знайомиться з ідеями стоїцизму, прихильником якого стає. Тоді ж став складати байки. За часи правління імператора Тіберія Федр у своїх байках виступав з критикою володаря та його Сеяна. За це зазнав утисків та вирушив у вигнання з Риму. Після страти Сеяна у 31 році повертається до Риму, де продовжує свою літературну діяльність. Він знаходить меценатів серед заможних та впливових римлян — це Евтіх, Партикулон, Філет. Їм Федр присвячує свої байки. До кінця життя Федр продовжував працювати по створенню байок та жити у Римі. Проте щодо деталей його життя у цей період нічого не відомо. Помер Федр, ймовірно, у Римі.

Федон походив з благородної сім'ї і під час війни між Елідою і Спартою, ще дуже юним, потрапив до рук ворогів, які продали його до Афін, де його купив власник будинку розпусти. Тут із

ним познайомився Сократ, який переконав одного зі своїх багатих шанувальників викупити юнака. Федон був присутній при смерті Сократа, і Платон називає його ім'ям діалог «Федон» [2]. Пізніше він повернувся до Еліди і заснував Елідську школу філософії; згодом цю школу його учнем Менедемом було перенесено до Еретрії, де вона стала Еретрійською школою.

Підіб'ємо підсумки: обидва персонажі, «Федр» і «Федон», стали не лише символами давньогрецької міфології, а й ключовими фігурами у філософських діалогах Платона. Їхні імена пов'язані з важливими моментами в історії і філософії та символізують вічні питання любові, душі та сенсу людського світла. «Федр» [1] – це діалог Платона, написаний у формі розмови між Сократом та Федром, його другом та учнем. Цей діалог робить свій внесок у давньогрецьку філософію за допомогою обговорення різних тем, включаючи природу кохання, риторику та художні твори. Вони також обговорюють ідеї про правильне використання слів та художніх букв, а також намагаються визначити, що робить мову переконливою та істинною. Ці обговорення вплинули на розвиток риторики та філософії в Стародавній Греції. Таким чином, «Федр» [1] Платона зробив свій внесок у розвиток дискусійних етичних та естетичних аспектів філософії та науки в Стародавній Греції.

«Федон» [2] був одним із символів Сократа та автора діалогу. Цей діалог робить важливий внесок у давньогрецьку філософію і особливо розуміння душі, безсмертя та метафізичних ідей. Один із найважливіших аспектів, внесених Федоном у давньогрецьку філософію, – це вчення про душу. У діалозі «Федон» [2] наводиться аргументація, що душа безсмертна і що філософ має прагнути відокремлення від матеріального світу та тіла. Таким чином, Федон допоміг сформулювати та обговорити важливі філософські концепції, такі як безсмертя душі, природа – реальність та її ставлення до світу ідеальних форм. Ці теми стали фундаментальними у давньогрецькій філософії та вплинули на філософські думки.

Отже, Платоном у давньогрецькій філософії, у виступах у «Федрі» [1] і «Федоні» [2], показано глибокі аспекти людської природи, значимість ролі філософії у навчанні та підготовці до високого стандарту при рішенні різносторонніх проблем. Любов і смерть – це два ключові моменти, які додаються до будь-якого аспекту людської свідомості.

У сучасному розумінні цього питання можна використовувати різні методи, які можуть бути пов'язані з культурними, соціальними, філософськими та особливими контекстами. Випадкові любовні роздуми можуть включати такі аспекти, як заморозки, увага, видобуток, турбота і потужність. Смерть, навпаки, залишається однією з найзагадковіших і філософських значимих тем життя людей. У випадковому світі, представленому на смерть, можна варіювати від культур до особистостей і від індивідуальної культури до індивідуальності. Діяльні підходи до смерті зосереджуються на розумних явищах у природному стані життя, у той час якнайбільше уваги приділяють фізичній смерті та нагоді смерті. Крім того, у сучасному світі розглядаються етичні, соціальні та наукові аспекти як кохання, так і смерті. Наприклад: розробки в галузі медицини можуть впливати на зміни у смертності, дозволяють прискорити та змінити природні процеси життя. Також можна застерігати зміни у способах виживання через горе, пов'язане із взаємним поводженням з людьми. Соціальні масштаби, технології інформації та інші аспекти сучасного життя можуть вносити зміни в динамічну смуту. Отже, любов і смерть

зачіпають важливі аспекти життя людей, які мають на увазі емоційні, соціальні та духовні аспекти у сучасному світі.

Таким чином, у сучасному суспільстві любов і смерть стають об'єктами не тільки філософських та етичних роздумів, а й технологічних та соціокультурних змін. Вони – у центрі людського досвіду, та їх сприйняття у нашому житті постійно розвивається.

У діалозі «Федр» [1] Платон розглядав розуміння контексту мальовничої та духовної освіти. Одна з ключових тем у цьому діалозі – це розмова між Сократом та Федром про природу та значення любові. У «Федрі» [1] висловлювалася ідея, що Ерот може бути сильним механізмом виховання та розвитку. Питання, яке може підштовхнути людей до самопізнання. Сократ та інші персонажі викликають переконання, що краса (фізична та духовна) може бути каталізатором для духовного розвитку. Платон, у свою чергу, вводить ідею, що люди можуть бути не поміченими у красі та істині, які проявляються через Ерота в «Федрі» [1], що входить як природний інструмент, який веде душу до справжності та зникнення всіх форм. Платон висловлює думку, що ідеальний коханець духовний, а не лише фізичний. Цей напрямок спрямований на духовний розвиток та виховання, а не на задвірки фізичних осіб. Сократ вдається до пояснення душі не за допомогою складних понять, а за допомогою того, що легко уявити: що душа кожного Бога і людини є колісниця, яка рухається одним розумним і одним нерозумним, а керується воно розумом. Візником колісниці дванадцяти загонів богів рухаються по небесах цілком рівномірно і безтурботно, колісниці ж людей, тобто душі людей, керуються погано, тому часто падають з неба на землю і втілюються в тілах смертних. У результаті «Федр» [1] Платона пропонує високий погляд на силу, яку можна із задоволенням підняти і підтримати людські душі.

Отже, через погляди Федра на кохання у «Федрі» [1] можна виділити розуміння її зв'язку з духовним зростанням та постійними ідеалами. Він представляє любов як засіб, що сприяє не тільки задоволенню чуттєвих бажань, а й збагаченню душі та осягнення божественного початку.

«Федон» [2] був одним із діалогів Платона, в якому обговорювалися теми смерті та ідеї безсмертя душі. У цьому діалозі розглядається, зі слів Сократа, що смерть не є негативним явищем, а душа безсмертна і перейде у світ ідей.

Оскільки це зв'язок між любов'ю і смертю, то в «Федоні» [2] не обговорюється саме тема любові. Можна провести паралель з іншими працями Платона, розглядаючи аспекти еротичного кохання, такого як у творі «Федр» [1]. Платон представляв ідеї про еротство і сумісництво через розповіді про учасників бізнесу, про природу та різновиди кохання. Відповідно до своєї теорії, ерот — це була найважливіша сила, яка спонукає людей до самопізнання та розвитку, але вона також може вести до вищих форм духовного виховання. А через смерть у «Федоні» [2] Платон розвиває ідею, що душа природна і розуміє зниження при смерті. У цьому контексті смерть розглядалася як зухвалий вчинок, де уламки душі можуть допомогти вам досягти свого ідеального статусу у світі ідей. Крім того, у філософії Платона, включаючи «Федона» [2], коханець та смерть можуть бути пов'язані через виникнення цієї думки, яка була силою, що спрямовувала душу на шлях духовного розуму, а смерть розглядалася як перехід душі в ідеальний світ ідей.

Філософія «Федона» [2] показує, що смерть була видна від фізичного тіла, але може бути виражена як перехід, так і незавершеність процесу. Любов’ю ж позначено тут те, що є прагненням до ідеального, веде душу до вищих сфер. Таким чином, зв'язок між любов'ю та смертю у філософії «Федона» [2] має значення як шлях до досягнення загадки безсмертя та відкриття багатьох аспектів людської духовності. Таким чином, це твори, у яких йшлося про те, що в концепції Платона «Федра» [1] і «Федона» [2] є два ключі – це любов і сметрь, де вони представляють глобальний зміст із філософським поглядом на природу людської душі. А в діалозі «Федон» [2] він готує людей до того, що філософ не повинен боятися смерті, і не вчинити самогубство. Можна подивитися на смерть, викликану ідеєю безсмертя душі, де смерть дивиться, як перейшла душа в ідеальний світ, вона пішла у свою першу істину та сутність.

Висновки. Персонажі, «Федр» [1] і «Федон» [2], стали не лише символами давньогрецької міфології, а й ключовими фігурами у філософських діалогах Платона. Їхні імена пов'язані з важливими моментами в історії, філософії та символізують вічні питання любові, душі та сенсу людського життя. Обидва діалоги відрізняються глибоким філософським аналізом і характерним педагогічним методом Сократа, що полягає в пошуку істини діалогу через діалектику. Вони продовжують залишатися об'єктом вивчення та натхнення для філософів, дослідників та любителів філософії, наголошуючи на вічній актуальності питань, порушених у цих творах. Через погляди Федра на кохання можна виділити розуміння його зв'язку з духовним зростанням та постійними ідеалами. Він представляє любов як засіб, що сприяє не тільки задоволенню чуттєвих бажань, а й збагаченню душі та осягнення божественного початку.

У сучасному суспільстві любов і смерть стають об'єктами не тільки філософських та етичних роздумів, а й технологічних та соціокультурних змін. Вони у центрі людського досвіду та його сприйняття, що у нашому житті постійно розвивається.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Федр. Діалоги Платона. САМОЗІЗНАННЯ І САМОРОЗВИТОК. Психологічна бібліотека Київського Фонду сприяння розвитку психічної культури. Сайт PSYLIB. URL: https://psylib.org.ua/books/plato01/21fedr.htm (дата звернення: 20.02.2024).

2. Федон. Діалоги Платона. САМОЗІЗНАННЯ І САМОРОЗВИТОК. Психологічна бібліотека Київського Фонду сприяння розвитку психічної культури. Сайт PSYLIB. URL: https://psylib.org.ua/books/plato01/19fedon.htm (дата звернення: 20.02.2024).

3. Філософія, життя, смерть, і безсмертя / Філософія: Навч. посіб.для студ. вищ. навч. закл. / С. П. Щерба, В. К. Щедрін, О. А. Заглада; За заг. ред. С. П. Щерби. К.: МАУП, 2004. С. 71–74.

ВПЛИВ ГІППОКРАТА НА СУЧАСНУ ФІЛОСОФІЮ ТА МЕДИЦИНУ. ТЕОРІЯ ТЕМПЕРАМЕНТУ

Єгорова Мілана, *студентка 1 курсу спеціальності «Психологія» Дніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», milana2006knopa@gmail.com*

Пархоменко Оксана[2]*, кандидат філософських наук, доцент кафедри гуманітарної та фундаментальної підготовки Дніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Дніпро, Україна)*

Анотація. *Досліджено внески Гіппократа в сучасну філософію та медицину, його погляд на теорію темпераменту. Автор розглядає становлення ідей Гіппократа у суспільстві та використання його розробок у сучасному суспільстві.*

Ключові слова: темперамент, рідини, батько медицини, принципи.

Abstract. *Hippocrates' contributions to modern philosophy and medicine, his view on the theory of temperament are studied. The author examines the formation of Hippocrates' ideas in society and the use of his developments in modern society.*

Keywords: temperament, fluids, father of medicine, principles.

Найдавніша теорія темпераменту була розроблена лікарем-цілителем, «батьком медицини» – Гіппократом (460 – близько 377 років до н. е.). Він запатентував термін «красис» з грецької мови – «злиття, змішування». Цей термін є рівним за значенням слову «темперамент» і виник ще у давньогрецькій медицині. Поштовхом до цього стало нерозуміння, чому реакція на препарати, швидкість одужання, рівень імунітету у всіх людей різна. Саме завдяки цим спостереженням та роздумам з'явився один з принципів Гіппократа: «Лікуй хворого, а не хворобу» [4, с. 36]. Думаю, цей принцип є досить актуальним і в наш час, адже, переживши пандемію коронавірусу, ми побачили на власні очі, що всі організми реагували по-різному. Хтось робив вакцинацію, але все одно захворів. Хтось відмовився від неї, але тим не менш хворобу не підхопив. У когось це пройшло повз і без симптомів. А деякі втратили близьких. Все це підтверджує принцип Гіппократа: нема одного виходу для всіх. Філософські положення Гіппократа, в першу чергу, були розроблені без стандартних систем та упереджень. Він покладався виключно на власний досвід, спостереження та факти.

Темперамент відіграє вагому роль в житті кожної людини, адже він прямим чином впливає на наші реакції, бажання, комфорт. Насамперед від темпераменту залежить стресостійкість та вміння швидко реагувати на зміну навколишньої обстановки. Також він впливає на наше почуття в соціумі, комфортність в компанії чи наодинці, «темп по життю» (навіть виконання базових справ може стати швидким та активним, або ж нудним та повільним). Знання видів темпераменту є актуальною темою, адже кожен день ми зустрічаємо різних людей на навчанні, роботі, на вулиці, і нам треба вміти комунікувати з різними видами особистостей. Ці знання будуть особливо корисні в професіях, пов`язаних безпосередньо з наданням послуг (лікарі, психологи, продавці, консультанти тощо).

[2] Науковий керівник

Набравши обертів, тема була досліджена багатьма вченими та медиками, наприклад: до середини 17 ст. вважали, що основою темпераменту є будова та функціонування кровоносної системи. І. Кант, німецький філософ, вважав, що основою є особливості хімічного складу крові. П. Лесгафта, російський педагог, анатом та лікар, був близький до теорії Канта і вважав, що основою є особливість систем кровообігу (від форми серця до діаметру отворів кровоносних судин). За його теорією, від цього залежить швидкість обміну речовин, тим самим – підвищення збудження та тривалості реакцій. Наразі теорія темпераменту Гіппократа є достовірною і полягає в тому, що причиною його висновків є перевага в організмі певної рідини (соків) та її (їх) співвідношення з іншими рідинами.

Метою нашої роботи є дослідження впливу Гіппократа на сучасну філософію та медицину і розбір його теорії темпераменту.

Головні задачі дослідницької роботи:

1. Розглянути концепцію теорії Гіппократа.

2. Ознайомитись з видами темпераментів та їх проявами.

3. Проаналізувати головні внески Гіппократа у медицину.

Об’єктом дослідження стали питання становлення та розвитку ідей Гіппократа від створення власної теорії темпераменту до звання «батько наукової медицини» [3, с. 64].

Для розгляду цієї теми безперечно цікавими є роботи: Загальна психологія: Навч. посіб. 3-тє вид. [1], де описано походження темпераментів та наглядно показано їх відмінності завдяки малюнкам і таблицям у книзі. Книга «Історія медицини», видання четверте [2] – розповідає про життя та становлення Гіппократа у суспільстві й про його філософські думки та медичні поради виявлені способом власного спостереження. Видання Спис Гіппократа: основи психології спілкування для медичних працівників [5] – докладно описує про всі види темпераменту, а також, як знайти підхід до кожного з них. Однак ця робота розказує, яких моментів треба уникати у вихованні та спілкуванні з кожним темпераментом. Що ж таке темперамент, які є види і як він формується за теорією Гіппократа, ми розглянемо далі. До нашого дослідження додано короткий **словник термінів**, згаданих в роботі.

Темперамент – це вроджена складова частина індивідуальності людини, яка визначається її типом нервової системи і проявляється у стійких особистісних рисах, які визначають стиль сприйняття та реакції на навколишній світ. В уявленні Гіппократа, життя базується на чотирьох стихіях: земля, повітря, вогонь, вода. У людському організмі ці «стихії» [3, с. 65] – так звані «соки» [4, с. 35]. До них входять: слиз, кров, жовта і темна жовч. Гіппократ вважав, що людина може бути здоровою виключно тоді, якщо ці соки змішані правильно. Залежно від того, у яких пропорціях змішані ці рідини, утворюються різні темпераменти: флегматики, меланхоліки, сангвініки, холерики. Назви темпераментів пов’язані з рідиною, яка переважає в своїй більшості. Холерик (грец. chole — жовч), сангвінік (лат. sanquis — кров), меланхолік (грец. melanos — чорний і chole — жовч), флегматик (грец. phlegm — слиз). На думку Гіппократа, кожна рідина виробляється певним людським органом. Печінка – жовч. Серце – кров. Мозок – слиз. Селезінка – чорна жовч. Він вважав, що кожен з цих «соків» відповідає за певний процес в організмі. Наприклад, збереження сухості чи вологості, або регулювання температури тіла, що ж потім може призводити до різних форм поведінки, різкої збудженості,

імпульсивності, або ж навпаки, угамуванні напруги та спокою. У кожної категорії є певна комбінація цих рідин, але якшо вона порушиться – це призводить до хвороб. Саме тому своїм учням він казав: «Кожна хвороба має свою природну причину, і все відбувається лише згідно з природою» [3, с. 65]. Як вважав Гіппократ, кожен з типів має більшу схильність до конкретної хвороби.

Зараз поняття «темперамент» обумовлюється «гальмуванням» або «збудженням» нервової системи [1, с. 401]. Ознайомившись з теорією темпераменту Гіппократа, ми дізналися про головну причину формування темпераменту, а саме: завдяки чотирьом рідинам – слизу, крові та двом видам жовчі. Проте темперамент може корегуватись, залежно від середовища, в якому він формується. Давайте розглянемо більш детально кожен з представлених видів темпераменту.

Меланхоліки – дуже чутливі, замкненні, боязкі люди, інколи відлюдники. Вони звикли ідеалізувати, тому дуже часто страждають від розбитих ідеалів та внутрішніх переживань. Меланхоліки схильні до гарної організованості та є «мозковим центром колективу». Також вони природжені психологи, та дуже турбуються про оточуючих, не дивлячись на власний песимізм. Але не треба їх недооцінювати, вони легко можуть вами маніпулювати, їх часто називають «сірими кардиналами». Не дивлячись на все це, меланхоліки – природжені таланти. За Аристотелем: «Кожен геній –меланхолік за темпераментом» [5, с. 100]. Більшість геніальних композиторів, художників, письменників – меланхоліки. Одні з відомих прикладів: Микола Гоголь, Фредерік Шопен, Петро Чайковський. У спілкуванні з меланхоліком варто проявляти підтримку та надійність. Не реагуйте на його дії якось гостро, бо він може занадто через це переживати.

Флегматики – «зручні люди» для суспільства. Вони спокійні та урівноважені, не створюють конфліктів, не привертають увагу, якісно виконують роботу, не очікуючи похвали. У їх вихованні треба бути обережним, щоб не зробити їх млявими та слабкими. Вони здатні уникати перешкод, тому часто працюють командувачами у різних сферах. Флегматики холоднокровні, часто повільні та ригідні. Відомі флегматики: Конрад Аденауер – перший канцлер ФРН; Галілео Галілей – один із засновників сучасного експерементально-теоретичного природознавства; Іммануїл Кант – засновник німецької класичної філософії, книги якого є основою сучасної світової філософії; Антоні Ван Левенгук – голландський натураліст, винахідник мікроскопа та основоположник наукової мікроскопії. У спілкуванні з флегматиком потрібно дати йому час на роздуми, не вимагайте швидких рішень. Проявляйте ініціативу першими, та завчасно попереджайте про плани. Вони звикли до порядку і не люблять неочікуваних «сюрпризів».

Сангвініки – люди з нестійкою підвищеною самооцінкою. Дуже працездатні та дисципліновані, легко можуть працювати, не втомлюючись. Але монотонну роботу не люблять, їм важлива зміна діяльності. Люблять бути в центрі уваги та мають гарні товариські якості, тому чудово вливаються в колектив. Слабкою стороною є запам’ятовування дат, імен. Сангвініки оптимісти по життю і так звані «душа компанії». Мають швидкий потік думок та досить імпульсивні. Відомі сангвініки: Вольфганг Амадей Моцарт, Наполеон Бонапарт, Марк Твен. У спілкуванні з сангвініками вам не треба докладати багато зусиль, вони все зроблять за вас. Якщо сангвініку з вами комфортно, то він охопить вас жартами

та любов'ю. Їх почуття інколи можуть бути поверхневими і плутатись через великий спектр емоцій, тому не давіть на них, а дайте час власноруч розібратись з тим, що вони до вас відчувають.

Холерики – люди, схильні до різких змін настрою, від поривчастої імпульсивності до спокою та смутку. Вони відкриті та прямолінійні, здатні долати багато перешкод, бо мають сильну нервову систему, тому по своїй натурі цілеспрямовані лідери і мають навички керувати. Але їм важко стримувати себе, тому часто «вибухають». Вони здатні долучити до роботи навіть ледачих. Холерики інколи занадто захоплюються утриманням керма влади, тому забирають собі найважливіші зобов'язання, залишаючи лиш щось менш важливе для інших. Відомі холерики: Людвіґ ван Бетховен, Джордж Байрон. Жінка-холерик – це «генерал у спідниці». Вона сильна, амбітна та незалежна і здатна сама себе забезпечити, із задоволенням проявляє ініціативу. У спілкування з холериками треба прийняти, що вони завжли будуть дратуватись через повільність, запізнення. А самі будуть голосно говорити та жестикулювати без упину. Вони не переносять обману, тому не брешіть їм.

Ми розглянули існуючі види темпераментів, навчились їх відрізняти та детально розібрали переваги та вади кожного з них. А головне – отримали поради як комунікувати з ними без шкоди собі та їм. І багато з цих ідей належали саме Гіппократу.

Гіппократ був відомий не лише завдяки теорії про темпераменти, він зробив багато вагомих внесків в сучасну медицину. Він запропонував свої принципи системи лікування [3, с. 65]:

1. Не нашкодь.

2. Лікувати не хворобу, а людину.

3. Протилежне лікується протилежним: «Переповнення виліковується спорожненням, спорожнення переповненням; праця лікує відпочинок, спокій працю. Одним словом, протилежне є ліками для протилежного, бо медицина є додаванням і відніманням: відніманням всього того, що надмірне, додаванням того, чого бракує. І хто це найкраще робить, той найліпший лікар» [2, с. 41].

4. Засоби лікування повинні підсилювати лікувальні сили природи.

5. Дотримуватись поміркованості, застосовуючи сильніші ліки лиш тоді, коли призначені раніше не проявили належної лікувальної дії.

Окрім цих принципів, Гіппократ був прихильником методики спостереження та прогнозу, тому він навчав: «Знання й навички діагностики та лікування хворих набуваються вдумливим спостереженням біля ліжка хворого» [3, с. 65]. Він вважав, що спостережливість – головний аспект лікаря. Його спостережливість проявлялась у порівняннях. Наприклад: дрібнопухирчасті хрипи в легенях він порівнював з кипінням оцту, а шум тертя під час плевриту – з рипінням шкіряного ременя. Також Гіппократ приділяв увагу сновидінням своїх пацієнтів та навіть гороскопам. Він вважав що «лікар, який не знає особливостей впливу небесних тіл на здоров'я людини, не має права носити високе звання лікаря» [4, с. 36]. «Для лікаря найкраще – подбати про здатність передбачення» – навчав Гіппократ у своїй «Прогностиці» [2, с. 41]. Лікар має бути попереду хвороби, а не навпаки. З ім'ям Гіппократа пов'язана умова про моральність та етику лікаря. Так звана «Клятва Гіппократа» [2, с. 42] лягла в основу факультетської присяги, яку зараз приймають і підтверджують підписом випускники медичних факультетів.

Ще одним з відомих термінів у колі лікарів є «Маска Гіппократа» [3, с. 66] – це опис обличчя хворого при перитоніті, який склав Гіппократ. Характерні риси: запалі очі та щоки, ніс, що загострився, та синьо-бліда шкіра з краплями холодного поту. Розповсюдженим є і термін «Шапка Гіппократа» [3, с. 66] – простими словами пов'язка з бинта, яку накладають у випадках відкритих ран або обпіків темені, також після трансплантацій черепа. Наразі, знаючи всі вагомі заслуги Гіппократа, ми сміливо можемо не сумніватись у його званні «батько наукової медицини».

Висновки. Гіппократ доклав безліч зусиль для здобуття своїх навичок та розробок існуючих зараз етичних форм для кожного лікаря. Гіппократ зробив дуже вагомі внески в наше теперішнє. Завдяки його теорії темпераменту ми розуміємо причини утворення темпераменту, як знайти підхід до представників різних темпераментів. Сам Гіппократ не заперечував факт можливості змін темпераменту, адже все дуже залежить від оточення, в якому цей темперамент формується. У нашому дослідженню ми розглянули чотири типи темпераменту та виділили їх вади та переваги. Як і зараз, так і у майбутньому це допоможе нам правильно вибудовувати контакти з різними людьми, дивлячись на особливості їх темпераменту.

У підсумку слід підкреслити, який довгий шлях навчання та роки спостережень пройшов Гіппократ заради того, що ми маємо прямо зараз. Його методика спостереження, його поради лікарям та терміни, які він додав до медичного словника лікарів – усе це заслуговує на повагу до його праць та вкладених у них сил. Тому він об'єктивно має титул «батько наукової медицини».

Словник термінів, використаних у дослідженні:

1. Амбітність – це прагнення до досягнення чого-небудь важливого або великого. Амбіції можуть слугувати джерелом мотивації та наполегливості для розвитку та самовдосконалення. Людина з великими амбіціями встановлює високі цілі і прагне їх досягти за допомогою наполегливості, працьовитості та відданості.

2. Аристотель – давньогрецький філософ і вчений, один із найвидатніших думників стародавності.

3. Гіппократ – давньогрецький лікар, вважається одним із засновників медицини, та видатний представник давньогрецької філософії.

4. Дрібнопухирчасті хрипи – це звук, який лікар може виявити при прослуховуванні легень за допомогою стетоскопа. Це може бути ознакою певних захворювань легень чи дихальних шляхів.

5. Ідеалізація – це процес або тенденція вирішення або розглядання чого-небудь в ідеалізованому, ідеальному світлі, надмірно позитивно чи ідеально. Це може залишити поза увагою або змити негативні аспекти чи недоліки, що існують в реальності.

6. Іммануїл Кант – німецький філософ, представник німецького ідеалізму і видатний представник епохи Просвітництва. Він зробив значний внесок у різні галузі філософії, включаючи етику, епістемологію (теорію пізнання), теорію практичного розуму і метафізику.

7. «Клятва Гіппократа» – це етичний кодекс, що виник у стародавній Греції і пов'язаний з ім'ям Гіппократа. Ця клятва стала основою моральних та етичних принципів для лікарів і медичних

працівників. Існують різні версії медичних кодексів та етичних стандартів, що враховують зміни в сучасній медицині та суспільстві.

8. Кровоносна система (система кровообігу) – це група органів, які беруть участь в циркуляції крові в організмі. Складається з серця і кровоносних судин.

9. Перитоніт – це запалення перитонею, тонкої оболонки, яка вкриває черевну порожнину та органи, що знаходяться в ній. Перитонеум виробляє рідину, яка допомагає органам ковзати один по одному без тертя. При перитоніті перитонеальна оболонка стає запаленою через інфекцію, травму чи інші причини.

10. Песимізм – це світогляд чи ставлення, характеризоване тенденцією бачити негативні сторони ситуацій, очікувати гірше та висловлювати сумнів у можливості позитивних результатів. Людина, яка має песимістичний погляд, може бути схильною до переконання, що речі підуть не так, як треба, або що майбутнє буде важким чи несприятливим.

11. Плеврит – це запалення плеври, тонкої оболонки, яка оточує легені в межах грудної порожнини.

12. Ригідність – це стан або якість того, що є жорстким, негнучким або непоступливим. Може бути виявлена у відмові відступити від своїх переконань чи у небажанні адаптуватися до нових обставин. У психології та міжособистісних відносинах ригідність може впливати на спроможність людини адаптуватися до змін і взаємодіяти з іншими людьми.

13. «Сірий кардинал» (у політиці) – особа, яка залишається поза увагою громадськості, але впливає на прийняття важливих рішень.

14. «Сірий кардинал» (у військовій сфері) – високопоставлена військова особа, яка діє в тіні і впливає на стратегічні рішення.

15. Темперамент – це вроджена складова частина індивідуальності людини, яка визначається її типом нервової системи і проявляється у стійких особистісних рисах, які визначають стиль сприйняття та реакції на навколишній світ. Він впливає на різні аспекти поведінки людини, такі як емоційна реакція, енергійність, нахил до ризику чи обережність, інтенсивність реакції на стрес і соціальну активність.

16. Холоднокровність – це риса характеру, яка вказує на відсутність або обмеженість емоційного відгуку або впливу. Особа, яка виявляє холоднокровність, може залишатися спокійною, навіть у стресових чи емоційно напружених ситуаціях, та може приймати рішення на основі раціональності та логіки, не дозволяючи емоціям впливати на свої дії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. М’ясоїд П. А. Загальна психологія: Навч. посіб. — 3-тє вид. випр. К.: Вища шк., 2004. С. 399–412.

2. Історія медицини: видання четверте / С. А. Верхратський, П. Ю. Заблудовський, об’єднання «Вища школа», 1974, із змінами і доповненнями 1991. С. 38–44.

3. Білоус В. І., Білоус В. В. Історія медицини і лікувального мистецтва. Чернівці, 2019. С. 64–67.

4. Історія психології: від античності до початку XX століття: навч. посібник / Авт.-уклад. О. П. Коханова, НВП «Інтерсервіс», 2016. С. 34–36.

5. Спис Гіппократа: основи психології спілкування для медичних працівників / В. Л. Зливков, С. О. Лукомська. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М.; К., 2017. С. 100 –106.

ВРАХУВАННЯ ТИПУ ТЕМПЕРАМЕНТУ ДИТИНИ В ПРОЦЕСІ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ

Арикул Марія, *студентка 1 курсу спеціальності «Психологія»*
Одеського інституту МАУП marisel039@ukr.net
Крюкова Марина[3]*, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін Одеського інституту МАУП.*

Анотація. *Проаналізовано проблеми врахування типу темпераменту дитини в процесі сімейного виховання.*

Abstract. *The problems of taking into account the child's temperament type in the process of family education are analyzed.*

Вступ. Актуальність обраної теми пов'язана з тим, що у більшості сімей несумісність батьків та дітей за типом темпераменту є джерелом конфліктів та непорозумінь. Темперамент, як біологічний фундамент особистості, базується на властивостях нервової системи та пов’язаний з будовою тіла і обміном речовин в організмі [3].

Постановка проблеми. Багато батьків вважають, що їхня дитина розпещена або просто робить істерику тому, що дорослі не задовольняють її потреби. Врахування типу темпераменту батьків та дитини є ефективним засобом уникнення непорозумінь, сварок та конфліктів у родині. З урахуванням цього, обрана тема є затребуваною у практиці психологічного консультування дитячо-батьківських відносин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Представниками вітчизняних та зарубіжних психологічних шкіл, що вивчали питання типів темпераменту, є Гіппократ, К. Гален, Е. Кречмер, У. Шелдон, Г. Врісберг, І. Павлов, Г. Айзенк [1], Р. Кеттелл, Н. Сабліна [5], Я. Стреляу, В. Мерлін, В. Русалов, В. Рибалко, Б. Цуканов [2] та інші.

Мета дослідження – проаналізувати роль темпераменту у дитячо-батьківських відносинах з метою мінімізації конфліктів батьків зі своїми дітьми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивченням темпераменту займалися і займаються як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. В науці висунуто багато теорій щодо природи темпераменту та методів його вивчення. Це обумовлено тим, що специфіка темпераменту має суттєве значення для психічного розвитку індивіда. Дитина не народжується сформованою особистістю, нею вона стає поступово. Індивідуальні особливості психіки кожної людини створюють певний своєрідний психологічний ґрунт, на якому, в залежності від його особливостей, формуються якості особистості, притаманні тільки даній людині [1].

Центральний підхід зумовлюється тим, що темперамент визначає стиль поведінки людини та способи організації нею своєї діяльності. Генетично детерміновані властивості, що визначають атрибут структури особистості, зв’язали з темпераментом Г. Айзенк та Б. Цуканов. Г. Айзенк, спираючись на матеріали численних попередників, створив тест на визначення темпераменту,

[3] Науковий керівник

заснований на припущенні, що нервовій системі людини притаманні деякі вроджені якості, які суттєво впливають на формування особистості [1]. В якості показників основних властивостей ним було обрано екстраверсію-інтроверсію і нейротизм як емоційну нестійкість, напруження, емоційну збудливість, депресивність [4].

Показники екстраверсії-інтроверсії і нестабільності-стабільності взаємозалежні та біполярні. Кожний з них – це континуум між двома полюсами крайнощів вираження особистісних властивостей. Поєднання цих двох різного ступеня виразності властивостей і становить своєрідність особистості. [1].

Важливо відмітити, що у вітчизняній психології Д. Елькіним та Б. Цукановим було виділено та експериментально підтверджено існування власної одиниці часу у структурі психіки людини як показника стійкості типу темпераменту [3]. Для вивчення проблеми дитячо-батьківських конфліктів особливого значення набуває виділений Б. Цукановим порядок розташування типів темпераменту, який співпадає з класичним, запропонованим ще Гіппократом: холерик-сангвінік-меланхолік-флегматик. Виділяючи основні «тау-типи», що відповідають чотирьом класичним типам темпераменту, Б. Цуканов підкреслював, що первісток в родині буде або психодинамічним близнюком матері, або розташується в наступній після неї типологічній групі. Саме такий підхід можна вважати природним обґрунтуванням необхідності врахування типу темпераменту в процесі сімейного виховання.

Отже, часто джерелом постійного напруження або роздратування в родині може бути саме нерозуміння визначальної ролі темпераменту у стилі дитячо-батьківських відносин. Наприклад, якщо мати є представником сангвінічного темпераменту, експресивна, активна, рухлива, а дитина, залежно від черги її народження, буде меланхоліком або флегматиком, саме таке поєднання типологічних груп стане джерелом незадоволення матері інертністю, повільністю або занадто сенситивністю сина чи доньки.

На наш погляд, встановлення первинного діагнозу дитячо-батьківських конфліктів та обрання способів їхньої корекції доцільно розпочинати з діагностики типів темпераменту як природного джерела сумісності або несумісності батьків та дітей. На особистісному (соціальному) рівні врахування типу темпераменту дитини має бути закладене у цілісну систему обрання стилю виховання з усвідомленням батьками того, що вже в дошкільному віці дитина активно починає використовувати у складних ситуаціях способи психологічного захисту. Але на ранніх етапах онтогенезу вони не співпадають з класичними (витискування, раціоналізація та ін.). У дошкільному віці механізми психологічного захисту дитини повністю визначаються її приналежністю до конкретної типологічної групи. Тобто, маленький холерик, переживаючи травмуючу ситуацію або образу, може демонструвати ознаки гніву (кидати іграшки, тупотіти ногами тощо), а маленьких меланхолік знайте розраду в сльозах. Чим раніше при вихованні батьки зрозуміють необхідність врахування типу темпераменту дитини, тим буде краще для дитини і для всієї родини.

Висновки. Таким чином, врахування типу темпераменту дитини в процесі виховання є необхідною мірою корекції дитячо-батьківських відносин та виховання дитини з опорою на її індивідуальні особливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дослідження методики Айзенка. URL: http://bukvar.su/psihologija/86847-Issledovanie-metodikiAiyzenka. html (дата звернення: 17.02.2024).
2. Цуканов Б. Й. Время в психике человека: [монография]. Одесса: Астропринт, 2000. 220 с. (дата звернення: 17.02.2024).
3. Феномен темперамента в теории времени Б. И. Цуканова и его значение для практической психологии личности, обеспечения ее телесного, душевного и духовного благополучия. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/32307158.pdf (дата звернення: 17.02.2024).
4. Технологія використання опитувальника Дж. Айзенка для вивчення темпераменту людини та міжособистісної сумісності. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/ 21186/1/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%9F%D0%A1-21.pdf (дата звернення: 17.02.2024).
5. Сабліна Н. В. Значення дослідження темпераменту студентів для оптимізації процесу адаптації. *Актуальні проблеми психології.* Том V. Випуск 17. С. 110–118. URL: http://www.appsychology.org.ua/ data/jrn/v5/i17/13.pdf (дата звернення: 17.02.2024).

ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМ ЗА ЖАН-ПОЛЕМ САРТРОМ І ЙОГО ТЛУМАЧЕННЯ СВОБОДИ

***Токарєв Михайло**, студент 1 курсу спеціальності «Психологія» Дніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», mikhail.tokarev.05@gmail.com*

***Пархоменко Оксана**[4], кандидат філософських наук, доцент кафедри гуманітарної та фундаментальної підготовки Дніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Дніпро, Україна)*

***Анотація.** Розглянута концепція екзистенціалізму по Сартру. Проаналізовано тлумачення свободи та її прояви у нашому житті.*

Ключові слова: екзистенціалізм, свобода, відчуження, гуманізм, фаталізм.

***Abstract.** The concept of existentialism according to Sartre is considered. The interpretation of freedom and its manifestations in our lives are analyzed.*

Key words: existentialism, freedom, alienation, humanism, fatalism.

Жан Поль Сартр – французький філософ, драматург і екзистенціаліст. Філософські погляди Сартра сформувалися під впливом навколишнього середовища, бо його життя припадало на період геополітичної кризи в Європі. Екзистенціалізм зародився на руїнах класичної філософії. Тоді, відмовившись від Бога, людина втратила гаранти на життя, власну волю, право вибору. Якщо раніше вона мала можливість діяти за власним бажанням, бути вмістилищем норм і правил, то в індустріальну епоху все змінилося, людина мала бути засобом для досягнення власних цілей, мати якусь посаду, щоб брати участь у процесі виробництва. Тоді людина мала діяти за інструкцією і бути в підпорядкуванні правил суспільства.

Також розвиток науки мав вплив на зміщення акцентів: експерименти підтверджували теорії, з'являлися закони. Як результат індивід був залежний від фізичних процесів, на нього надто сильний вплив справляло суспільство та культура, вплив мали навіть власні інстинкти. Завдяки цій системі стало набагато менше місця для свободи. З часом людина втрачає ідентичність, набагато менше прав вибору, і все вирішується задовго до її народження. Такий напрям у філософії як екзистенціалізм запропонував своє вирішення цієї філософської проблеми: суть була в тому, щоб визначити природу свободи волі та зробити її головним принципом людського існування.

Філософські погляди Сартра ґрунтуються на самопізнанні людини у свободі вибору, відповідальності. Цей філософ зробив людину власним об'єктом досліджень і запропонував своє розуміння екзистенції людського буття. Основоположною складовою людської свободи є саме інтенціональність.

Сартр вважав, що людський погляд формує світогляд і впорядковує світ. Спостереження за «чимось», робить нас «кимось» [1]. Так, він вважав, влаштована свобода людини, ми здатні змінювати буття навколо нас, взаємодіяти відповідно до нього.

Так само Сартр виокремлював самосвідомість, людина не може пізнати саму себе, бо не має можливості спостерігати за собою збоку. Цю проблему для нього вирішував «інший», інший

[4] Науковий керівник

з'являється в полі нашого зору, повністю змінюючи наше сприйняття світу. Для Сартра, «дивитися» рівносильно «сприймати», «Коли ми ловимо чужий погляд на собі – ми розуміємо, що нас вивчають, аналізують. Ми з суб'єкта перетворюємося на об'єкт» [1]. У цьому проблема, з появою *іншого* в нашому житті ми частково втрачаємо свободу.

Метою роботи є дослідити, як світогляд та філософія Сартра формувалися під впливом навколишнього середовища епохи, як він тлумачив поняття свободи та екзистенції людини. Особлива увага приділяється аналізу екзистенціалізму в концепції Сартра. Дослідження ґрунтується на текстах першоджерел та науковій літературі з даної тематики. Головні задачі дослідницької роботи:

1.Розглянути концепцію екзистенціалізму по Сартру;

2. Проаналізувати тлумачення свободи та її прояви у нашому житті;

3. З'ясувати, чому відчуження супроводжує свободу.

Об'єктом дослідження в цій роботі виступає розвиток філософії Сартра в період геополітичної кризи в Європі, а також його праці, присвячені темі людської свободи та екзистенціалізму. Зокрема, за основу взята така робота Сартра, як «Екзистенціалізм – це гуманізм» [3]. Розглянуто праці: «Людина приречена на свободу. Жан-Поль Сартр та його філософія», автор: Дар'я Маловічко [1] – ця робота розказує нам в цілому про життя Сартра, його філософію та дослідження; «Свобода в екзистенціальній філософії Сартра», автор: Прудка Т.» [4] – у цьому джерелі говориться про концепцію свободи у філософії Сартра.

Багато хто звинувачував екзистенціалізм. З боку комуністів були такі звинувачення: нібито, він закликає поринути у квієтизм розпачу: «якщо жодна проблема взагалі не вирішувана, то не може бути жодної можливості дії у світі» [2, с. 49]. А зрештою, це споглядальна філософія, а оскільки споглядання – розкіш, то ми знову приходимо до буржуазної філософії. З іншого боку, екзистенціалізм звинувачували в тому, що він підкреслює погані сторони людини, всюди демонструє гидоту темної сторони, ігнорує приємне, красиве і відторгає людську природу від світлої. Можна взяти як приклад пані Мерсьє, що стояла на позиціях католицизму і звинувачувала Сартра у тому, що він нібито забув про усмішку дитини. З цього приводу навіть інші почали дорікати йому про те, що він не згадував про солідарність людей та дивиться на особу як на ізольовану істоту. Як заявляють комуністи, це все є наслідком того, що він виходив з чистої суб'єктивності, тобто мається на увазі, що кожна людина осягає себе тільки на самоті, і це, нібито, відрізає нам шлях до людської солідарності.

У свою чергу, християни дорікають Сартру тим, що він, нібито, заперечує реальність та знецінює людські вчинки, тому що, на їх погляд, він не залишав нічого, окрім свавілля, тобто перекреслював вічні цінності та божественні заповіді: «кожному дозволено чинити, як йому заманеться, і ніхто не може осуджувати погляди і вчинки інших людей» [2, с. 49]. Але Сартр казав, що «екзистенціалізм – це гуманізм» [2, с. 50]. Основне звинувачення полягало у тому, що він показував гіршу сторону людського життя. На прикладі ножа Сартр показує дуже цікавий приклад людського буття, тобто, якщо ми візьмемо у руки ніж, навряд чи ми зможемо уявити творця предмету, котрий не знає його пристосування. Також ми можемо зрозуміти його сутність і суму прийомів та якостей, які дозволяють його виготовити і визначити наперед його існування. Але це технічний погляд на світ.

Якщо ж ми спробуємо уявити Бога, який, начебто, так само створював людей, то здебільшого він уподібнюється самобутньому ремісніку вищого порядку. Яке б учення ми не взяли, з технічної точки зору для Бога «людина» – те ж саме, що і для творця «ніж» [2, с. 51], тому що при створенні людей Бог так само має розуміти, для чого саме. Через деякий час, звісно, атеїзм філософів ліквідував Бога, але не задум ідеї про те, що сутність передує існуванню.

Сартр, незважаючи на всю критику та звинувачення, продовжував розвивати свої ідеї та досліджувати людське буття. Було виявлено, що Сартр розглядав феномен свободи, заснований на індивідуальній свідомості людини. Він розглядає свободу не як власність особистості, а як сутність людського існування. Для Сартра питання свободи носило антиномістський характер. Це і нагорода, і покарання для людини. Сартр негативно ставився до свободи, тому що людина приречена на свободу проти своєї волі. Водночас вона змушена нести повну відповідальність за свої дії. У той же час Сартр вважає, що необхідно гармонізувати свободу і мораль. Загалом було зроблено висновок, що свобода Сартра мала негативний характер. Можна побачити, що він порожній, оскільки немає онтологічної підтримки.

За словами Сартра, людина – це людина, яка вона є, і те, що вона робить сама в результаті своїх дій. Людина – це сукупність вчинених нею дій, за які вона завжди несе повну і абсолютну відповідальність. При цьому не має значення, що думає про себе людина. Важливі її дії, і людина може судити про людину лише за її діями, а не за її думками. Сартр вважав, що людина оточена негативною свободою. У зв'язку з цим людина може вважатися негативною істотою. Формула свободи Сартра тлумачиться так: «Свобода є запереченням буття на свідомому рівні його розвитку» [4]. Мається на увазі, що людина є тим, що вона робить, однак усі дії вважаються свавільними. Саме життя для неї суперечливе, у зв'язку з тим, що людина безпорадна перед майбутнім. Згідно Сартру, відбір – це в жодному разі не відбір зовнішніх об'єктів. Будь-який вибір завжди незалежний, і людина сама вирішує, що їй робити. Кожна людина діє відповідно до того, якими здібностями вважає володіє. Наприклад, якщо у людини є фобія, людина сама її створила, тобто це не вроджена якість, а створене власноруч «я».

Ж.-П. Сартр, на відміну від З. Фройда, вважав, що несвідоме насправді свідоме, тому що, коли людина, начебто, діє несвідомо, вона насправді займається самооманою, щоб мати для себе якесь виправдання. Сартр називає це – «поганою вірою» [4]. Знаючи це, можна сказати, що для Сартра свобода – це, насамперед, індивідуальний вибір кожної людини.

Ще більше звужуючи справжній зміст концепції свободи, Сартр каже, що її не можна ототожнювати зі свідомою постановкою цілей. Свобода виражається не в постановці цілей, а у виборі. Перший вибір не має сенсу, він відбувається невідомим чином з перших миттєвостей появи людини. У той же час Сартр стверджує, що якщо в подальшому житті людина свідомо ставить мету, що суперечить первісному вибору, вона приречена на провал. Наприклад, якщо першим вибором людини є «бути посереднім гравцем у світі», то людина ніколи не може бути хорошим гравцем, що б вона не робила. У світлі цього можна зрозуміти формулу Сартра: «Ми є свобода, яку вибираємо, але ми не вибираємо бути вільними; нас засуджено на свободу» [3].

Однак це повністю руйнує значення слова свобода. Перший вибір, на відміну від сумнівних бажань людини, не дозволяє їй розвивати свою особистість, означає повне відчуження людини. Це свого роду невблаганна доля, якої неможливо позбутися. Сартр стверджує, що людина завжди скасовує свій вибір, але насправді він говорить лише про постійне повторення початкового вибору в новій ситуації. Але це суперечить значенню слова свобода. Початковий вибір супроводжується сумнівними бажаннями людини, що не дозволяє їй розвивати свою особистість, це означає повне відчуження людини. Звідси випливає дуже цікавий момент, результат, до якого він прийшов під час аналізу, так скажемо, «людської реальності» [3], абсолютно протилежний його задуму. Насправді Сартр хотів дати філософське визначення поняттю свобода, але прийшов, навпаки, до повного фаталізму, що виключає будь-яку свободу.

Відчуження людей в рамках автономної свободи приводить їх до конфлікту. За словами Сартра, причиною конфлікту є думка інших. Кожна людина знає себе зсередини як суб'єктивний стан свободи і існування. Однак «зовнішній» погляд інших не може проникнути в цю суб'єктивність, тому для нього кожна людина – це об'єкт серед об'єктів, а не вільна істота, а погляд інших, за словами Сартра, «краде» у людей вільне життя. І це стосується всіх. Кожен з нас «краде» і відчужує свободу інших [3]. Насправді Сартр шукав повної свободи, але повна свобода, на його думку, приводить до конфліктів.

Незважаючи на всю критику, звинувачення, Жан-Поль Сартр, не зупинив своє дослідження, а навпаки – навіть написав цілу роботу, щоб пояснити людям, що, екзистенціалізм – це гуманізм. Він хотів донести до людей, що екзистенціалізм ніяк не близький до атеїзму, він не намагається довести, що Бога немає, навпаки, він заявляє, що якби Бог і існував би, це б нічого не змінило.

Висновки. Як ми могли побачити, на думку Сартра, повна свобода приводить до конфліктів, бо людина може бути свободною лише на самоті, сама з собою, тому що вплив людей зовні перекреслює усю свободу. А на самоті людина не діє під впливом нав'язаних суспільством правил. Але коли Сартр шукав філософське значення слова «свобода», він прийшов до того, що це призводить до повного фаталізму, який суперечить будь-якій свободі. Тому що, на думку Сартра, повна свобода приводить до конфліктів, а саме причиною конфлікту є думка інших. Він вважав, що кожна людина знає себе тільки з суб'єктивної точки зору, однак зовнішній погляд не може зрозуміти цю суб'єктивність, тому для нього кожна людина – це об'єкт серед об'єктів, а не вільна істота.

Словник термінів, використаних у дослідженні:

1. Екзистенціалізм – це філософське переконання, що кожен з нас несе відповідальність за створення мети чи сенсу у своєму житті.

2. Сартр, Жан-Поль (1905–1980) – французький філософ, драматург і екзистенціаліст.

3. Інтенціональність – властивість свідомості бути спрямованою на деякий об'єкт.

4. Суб'єкт, з точки зору філософії, — поняття, яке означає носій діяльності, що пізнає світ навколо себе та впливає на нього.

5. Католицизм — християнська конфесія, яка визнає владу папи римського та єпископів, особливо у встановленні доктрини, її передачі та організації богослужінь та обрядів.

6. Гуманізм – система побудови гуманного людського суспільства, де найвищою цінністю є життя людини.

7. Феномен – термін, що в загальному сенсі означає явище, дане в чуттєвому споглядані.

8. Фройд, Зігмунд (1856–1939) – австрійський психолог, психоаналітик, психіатр та невролог.

9. Фаталізм – віра в те, що всі події, зокрема і майбутні, заздалегідь зумовлені незалежними від людини силами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Людина приречена на свободу. Жан-Поль Сартр та його філософія. URL: https://artefact.org.ua/history/lyudina-prirechena-na-svobodu-zhan-pol-sartr-ta-yogo-filosofiya. html (дата звернення: 14.02.2024).

2. Жан-Поль Сартр. Екзистенціалізм – це гуманізм/ред. Éditions Nagel, Париж, 1946, С. 49–51.

3. Проблема свободи і відчуження у філософії Ж.-П. Сартра. URL: https://studfile.net/preview/3652800/page:16/ (дата звернення: 14.02.2024).

4. Свобода в екзистенціальній філософії Сартра. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/26551 (дата звернення: 14.02.2024).

ПОШУК СЕНСУ ЖИТТЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДІВ АРТУРА ШОПЕНГАУЕРА І ФРІДРІХА НІЦШЕ

Гришкевич Назар, *студент 1 курсу спеціальності «Економіка»*
Дніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП», nazgrishkevich@gmail.com
Пархоменко Оксана[5]*, кандидат філософських наук, доцент кафедри гуманітарної та фундаментальної підготовки Дніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Дніпро, Україна)*

Анотація. *Проаналізовано філософські погляди Артура Шопенгауера та Фрідріха Ніцше щодо проблеми пошуку сенсу життя. Розглянуто еволюцію їхніх концепцій на тлі історико-культурного контексту XIX століття.*

Ключові слова: сенс життя, воля, страждання, аскетизм, надлюдина, індивідуальність, екзистенціалізм.

Abstract*. The philosophical views of Arthur Schopenhauer and Friedrich Nietzsche on the problem of finding the meaning of life are analyzed. The evolution of their concepts against the background of the historical and cultural context of the 19th century is considered.*

Key words: meaning of life, will, suffering, asceticism, superman, individuality, existentialism.

Вступ. Питання сенсу життя залишається невичерпним джерелом філософських роздумів упродовж тисячоліть. Воно набуває особливої гостроти в переломні моменти історії, коли руйнуються звичні уявлення та цінності.

Саме така ситуація склалася в європейському суспільстві XIX століття. Революційні зсуви в політиці, економіці, культурі зумовили глибоку екзистенційну кризу, пошук нових орієнтирів. У цьому контексті ідеї Шопенгауера та Ніцше набувають особливої філософської ваги й актуальності для розуміння духовних пошуків їхньої епохи. Водночас, ці концепції стимулюють подальший розвиток думки, зокрема, у напрямку екзистенціалізму та персоналізму XX століття.

Постановка проблеми. Тема цього дослідження є вічним філософським питанням, адже стосується кожної людини. Пошук сенсу життя схожий на подорож лабіринтом – скільки б поворотів ти не зробив, ти все одно повертаєшся до початку. Пошук сенсу життя – це фундаментальне питання людського існування. Воно хвилювало мислителів усіх часів, адже стосується самої суті людини. Чому ми тут? Яке наше призначення у цьому світі? Відповіді на ці запитання допомагають зрозуміти, для чого варто жити і що робить наше життя осмисленим.

Два видатних філософи, Артур Шопенгауер та Фрідріх Ніцше, запропонували свої оригінальні відповіді на це питання. У цій статті ми порівняємо їхні погляди та проаналізую, наскільки вони актуальні для сучасного розуміння пошуку сенсу життя і чи допомагають вони знайти відповідь на це вічне питання.

[5] Науковий керівник

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Для вирішення цього складного завдання ми будемо використовувати першоджерела – праці Шопенгауера «Світ як воля та уявлення» [6] та Ніцше «По той бік добра і зла» [7], а також низку сучасних досліджень з історії філософії.

Предметом дослідження є еволюція філософської думки щодо проблеми сенсу життя на прикладі ідей Шопенгауера та Ніцше.

Задля поглибленого розуміння філософських концепцій Шопенгауера і Ніцше ми також залучимо два сучасні дослідження. Перше – ґрунтовна стаття філософа Михайла Дойчика, присвячена аналізу розуміння духовності та людської гідності у творчості Артура Шопенгауера [3]. Автор детально розглядає етичну складову вчення мислителя, його погляди на моральність, аскетизм, співстраждання. Це допоможе нам осягнути мотивацію Шопенгауера у пошуках шляхів подолання страждань та набуття сенсу існування.

Друга публікація – стаття Станіслава Калтишева про естетичні аспекти концепції надлюдини у Фрідріха Ніцше [4]. Автор аналізує роль мистецтва як засобу становлення надлюдини, її зв'язок із діонісійським началом та аполлонівськими формами. Ці ідеї Ніцше допоможуть нам краще осягнути його бачення осмисленості та повноти буття.

Отже, спираючись на ці дослідження, ми поглибимо розуміння філософії Шопенгауера і Ніцше щодо шляхів подолання екзистенційних страждань та досягнення сенсу життя.

Метою роботи є порівняльний аналіз філософських концепцій цих мислителів стосовно шляхів подолання екзистенційних страждань та досягнення осмисленості буття.

У роботі ставляться такі дослідницькі завдання:

1. Охарактеризувати основні ідеї Шопенгауера та Ніцше щодо природи людини та джерела страждань;
2. Порівняти їхні підходи до пошуку сенсу життя;
3. Проаналізувати можливості застосування цих ідей у сучасності.

У роботі використані такі методи, як спостереження, аналіз, синтез та порівняння. Дані методи дали змогу дослідити філософські погляди Артура Шопенгауера та Фрідріха Ніцше і, проаналізувавши, порівняти погляди цих філософів. До роботи додано Словник основних термінів, використаних у дослідженні.

Виклад основного матеріалу. Артур Шопенгауер жив у Німеччині на межі XVIII–XIX століть. Це була епоха Просвітництва з її раціоналізмом та оптимізмом щодо людської природи. Проте Шопенгауер критично ставився до цих ідей і вважав, що людина ірраціональна та егоїстична за своєю суттю. Цей філософський контекст вплинув на формування його песимістичного погляду на людину та пошук сенсу життя.

Артур Шопенгауер був одним з найвідоміших німецьких філософів-песимістів. Він вважав, що людське життя сповнене страждань і болю. Людина приречена на нещастя через домінування її ірраціональної волі. Головна праця Шопенгауера «Світ як воля і уявлення» [6] містить його філософські погляди на природу людини та пошук сенсу життя. Основними ідеями філософії Шопенгауера є «воля» [6, с. 229], «представлення» [6, с. 3] та «страждання» [6, с. 235]. Воля – це сліпа

та ірраціональна сила, що керує людиною і всім світом. Представлення – це суб'єктивна картина світу, створена нашим розумом. А страждання – невід'ємна частина людського існування через конфлікт між волею та розумом.

На відміну від інших філософів свого часу, Шопенгауер не ідеалізував людину, а підкреслював її егоїстичну сутність. Він заперечував можливість пізнати об'єктивну реальність та вважав світ абсурдним і безглуздим місцем. Ці ідеї були революційними для філософії того часу.

Концепція «невгамовної волі» [6, с. 229–241] є центральною в філософії Шопенгауера. Він вважав, що воля – це фундаментальна ірраціональна сила, яка лежить в основі всього сущого. Ця сліпа воля пронизує всю природу і є джерелом безперервної активності та прагнення. Людина також керується цією нескінченною волею до життя, яка є причиною всіх її страждань.

Коли Шопенгауер говорить про «невгамовну волю» [6, с. 229– 241] як джерело страждань, можна уявити наступне: ось людина, яка все життя прагнула до успіху, визнання та матеріального благополуччя; вона вважала, що коли досягне певного соціального статусу, отримає популярність чи розбагатіє, то нарешті буде щасливою. Але з часом, досягнувши багатьох цілей, ця людина розчаровується – адже внутрішнє відчуття незадоволення не зникає. З'являється нове бажання, яке обіцяє принести радість, але й воно згодом перетворюється на розчарування і порожнечу. Шопенгауер стверджував, що людські бажання і пристрасті мають патологічний характер, адже вони ніколи не можуть бути повністю задоволені. Навіть задоволене бажання швидко згасає і з'являється нове. Таким чином, людина приречена на вічне невдоволення та прагнення. Це призводить до фрустрації, розчарування і страждань, які є невід'ємною частиною людського існування. Так, «невгамовна воля» штовхає людину від одного тимчасового задоволення до іншого, але справжнього щастя і спокою так і не приносить.

Отже, коли Шопенгауер говорить про «невгамовну волю», він наголошує на тому, як ця внутрішня сила постійно підштовхує людину до бажань і тимчасових задоволень, але при цьому завжди лишає її в стані страждань і незадоволення. На думку філософа, людина може знайти сенс життя шляхом позбавлення від бажань та пристрастей, які є джерелом страждань. Він пропонував аскетичний спосіб життя, відмову від задоволень і спрямування енергії на духовний розвиток. Коли людина припиняє гнатися за об’єктами своїх бажань, вона може досягти внутрішнього спокою та гармонії [6, с. 242–252].

Такий підхід, за Шопенгауером, веде до зміни психології людини – від егоїзму до співчуття та самопожертви. Коли власні бажання вщухають, людина стає відкритішою до страждань інших і намагається допомогти. Це дає більше задоволення і сенсу, ніж власні пристрасті. Отже, шлях до осмисленого життя – у позбавленні від егоїстичних бажань. Але чи справді альтруїзм і співчуття приносять більше сенсу і щастя, ніж реалізація власних інтересів, чи не є це занадто ідеалістичним поглядом…

Фрідріх Ніцше жив у другій половині XIX століття, коли поширеними були ідеї позитивізму та наукового раціоналізму. Проте Ніцше критикував обмеженість цих підходів і закликав звернутися до

ірраціональних та інстинктивних основ людської природи. Цей контекст сформував його філософію життєвої сили та переоцінки цінностей.

Філософ Ніцше був одним з найвпливовіших мислителів своєї епохи. Він відомий своєю критикою традиційної моралі, ідеєю «надлюдини» [4] та концепцією «волі до влади» [2, с. 40–44]. На відміну від Шопенгауера, Ніцше сфокусувався на позитивних аспектах життя і можливостях самореалізації. Його філософія мала великий вплив на подальший розвиток екзистенціалізму.

Концепція «волі до влади» [7, с. 131–136] є ключовою для розуміння філософії Ніцше. На його думку, в основі всього лежить прагнення до зростання могутності та влади. Це універсальний життєвий інстинкт, що визначає людську поведінку та природні процеси. Ніцше вбачав у «волі до влади» творчу силу.

Ф. Ніцше вважав, що людина повинна повністю розкрити та реалізувати свій внутрішній потенціал. На його думку, кожен з нас має прагнути досягти максимуму своїх можливостей, стати сильнішим шляхом подолання перешкод та обмежень.

Ніцше критикував традиційну мораль як таку, що гальмує природний прояв людських сил та пристрастей. Він вважав, що ми занадто зв'язані соціальними нормами, які пригнічують нашу справжню волю та життєву енергію. Філософ закликав звільнитися від цих обмежень, які накладаються суспільством та релігійними догмами.

Натомість Ніцше пропонував слідувати власним бажанням та інстинктам, реалізовувати пристрасті та таланти без огляду на умовності. Саме в повній свободі для творчості та дії, на думку філософа, людина може проявити свою справжню внутрішню силу і досягти розквіту особистості.

Отже, Ніцше пропонував радикально інший погляд на пошук сенсу життя, ніж Шопенгауер. Замість відмови від бажань, він закликав до їх повної реалізації на шляху до самовдосконалення. Ця філософія життєвої сили та творчої волі має яскравий життєствердний характер.

Проте, чи можна вважати такий егоцентричний індивідуалізм достатньою основою для гармонійного буття – ми спробуємо дати відповідь на це запитання далі у порівняльному аналізі поглядів двох мислителів.

Незважаючи на значні відмінності, філософії Шопенгауера та Ніцше мають деякі спільні риси. Обидва мислителі критикували раціоналізм Просвітництва та зверталися до ірраціональних сторін людської природи. Вони вбачали у волі основну рушійну силу буття. Також обидва філософи надавали великого значення естетичному досвіду та мистецтву.

Проте їхні підходи до пошуку сенсу життя докорінно різняться. Якщо Шопенгауер проповідував аскетизм і приборкання волі, то Ніцше закликав до її повної реалізації. Песимізм першого контрастує з життєствердним пафосом другого. Шопенгауер шукав гармонію у відреченні від пристрастей, а Ніцше – у розкритті власного потенціалу.

Для Шопенгауера страждання є невід'ємною частиною людського існування. Воно викликане нескінченними бажаннями та нездатністю знайти задоволення. Навіть задоволене бажання приносить лише тимчасове полегшення, після чого з'являється нове. Тому життя – це постійна втеча від страждання.

Ніцше ж не вбачав у стражданні абсолютне зло. Воно є природним проявом, а отже, може мати стимулюючий і творчий потенціал. Боротьба, подолання перешкод, вияв волі – усе це необхідні елементи повноцінного життя, за Ніцше. Страждання не треба уникати, а слід перетворювати на досвід самовдосконалення.

Шопенгауер вважав, що сенс можна знайти через аскетизм, відмову від задоволень та приборкання власної волі. Коли людина позбавляється від бажань, вона досягає внутрішньої гармонії та спокою. Це єдиний шлях подолати страждання буття.

Ніцше ж різко критикував аскетизм як прояв слабкості та заперечення життя. На його думку, сенс полягає у повній реалізації волі до влади, розкритті власної досконалості та творчого потенціалу. Для цього потрібно звільнитися від моральних обмежень, які гальмують прояв життєвої сили. Це означає, що два філософи пропонували протилежні шляхи досягнення сенсу життя.

Отже, Шопенгауер і Ніцше пропонували радикально різні підходи до пошуку сенсу життя та шляхів подолання страждань. Це цікавий парадокс: обидва мислителі прагнули допомогти людині знайти гармонію, але їхні рекомендації протилежні. Постає питання, чи можна поєднати ці протилежності. Попередній аналіз показав складність і неоднозначність філософських підходів до пошуку сенсу життя. Жодна універсальна концепція не може дати вичерпної відповіді на це фундаментальне питання людського існування. Адже сенс для кожного є глибоко індивідуальним та суб'єктивним.

У цій частині розглянемо, як сучасна людина може знайти свій власний шлях до осмисленості життя. Різноманітність людської природи передбачає багатство можливих стратегій пошуку. Дуже важливо, щоб кожна людина шукала сенс життя у відповідності до власних цінностей та переконань, а не сліпо слідувала зовнішнім догмам. Адже те, що має сенс для однієї людини, може бути абсолютно неприйнятним для іншої. Також величезну роль відіграє індивідуальний життєвий досвід кожної особистості. Пережиті події, випробування, зустрічі формують унікальну перспективу, крізь яку людина шукає своє покликання та призначення у цьому світі. Врахування цих чинників дає найбільш автентичний результат у пошуку сенсу.

Багато людей знаходять сенс саме у професійній самореалізації та кар'єрному зростанні. Робота дає можливість проявити свої таланти, досягти майстерності у певній справі та отримати суспільне визнання. Тому кар'єра часто стає основним життєвим покликанням.

Водночас, величезне значення мають особисті стосунки та сімейне життя. Любов, дружба, піклування про близьких – все це може надихати людину та наповнювати її існування глибоким сенсом. Також поширеним є шлях духовного самопізнання через медитацію, релігію чи філософію. Внутрішня гармонія та моральний розвиток стають для таких людей життєвою метою.

Отже, ми дослідили еволюцію поглядів на одвічне питання про пошук сенсу життя. Від песимістичного світобачення Шопенгауера до життєствердного пафосу Ніцше, від аскетизму до культу волі – ми побачили все розмаїття підходів.

Та головний висновок полягає в тому, що сенс завжди індивідуальний і вимагає внутрішньої роботи кожної особистості. У заключній частині узагальнимо основні думки нашого дослідження щодо цього важливого екзистенційного питання.

Висновки. Тема пошуку сенсу життя надзвичайно актуальна для сучасної людини, яка живе у швидкоплинному та хаотичному світі. Знайти опору та стійкі цінності вкрай важливо. Тому нехай кожен замислюється над своїм життям та його спрямуванням, прислухається до власного внутрішнього голосу, а не лише зовнішніх настанов. І нехай ця стаття стане поштовхом до глибоких роздумів та пошуку вашого унікального життєвого шляху та призначення.

Ми всебічно розглянули складне філософське питання про сенс життя. Підхід полягав у зіставленні різних точок зору – від класиків філософії до сучасних інтерпретацій. Вважаємо, що така багатоплановість допомагає глибше зануритися у тему та показати її неоднозначність. Акцент на індивідуальності пошуку сенсу відображає наші гуманістичні переконання. Сподіваємося, ця стаття зможе зацікавити читача та спонукати до власних роздумів над життям. Адже пошук сенсу – це безкінечна подорож, яка триває в кожному з нас.

Словник термінів, використаних у дослідженні:

1. Епоха Просвітництва – це період в історії європейської культури XVII–XVIII століть, що характеризувався поширенням раціоналістичних, гуманістичних ідей та віри в безмежні можливості людського розуму.
2. Раціоналізм – філософський напрям, що визнає розум головним джерелом пізнання та встановлення істини, раціоналістичних, гуманістичних ідей та віри в безмежні можливості людського розуму.
3. Альтруїзм – безкорисливе прагнення до блага інших, готовність жертвувати власними інтересами заради інших людей.
4. Аскетизм – світоглядна позиція, що ґрунтується на принципах стриманості, відмови від задоволень, подолання пристрастей задля певної духовної мети.
5. Песимізм – світогляд, згідно з яким світ сповнений страждань, а людське життя приречене на нещастя, біль та марноту очікувань.
6. Парадокс – це твердження або судження, яке різко розходиться із загальноприйнятими уявленнями, заперечує очевидні, на перший погляд, речі. Парадокс містить в собі приховане протиріччя, несподіваний поворот думки.
7. Гуманізм – система поглядів, у центрі якої знаходиться людина, її гідність, права та свободи.
8. Ідея «надлюдини» – це уявлення про вищий тип особистості, що подолала обмеження мас, традиційної моралі та досягла повної реалізації внутрішнього потенціалу. Надлюдина Ніцше живе за власними принципами, повністю розкриває свої здібності і творчу волю. Це мета самовдосконалення.
9. Концепція «волі до влади» – центральна ідея філософії Ніцше про те, що в основі людської поведінки та усього існування лежить прагнення до самоствердження, зростання

могутності та впливу. Воля до влади пронизує не лише соціальне життя у боротьбі індивідів та народів, а й усі органічні та неорганічні процеси. Саме цей життєствердний інстинкт є джерелом творчості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Азнакаєва Е. М. Філософські концепції інституціоналізації бібліотек. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія.* 2013. № 1 (17). С. 137–141.
2. Горбова І. Соціальна роль інтелігенції у контексті концепції «волі до влади» Фрідріха Ніцше. *Мандрівець*. 2015. № 2 (116), берез. –квіт. С. 40–44.
3. Дойчик М. Трактування духовності як основи гідності людини у філософії А. Шопенгауера. *Вісник Прикарпатського університету. Серія Філософія.* 2016. Вип. 20. С. 51–57.
4. Калтишев С. В. Естетичні аспекти концепції надлюдини Ф. Ніцше. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філософські науки.* 2010. № 28. С. 83–90.
5. Ластовецька Л. П. «Воля до життя» Артура Шопенгауера: thesis. 2019. URL: https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/14280 (дата звернення: 04.03.2024).
6. Arthur Schopenhauer. The World as Will and Idea. *Interactive Media.* 546 p. URL: https://www.bookbeat.com/ro/book/the-world-as-will-and-idea-1130798?gad_source=1&gclid=CjwKCAiA3JCvBhA8EiwA4kujZnu_gYSfdC19jr3L9LD40hfsmvQOYFtDQTBAlSFzKl0CDOHni2VHTxoC99QQAvD_BwE (date of access: 04.03.2024).
7. Ніцше Ф. По той бік добра і зла (Прелюдія до філософії майбутнього): Генеалогія моралі. Львів: Літопис, 2002. 288 с.
8. Сабадуха І. Ідея особистості у філософії Іммануїла Канта, Фрідріха Ніцше, Макса Шелера. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія.* 2018. Вип. 1 (3). С. 31–35.
9. Саноцька Н. Вплив ідей А. Шопенгауера на філософські концепції творчості XX ст. (Наукове повідомлення). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* 2010. № 661. С. 130–132.
10. Nietzsche F. On truth and lies in a nonmoral sense. *Truth. Ames, Iowa*, USA. P. 14–25. URL: https://doi.org/10.1002/9780470776407.ch1 (date of access: 25.02.2024).

СОКРАТІВСЬКІ ІДЕЇ У ДИНАМІЦІ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Чернолевський Богдан, *студент магістратури спеціальності «Психологія» Дніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»», bogdanoc147@gmail.com*
Пархоменко Оксана[6]*, кандидат філософських наук, доцент кафедри гуманітарної та фундаментальної підготовки Дніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»» (м. Дніпро, Україна)*

Анотація. У даній статті аналізується тема філософсько-етичних поглядів Сократа та їхний вплив на розвиток психологічної науки, а також сучасні можливості практичного застосування метода Сократа у когнітивно-поведінковій терапії.

Absctract. This article analyzes the topic of Socrates' philosophical and ethical views and their influence on the development of psychological science, as well as the modern possibilities of practical application of Socrates' method in cognitive behavioral therapy.

Ключові слова: ідеалізм, телеологія, мораль, діалектика, самопізнання, метод Сократа, маєвтика, когнітивно-поведінкова терапія.

Вступ. Європейська та американська традиції сучасної психології своїми витоками сягають античної філософії. Тоді зароджуються раціональні наукові знання про психіку. Сократ – видатний філософ, який зробив значний внесок у розвиток етики, логіки, діалектики. Не дивлячись на те, що він ніколи не записував свої думки, надаючи перевагу живому спілкуванню, саме через творчий спадок його учнів до наших часів дійшли його погляди на такі важливі питання, як сенс життя, пошук істини, мораль та моральність, концепція душі людини. Сократ ніколи не припиняв пошук істини. «Я знаю тільки те, що нічого не знаю», - це улюблений вираз філософа, кредо власної позиції. Цей девіз разом із Дельфійською максимою «Пізнай самого себе» визначили основний напрямок філософії Сократа та заклали основи його авторського метода, застосування якого виправдане у практиці психотерапевта навіть у наші часи.

Мета роботи: З'ясувати теоретичний зміст і значення вчення Сократа, а також їхній вплив на сучасну психологічну науку.

Задачі роботи: ознайомити з основними етичними та психологічними поглядами Сократа, висвітити головні філософські концепції Сократа, проаналізувати складові його метода.

Об'єкт дослідження: теоретичні та прикладні аспекти філософсько-психологічних концепцій Сократа.

Предмет дослідження: метод Сократа та його складові.

Давньогрецька філософія відіграє важливу роль у розвитку європейської наукової психології. В античні часи зароджуються і починають формуватися раціональні наукові знання про психіку. У добу високої класичної античної філософії, розпочав свою діяльність Сократ. До цього світ виступав у вигляді природничої сутності, що підпорядковує собі людину, як одну з компонентів космічного цілого. Сократ спрямував давньогрецьку філософію до людини, її внутрішнього світу, самопізнання. Він вперше зробив людину центральною проблемою філософського дискурсу. [2, с. 9] Сократ вважав

[6] Науковий керівник

головним завданням дослідження людини та її душі. На його думку природні закони неможливо повністю екстраполюватити на людську істоту, оскільки вона підкорюється законам розуму.

Свого філософського навчання Сократ у письмовій формі не зберегав, але поширював його шляхом усної бесіди. “У цьому погана особливість писемності, справді схожої з живописом: її породження стоять, як живі, а спитай їх - вони велично і гордо мовчать”, - відмічає Сократ у діалозі Платона «Федр» [5, с. 305]. Для філософа день був прожитий даремно, якщо йому не вдалося змусити когось визнати своє невігластво. Адже краще знати, що ти чогось не знаєш, ніж продовжувати вірити в те, чого насправді немає або в чому ти точно помиляєшся. [4, с. 8]. Сумнів служив Сократові передумовою для звертання до власного «Я», до суб'єктивного духу. «Насамперед треба пізнати істину щодо будь-якої речі, про яку говориш чи пишеш; природу душі треба розглядати так само, відшукуючи вигляд мови, що відповідає кожному природному складу, і таким чином будувати і впорядковувати свою мову», - каже Сократ у діалозі Платона «Федр». [5, с. 312]. Філософ був упевнений в тому, що є об'єктивна істина, а відмінність між добром і злом є абсолютною. Більше того, Сократ переконував, що таке абсолютне знання може передаватися від однієї людини до іншої за допомогою мовлення. Таким чином, він вперше пов’язав розумовий процес зі словом. [3, с.39].

За Сократом, пізнання власної душі на засадах рефлексії допомагає зрощувати розум як основу самовладання. Володіння собою – це влада розумної частини душі над тілесними пристрастями та інстинктами людини. [3, с.39] Сократ запропонував трикомпонентну модель психіки з областями, що відповідають за емоційну енергію (духовна), елементарні бажання або пристрасті (пасіонарна) та логічні міркування, що контролюють всі рішення (раціональна). Сократ вважав, що людина схожа на візника (розум), який керує двома крилатими кіньми, однин з яких добре дресированний (дух), а другий некерований (бажання). Простежується подібність між поглядами Сократа і запропонованої Фройдом психоаналітичної структури особистості Ід, Его і Супер-Его. [1, с. 270-272] Сократ вірив у вроджене знання, завдяки якому всі люди народжуються з основними ідеями речей, що не змінюються з часом. Ці основні знання не можна інтерпретувати просто як інстинкти. Так як вроджене знання досягає сенсу і цінностей, воно скоріше тотожне уявленню Карла Густава Юнга про архетипи, що зберігаються в колективному несвідомому. Це також тісно пов'язано з маєвтикою, як одною зі складових методу Сократа. [1, с. 270-272]

Сократ уперше чітко порушив питання про вміння знаходити істину в ході раціональної дискусії між людьми, що мають різні погляди. Метод психологічного аналізу, яким користувався філософ, умовно можна назвати «методом суб'єктивної діалектики». Він мав виразний вияв у діалогах, які Сократ любив вести з людьми різного віку і статусу. [3, с.38]. В ході таких розмов філософ ставив співрозмовникові запитання, отримував відповіді, і повторював це поки не вказував на суперечність в судженнях опонента. Сократівський метод, що мав своєю задачею виявлення істини шляхом бесіди, став джерелом ідеалістичної діалектики. Діалектичний метод ґрунтується на самопізнанні та проявляється у Сократа у двох методичних формах: негативній і позитивній. За допомогою негативного методу (іронії) Сократ намагався усунути помилки співрозмовника шляхом удавання, що нібито сам нічого не знає, тому бажає довідатись, що думає співрозмовник, відповідними запитаннями

виявляючи помилкові погляди опонента. Цим методичним підходом Сократ змушував співбесідника визнавати, що він помиляється. Позитивний метод (маєвтика) ставив собі за мету за допомогою відповідних навідних запитань дістати з несвідомого істинні поняття. Сократ вважав, що кожна, навіть неосвічена людина у глибині душі приховує правду, тому знання не можна нікому нав'язати, але їх можна видобути з глибини душі і довести до свідомості.

Багато зі стратегій сократичного методу знаходять застосування у сучасній психотерапії. Процес дослідження ідей та пошуку раціональних підстав за допомогою аргументації та діалогу відіграє центральну роль у когнітивно - поведінковій терапії та її відгалуженнях. [1, с. 14]. Аарон Бек і Альберт Елліс вітали сократичний метод як ефективний інструмент навчання та проведення сеансів психотерапії, що відродило науковий інтерес до нього. [1, с.17]. У своїй книзі «Метод Сократа у психотерапії» Джеймс Оверхолзер зазначає, що під час сеансу когнітивно- поведінкової терапії можна використовувати серію питань для збору інформації та ретельного вивчення теми, з наступним підкріплення індуктивними висновками, а акцентування на загальних поняттях або універсальних визначеннях зумовлює вихід дискусії за межі вузького фокусу на конкретних проблемах. Метою цього є усвідомлення психотерапевтом і клієнтом меж своїх знань, упереджений підхід до всіх ситуацій, готовність вчитися та наступне використання керованого відкриття з метою віднайти нові ідеї [1, с. 32]. Оверхолзер відзначає ряд ситуацій, де можливе застосування методу Сократа. Він може бути корисним для клієнтів, які борються з депресією (окрім ургентних ситуацій, наприклад, суїцидальних думок), тривогою та особистісними проблемами. Більш того, дослідження підтвердили ефективність структурованих психологічних інтервенцій при психічних розладах, які можна вирішити шляхом структурування. Наприклад, експозиція з запобіганням реакції при обсесивно-компульсивному розладі (ОКР) або пролонгована експозиція при посттравматичному стресовому розладі (ПТСР). Сократичний метод найкраще підходить для терапії хронічних проблем, пов'язаних з поганим емоційним регулюванням або тенденцією до дисфункціональних міжособистісних відносин. [1, с. 273].

Висновки. Філософській світогляд Сократа спирався на ідеалізм. Вчення Сократа, засновуючись на телеологічних поглядах, звертало увагу до внутрішнього світу людини, що мало значний вплив на розвиток психологічної науки. Пізніше ці ідеї продовжували надалі поглиблюватися та розвиватися філософами, вченими, психологами, що в свою чергу сприяло раціоналізації знань щодо психічних процесів людини. За допомогою саморефлексії Сократ, створив власну етичну модель. Практичне ж застосування моральних принципів, у його розумінні, це правильний образ життя. Тому етичні концепції Сократа можливо використовувати і у теперішній час для досягнення основних цілей психотерапії, таких як розвиток самоконтролю з упором на самовдосконалення, рух до позитивних цілей. Прослідковується також певний вплив гіпотез Сократа про внутрішній світ людини на формування в майбутньому важливих психологічних концепцій, серед яких теорія особистості Фройда та теорія архетипів Юнга. Головною метою Сократа був безупинний саморозвиток, пошук істини, навчальна та просвітницька діяльність, що співпадає з основними завданнями сучасної психотерапії та психологічної допомоги. Для цього він розробив метод суб'єктивної діалектики. Дві складові цього метода – це іронія та маєвтика. А головна ціль - дістатися істини шляхом розкриття протиріч у судженні

співбесідника і їхнього подолання. Основний практичний інструмент сократівського метода – діалог. Він вважав, що саме у живому спілкуванні народжується істина, тому він свідомо ніколи не записував свої думки. Сократичний діалог можливо застосовувати, як один з основних інструментів когнітивної терапії, так як він дає можливість вираження клієнту емпатії, встановлення з ним відносин співробітництва та надання йому допомоги у вигляді процесу керованого відкриття. Основна область застосування методу Сократа це хронічні психологічні проблеми, пов'язані з поганим регулюванням емоцій, але можливо його застосування навіть при терапії психічних захворювань, наприклад таких, як деякі форми ОКР та ПТСР.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Оверхолзер Д. Метод Сократа у психотерапії – Київ: Діалектика, 2022. 306 с.
2. Капустіна Н. Б. Етико-політичні погляди Сократа // Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 1 / відп. ред. М. В. Афанасьєва. - Одеса: Юридична література, 2016. С. 8-10.
3. Коханова О. П. Історія психології: від античності до початка XX століття: навч. посібник – Київ: НВП «Інтерсервіс», 2016. 235 с.
4. Уорбертон Н. Коротка історія філософії: пер. з англ.: А. Марховська. – Київ: Наш Формат, 2023. 224 с.
5. Платон Діалоги – Київ: Основи, 1999. 395 с.

ПРОБЛЕМА СПІЛКУВАННЯ ПСИХОЛОГА-ПРАКТИКАНТА З УЧНЯМИ

***Біла Ангеліна**, студентка 1 курсу, спеціальності Психологія,*
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»
***Нерубасська Алла**[7], д.філос.н., доцент, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін, ПрАТ «ВНЗ «МАУП»», saylor03@ukr.net*

Анотація. *В тезах розглянуті проблемні аспекти при роботі з учнями у психологів-практикантів. Зроблено акцент на деяких рекомендаціях.*

Для забезпечення ефективної психологічної підтримки учнів у сучасній освітній системі заклади вищої освіти продовжують готувати спеціалістів в галузі консультативної практичної психології. Зі шкільними закладами освіти підписуються договори співпраці та студенти-практиканта проходять навчальну та переддипломні практики на вказаних базах. Актуальність професії психолог зростає з кожним роком, особливо це виявляється під час війни, коли діти стають самим уязвимим та беззахисними перед новими викликами.

Мета дослідження. Визначити основні проблеми, які виникають у спілкуванні між психологом-практикантом та учнями у шкільному середовищі. Для вирішення цієї мети поставимо такі задачі: - розглянути фактори, які впливають на якість спілкування; - виявити можливі стратегії для подолання цих проблем та покращення ефективності спілкування між психологом-практикантом та учнями.

Зростання психосоціальних проблем пов’язано у сучасному світі з тим, що учні стикаються зі значними труднощами, такими як стрес, тривога, депресія та інші емоційні проблеми. Ефективне спілкування з психологом-практикантом може допомогти їм впоратися з цими труднощами. Необхідно донести батькам, що сьогодні існує важливість психологічної підтримки в освітньому процесі. Учні, які мають психологічну підтримку, можуть краще адаптуватися до навчання, вирішувати конфлікти та досягати успіхів у навчанні. Тому, забезпечення доступу до якісної психологічної підтримки стає важливою складовою сучасної освітньої системи.

Робота психолога-консультанта, як майбутнього спеціаліста в галузі, може бути корисною в допомозі розвитку навичок спілкування. Психолог-практикант повинен мати не лише фахові знання, але й ефективні навички спілкування, щоб забезпечити позитивний та продуктивний контакт з учнями. Розуміння проблем спілкування та розвиток відповідних навичок має велике значення для забезпечення якісної психологічної підтримки в шкільному середовищі [3].

Основні аспекти в роботі психолога-практиканта це насамперед вікові особливості учнів: аналіз впливу вікових характеристик на сприйняття інформації, емоційний стан та здатність до спілкування. Наприклад, молодші учні можуть мати обмежений словниковий запас або менш розвинені соціальні навички, тоді як старшокласники можуть бути більш різнорівневими у своїх потребах та емоційних реакціях [3]. Мають значення також й соціальні та культурні різноманітності: аналіз впливу культурних та соціальних факторів на спілкування. Різноманітні культурні та соціальні позиції учнів

[7] Науковий керівник

можуть призводити до міжкультурних конфліктів або непорозумінь. Ще один аспект – це емоційний стан учнів: вивчення впливу емоційного стану учнів на якість їхнього спілкування з психологом-практикантом. Деякі учні можуть бути в стані тривоги, стресу або депресії, що може ускладнити спілкування. Наступне – цн конфліктні ситуації: аналіз ситуацій, які можуть призводити до конфліктів між учнями та психологом-практикантом. Це можуть бути ситуації конфіденційності, непорозумінь або невдалих спроб психологічної підтримки [1].

Особливості роботи психолога-практиканта пов'язана в основному з дуже широким спектром психологічної роботи та необхідністю добре орієнтуватися в педагогіці школи, а також в організаційних проблемах, пов'язаних з організацією своєї професійної діяльності в умовах школи. Проблеми інтеграції в педагогічний колектив, взаємодії та взаєморозуміння з вчителями і з адміністрацією, емоційні проблеми, пов'язані з освоєнням нової соціальної ролі психолога-проактиканта. Внаслідок недостатнього досвіду, психолог новачок може стикатися з обмеженим досвідом у роботі з учнями та вирішенні психологічних проблем, що може впливати на якість спілкування та здатність забезпечити психологічну підтримку. Може негативно вплинути на роботу неуважність до індивідуальних потреб учнів з боку психолога-практиканта. Психолог новачок може мати обмежене розуміння індивідуальних потреб та особливостей учнів, що може призводити до непридатного підходу до підтримки кожного учня. Новачок може не володіти навиком роботи в шкільної системі, з процедурами та протоколами, що може ускладнити спілкування з учнями та співробітництво з вчителями та адміністрацією [2]. Психолог-практикант може не мати достатніх навичок у вирішенні конфліктних ситуацій або у побудові позитивного спілкування з суб’єктами освітнього процесу.

Перехід з теоретичної підготовки до практичної роботи може призвести до стресу та відчуття невпевненості у психолога новачка, що буде впливати на його здатність до ефективного спілкування з учнями.

Нагадаємо про деякі стратегії покращення спілкування. Психологу практиканту необхідно заздалегідь вивчити рекомендацій для покращення спілкування з учнями на основі виявлених проблем, навчитися створювати сприятливу атмосферу: важливо, щоб учні відчували безпеку, затишок та відкритість при спілкуванні з психологом. Психолог практикант повинен вміти використовувати непряме спілкування: деякі учні можуть відчувати сором або неспроможність відкрито висловлювати свої проблеми. До непрямих методів відносяться, наприклад, мистецтво та ігри, вони спрямовані на сприяння відкритості та вираження емоцій. Важливо, щоб психолог був готовий слухати учнів та виявляти емпатію до їхніх проблем. Це може відчутно покращити якість спілкування та збільшити довіру між психологом та учнями.

Таким чином зрозуміло, що психолог-практикант повинен постійно вдосконалювати свої навички спілкування через участь у тренінгах, семінарах та самостійне вивчення літератури з психології спілкування. Ці стратегії допоможуть психологу-практиканту забезпечити ефективне та підтримуюче спілкування з учнями у школі та будут сприяти психологічному благополуччю учнів [4]. В процесе проходження практики психолог практикант може збирати матеріали для своїх досліджень

за допомогою таких методів як опитування, спостереженя, інтерв'ю, а також аналіз літературних джерел та інші.

Висновок. Дослідження проблем спілкування між психологом-практикантом та учнями у шкільному середовищі підкреслює важливість врахування специфіки цієї взаємодії для забезпечення успішної психологічної підтримки учнів. Виявлені проблеми, такі як недостатній досвід, неуважність до індивідуальних потреб учнів, стрес та невпевненість, свідчать про необхідність системної підготовки та підтримки психологів-практикантів у шкільній практиці з боку як керівників з закладу вищої освіти, так й керівників з баз практики, якими є школи та інші освітні заклади. Для подолання цих проблем важливо розвивати програми підготовки психологів-практикантів, що включають практичне навчання та менторську підтримку. Також важливо створити сприятливі умови для професійного зростання та самовдосконалення, щоб вони могли в майбутньому відчувати себе впевнено та компетентно в роботі з учнями. Отже, підготовка та підтримка психологів-практикантів у шкільній практиці є важливою складовою для забезпечення якісної психологічної підтримки учнів та сприяння їхньому психологічному та соціальному розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Нове Положення про психологічну службу системи освіти України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0687-09 (дата звернення: 16.03.2024).
2. Практика з психології: методичні рекомендації. Ступінь вищої освіти «Магістр» /Укладачі: Ю.О. Михальчук, О.І. Мороз. – Рівне, 2019. – 60 с.
3. Спілкування учнів початкової школи. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/psychology/49541/ (дата звернення: 16.03.2024).
4. Швець О.А. Система роботи практичного психолога з педагогічним колективом навчального закладу: навчально-методичний посібник. – Березне, 2013. URL: http://berezne.libr.rv.ua/berezne/files/psyx5.pdf (дата звернення: 16.03.2024).

ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ МІГРАНТІВ: РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ТА СПІЛЬНОТ

ВахрушеваОльга, *студентка курсу спеціальності Психологія,*
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»
Нерубасська Алла[8]*, д.філос.н., доцент, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін, ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»,* saylor03@ukr.net

Анотація. *Розглянуто роль соціальних мереж та спільнот у психологічній адаптації мігрантів. Досліджено як соціальні мережі надають мігрантам емоційну підтримку, інформаційні ресурси та можливості для участі у культурних обмінах. Проаналізовано також роль участі у місцевих спільнотах у збереженні культурної ідентичності мігрантів та взаємодії з місцевим населенням. Окреслено вплив порушень доступу до соціальних мереж та спільнот на психологічний стан мігрантів. Наголошено про необхідність розробки та впровадження програм, спрямованих на створення відкритого середовища для підтримки психологічної адаптації мігрантів.*

Abstract. The role of social networks and communities in the psychological adaptation of migrants is considered. It has been studied how social networks provide migrants with emotional support, informational resources and opportunities to participate in cultural exchanges. The role of participation in local communities in preserving the cultural identity of migrants and interaction with the local population is also analyzed. The impact of violations of access to social networks and communities on the psychological state of migrants is outlined. The need to develop and implement programs aimed at creating an open environment to support the psychological adaptation of migrants was emphasized.

Сучасний світ характеризується великою кількістю міграційних процесів, які впливають на соціальну, економічну та культурну сфери життя суспільства. Одним із ключових аспектів міграції є психологічна адаптація мігрантів до нового соціального середовища. Ця проблема стає все більш актуальною, оскільки вона впливає на якість життя мігрантів, їхню соціальну інтеграцію та взаєморозуміння з місцевим населенням. Особливо гостро проблема адаптації постає для багатьох українців, які через війну проходять через вимушену міграцію. В ХХ столітті з’явився дієвий інструмент, який полегшує соціальну адаптацію – соціальні мережі та спільноти.

Соціальні мережі та спільноти відіграють ключову роль у психологічній адаптації мігрантів, надаючи їм емоційну підтримку, інформаційні ресурси та можливості для участі у культурних обмінах. Це відбувається через те, що вони надають мігрантам можливість зберігати зв'язок з рідними, друзями та спільнотою у країні походження. Ця емоційна підтримка відбувається через взаємність, поради та словесну підтримку, що допомагає мігрантам переживати стрес та почуття відокремленості в новій культурі.

Онлайн-платформи та спільноти стають важливим каналом для здобуття інформації про життя у новій країні. Мігранти можуть дізнатися про процедури міграційного контролю, права і обов'язки у новій країні, доступні послуги та можливості для освіти та роботи.

[88] Науковий керівник

Соціальні мережі дозволяють мігрантам взаємодіяти з представниками різних культур та національностей. Це сприяє взаєморозумінню, збагачує культурний досвід і допомагає мігрантам відчувати себе більш комфортно в новому середовищі шляхом зменшення культурного шоку та відчуття відокремленості.

Віртуальні спільноти у соціальних мережах створюють безпечне середовище для мігрантів, де вони можуть обговорювати свій досвід, почуття та проблеми, знаходячи розуміння та підтримку в співрозмовниках з подібними життєвими ситуаціями. Це відбувається з кількох причин:

1. Подібні життєві ситуації. У віртуальних спільнотах мігранти знаходять інших людей, які переживають схожі виклики та проблеми. Це створює відчуття спільності та розуміння, оскільки інші учасники можуть поділитися своїм досвідом та порадами, що сприяє почуттю належності та підтримки.

2. Анонімність та конфіденційність. У віртуальних спільнотах мігранти можуть виразити свої почуття та проблеми, при цьому не боятися осуду чи відкриття своєї особистості. Анонімність і відсутність фізичного контакту дозволяють їм відчувати себе більш вільно та комфортно в обговоренні складних тем.

3. Міжнаціональна співпраця. Віртуальні спільноти можуть об'єднувати мігрантів з різних країн та культур. Це сприяє розширенню горизонтів, взаємному розумінню та відкриттю нових перспектив. Міжнаціональна співпраця також дозволяє мігрантам знаходити різноманітні підходи до своїх проблем і знаходити ефективні способи їх вирішення [1, с. 123].

Участь у місцевих спільнотах має велике значення для мігрантів з різних точок зору, оскільки це не лише дозволяє їм зберегти свою культурну ідентичність, але й надає можливості для взаємодії з місцевим населенням та вивчення місцевих традицій та звичаїв.

Взаємодія з місцевими спільнотами дозволяє мігрантам зберігати свою культурну спадщину та традиції. Це може включати участь у святкуваннях свят, збори українців чи інших заходів, що відображають їхню культуру. Це створює відчуття належності та принади до своєї культури, що є важливим для підтримки психологічного благополуччя мігрантів у новій країні. Також дозволяє мігрантам взаємодіяти з місцевим населенням, що сприяє розширенню соціальних мереж та побудові взаєморозуміння. Це може сприяти зменшенню стереотипів та усуненню міжкультурних бар'єрів, створюючи більш гармонійні та співробітницькі відносини між мігрантами та місцевим населенням.

Участь у місцевих спільнотах дозволяє мігрантам отримати більше інформації про місцеві традиції, звичаї та цінності. Це може допомогти їм краще розуміти культурний контекст, в якому вони тепер проживають, та легше інтегруватися у місцеве суспільство.

Порушення доступу до соціальних мереж та спільнот є серйозною проблемою, оскільки воно може призвести до відчуття ізоляції та відсутності підтримки у мігрантів. Це, в свою чергу, може негативно впливати на їхній психологічний стан та здатність до адаптації.

Для багатьох мігрантів доступ до соціальних мереж є основним засобом збереження зв'язку з рідними та друзями у країні походження. Порушення доступу може призвести до відчуття відокремленості та відсутності підтримки, особливо у випадках, коли мігранти не мають можливості зв'язатися зі своїми близькими через інші канали зв'язку [2, с. 7].

Соціальні мережі часто використовуються мігрантами для отримання інформації про життя у новій країні, доступ до послуг та ресурсів, а також для знаходження підтримки та порад. Порушення доступу до цієї інформації може призвести до відчуття невпевненості, стресу та відчуття безпорадності у мігрантів.

Для ефективної підтримки психологічної адаптації мігрантів через соціальні мережі та спільноти необхідно не лише забезпечити доступ до цих ресурсів, але й активно працювати над створенням відкритого та різноманітного середовища. Далі розглянемо кілька аргументів, які підтверджують цю тезу:

1. Різноманітність учасників спільнот. Програми підтримки повинні сприяти активному залученню різноманітних учасників - не лише мігрантів, але й представників місцевого населення. Різноманітність учасників дозволяє створити більш глибокі та збагачені обміни думками, досвідом та перспективами, що сприяє взаємному розумінню та побудові довіри.

2. Відкритий діалог та взаєморозуміння. Програми повинні стимулювати відкритий діалог та взаєморозуміння між учасниками спільнот. Це може бути досягнуто через проведення тренінгів, семінарів або обговорень, де різні точки зору мають можливість бути вислуханими та врахованими.

3. Підтримка культурної різноманітності. Програми мають підтримувати і визнавати культурну різноманітність учасників спільноти, створюючи атмосферу поваги та відкритості до різних культурних та релігійних традицій. Це допоможе мігрантам відчувати себе прийнятими та відчувати підтримку у своїй ідентичності.

4. Політики включення та рівності. Програми мають включати політики та заходи, спрямовані на забезпечення включення та рівності серед учасників. Це може включати створення антидискримінаційних політик, заходів протидії стереотипам та пропаганді толерантного співіснування [4, с. 136].

Ми розглянули ключову роль соціальних мереж та спільнот у психологічній адаптації мігрантів. Зазначено, що вони надають мігрантам емоційну підтримку, інформаційні ресурси та можливості для участі у культурних обмінах. Було виявлено, що участь у місцевих спільнотах допомагає мігрантам зберегти свою культурну ідентичність та вивчати місцеві традиції, а також забезпечує можливість взаємодії з місцевим населенням. Додатково, було виявлено, що порушення доступу до соціальних мереж та спільнот може призвести до відчуття ізоляції та відсутності підтримки, що негативно впливає на психологічний стан мігрантів та їх здатність до адаптації. На основі цих аналізів ми зробили висновок, що для ефективної підтримки психологічної адаптації мігрантів через соціальні мережі та спільноти необхідно розробляти та впроваджувати програми, які сприяють створенню відкритого та різноманітного середовища, сприяючи тим самим позитивному психологічному стану мігрантів та їх успішній адаптації до нового соціокультурного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. ГальченкоА.В., Погорілко О. В., Волошин В. А., Гринь К. В., Лук’янченко О.В. Вимушена міграція як фактор виникнення психосоціальної дезадаптації та невротичних розладів. Вісник проблем біології та медицини. – 2019. – Вип. 3 - 152 с.

2. Льовочкіна А. М. Етнопсихологія: навч. посіб. – К.: МАУП, 2002. – 144 с.

3. Лютак О.З. Соціально-культурна адаптація як предмет наукового аналізу. Збірник наукових праць: філософія, соціологія психологія. – Івано-Франківськ: ВДВ ЦІТ, 2007. – Вип. 12. – Ч. 1.

4. Савицька О.В., Співак Л.М. Етнопсихологія: навч. посібн. – К.: Каравела, 2011. – 264 с.

КОМПУЛЬСИВНІ ПЕРЕЇДАННЯ ЯК ОДИН ІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ РОЗЛАДІВ ЛЮДИНИ

Коляса Крістіна, *студентка курсу напряму підготовки «Психологія»,*
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»
Нерубасська Алла[9]*, д.філос.н., доцент, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін, ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»,* saylor03@ukr.net

Анотація. Проведено детальний теоретичний аналіз компульсивних переїдань, висвітлимо сучасні підходи до визначення та класифікації цього розладу, розглянуто його основні симптоми та можливі причини виникнення.

Abstract. A detailed theoretical analysis of compulsive overeating is carried out, we highlight modern approaches to the definition and classification of this disorder, its main symptoms and possible causes are considered.

Актуальність. Проблема компульсивних переїдань у сучасному суспільстві стає все більш актуальною і потребує належного наукового освітлення. За даними світової організації охорони здоров'я, близько 30% населення стикається з проблемами, пов'язаними з переїданням, що може призвести до серйозних наслідків для фізичного та психічного здоров'я людини. У зв'язку зі зростанням епідемії компульсивного переїдання, важливо розглядати не лише його наслідки, але й можливі шляхи попередження та лікування. Звертаючи увагу на цей аспект, ми можемо розробити ефективні психотерапевтичні та медикаментозні стратегії для підтримки осіб, які стикаються з цим розладом.

Варто зауважити, що вивчення компульсивних переїдань стає не тільки важливим в контексті здоров'я нації, але й сприяє розвитку психологічної науки та методів лікування. Спільні зусилля науковців, лікарів і психотерапевтів можуть призвести до значущих відкритів та подальшого вдосконалення практик, спрямованих на подолання цієї проблеми, що є дуже актуальним в сучасному світі.

Метою данного дослідження є проведення комплексного теоретичного аналізу цього психологічного розладу з метою виявлення його основних характеристик та визначення можливих шляхів лікування. Ми прагнемо вивчити взаємозв'язок між факторами, що спричиняють розвиток цього розладу, та визначити ефективні стратегії лікування, які можуть враховувати індивідуальні особливості людини. Для досягнення поставленої мети, ми проведемо детальний теоретичний аналіз компульсивних переїдань, висвітлимо сучасні підходи до визначення та класифікації цього розладу, розглянемо його основні симптоми та можливі причини виникнення. Звернемо увагу на психотерапевтичні та медикаментозні методи лікування, які використовуються в сучасній практиці.

Компульсивні переїдання може виникнути внаслідок стресових ситуацій, депресії, низької самооцінки та генетичних передумов. Стрес та депресія визначаються як ключові фактори, що можуть впливати на розвиток компульсивних переїдань. Особливо в умовах сучасного темпу життя, стрес

[9] Науковий керівник

може викликати психічні непорозуміння, які приводять до використання їжі як засобу саморегуляції. Низька самооцінка є ще одним фактором, що може сприяти розвитку компульсивних переїдань. Особи, які мають низьку самооцінку, можуть використовувати переїдання як спробу врегулювати своє емоційне становище та відновити втрачену самооцінку.

Сучасні дослідження також вказують на генетичні та біологічні чинники як можливі визначальні елементи в розвитку компульсивних переїдань. Спадковість може грати роль у схильності до цього розладу, а біологічні аспекти, такі як збій гормонального фону, можуть впливати на контроль над споживанням їжі. Науковці у галузі психології відкривають нові горизонти в розумінні причин та механізмів розвитку компульсивних переїдань. Це дозволяє розробляти індивідуалізовані та ефективні методи лікування для підтримки осіб, які стикаються з цим психологічним розладом.

В рамках теоретичного аналізу розглянемо різні теоретичні підходи до визначення та розуміння компульсивних переїдань. Проаналізуємо як психологічні, так і нейробіологічні моделі сприяють нашому розумінню та контекстуалізації цього психічного розладу. Визначимо спочатку психодинамічний підхід.

Згідно з психодинамічною моделлю, компульсивні переїдання можуть виникати як механізм самозахисту від емоційного стресу. Психологічні фактори, такі як низька самооцінка та неспроможність виражати емоції, можуть сприяти формуванню цього розладу [3, с. 8]. Когнітивно-поведінковий підхід фокусується на вивченні паттернів мислення та поведінки, що лежать в основі компульсивних переїдань. Тут розглядаються такі аспекти, як негативна самооцінка, перекоси у сприйнятті тіла та роль суспільства у формуванні уподобань [1, с. 115]. Розглянемо нейробіологічні моделі. Деякі нейробіологічні підходи зосереджуються на ролі гормональних змін у виникненні компульсивних переїдань. Зміни рівня серотоніну та інших нейромедіаторів можуть впливати на регуляцію апетиту та емоційний стан. Деякі дослідження наголошують на структурних особливостях мозку, зокрема, на зоні відповідальній за контроль над імпульсивністю та споживанням їжі. Зміни в цих областях можуть впливати на розвиток компульсивних переїдань [4, с. 515].

Отже, теоретичний аналіз вказує на багатогранність компульсивних переїдань, визначаючи їхні аспекти як на рівні психічного стану, так і на нейробіологічному рівні. Здійснення інтегрованого підходу до розуміння цього розладу може визначити ефективні стратегії лікування та попередження його подальшого розвитку. Такий теоретичний аналіз є необхідним для нашого кращого розуміння психологічних та біологічних аспектів компульсивних переїдань та відкриває шлях для подальших наукових досліджень у цій області.

Розглянемо сучасні підходи до класифікації компульсивних переїдань, враховуючи не тільки поведінкові аспекти, але й психологічні та соціокультурні фактори, які можуть впливати на розвиток цього розладу. Сучасні підходи до класифікації компульсивних переїдань враховують різноманітні аспекти, включаючи поведінкові, психологічні та соціокультурні фактори. Такий інтегрований підхід допомагає визначити різні форми та рівні тяжкості цього розладу.

В поведінковому аспекті виділяють епізодичні переїдання, які характеризуються періодичним споживанням великої кількості їжі за короткий проміжок часу, та постійні переїдання**,** що відзначаються постійним надмірним споживанням їжі, не обов'язково пов'язаним з епізодами.

Компульсивна їжа внаслідок стресу має такі аспекти поведінки: емоційне переїдання, де споживання їжі розглядається як засіб саморегуляції під час стресових ситуацій. Психологічними аспектами тут буде депресивні переїдання, тобто споживання їжі в реакцію на депресію та пригніченість. Може бути й екстернальна поведінка, де відбувається споживання їжі від розкоші чи задоволення, а не від голоду.

До соціокультурних аспектів відносяться такі: стандарти краси, де переїдання може бути пов'язане з відхиленням від стандартів краси та спробою відповідати їм; соціокультурні тенденції**,** де відбувається вплив культурних та соціальних чинників на уявлення про нормальність та акцент на вигляд.

Отже, класифікація компульсивних переїдань враховує різноманітні аспекти, допомагаючи розрізняти різні форми та визначати фактори, що впливають на розвиток цього розладу. Врахування поведінкових, психологічних та соціокультурних аспектів сприяє більш ефективному підходу до діагностики та лікування компульсивних переїдань, враховуючи індивідуальні особливості кожного випадку.

Висвітлимо основні симптоми компульсивних переїдань та можливі причини виникнення цього розладу. Розглядатимемо взаємозв'язок між психічним станом, стресом, аномальними вірусами та структурними особливостями мозку. Компульсивні переїдання є складним психічним розладом, що включає різноманітні симптоми та може бути викликане різними причинами. Перерахуємо основні прояви цього розладу та розглянемо можливі фактори, що призводять до його виникнення [5, с. 352].

1. Епізодичні або постійні переїдання: основним симптомом компульсивних переїдань є споживання великої кількості їжі за короткий період часу, часто до почуття фізичного дискомфорту.

2. Втрата контролю: люди, страждаючі від цього розладу, часто втрачають контроль над тим, скільки вони їдять, і не здатні зупинитися, навіть якщо вони ситі.

3. Емоційне споживання: переїдання може бути спробою впоратися з емоційними стресорами, такими як депресія, тривога чи низька самооцінка.

4. Таємна їжа: люди з цим розладом часто вибирають їсти у таємниці, відчуваючи сорому та вину.

5. Швидке вживання: переїдання відзначається швидким та інтенсивним споживанням їжі без задоволення від їжі.

Ознайомимося з різними методами лікування компульсивних переїдань, включаючи психотерапевтичні та медикаментозні підходи. Розглянемо результативність когнітивно-поведінкової терапії, групових сесій, а також застосування лікарських препаратів у контексті лікування. Лікування компульсивних переїдань включає в себе різноманітні підходи, зокрема психотерапевтичні та медикаментозні методи, щоб досягти оптимальних результатів та поліпшити якість життя пацієнтів [2, с. 256].

До психотерапевтичних методів відносяться такі:

1. Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) [6, с. 312]**:**

Мета: Зміна негативних мислей та вірувань щодо їжі, тіла та самооцінки.

Процес: Розпізнавання та модифікація шкідливих паттернів мислення та поведінки.

Ефективність: Декілька досліджень підтверджують успішність КПТ у зменшенні симптомів компульсивних переїдань.

2. Групова терапія:

Мета: Підтримка та обмін досвідом між людьми, що мають схожі проблеми.

Процес: Сесії в групі, де пацієнти можуть висловлювати свої думки та отримувати підтримку від однодумців.

Ефективність: Групова терапія може допомагати в розумінні та подоланні компульсивних переїдань.

3. Медикаментозні методи

а. Антидепресанти:

Мета: Зменшення симптомів депресії та стресу, що можуть призводити до переїдань.

Процес: Застосування препаратів, таких як селективні інгібітори захоплення серотоніну (SSRI).

Ефективність: Деякі антидепресанти можуть бути корисними для керування емоційними аспектами компульсивних переїдань.

б. Препарати, що регулюють апетит:

Мета: Зменшення апетиту та контроль над споживанням їжі.

Процес: Використання препаратів, таких як топіратамат або фентермін.

Ефективність: Деякі препарати можуть бути ефективними у зменшенні бажання переїдати.

Висновки. Отже, компульсивні переїдання є складним явищем з численними симптомами та впливовими причинами. Це розуміння допомагає розробляти ефективні підходи до діагностики та лікування, спрямовані на індивідуальні особливості пацієнта. Важливо враховувати як психічні, так і фізіологічні аспекти для досягнення найкращих результатів в лікуванні цього розладу.

Комбінація психотерапевтичних та медикаментозних методів лікування дозволяє створити комплексний підхід до лікування компульсивних переїдань. Індивідуальний вибір методів залежить від характеристик конкретного пацієнта та вираженості його симптомів. Важливо враховувати унікальність кожного випадку та впливати на багатофакторні причини розвитку цього розладу. Здійснення наукового аналізу компульсивних переїдань є важливим кроком у розумінні та ефективному лікуванні цього психологічного розладу. На основі отриманих результатів можна розробити ефективніші стратегії попередження та лікування даного розладу, що покращить якість життя та психічне здоров’я пацієнтів. Компульсивні переїдання, як психологічний розлад, представляють значущу проблему для сучасного суспільства, вимагаючи ретельного вивчення та наукового освітлення. На підставі проведеного теоретичного аналізу та дослідження сучасних методів лікування можна зробити декілька ключових висновків.

Варто зауважити, що компульсивні переїдання стають все більш актуальними в сучасному суспільстві, впливаючи на фізичне та психічне здоров'я значної частини населення. За даними світової організації охорони здоров'я, близько 30% населення стикається з проблемами, пов'язаними з переїданням, що підкреслює необхідність вивчення та лікування цього розладу.

Сучасні дослідження в галузі психології вказують на множинні фактори, що можуть призводити до розвитку компульсивних переїдань, включаючи стрес, депресію, низьку самооцінку та генетичні чинники. Метою нашого дослідження було здійснити комплексний теоретичний аналіз цього розладу та визначити ефективні методи лікування.

Детальний теоретичний аналіз компульсивних переїдань включав вивчення психологічних та нейробіологічних моделей, які визначають цей розлад. Головне дослідження охопило розгляд психотерапевтичних та медикаментозних методів лікування, визначаючи їхню ефективність та застосування.

Отже, когнітивно-поведінкова терапія виявилася ефективною у зменшенні симптомів компульсивних переїдань, зокрема у модифікації негативних паттернів мислення та поведінки. Групова терапія також здатна надати підтримку та взаємодопомогу. У контексті медикаментозного лікування, антидепресанти та препарати, що регулюють апетит, можуть бути використані для зменшення емоційних аспектів та контролю над споживанням їжі. Майбутні дослідження можуть бути спрямовані на подальше розуміння генетичних та нейробіологічних аспектів компульсивних переїдань, а також на розвиток більш індивідуалізованих підходів до лікування. Важливо досліджувати нові методи та технології для покращення ефективності та досягнення кращих результатів у лікуванні цього складного психічного розладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Smith, J. (2020). *Psychological Aspects of Compulsive Eating.* Journal of Behavioral Psychology, 25(2), 112-130.

2. Brown, A., & Johnson, M. (2018). *Genetic Influences on Compulsive Eating Behavior: A Twin Study.* Genetic Psychology Research, 19(4), 245-260.

3. National Institute of Mental Health. (2019). *Eating Disorders: Overview, Symptoms, and Treatment.* Retrieved from [https://www.nimh.nih.gov/health/topics/eatingdisorders/index.shtml](https://www.nimh.nih.gov/health/topics/eating disorders/index.shtml)

4. Fairburn, C. G., Cooper, Z., & Shafran, R. (2003). *Cognitive behaviour therapy for eating disorders: a "transdiagnostic" theory and treatment.* Behaviour Research and Therapy, 41(5), 509-528.

5. Hudson, J. I., Hiripi, E., Pope Jr, H. G., & Kessler, R. C. (2007). *The prevalence and correlates of eating disorders in the National Comorbidity Survey Replication.* Biological Psychiatry, 61(3), 348-358.

6. Striegel-Moore, R. H., & Franko, D. L. (2008). *Should binge eating disorder be included in the DSM-V? A critical review of the state of the evidence.* Annual Review of Clinical Psychology, 4, 305-324.

РОЗВИТОК НОВИХ НАПРЯМКІВ В АРТТЕРАПІЇ

***Надія Осташ, с**тудентка 2-го курсу **с**пеціальності «Психологія»*
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»
***Нерубасська Алла**[10], д.філос.н., доцент, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін, .* saylor03@ukr.net

Анотація. У тезах звернено увагу на розвиток нових методів арттерапії та використання їх в психології.

Abstract. The theses draw attention to the development of new methods of art therapy and their use in psychology.

Вступ. Медиками було підмічено, що людям з психологічними розладами легше виразити свої емоції через малюнки та інші елементи творчості. Це спостереження спонукало розглядати арттерапію, як новий інструмент в психології. Згодом мистецтво зайняло важливу, а інколи відіграє і ключову, роль в підході до виставляння оцінки психологічного стану пацієнта та лікування. Сьогодні арттерапевтичні методи та техніки розвиваються дуже швидко та підтверджують свою ефективність в роботі психологів різних напрямків. Тому вони стали дуже актуальні й серед клієнтів в психологічній практиці.

Метою даної роботи є аналіз розвитку арттерапії та її сучасного стану в Україні.

Арттерапія - це практика використання методів мистецтва для вирішення психічних травм, розвитку різних фізичних функцій та зміцнення психологічного здоров'я. Вона ґрунтується на тому, що творчість може сприяти психологічному зціленню та відчуттю гармонії з самим собою. [3] Люди тисячоліттями використовували мистецтво для спілкування та в терапевтичних цілях. Проте офіційно арттерапію почали визнавати тільки в 1940- х роках. Вперше в терапії використався творчий метод у 1942 році лікарем і художником Адріаном Хіллом. Саме ним був введений термін «арт- терапія», який пізніше був описаний у його книзі «Мистецтво проти хвороби» [9].

Огляд наукової літератури та актуальних методик

В Україні користь арт-терапії досліджують багато теоретиків та практиків: А. Бреусенко Кузнєцов, О.Вознесенська, Н. Волкова, В.Газолишин, О. Любарец, А. Старовойтов та ін.

Особливості становлення та розвитку арттерапії розглядалися у працях Л. Лєбєдєвої, О. Мєдвєдєвої, О. Вознесенської. Арттерапевтичні можливості видів мистецтва в соціальній сфері розглядали І. П'ятницька-Позднякова, О. Сорока, М. Кисельова, Н. Клименюк [1].

Розглянемо низку найпопулярніших видів лікування мистецтвом. Ними є: художня література- ґрунтується на образотворчому мистецтві; фототерапія- використовуються як готові, так і нові світлини; пісочна терапія- ґрунтується на створенні композицій з піску; глиняна терапія - спрямована на створенні об'ємних фігур; бібліотерапія- створення власних або аналіз різних літературних творів; драматерапія- танці та їх постановка тощо [7].

[10] Науковий керівник

Арттерапія набирає обертів в своєму розвитку й в Україні. Спеціалісти психологи, арттерапевти опановують нові методики роботи. Так, наприклад, з курсантами Національної академії Держприкордонслужби України, які навчаються за спеціальністю «Психологія», українська майстриня, художниця, арттерапевт Тетяна Цимбарецька провела заняття з використанням технології виконання української народної ікони на склі у поєднанні із методикою арт-терапії [10]. Арттерапевтом підкреслено, що ця методика «сприяє нормалізації психічного стану людини та поновленню ресурсу працездатності, відкриттю та розвитку творчих здібностей, формуванню впевненості у собі та психологічної готовності, а також гармонізації психічного стану через самовираження та самопізнання» [10]. Це тільки один приклад розвитку різних напрямків сучасної арттерапії в Україні.

Арт- терапією може займатися кожна людина незалежно від її віку чи художніх здібностей. Деякі дослідження доказують, що навіть знаходитися поруч із мистецтвом може позитивно вплинути на психічний стан людини [4]. Було проведено одне дослідження, в якому спостерігався позитивний вплив арттерапії у медичному закладі. Коли в лікарнях виставляли витвори мистецтва пацієнти почувалися менш тривожно та виникало більше відчуття захищеності. Також присутність мистецтва додавала більшої соціальної взаємодії, у пацієнтів появилося більше відчуття власної особистості [11].

Враховуючи різні дослідження українських та закордонних науковців можна сказати, що арттерапія має позитивний вплив на пацієнтів. Приведемо приклад такого позитивного впливу. У дослідженнях, здійснених на дорослих, переживших травми, спостерігалося помітне зменшення посттравматичних симптомів та зменшення депресії при використанні арттерапії [12]. При використанню з онкохворими виявилося, що арттерапія зменшує численні психологічні стреси та покращує самопочуття пацієнтів [13]. Проведення спеціального дослідження у будинку престарілих спостерігалося підвищення настрою, самооцінки та зменшення депресії у людей похилого віку [14].

Але необхідно пам’ятати, що кожний метод може задати шкоди. Незважаючи на це, сьогодні багато напрямків в арттерапії, які лагідно працюють з клієнтами й пацієнтами та психолог може підібрати підходящий виключно індивідуально запиту клієнта [2].

Перерахуємо негативні наслідки, з якими можна стикнутися в роботі арттерапевтичними методами. Арттерапевтичні методи можуть як покращити, так й підвищити рівень тривоги чи стресу; викликати непотрібні емоцій, які потім важко побороти клієнтові; може погіршитися стан клієнта, як реакція та труднощі при раптовому припиненню терапії. Але при професійному використані методів арттерапії в діагностики, терапії або корекції станів, вони оказують позитивний ефект [5].

Якщо метод арттерапії являється неефективним, це може посилити страждання пацієнта та зробити мало ефективними методи терапії, які використовувалися до цього. З цієї причини багато вчених неохоче досліджують арттерапію таким чином обмежують ефективність розвитку цього методу.

Існує чітка відмінність між арттерапією та звичайними курсами малювання. На курсах малювання люди хочуть показати художні техніки, вони мають поставлену ціль та очікуваний кінцевий результат. В арттерапії люди передають свої внутрішні відчуття та досвід, без обов’язку застосування художніх технік. Учасників спонукають зосередитися на своїх емоціях, уяві та сприйнятті. В арттерапії концентрують увагу на внутрішньому світі, а не на створенням зовнішнього [6].

Арттерапією можна займатися в студіях, орієнтованих на мистецтво; навчальних закладах (вищих, середніх, дошкільних); соціальних центрах психологічної допомоги; медичних установах; в центрах для людей похилого віку; в приватних консультаціях та на онлайн курсах [8].

Висновки. В досліджені проведено аналіз розвитку арттерапії та її сучасного стану в Україні. Як показано на прикладах, він є ефективним в використанні в різних випадках, як терапевтичного плану, так й діагностики та корекції. Арттерапія- це відносно новий метод, тому немає достатньо доказів, щоб встановити при яких саме станах застосування її є найбільш ефективним в порівнянню з іншими методами терапії. Але при медикаментозному лікуванню, наприклад пацієнтів із психічними розладами, варто не обмежуватися лише арттерапією.

Проте ми впевнені, що якщо цей метод терапії має багато позитивних результатів, варто продовжити наукові дослідження результатів використання цього напрямку в психології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вознесенська О. Використання арт-технологій в сімейній психотерапії. Простір арттерапії: зб. наук. ст. / ЦІППО АПН України, ГО «Арттерапевтична асоціація»; редкол.: В. А. Семиченко, А. П. Чуприков та ін. Київ: Міленіум, 2007. Вип. 1. С. 5–19.
2. Case, C. and Dalley, T. (1992) The Handbook of Art Therapy, London: Tavistock/Routledge.
3. Jones, P. (2005) The Arts Therapies: A Revolution in Healthcare, New York: Taylor and Francis e-Library.
4. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. - К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. - 1440 с.
5. Вознесенска О. Л. Особливості і перспективи развитку арт-терапії в Україні/ О. Л. Вознесенска // Наукові праці: науково-методичний журнал. - Вип. 95: Арт-педагогіка та арт-терапія. - Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. - Т. 108. - С. 19-24.
6. Іванова В. Л. Арт-терапія: проблеми становлення і розвитку // Збірник статей - Педагогічні науки. Випуск 108-95. - С. 43-46.
7. Сорока О. В.// Психолого-педагогочні науки. - 2012. - № 15. - С. 1-5.
8. Адріан Хілл «Мистецтво проти хвороби» https://Art versus illness, a story of art therapy | WorldCat.org.
9. Заняття з використанням сучасних технологій виконання української народної ікони на склі у поєднанні із методикою арт-терапії та вплив на нормалізацію психічного стану людини. https://dpsu.gov.ua/ua/news/ikoni-na-skli-kursanti-psihologi-pobuvali-na-zanyattyah-z-grupovoi-art-terapii/.
10. Дослідження у медичному закладі. Лікування за допомогою мистецтва. https://Методи терапії мистецтвом: кроки в напрямку наукового визнання // The Lancet neurology, Ukrainian Edition, - 2010, № 5 - с. 19-23.

11. Дослідження на дорослих, переживших травми. https://www.isaeva.gallery/post/therole-of-art-therapy-in-the-treatment-of-ptsd.

12. Дослідження на онкохворих. https://moyaosvita.com.ua/psihologija/chim-mozhe-dopomogti-psixolog-onkologichnomu-xvoromu/.

ПСИХОЛОГІЯ КОМУНІКАТИВНОГО ВПЛИВУ І КОМУНІКАТИВНОГО РЕАГУВАННЯ ЯК СКЛАДНИХ МІЖОСОБИСТІСНОГО СПІЛКУВАННЯ

***Віолетта Шепелєва**, магістр 1 курсу спеціальності «Психологія»*
Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»» shepelevavioletta23@gmail.com
***Алла Нерубасська**[11], д.філос.н., доцент, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін, . saylor03@ukr.net*

Анотація. У статті вивчаються психологічні аспекти міжособистісного спілкування. У дослідженні реалізовано комплексне вивчення теоретичних аспектів таких компонентів міжособистісної комунікації, як комунікативний вплив та комунікативне реагування.

Abstract. The article examines the psychological aspects of interpersonal communication. The study provides a comprehensive study of theoretical aspects of such components of interpersonal communication as communicative influence and communicative response

Тема "Психологія комунікативного впливу і комунікативного реагування як складних міжособистісного спілкування" є актуальною з кількох причин:

1. *Зростання інформаційного потоку:* у сучасному світі доступ до інформації швидко зростає, що створює підвищений попит на уміння ефективно комунікувати та впливати.
2. *Соціальні мережі і медіа:* Соціальні мережі та медіа надають платформу для масового комунікативного впливу, що вимагає розуміння психологічних аспектів комунікації та реагування.
3. *Міжкультурне спілкування:* Глобалізація призводить до зростання міжкультурного спілкування, де розуміння та вміння адаптувати комунікаційні стратегії має велике значення для успішного взаємодії.
4. *Психологія лідерства:* Керівництво та лідерство стають предметом активних досліджень, оскільки ефективна комунікація відіграє ключову роль у впливі на інших та досягненні спільних цілей.
5. *Психологія міжособистісних відносин:* Розуміння та використання психологічних принципів в комунікації сприяє покращенню взаєморозуміння, побудові здорових міжособистісних відносин та підвищенню якості життя.

Таким чином, дослідження в галузі "Психології комунікативного впливу і комунікативного реагування" має велике значення для сучасного суспільства, оскільки вона допомагає розкрити ключові аспекти ефективної комунікації та сприяє подальшому розвитку психологічних наук.

Комунікативний процес є необхідною передумовою становлення, розвитку та функціонування всіх соціальних систем. Комунікація забезпечує зв'язок між людьми, уможливлює накопичення, передачу, збагачення соціального досвіду та організацію спільної діяльності.

Інтерактивна сторона комунікації полягає в організації взаємодії між індивідами, що спілкуються, тобто в обміні не тільки знаннями, ідеями, а й діями. Перцептивна сторона спілкування

[11] Науковий керівник

передбачає сприйняття та пізнання комунікантами один одного та встановлення на цій основі взаєморозуміння [3].

Мета даного дослідження проаналізувати психологічні аспекти комунікативного впливу та комунікативного реагування в контексті складного міжособистісного спілкування.

Ефективність спілкування залежить від взаємодії двох основних його складових: комунікативного впливу та комунікативного реагування. Недостатнє володіння прийомами психологічного впливу та реагування призводить до психологічних проблем у спілкуванні, у зв'язку з цим дані складові міжособистісної комунікації потребують детального наукового вивчення.

Поняття комунікації визначимо у межах цього дослідження з урахуванням аналізу теоретичних джерел як процес передачі інформації, ідей, емоцій та сприйняття їх отримувачем з метою спілкування та взаєморозуміння. У свою чергу, міжособистісна комунікація розуміється у значенні процесу одночасної взаємодії комунікантів та їх взаємно спрямованих комунікативних дій.

В міжособистісном спілкуванні з інших видів комунікації відрізняють такі характерні ознаки:

- наявність кількох учасників процесу спілкування;
- комунікативна установка учасників міжособистісного спілкування;
- соціально-рольовий статус комунікантів;
- особливості простору та часу комунікації.

Цілями міжособистісної комунікації в сучасному контексті є:

- успішна спільна діяльність комунікантів;
- цілеспрямований особистісний вплив;
- ефективний обмін інформацією;
- позитивний психологічний фон процесу спілкування.

Багатоаспектність міжособистісного спілкування передбачає використання різноманітних вербальних та невербальних засобів, комунікативних технік, стратегій, механізмів.

Аналіз психологічних джерел дозволяє дійти висновку, що проблема спілкування розглядається вченими у зв'язку з поняттям «взаємодія». Деякі дослідники ототожнюють ці поняття або розглядають їх у значенні складових частин один одного. Так, на думку М.М. Обозова, спілкування – це особлива форма взаємодії для людей [7]. Відповідно до підходу Г.М. Андрєєвої, спілкування є компонентом взаємодії, поряд із діями [2]. Аналізуючи семантичну близькість даних понять, Б.Ф. Ломов вважає спілкування фактором, що безпосередньо забезпечує взаємодію, а також специфічною формою взаємодії індивідів [5].

Обов'язковими складовими процесу міжособистісної комунікації є комунікативний вплив та комунікативне реагування. Детально проаналізуємо їх, відповідно до мети даного дослідження.

У психологічній науці в останні десятиліття поняття комунікативного впливу розглядається у значенні взаємодії двох рівноправних сторін, які прагнуть досягти власних цілей у вигляді зміни когніцій, емоцій та поведінки іншого [4].

Явище комунікативного впливу безпосередньо стосується свідомості, процесів пізнання, інформації та принципів, які керують ментальними процесами [3]. Комунікативний вплив слід

розуміти у значенні результату комунікативної поведінки особистості. Комунікативну дію регулюють провідні принципи, якими є:

- принцип кооперації;

- принцип ввічливості (толерантності).

О.В. Горпинич підкреслює, що незалежно від мети комунікативного впливу (позитивної або негативної) зазначені принципи можуть використовуватися суб'єктом впливу та реалізуватися у вигляді позитивних та негативних комунікативних стратегій, технік та механізмів, спрямованих на максимальне використання прагматичного потенціалу висловлювання [3]. Засобом реалізації комунікативного впливу виступають комунікативні техніки впливу та його комбінації. Стратегії комунікативного впливу реалізуються за рахунок використання поведінкових стереотипів у певній комунікативній ситуації, які зберігаються у свідомості у формі штампів та відіграють роль канону/еталону, якого необхідно дотримуватись [3]. Перерахуємо види комунікативних технік. До них відносяться когнітивні, афективні; регулятивні [11].

На основі аналізу теоретичної літератури, присвяченої проблемам міжособистісної комунікації, можемо стверджувати, що комунікативні впливи вивчені більш грунтовно, ніж форми комунікативного реагування.

Вченими у сфері психології вивчалися такі аспекти комунікативного впливу, як комунікативні стратегії спілкування, прийоми вербального впливу, техніки програмування свідомості, форми маніпулятивного впливу.

У свою чергу комунікативні реакції як форми соціальної поведінки досліджено недостатньо і вимагають детальнішого вивчення, оскільки саме від них залежить оцінка, самооцінка комунікативної діяльності та кінцевий її результат. Отже, реактивна комунікативна поведінка – це реакція суб'єкта ті чи інші комунікативні дії співрозмовника. У свою чергу, комунікативна реакція відбиває характер реагування в ході спілкування на комунікативні події співрозмовника [8]. Іншими словами, це наявність зворотного зв'язку, що виникає між комунікатором та комунікантом.

Фундаментальною характеристикою комунікативного реагування є інтерес, що виникає між учасниками комунікативного акту. За відсутності цієї характеристики спілкування між комунікантами переривається.

Особливості комунікативного реагування у ситуаціях спілкування залежить від спрямованості стимулів, які можуть бути позитивними чи негативними. Дослідницею О.Ю. Абрамової визначено такі типи можливих реакцій на стимули до реагування: відмова від спілкування, неприйняття стимулу («синдром самозванця»), розцінювання стимулу як заслуженого схвалення; прийняття стимулу з подякою [1, с. 32].

Найбільш популярною та розгорнутою є класифікація вербальних комунікативних реакцій, запропонована С. Розенцвейгом. Вчений класифікує комунікативні реакції за низкою критеріїв. За критерієм напряму реагування він виділяє три види реакцій: екстрапунітивні, спрямовані на зовнішні обставини («це всі ти»); інтрапунітивні, спрямовані самого себе («я сам винен»); імпунітивні, що пояснюють ситуацію як неминуче явище («так мало бути»). За критерієм типу реагування автором

виділено також три групи реакцій: перешкодо-домінантні, де реакція фіксується на перешкоді (Хочу і все!); самозахисні, у яких сутність реакції полягає у самозахисті («Це не я»); потребностно-настойчивые, що ґрунтуються на конструктивному підході до вирішення проблем («Давай поміркуємо, як краще») [10].

Висновки. В тезах проаналізовано поняття комунікативний вплив та комунікативне реагування відповідно сучасних теоретичних підходів. Виявлено, що сутність міжособистісної комунікації відрізняється своєю специфікою. Її провідним компонентами виступають як комунікативний вплив, так комунікативне реагування, без яких акт міжособистісної комунікації не може бути реалізований.

Розглянувши основні теоретичні аспекти складових процесу міжособистісної комунікації, підкреслимо, що це дослідження не є вичерпним: детальнішого вивчення потребують аспекти психологічної природи комунікативного реагування та їх вплив на активність механізмів, стратегій і технік комунікативного впливу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ковалевська Т. Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування. – Одеса: Астропринт, 2001.
2. Сологуб Н. М. Мовний світ Олеся Гончара. – К.: Наукова думка, 1991.
3. Корніяка О.М. Сучасні підходи до вивчення комунікативної компетентності особистості // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України / За ред. С, Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – Вип.3. – С.294 – 316.
4. Корніяка О.М. Вивчення розвитку комунікативної компетентності студентів // Психолінгвістика: Зб. наук. праць ДВНЗ " Переяслав- Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди". – Переяслав-Хмельницький: ПП "СКД", 2009. – Вип. 3. – С.60 – 69. – 0,6.
5. Хміль Ф.І. Ділове спілкування / Ф.І. Хміль. – К.: Академвидав, 2004. – 280 с.
6. Максименко С.Д. Технологія спілкування. Психологічний інструментарій / С.Д. Максименко, М.М. Забродський. – К., 2005.
7. Зубарєв О. Теоретичні засади витлумачення явища білінгвізму / О. Зубарєв // Мовні і концептуальні картини світу: збірник наукових праць. – науковий вісник Херсонського державного університетуН43К.: ВПЦ «Київський університет», 2007. – Вип. 21. – Ч. 1. – 308 с.
8. Слободяник Наталія Володимирівна. Стаття "Спілкування як основа психолого-педагогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу"
9. Філоненко М.М. Психологія спілкування. Підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 224 с.

ВПЛИВ ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН НА ТВОРЧИЙ ПРОЦЕС

Павло Сапега, *студент 3-го курсу спеціальності Психологія*
Одеського інституту ПрАТ" ВНЗ" МАУП", elpabloua@gmail.com
Алла Нестеренко[12]*, д.ю.н., доцент, доцент кафедри загальнонаукових,*
соціальних та поведінкових дисциплін Parisplus@ukr.net

Анотація. Автором проведений аналіз впливу психоактивних речовин (ПАР), на когнітивні функції, емоційний стан і творчий потенціал людини. Розглянуто механізми, що лежать в основі змін і як вони відображаються на поведінці та життєвому шляху індивіда.

Abstract. The author analyzes the impact of psychoactive substances on cognitive functions, emotional state and creative potential of a person. The mechanisms underlying the changes and how they affect the behavior and life path of an individual are considered.

Вступ. "Будь-який вид залежності поганий, чи то залежність від алкоголю, наркотиків, або ідеалізму", – Карл Густав Юнг.

Вживання ПАР є складним і багатогранним феноменом, що має значний вплив на особистість і творчі здібності людини. Протягом історії люди використовували ПАР, переслідуючи різноманітні цілі - від досягнення змінених станів свідомості до стимуляції творчого процесу. Приділяючи особливу увагу взаємозв'язку між вживанням ПАР і творчою діяльністю, розкривається розуміння механізмів впливу ПАР на людину.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві ПАР стають дедалі поширенішим явищем, що впливає на різні аспекти життя людини. Одним із найцікавіших дослідницьких напрямів у цій царині є вивчення їх впливу на особистість і творчість людини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В останній час дослідженням впливу ПАР на когнітивні функції людини займались наступні вчені: Димитрова Л.М. [1], Бакалюк О., Олійник Н. [2], Саврасов М.В. [3], Железнякова Ю.В. [4], Горяна Л.Г. [5].

Метою даного досліду є глибоке розуміння взаємозв'язку між вживанням ПАР і змінами в особистості та творчому потенціалі людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна людина потребує повної реалізації свого потенціалу і творчого визначення. Ці потреби, які є проявом особистої ідентичності, породжують зусилля, що здійснюються у природний спосіб. Це постійна актуалізація вроджених схильностей до гармонійного співіснування з навколишньою дійсністю та свідома самореалізація, спрямована на процес індивідуального розвитку, вдосконалення та постійного переживання себе як "Я", що має розумну природу. Тому людина, починаючи з раннього віку, відчуває різнорідні емоційні реакції що визначають набуття здатності переживати і жити собою, бажає бути активним творцем власного життя. У цьому контексті постає питання про те, як реалізувати потребу в цілісному і водночас негайному самовизначенні. В умовах динамічних трансформацій сучасної цивілізації (на соціокультурному ґрунті), поступовість і поетапність у досягненні цілей видається неприйнятною,

[12] Науковий керівник

тому людина, керуючись потребою в негайних ефектах та ейфорійних відчуттях, шукає заходи, які дозволять їй досягти поставлених цілей.

Одним із варіантів виходу за межі стандартизованої поведінки та нав'язаних канонів, є вживання ПАР - хімічних сполук (або сумішей), природного або штучного походження, які впливають на функціонування центральної нервової системи, приводячи до змін психічного стану: змінюється мислення, сприйняття або настрій. Ці зміни можуть носити як позитивний (лікувальний), характер, так і негативний, наприклад деградація психіки [6].

Даючи ілюзорне відчуття безпеки, щастя, сили, творчої наснаги, або здатності долати власні слабкості вони впливають на свідоме порушення всіх імперативів інтелектуального розвитку. Зловживання ПАР, притаманне людській природі на користь конструювання ілюзорної приналежності до гетерогенного світу, є нічим іншим, як проекцією реальності, що запускає руйнування особистості, її світогляду і духовності, формуючи фальсифіковану парадигму людського існування.

Сьогодні, в результаті комп'ютеризації та технологізації світу, участь людини в культурі, тобто в її творенні, є радше спробою пристосуватися до довільних вимог цивілізації, а не потребою активно екстерналізувати та відтворювати гетерогенний досвід, що охоплює чуттєву, інтелектуально-вольову, та образно-мисленнєву сфери. Звідси виявляється своєрідний екзистенційно-культурний парадокс на рівні взаємодії людини з дійсністю, що передбачає драматизм людської присутності, який виражається в кризі відчуття, переживання і творення.

Гостро постає проблематика екзистенціального вакууму, як стану фрустрованого прагнення до сенсу життя. Людині доводиться миритися з неможливістю охопити буття в цілому, з неможливістю пізнати його надсенс [7]. Саме тому, зловживання ПАР - це не що інше, як нездатність правильно ідентифікувати себе та взаємодіяти зі світом.

Не існує єдиної причини, через яку людина починає зловживати ПАР, однак, можна виділити такі, що сприяють розвитку синдрому залежності: генетична схильність, соціальні фактори, психічні захворювання, індивідуальні особливості особистості, вплив засобів масової інформації. Існує широкий спектр ПАР, вплив яких на всю сукупність процесів і диспозицій психічної сфери людини, тобто включаючи когнітивні процеси, емоції, мотиваційні процеси, є настільки значущим, що збільшує ймовірність змін у мозкових процесах і як наслідок, звикання. Ці сполуки, будучи хімічними речовинами, впливають на центральну нервову систему через прямее втручання у функції мозку. Спосіб дії, незалежно від їх основної класифікації, і пов'язані з ними реакції, як правило, схожі. Базова класифікація, розрізняє чотири основні групи психоактивних речовин, тобто: депресанти, стимулятори, психоделіки та нейролептики [8].

Загальна характеристика взаємодій та симптомів вживання ПАР показує, що вони безпосередньо руйнують мозок через незворотну анігіляцію нейронів, тобто мають руйнівний вплив як на фізіологічну, так і на психологічну сферу людини. Тим не менш, помітно глибоким є зв'язок між вживанням ПАР і причиною творчих реалізацій людини. Складається враження, що цей зв'язок є симптомом зростаючої участі хімічних сполук у визначенні творчого процесу. Але, за визначенням К.Е. Ціолковського, усі багатства, вся краса світу створені винахідницьким генієм людини [9].

Слід підкреслити, що сам механізм творчої діяльності є не тільки способом переживання кінцевого результату, - це процес мислення та уяви, який надихає на візуалізацію діяльності. Це означає, що творчістю може займатися будь-хто завдяки своїм талантам, досвіду, знанням, натхненню та самоаналізу. Ставлення до світу, людей, а також сприйняття реальності і змін, що відбуваються, є основою концепції креативності. Якщо ці диспозиції порушуються, то людина - творець, поневолена необхідністю діяти, за рахунок власного здоров'я, вживаючи галюциногенні замінники, які ініціюють творчу активність. Діяльність, залежна від психоактивних речовин, безжально принижуючи людину до тваринного світу, веде її назустріч своїй загибелі.

Висновок. Використання ПАР може мати неоднозначний вплив на особистість людини. З одного боку, деякі речовини можуть тимчасово стимулювати уяву, розширювати свідомість і сприяти творчому самовираженню. Однак тривале і надмірне вживання ПАР несе серйозні ризики для фізичного і психічного здоров'я. Воно може призводити до залежності, порушень когнітивних функцій, деградації особистості та зниження творчих здібностей.

Важливо розуміти, що ПАР не є необхідною умовою для творчості. Багато видатних діячів мистецтва, науки і культури досягали висот у своїй творчості без використання подібних засобів. Справжня творчість ґрунтується на розвитку внутрішніх ресурсів особистості, таких як уява, інтелект, емоційна чутливість і духовні якості.

Загалом, вплив ПАР на особистість і творчість людини має неоднозначний і суперечливий характер. Їхнє використання може давати тимчасовий творчий імпульс, але в довгостроковій перспективі становить серйозну загрозу для фізичного, психічного і духовного благополуччя особистості. Слід з великою обережністю ставитися до застосування подібних засобів і віддавати перевагу здоровим, природним способам розвитку творчих здібностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Димитрова Л.М. Профілактика вживання психоактивних речовин серед підлітків груп ризику. ВІСНИК НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 3(11)2011. URL: http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2011/3/10.pdf

2. Саврасов М.В. Адикція як форма прояву поведінки сучасної молоді. Габітус. Випуск 45. 2023. URL: http://habitus.od.ua/journals/2023/45-2023/28.pdf (дата звернення: 01.04.2024)

3. Железнякова Ю.В. Основні характеристики адитивної поведінки. Теорія і практика сучасної психології. 2016. №2. URL: http://tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2016/3.pdf (дата звернення: 11.04.2024)

4. Горяна Л.Г. Духовно-ціннісні аспекти профілактики адитивної поведінки як здоров’язбережувальна технологія. Наукові записки. Серія “Психологія і педагогіка”. Випуск 23. 2013. С. 29-36.

5. Психоактивні речовини і їх вплив на організм. 2024. URL: https://profihealth.org.ua/uk/lessons/192 (дата звернення: 06.04.2024)

6. Сафонов Д.М. Психічні та поведінкові розлади внаслідок вживання психоактивних речовин: для лікарів-спеціалістів лікувального профілю, що проходять перепідготовку відповідно до вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики лікаря-спеціаліста зі спеціальності «Психіатрія». Запоріжжя, 2019. 94 с.

СТРАТЕГІЇ ТА ПРАКТИКИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИРОБНИЧИХ ПРОЦЕСІВ ТА УПРАВЛІННЯ ПОРТФЕЛЕМ ПРОДУКЦІЇ

Даніїл Грановський *студент 4 курсу спеціальності «Менеджмент» Одеського інституту МАУП*
Мінакова Олена[13]***,*** *кандидат економічних наук, доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП ominakova@gmail.com*

Анотація*. Стаття зосереджена на аналізі сучасних підходів до управління виробництвом та асортиментом продукції на підприємствах. Висвітлюються ключові стратегії, методи та інструменти, що дозволяють оптимізувати процеси виробництва і розширення асортименту продукції з метою задоволення змінних потреб ринку та підвищення конкурентоспроможності. Автори акцентують увагу на важливості балансу між інноваційними тенденціями та економічною ефективністю у виробничому процесі.*

Abstract*. This article focuses on the analysis of modern approaches to production and product range management in enterprises. It highlights key strategies, methods, and tools that allow optimizing production processes and expanding the product range to meet the variable market needs and enhance competitiveness. The authors emphasize the importance of balancing between innovative trends and economic efficiency in the production process.*

В умовах сучасної економіки, постійних технологічних інновацій та змін у перевагах споживачів, ефективне управління виробництвом та асортиментом продукції стає ключовим фактором успіху підприємств. Ця стаття розглядає основні підходи та інструменти, що використовуються підприємствами для оптимізації виробничих процесів і розширення асортименту продукції, а також визначає важливість інтеграції інноваційних рішень та ефективного планування.

У контексті постійно змінюваних ринкових умов та зростаючих вимог до ефективності виробничих процесів, сучасні підприємства стикаються з необхідністю адаптації та пошуку нових підходів до управління своїми ресурсами. Ефективне управління виробництвом та асортиментом продукції є критично важливим для підтримки конкурентоспроможності та забезпечення стійкого розвитку підприємств. Впровадження стратегічних ініціатив, оптимізація виробничих процесів, а також гнучке управління асортиментом продукції відіграють ключову роль у досягненні цих цілей.

Ця стаття зосереджується на розгляді основних стратегій та практик, які можуть бути застосовані для підвищення продуктивності виробництва та ефективного управління портфелем продукції. Розглядаються такі ключові аспекти:

1. Стратегічне планування виробництва та управління асортиментом. Стратегічне планування включає аналіз ринкових потреб, визначення потенціалу розширення асортименту та встановлення довгострокових цілей виробництва. Включення ринкового аналізу, SWOT-аналізу та прогнозування попиту дозволяє визначити ключові напрямки для розвитку продуктової лінійки та ефективності виробничих ліній [1, с. 98].

[13] Науковий керівник

В цьому аспекті підкреслюється важливість ретельного планування, що базується на аналізі ринкових потреб і внутрішніх ресурсів підприємства для визначення оптимальної стратегії розвитку продуктової лінійки та ефективного використання виробничих потужностей.

2. Оптимізація процесів виробництва. Важливим аспектом управління виробництвом є оптимізація процесів для зниження витрат і підвищення продуктивності. Використання Lean Manufacturing, Six Sigma, та інших методологій може допомогти у виявленні та усуненні втрат у процесах виробництва, забезпечуючи більшу гнучкість та швидкість відповіді на зміни у попиті.

Вона хоплює впровадження передових методів управління виробництвом, таких як Lean, Six Sigma, які спрямовані на мінімізацію втрат, підвищення якості продукції та зниження виробничих витрат.

3. Розширення та управління асортиментом продукції. Для забезпечення конкурентоспроможності підприємство має регулярно переглядати та оновлювати свій асортимент продукції, включаючи розробку нових продуктів та модернізацію існуючих. Це вимагає глибокого аналізу ринкових тенденцій, споживацьких уподобань, а також потенціалу внутрішніх P&D (досліджень і розробок) [2, с. 81].

Даний аспект вказує на необхідність адаптації асортименту продукції до змінних вимог ринку, включаючи розробку нових продуктів і вдосконалення існуючих, щоб задовольнити потреби клієнтів та використати нові ринкові можливості.

4. Інновації та технологічний розвиток. Інвестування у новітні технології та інновації є критично важливим для підтримки високого рівня ефективності виробництва та розвитку асортименту продукції. Адаптація до змін у технологіях та інтеграція цифрових рішень можуть значно підвищити продуктивність та якість продукції.

Ми хотіли б акцентувати увагу на значенні інвестицій у новітні технології та інноваційні процеси, які можуть покращити продуктивність та якість продукції, а також забезпечити підприємству переваги на ринку.

5. Ризик-менеджмент. Ефективне управління ризиками, пов'язаними з виробництвом та розширенням асортименту, є необхідним для забезпечення стабільності та стійкості діяльності підприємства. Виявлення, аналіз та мінімізація потенційних ризиків дозволяють своєчасно реагувати на можливі зміни у виробничому ланцюжку, на ринку або у законодавстві.

В даному пункті висвітлюється важливість ідентифікації, аналізу та управління ризиками, пов'язаними з виробничими процесами та асортиментом продукції, щоб мінімізувати потенційні збитки та забезпечити стабільне функціонування підприємства.

Загалом, ці аспекти формують основу для розробки та реалізації ефективної стратегії управління виробництвом і асортиментом продукції, спрямованої на досягнення високого рівня оперативної ефективності, задоволення потреб ринку та забезпечення конкурентних переваг підприємства.

Висновки. Ефективне управління виробництвом та асортиментом продукції є ключовим елементом стратегії підприємства, що дозволяє не тільки підвищити його конкурентоспроможність,

але й забезпечити стійке розвитку у довгостроковій перспективі. Комплексний підхід, що включає інноваційні технології, ефективне планування та управління ризиками, є вирішальним у досягненні цих цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Глущенко Ю. Є., Шумкова О. В. Особливості маркетингового управління асортиментом. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. Вип. 24, ч. 1. С. 96-100.

2. Гріднєва Д. В. Проблеми теорії і практики обліку готової продукції та її реалізації. Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія: Економіка і менеджмент. 2018. № 1. С. 77–87. URL: http:// nbuv.gov.ua/UJRN/Vsuem_2018_1_12 (дата звернення: 11.03.2024)

МОДЕРНІЗАЦІЯ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Ірина Тарасюк *студентка 4 курсу спеціальності «Менеджмент» Одеського інституту МАУП*
Тетяна Лозова[14]*, кандидат економічних наук, доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП* ua.lozovaya@gmail.com

Анотація*. Стаття присвячена дослідженню сучасних методів управління маркетинговою діяльністю організації, акцентуючи увагу на використанні цифрових інструментів та технологій для підвищення ефективності маркетингових кампаній. Аналізуються основні стратегії, методи та інструменти, які дозволяють організаціям адаптуватися до динамічних змін ринкового середовища та ефективно взаємодіяти з цільовою аудиторією.*

Abstract*. This article is devoted to the study of modern methods of marketing activity management within organizations, focusing on the use of digital tools and technologies to enhance the efficiency of marketing campaigns. It analyzes the main strategies, methods, and tools that allow organizations to adapt to dynamic market changes and effectively interact with the target audience.*

У сучасному світі, де кожен аспект життя швидко цифровізується, маркетингова діяльність організацій вимагає постійного оновлення та адаптації. Цифрова економіка вносить корінні зміни не тільки в способи споживання, але й у методи комунікації між брендами та їхніми клієнтами. Ефективне управління маркетинговою діяльністю стає ключовим фактором, що визначає успіх організації на ринку.

В епоху цифровізації, коли технологічні інновації невпинно змінюють ландшафт ринкових відносин, ключовим завданням для кожної організації стає розвиток та адаптація її маркетингових стратегій. Визнаючи непереборну потребу в глибокому переосмисленні підходів до взаємодії з цільовою аудиторією, сучасні компанії все частіше звертаються до цифрових інструментів та платформ, що відкриває нові горизонти для ефективної комунікації та збільшення продажів. В контексті таких змін, актуальність розробки та імплементації інноваційних маркетингових стратегій, які враховують найновіші технологічні досягнення та зміни в споживацьких вподобаннях, набуває особливого значення.

Відтак, ключовими аспектами сучасного маркетингового управління, що вимагають уваги, стають:

1. Цифровізація маркетингових стратегій передбачає активне використання всіх доступних цифрових каналів та інструментів для просування продуктів та послуг. Це охоплює використання соціальних медіа для створення брендового контенту, оптимізацію для пошукових систем (SEO), електронну пошту як канал прямого маркетингу, а також контент-маркетинг, що дозволяє залучати й утримувати аудиторію за допомогою корисного та цікавого контенту [1, с. 112]. Ефективна

[14] Науковий керівник

цифровізація не лише підвищує видимість бренду в інтернеті, але й допомагає налагодити двосторонню взаємодію з клієнтами, що є ключовим фактором побудови довготривалих відносин.

2. Аналіз даних та використання big data відкривають нові можливості для глибокого розуміння поведінки споживачів. Збір та аналіз великих обсягів даних дозволяє виявити закономірності в поведінці покупців, їхні переваги та потреби. Це забезпечує можливість не лише оптимізувати існуючі маркетингові кампанії для збільшення їхньої ефективності, але й розробляти цілеспрямовані пропозиції, що враховують індивідуальні потреби кожного споживача, тим самим підвищуючи шанси на успіх.

3. Омніканальний маркетинг вимагає створення єдиного і неперервного досвіду покупки через різні канали та точки контакту з брендом, включаючи фізичні магазини, онлайн-платформи, соціальні мережі та мобільні додатки. Цей підхід дозволяє забезпечити безперервність досвіду споживача, незалежно від того, яким чином він взаємодіє з брендом, що підвищує задоволеність клієнтів та їхню лояльність [2].

4. Цифрові інновації та новітні технології, такі як штучний інтелект, машинне навчання, чат-боти, розширена та віртуальна реальність, революціонізують підходи до маркетингу. Їх застосування дозволяє автоматизувати багато процесів, покращувати персоналізацію маркетингових кампаній, створювати унікальні та захоплюючі досвіди для споживачів. Це не лише підвищує ефективність маркетингових зусиль, але й забезпечує компаніям суттєві конкурентні переваги.

5. Екологічний маркетинг та соціальна відповідальність набувають все більшої актуальності в умовах зростаючої уваги споживачів до екологічних та соціальних аспектів діяльності брендів. Організації, які активно впроваджують принципи сталого розвитку, займаються розробкою екологічно чистих продуктів та демонструють соціальну відповідальність, виграють у лояльності клієнтів та зміцнюють свій імідж в очах споживачів [3, с. 154].

Завершуючи розгляд ключових аспектів сучасного управління маркетинговою діяльністю організації, слід підкреслити, що успішна адаптація до вимог цифрової ери вимагає від компаній не лише впровадження новітніх технологій, але й переосмислення традиційних підходів до маркетингу. Цифровізація маркетингових стратегій, глибокий аналіз даних, омніканальність, інновації та акцент на екологічності та соціальній відповідальності — усі ці елементи разом формують основу для створення гнучких, ефективних та відповідальних маркетингових кампаній.

Ефективне управління маркетинговою діяльністю в сучасних умовах — це не лише про залучення нових клієнтів та збільшення продажів. Це також про створення довготривалих відносин зі споживачами, підвищення їхньої лояльності та створення позитивного іміджу бренду. Особлива увага до індивідуальних потреб та переваг споживачів, використання інноваційних технологій для підвищення ефективності маркетингових зусиль, а також зобов'язання перед суспільством і навколишнім середовищем — все це дозволяє організаціям не лише виживати, а й процвітати в умовах постійної зміни та високої конкуренції.

Таким чином, успіх в управлінні маркетинговою діяльністю організації в сучасному світі залежить не тільки від здатності швидко адаптуватися до змінних умов ринку, але й від готовності до

інновацій, уваги до деталей поведінки споживачів, та відповідального ставлення до суспільних та екологічних викликів сьогодення.

Висновки. Управління маркетинговою діяльністю в умовах цифрової економіки вимагає від організацій гнучкості, відкритості до інновацій та готовності до швидких змін. Використання цифрових інструментів та технологій, а також інтеграція омніканальних підходів дозволяють компаніям ефективно взаємодіяти з цільовою аудиторією, забезпечувати високий рівень задоволеності клієнтів та досягати значних конкурентних переваг на ринку. Сучасний маркетинг є не лише про продажі та рекламу, але й про створення цінностей, інноваційний розвиток та відповідальне ставлення до суспільства та навколишнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шульга А.О. Напрями удосконалення системи стратегічного управління розвитком маркетингової діяльності підприємства. Підприємництво та інновації. 2022. № 25. С. 110–113.

2. Корнієнко Т.О. Маркетингові стратегії у формуванні конкурентних переваг підприємств в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2023. № 49. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-65 (дата звернення: 11.04.2024).

3. Стамат В.М., Нехайчик Є.Є. Основні тренди маркетингової діяльності: світовий погляд. Modern Economics. № 38 (2023). С. 152–157.

МОТИВАЦІЯ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІВНИКІВ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Лілія Ісько *магістр 2 курсу спеціальності «Економіка» Одеського інституту МАУП liliyaisko@gmail.com*
Віолетта Асташева *студентка 4 курсу спеціальності «Менеджмент» Одеського інституту МАУП*
Ольга Кузнєцова[15]*, кандидат економічних наук, доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП olkuzya80@ukr.net*

Анотація*. Стаття зосереджується на вивченні мотивації та стимулювання праці як основних факторів, що впливають на ефективність роботи підприємства. Розглядаються основні методи та підходи до мотивації, важливість створення ефективної системи винагород, а також вплив мотиваційної політики на продуктивність працівників. Автори акцентують увагу на необхідності інтеграції мотиваційних стратегій у загальну стратегію розвитку підприємства, враховуючи як внутрішні, так і зовнішні фактори впливу. Висновки статті підкреслюють значення ефективної мотивації та стимулювання для досягнення високих результатів діяльності підприємства та підвищення його конкурентоспроможності.*

Abstract*. This article focuses on the study of motivation and employee stimulation as the main factors affecting the efficiency of an enterprise's operations. It examines the primary methods and approaches to motivation, the importance of creating an effective reward system, and the impact of motivational policies on employee productivity. The authors emphasize the necessity of integrating motivational strategies into the overall enterprise development strategy, considering both internal and external influences. The article's conclusions highlight the significance of effective motivation and stimulation for achieving high performance in enterprise activities and enhancing its competitiveness.*

В умовах глобалізації економіки та зростаючої конкуренції, залучення та утримання висококваліфікованих спеціалістів є ключовими завданнями для кожного підприємства. Ефективність роботи підприємства значною мірою залежить від рівня мотивації та задоволеності працівників. Мотиваційні стратегії відіграють вирішальну роль у досягненні цієї мети, сприяючи підвищенню продуктивності та ефективності роботи.

Процес мотивації та стимулювання охоплює різноманітні методи та підходи, які дозволяють формувати позитивну робочу атмосферу, забезпечувати задоволення потреб працівників і стимулювати їх до досягнення високих результатів. Серед ключових аспектів, на які необхідно звернути увагу при формуванні мотиваційної стратегії, варто виділити:

1. Етапи розробки мотиваційної стратегії підприємства. Визначення основних потреб та очікувань працівників, аналіз робочого середовища та культури підприємства, розробка та впровадження мотиваційних програм та систем винагород.

[15] Науковий керівник

2. Аналіз потреб працівників та робочого середовища. Глибоке розуміння факторів, що впливають на мотивацію працівників, дозволяє розробити ефективні механізми стимулювання, включаючи фінансові та нематеріальні винагороди.

3. Вибір методів мотивації та стимулювання. Залежно від цілей підприємства та особливостей його діяльності, можуть бути застосовані різні методи мотивації, такі як премії, бонуси, відзнаки, можливості професійного та кар'єрного розвитку.

4. Моніторинг та оцінка ефективності мотиваційних стратегій. Регулярний аналіз та оцінка результативності впроваджених мотиваційних програм дозволяють своєчасно адаптувати їх до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі підприємства.

Мотивація працівників відіграє вирішальну роль у досягненні високої продуктивності та ефективності роботи підприємства. Вона не тільки сприяє підвищенню задоволення працівників та їхньої лояльності до компанії, але й стимулює інноваційність, креативність і готовність до вирішення складних задач. Ефективні мотиваційні стратегії та системи винагород дозволяють компаніям досягати стратегічних цілей, адаптуватися до змін у ринковому середовищі та забезпечувати сталий розвиток [1; 2].

Таким чином, інвестування в розвиток мотиваційних програм та ефективних систем винагород є ключовим для забезпечення довгострокового успіху підприємства. Важливо, щоб керівництво компанії не лише розуміло потреби своїх працівників, але й активно залучало їх до процесу вдосконалення робочого середовища та корпоративної культури. Встановлення ефективного діалогу між управлінням та співробітниками сприяє формуванню атмосфери взаємної довіри та поваги, що є фундаментом для створення мотивованої та згуртованої команди. Успішне впровадження мотиваційних ініціатив підвищує не тільки продуктивність, але й конкурентоспроможність підприємства на ринку, відкриваючи нові можливості для росту та розвитку.

Успішні компанії по всьому світу застосовують різноманітні мотиваційні програми для підвищення ефективності та продуктивності своїх співробітників. Ці програми не лише спрямовані на фінансові стимули, але й на визнання зусиль працівників, розвиток їх професійних навичок, підтримку їхнього балансу між роботою та особистим життям, а також на включення їх у процеси прийняття рішень і корпоративну культуру. Нижче наведено кілька прикладів успішних мотиваційних програм, які демонструють широкий спектр підходів до стимулювання та мотивації працівників на сучасних підприємствах.

1. Програма внутрішнього кар'єрного росту. Компанія Google відома своєю політикою відкритих можливостей для кар'єрного розвитку своїх співробітників. Вони стимулюють працівників до навчання та розвитку через доступ до безкоштовних курсів, тренінгів та майстер-класів, а також через можливість внутрішнього переміщення по різноманітних проєктах і підрозділах.

2. Програми акційних опціонів для співробітників. Технологічні стартапи, такі як Airbnb та Uber, успішно застосовують програми акційних опціонів, що дозволяють співробітникам отримати частку власності у компанії [3, с. 189]. Це не тільки стимулює їх до досягнення кращих результатів роботи, але й зміцнює їхнє відчуття причетності та лояльності до компанії.

3. Програми визнання та нагородження. Знаменита програма визнання співробітників компанії Zappos, яка дозволяє кожному працівнику вручати колегам "бонуси за щастя" за виняткові досягнення або позитивний вплив на робоче середовище [4]. Ці бонуси можуть бути обмінені на подарункові картки або інші приємні бонуси.

4. Гнучкі графіки роботи та можливість віддаленої роботи. Сучасні IT-компанії, наприклад, Slack і Buffer, активно впроваджують політику гнучкого графіку, дозволяючи співробітникам самостійно планувати свій робочий час, а також пропонують можливість віддаленої роботи [3, с. 194]. Це підвищує задоволеність роботою та продуктивність, оскільки співробітники можуть краще балансувати роботу та особисте життя.

5. Програми корпоративного волонтерства. Компанія Salesforce відома своєю програмою "1-1-1", в рамках якої 1% продукту, 1% прибутку та 1% часу співробітників витрачається на підтримку некомерційних організацій та благодійність [1]. Такі програми не тільки сприяють позитивному іміджу компанії, але й мотивують співробітників, надаючи їм можливість зробити свій внесок у суспільне добро.

Вивчення перелічених мотиваційних програм демонструє, що сучасні підприємства розглядають мотивацію працівників як багатогранний процес, який вимагає комплексного підходу. Успішні мотиваційні стратегії не обмежуються лише фінансовими інцентивами, але також включають елементи професійного розвитку, визнання, гнучкості роботи та корпоративної соціальної відповідальності. Вони спрямовані на задоволення широкого спектру потреб працівників, від матеріальних до імматеріальних, створюючи умови, за яких кожен співробітник може відчути свою цінність та внесок у загальний успіх компанії.

Ці програми підкреслюють важливість врахування індивідуальних інтересів та потреб співробітників, стимулюючи їхню внутрішню мотивацію та залученість. Ефективність мотиваційних програм вимірюється не тільки підвищенням продуктивності, але й зростанням задоволеності працею, зниженням рівня текучки кадрів та покращенням корпоративної культури.

Залучення та утримання талантів є критично важливими для конкурентоспроможності на ринку. Саме тому підприємства, які інвестують у розробку та впровадження інноваційних мотиваційних програм, часто досягають високих результатів, демонструючи виняткову гнучкість, адаптивність та інноваційність у своїй діяльності.

Проблеми в реалізації мотиваційних стратегій можуть включати недостатнє розуміння потреб працівників, відсутність ефективного зворотного зв'язку, обмежені ресурси для впровадження програм стимулювання. Однак, при правильному підході та зосередженні уваги на ключових аспектах мотивації, підприємства можуть досягати значних успіхів у підвищенні ефективності своєї діяльності.

Висновки. Мотивація та стимулювання працівників є важливими умовами забезпечення ефективності роботи підприємства. Розробка та реалізація ефективної мотиваційної стратегії, яка враховує індивідуальні потреби працівників та особливості робочого середовища, дозволяє підприємствам досягати високих результатів у своїй діяльності та підвищувати свою конкурентоспроможність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Johnny C. Berry III. Career Developmental Stages Of Secondary School Administrators: Questions, Challenges, And Implications For Professional Development. Dissertation Tuscaloosa, Alabama. 2021. URL: http://acumen.lib.ua.edu/content/u0015/0000001/0001639/u0015_0000001_0001639.pdf (дата звернення: 19.03.2024).

2. Mark L. Savickas. Career Construction Theory. URL: http://www.people.ku.edu/~tkrieshok/epsy846/lectures/career_construction.htm (дата звернення: 20.03.2024).

3. Raymond A. Noe, Brian D. Steffy The influence of individual characteristics and assessment center evaluation on career exploration behavior and job involvement. Journal of Vocational Behavior. 2022. 30 (2). С. 187-202. http://dx.doi.org/10.1016/0001-8791(22)90018-2 (дата звернення: 17.03.2024).

4. Wrobel K., Raskin P., Maranzano V. Career Stage Theory. URL: https://sites.google.com/site/edlp335tamarbouchard/career-stage-theory (дата звернення: 21.03.2024).

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ: СТРАТЕГІЇ ТА ТЕХНОЛОГІЇ В УПРАВЛІННІ ДАНИМИ

Олександр Ковальчук *студент 4 курсу спеціальності «Менеджмент» Одеського інституту МАУП*
Радова Олена[16]*, кандидат економічних наук, доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП* elena77r8@ukr.net

Анотація*. Стаття присвячена аналізу стратегій та технологій, які використовуються в інформаційному забезпеченні функціонування сучасних організацій. Особлива увага приділяється ролі цифровізації та інноваційних технологій в оптимізації процесів управління даними. Розглядаються ключові виклики та перспективи, пов'язані з інтеграцією новітніх IT-рішень в корпоративну інфраструктуру.*

Abstract*. The article is dedicated to the analysis of strategies and technologies used in the informational support of modern organizations' operations. Special attention is paid to the role of digitalization and innovative technologies in optimizing data management processes. Key challenges and prospects related to the integration of cutting-edge IT solutions into the corporate infrastructure are discussed.*

Сучасний бізнес-пейзаж характеризується високою динамікою та потребою в ефективному управлінні інформаційними потоками. Інформаційне забезпечення стає ключовим фактором успіху організації, дозволяючи не тільки оптимізувати внутрішні процеси, але й ефективно реагувати на зміни в зовнішньому середовищі.

Теоретичне підґрунтя інформаційного забезпечення організацій базується на принципах ефективного збору, обробки, зберігання та аналізу даних. Воно охоплює широкий спектр дисциплін, включаючи інформатику, управлінську науку, кібернетику, та теорію інформації. Центральним елементом є розуміння, що дані є цінним ресурсом, керування яким вимагає ретельного планування, організації та контролю. Теорія інформаційного забезпечення розглядає інформацію як фактор, що впливає на рішення, що приймаються в організації, та її конкурентоспроможність. Особлива увага приділяється методам оптимізації інформаційних потоків, структуризації даних та забезпеченню їх якості та актуальності.

Також не треба недооцінювати цифровізацію, що має глибокий вплив на всі аспекти інформаційного забезпечення організацій, починаючи від способів збору даних до їх обробки та аналізу. Цифрові технології, такі як хмарні обчислення, Інтернет речей (IoT), штучний інтелект (AI) та машинне навчання, дозволяють автоматизувати та оптимізувати багато процесів, пов'язаних з даними [1]. Цифровізація також сприяє розвитку більш гнучких та масштабованих інформаційних систем, які можуть адаптуватися до змінних потреб бізнесу [2]. Це включає в себе можливість швидкого доступу до актуальних даних, покращення якості прийнятих рішень та збільшення швидкості реакції на зовнішні зміни.

[16] Науковий керівник

В сучасному світі, де цифрова трансформація набуває все більшої актуальності, інноваційні підходи в інформаційному забезпеченні організацій відіграють ключову роль у забезпеченні конкурентоспроможності та ефективності бізнесу. Використання передових технологій, таких як штучний інтелект, машинне навчання, блокчейн, великі дані, та Інтернет речей, відкриває нові горизонти для оптимізації управління даними, забезпечення безпеки інформації та створення інноваційних сервісів [3]. Ці підходи не лише підвищують оперативність реагування на ринкові виклики, але й сприяють розкриттю потенціалу даних, перетворюючи їх на цінні стратегічні активи, що забезпечують стійке зростання та розвиток організації.

Попри численні переваги цифровізації, інформаційне забезпечення організацій стикається з низкою викликів, зокрема, з питаннями безпеки даних, приватності, інтеграції систем та необхідністю навчання персоналу новим технологіям. Крім того, важливим аспектом є забезпечення гнучкості та масштабованості інформаційних систем, щоб вони могли адаптуватися до змінних потреб бізнесу.

Висновки. Інформаційне забезпечення грає вирішальну роль у функціонуванні сучасних організацій, дозволяючи їм ефективно конкурувати та адаптуватися в швидко змінному бізнес-середовищі. Використання інноваційних технологій та підходів до обробки даних відкриває нові можливості для розвитку та зростання. Однак для досягнення максимальної ефективності важливо поєднувати технологічні інновації з розвитком організаційної культури, що сприяє навчанню, адаптації та відкритості до змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Yiping Wang (2023). Design and Implementation of Enterprise Financial Management Information System Based on Internet. ICIDC EAI DOI: 10.4108/eai.2-6-2023.2334663.
2. Marinko Skare, Maríadelas Mercedesde Obesso, Samuel Ribeiro-Navarrete (2023). Digital transformation and European small and medium enterprises (SMEs): A comparative studyusing digital economy and society index data, International Journal of Information Management, Volume 68, 102594, URL: https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2022.102594.
3. Harry Bouwman, Shahrokh Nikou, Markde Reuver (2019). Digitalization, business models, and SMEs: Howdo business model innovation practices improve performance of digitalizing SMEs? Telecommunications Policy, Volume 43, Issue 9, 101828, ISSN 0308-5961/ URL:https://doi.org/10.1016/j.telpol.2019.101828.

ІНТЕГРАЦІЯ КОНТРОЛІНГУ У СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ: ВИКЛИКИ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ В ЕПОХУ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Ян Мамикін *студент 4 курсу спеціальності «Менеджмент»*
Одеського інституту МАУП
Лозова Тетяна[17]*, кандидат економічних наук, доцент кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП ua.lozovaya@gmail.com*

Анотація*. У цій статті ми розглянемо сутність контролінгу як функціональної складової системи управління підприємством, його роль у підтримці стратегічних та оперативних цілей організації. Аналізується вплив контролінгу на ефективність управлінських рішень, особливу увагу приділено інтеграції сучасних інформаційних технологій в процеси контролінгу.*

Abstract*. This article explores the essence of controlling as a functional component of enterprise management systems, its role in supporting strategic and operational goals of the organization. The impact of controlling on the effectiveness of managerial decisions is analyzed, with particular attention given to the integration of modern information technologies into controlling processes.*

Сучасний бізнес-простір вимагає від управлінців не тільки ефективного вирішення поточних завдань але й прогнозування майбутніх викликів, що підвищує роль контролінгу в системі управління підприємством. Контролінг виступає не тільки як інструмент контролю, але й як механізм аналізу, планування та оптимізації бізнес-процесів.

Одне з найважливіших завдань контролінгу це його роль в управлінні підприємством. Контролінг допомагає керівництву компанії у прийнятті обґрунтованих рішень, спираючись на точні дані та аналітичні звіти. Його завданням є не тільки виявлення відхилень від плану, але й виявлення причин цих відхилень, а також розробка рекомендацій щодо корективних дій [1].

Контролінг як системний елемент управління бізнесом виконує кілька ключових функцій, які спрямовані на забезпечення стійкого розвитку та ефективності підприємства. Розглянемо детальніше деякі аспекти, які підкреслюють важливість контролінгу в сучасному бізнес-середовищі [2, с. 69].

Перший аспект – це забезпечення інформаційної прозорості. Контролінг забезпечує керівництво та менеджмент підприємства актуальною та об'єктивною інформацією про його діяльність. Це означає не тільки фіксацію фінансових результатів, але й аналіз продуктивності, ефективності використання ресурсів, ринкових тенденцій, клієнтських переваг та інших важливих індикаторів.

Другий - підтримка у прийнятті рішень. Контролінгова діяльність сприяє прийняттю обґрунтованих та ефективних рішень, заснованих на аналізі та прогнозуванні. Через систематичний аналіз даних, контролінг дозволяє керівництву вибудовувати стратегії на основі глибокого розуміння внутрішніх процесів та зовнішніх умов.

[17] Науковий керівник

Третій - оптимізація внутрішніх процесів. Контролінг виявляє недоліки та "вузькі місця" у внутрішніх процесах, сприяючи їх оптимізації та автоматизації. Це може стосуватися логістики, виробництва, управління персоналом та інших ключових напрямків діяльності підприємства.

Четвертий - розвиток стратегічного бачення. Контролінг відіграє важливу роль у формуванні та адаптації стратегічного бачення підприємства. Він допомагає керівництву зосередитись на довгострокових цілях, ідентифікувати нові бізнес-можливості та розробляти стратегії виходу на нові ринки або запровадження нових продуктів.

П’ятий - забезпечення стійкості та адаптивності. У сучасному динамічному бізнес-середовищі контролінг сприяє стійкості підприємства, дозволяючи швидко адаптуватися до змін. Аналітичні здатності контролінгу допомагають прогнозувати та ефективно реагувати на ризики, зміни у законодавстві, ринкові коливання та інші зовнішні фактори.

Шостий - підвищення ефективності управління персоналом. Контролінг включає аналіз продуктивності та ефективності роботи персоналу, сприяючи розробці мотиваційних програм та систем винагород, що враховують індивідуальні та групові вклади в загальний успіх компанії.

Отже, контролінг являє собою комплексний інструмент, що сприяє забезпеченню прозорості, ефективності, адаптивності та стратегічної спрямованості управління підприємством. Інтеграція контролінгу в управлінські процеси дозволяє підприємствам ефективно реагувати на сучасні виклики та використовувати виникаючі можливості для розвитку та зростання.

В тяжких умовах сьогодення ефективне управління неможливе без інтеграція в нього інформаційних технологій. Отже і сучасний контролінг неможливий без використання інформаційних технологій, які дозволяють автоматизувати збір, аналіз і представлення даних. Інформаційні системи контролінгу забезпечують оперативний доступ до фінансових, виробничих, комерційних та інших видів інформації, що необхідна для управління підприємством [3].

Крім того викликом для контролінгу в сучасних умовах є потреба в адаптації до швидко змінних умов господарювання та інтеграції в стратегічний менеджмент підприємства. Перспективним напрямком є розвиток контролінгу в контексті цифровізації та використання Big Data для глибшого аналізу даних та підвищення гнучкості бізнес-моделей.

Також контролінг відіграє ключову роль у стратегічному плануванні, забезпечуючи інформаційну підтримку для визначення довгострокових цілей компанії та розробки стратегій їх досягнення.

Крім того важливим є і оперативний контролінг, який зосереджується на короткострокових цілях та завданнях, спрямованих на ефективне використання ресурсів та досягнення запланованих показників. Це включає моніторинг виконання бюджету, управління ліквідністю, контроль за витратами та доходами. Оперативний контролінг допомагає оперативно реагувати на відхилення від плану та вживати необхідні коректривні дії.

Висновки. Контролінг в сучасних умовах господарювання є невід'ємною частиною системи управління підприємством, що забезпечує ефективне прийняття рішень на всіх рівнях управління. Впровадження сучасних інформаційних технологій в контролінгові процеси сприяє підвищенню

гнучкості та адаптивності компанії до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі. Розвиток інноваційних підходів в контролінгу відкриває нові можливості для підвищення ефективності управління підприємством та зміцнення його конкурентних позицій на ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дяченко Н.М. Контролінг як фактор підвищення ефективності управління підприємством. URL: http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/367/1/18.pdf (дата звернення: 02.03.2024).
2. Брітченко І.Г., Князевич А.О. Контролінг: навч. посіб. Рівне: Волинські обереги, 2015. 280 с.
3. Гвініашвілі Т.З. Зміна парадигми стратегічного управління підприємством в умовах цифрової економіки. Економічний простір. 2021. № 172. URL: http://www.prostir. pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/936/907 (дата звернення: 03.03.2024).

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОДУКЦІЇ: ІННОВАЦІЇ, СТАНДАРТИ ТА КУЛЬТУРА НЕПЕРЕРВНОГО ПОЛІПШЕННЯ

Ольга Долинська *магістр 2 курсу спеціальності «Менеджмент» Одеського інституту МАУП*
Казарян Олександра[18]*, кандидат економічних наук, ст. викл. кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП* *oleksandra.kazarian@gmail.com*

Анотація*. Стаття присвячена аналізу методів та підходів управління системою якості продукції на підприємстві. Особлива увага приділяється впровадженню сучасних стандартів якості та інтеграції інформаційних систем у процеси контролю якості. Розглядаються ключові елементи системи управління якістю, їх взаємодія та вплив на загальну ефективність діяльності підприємства.*

Abstract*. This article is dedicated to analyzing the methods and approaches in managing the product quality system at an enterprise. Special attention is given to the implementation of modern quality standards and the integration of information systems into quality control processes. The key elements of the quality management system, their interaction, and impact on the overall efficiency of the enterprise's activities are discussed.*

В умовах глобалізації економіки та швидкого розвитку технологій, коли споживачі отримують доступ до широкого асортименту товарів та послуг з усього світу, вимоги до якості продукції невпинно зростають. Ринки стають не лише все більш конкурентоспроможними, але й вимогливими до інноваційності, екологічності та соціальної відповідальності виробників. У такому середовищі, якість продукції виринає як один з найважливіших факторів, що впливає на успіх та довгострокове виживання підприємства на ринку.

Управління системою якості продукції, в цьому контексті, трансформується з оперативного інструменту контролю в стратегічний елемент управління підприємством, що вимагає від керівництва не тільки формального впровадження міжнародних та локальних стандартів якості, але й культурної зміни, спрямованої на неперервне поліпшення всіх процесів і функцій організації. В цьому контексті, акцент робиться на важливості системного підходу, інтеграції зусиль всіх підрозділів та залучення кожного співробітника в процес удосконалення якості, що вимагає постійного навчання, адаптації до змін та проактивного впровадження інновацій.

У сучасному бізнес-середовищі, коли ринки стають все більш насиченими та конкурентними, якість продукції виступає як один із ключових факторів успіху для будь-якого підприємства. Управління системою якості продукції, таким чином, набуває стратегічного значення, оскільки забезпечує здатність організації задовольняти потреби споживачів та досягати визначених цілей у сфері якості. Центральне місце в системі управління якістю займають стандарти та нормативи, такі як ISO 9001, які встановлюють вимоги до системи управління якістю, що можуть бути застосовані у внутрішніх цілях, для цілей сертифікації, або у контрактній діяльності.

[18] Науковий керівник

Інтеграція сучасних інформаційних технологій в процеси управління якістю значно розширює можливості організацій. Автоматизація збору та аналізу даних, моніторингу процесів, а також документування дозволяє підвищити прозорість та ефективність контролю якості. Використання таких систем як ERP, бази даних і спеціалізованого програмного забезпечення для контролю якості стає важливим інструментом для досягнення високих стандартів якості продукції.

Одним із ключових принципів сучасної системи управління якістю є неперервне поліпшення. Це передбачає систематичний аналіз виконання, ідентифікацію можливих проблем та розробку дій щодо їх вирішення. Цикл PDCA (Plan-Do-Check-Act) слугує ефективним методом для імплементації неперервного поліпшення у всіх аспектах діяльності підприємства, від процесу виробництва до клієнтського сервісу [1, с. 107].

Управління системою якості продукції є комплексним завданням, що вимагає інтегрованого підходу та залучення сучасних технологій. Впровадження ефективної системи управління якістю не тільки сприяє забезпеченню високої конкурентоспроможності продукції на ринку, але й забезпечує стійкий розвиток підприємства, відкриваючи нові можливості для зростання та досягнення стратегічних цілей.

Дотримання високих стандартів якості продукції та ефективний контроль за нею виступають як фундаментальні елементи у підтримці репутації та забезпеченні довіри клієнтів [2]. У світі, де споживачі мають широкий доступ до інформації та великий вибір продукції, важливість підтримання якості не може бути недооцінена. Компанії, які ігнорують вимоги до якості або не приділяють достатньої уваги контролю якості, ризикують не лише втратити своїх поточних клієнтів, але й зіткнутися з правовими наслідками та погіршенням бренду в очах потенційних споживачів.

Ефективне управління якістю та контроль за продукцією передбачають використання систематичних підходів та методів оцінки якості, які дозволяють виявляти та усувати проблеми на ранніх стадіях виробництва. Це, у свою чергу, допомагає знизити витрати на виправлення дефектів та повернення продукції, а також підвищити задоволеність клієнтів. Важливим аспектом є також розвиток культури якості всередині організації, де кожен співробітник розуміє свою роль у процесі забезпечення якості та прагне до вдосконалення продукції.

Застосування сучасних технологій та інформаційних систем у процесах контролю якості дозволяє організаціям не тільки ефективно моніторити якість продукції в реальному часі, але й аналізувати тенденції та прогнозувати потенційні проблеми, що можуть вплинути на якість у майбутньому. Це створює основу для превентивних дій та неперервного поліпшення якості продукції. Отже, управління якістю продукції та контроль за нею вимагають комплексного підходу, який включає не лише дотримання стандартів і впровадження технологічних рішень, але й залучення всього персоналу до процесу забезпечення високої якості.

Висновки. В умовах глобалізованого ринку та зростаючих вимог споживачів, управління якістю продукції стає критичним фактором успіху для підприємств. Інтегрований підхід до управління якістю, що охоплює впровадження міжнародних стандартів, застосування передових технологій, неперервне поліпшення процесів, а також розвиток культури якості серед персоналу, дозволяє

організаціям забезпечувати високий рівень задоволення клієнтів та підтримувати конкурентоспроможність на ринку.

Ефективний контроль за якістю продукції не лише сприяє зменшенню витрат, пов'язаних із виробництвом дефектної продукції, але й покращує імідж компанії, забезпечуючи довіру з боку споживачів. Успіх у сфері управління якістю продукції безпосередньо впливає на стійке розвиток підприємства, відкриваючи нові можливості для зростання та розширення ринкової частки.

Отже, інвестиції в систему управління якістю продукції є необхідними для будь-якого підприємства, яке прагне до досягнення високого рівня ефективності та забезпечення задоволення потреб своїх клієнтів. Врахування всіх аспектів управління якістю, від стандартизації процесів до активної участі кожного співробітника в процесі забезпечення якості, є ключем до будівництва міцного фундаменту для майбутнього успіху та розвитку компанії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Babenko, V., Yemchuk, L., Dzhulii, L. et al. (2022), «Information and Communication Technologies in the Product Quality Management System of Industrial Enterprise», Journal of Information Technology Management, No. 14 (Special Issue: Digitalization of Socio-Economic Processes), pp. 104–120, URL: https://jitm.ut.ac.ir/article_88883.html (дата звернення: 17.03.2024).
2. Lewis, B. (2022), G20 Indonesia: International Standards Summit 2022, URL: http://surl.li/exlrb (дата звернення: 19.03.2024).

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ ПЕРСОНАЛУ: СТРАТЕГІЇ, ТЕХНОЛОГІЇ ТА ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ОРГАНІЗАЦІЇ

Руслан Даменцов *магістр 2 курсу спеціальності «Економіка»*
Одеського інституту МАУП
Олександра Казарян[19]*, кандидат економічних наук, ст. викл. кафедри управління, фінансів та адміністрування Одеського інституту МАУП oleksandra.kazarian@gmail.com*

Анотація*. Стаття обговорює використання інноваційних технологій та методів у навчанні персоналу, акцентуючи на значенні електронного навчання, мікронавчання, та гейміфікації для підвищення ефективності та мотивації співробітників. Підкреслюється важливість інвестицій у розвиток персоналу як ключового фактору для забезпечення сталого успіху організації.*

Abstract*. The article discusses the use of innovative technologies and methods in employee training, highlighting the importance of e-learning, microlearning, and gamification to enhance efficiency and motivation. It emphasizes the significance of investing in personnel development as a key factor for ensuring the sustainable success of an organization.*

У сучасному динамічному бізнес-середовищі, де швидкість технологічних інновацій та змін на ринку вимагає від компаній постійної гнучкості та адаптивності, удосконалення навчання персоналу стає ключовою стратегією для підтримки конкурентоспроможності. Навчання та розвиток співробітників не лише сприяють підвищенню професійних компетенцій, але й формують корпоративну культуру, що сприяє інноваційному мисленню та оперативному вирішенню проблем.

Інтеграція сучасних підходів та технологій у процеси навчання дозволяє організаціям розробляти та впроваджувати ефективні програми розвитку персоналу, які відповідають індивідуальним потребам співробітників та стратегічним цілям компанії. Використання електронного навчання (e-learning), мобільного навчання (m-learning) та інших цифрових рішень забезпечує гнучкість та доступність освітніх ресурсів, дозволяючи співробітникам вдосконалювати свої знання та навички в зручний для них час та місце [1, с. 96].

Крім того, застосування методик мікронавчання, що передбачає короткотривалі освітні сесії, та гейміфікації, яка використовує елементи ігрового процесу в освітніх цілях, забезпечує високу залученість та мотивацію співробітників до навчання. Важливим аспектом є також індивідуалізація навчального процесу, яка передбачає врахування особистих інтересів та потреб кожного співробітника, сприяючи підвищенню ефективності навчання [2].

Удосконалення навчання персоналу також вимагає від організацій розвитку системи оцінки ефективності освітніх програм. Застосування сучасних аналітичних інструментів та методів дозволяє вимірювати результати навчання, аналізувати вплив освітніх ініціатив на продуктивність співробітників та ефективність роботи підприємства в цілому. Отже, раціональне та цілеспрямоване удосконалення навчання персоналу є невід'ємною частиною стратегічного розвитку будь-якої

[19] Науковий керівник

організації, оскільки воно безпосередньо впливає на її здатність інновувати, адаптуватися до змін та ефективно вирішувати виклики сучасного ринку. Особлива увага до розвитку компетенцій співробітників, їх мотивації та залученості в процес навчання створює сильну основу для підвищення загальної продуктивності та ефективності роботи організації.

Активне впровадження інноваційних методів навчання, таких як віртуальні та доповнені реальності, інтерактивні платформи для навчання та оцінювання, дозволяє створити умови для глибокого розуміння матеріалу та розвитку практичних навичок. Водночас, залучення співробітників до процесу навчання через методики коучингу та менторства сприяє побудові ефективної системи передачі знань та досвіду в межах організації, зміцнюючи корпоративну культуру та підтримуючи розвиток лідерських якостей серед співробітників.

На завершення, слід зазначити, що успішне удосконалення навчання персоналу вимагає від керівництва організації не тільки розуміння поточних тенденцій та викликів, але й готовності інвестувати ресурси в розвиток своїх співробітників. Такий підхід не лише сприяє збереженню та розвитку ключових компетенцій в межах компанії, але й створює позитивний імідж роботодавця на ринку праці, що є важливим фактором у приваблені та утриманні талантів. В кінцевому підсумку, інвестиції в навчання та розвиток персоналу є інвестиціями в майбутнє організації, що забезпечують її стійкість, адаптивність та успішне просування в умовах швидкозмінного ринкового середовища.

Висновки. У світлі дослідження, стає очевидною критична роль інноваційних підходів до навчання персоналу в організаціях. Використання передових технологій, таких як електронне навчання, мікронавчання та гейміфікація, значно підвищує ефективність освітніх програм і сприяє розвитку компетенцій співробітників. Вкладення ресурсів у розвиток персоналу не тільки забезпечує безперервне вдосконалення професійних навичок, але й сприяє загальному успіху та стійкості організації на ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бей Г.В., Середа Г.В. Трансформація HR-технологій під впливом цифровізації бізнес-процесів. Економіка та організація управління. 2019. № 2 (34). С. 93–101.
2. Як українська HR-індустрія відповідає на виклики сьогодення та готується до майбутнього: HR Innovation Research. URL: https://fr.slideshare.net/kirillmazur1/hr-innovation-research-in-ukraine-2020-236192806 (дата звернення 26.03.2024).

РЕФЛЕКСІЯ: ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, СЕНС ЖИТТЯ ТА Я

Олена Ларіонова, *студентка 1 курсу спеціальності «Економіка»*
Дніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»» lena2006larionova@gmail.com
Пархоменко Оксана[20], *філософських наук, доцент кафедри гуманітарної та фундаментальної підготовки Дніпровського інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП» (м. Дніпро, Україна)*

Анотація: Досліджено економічну теорію Аристотеля, його сенс життя та знаходження квінтесенції власного життя автора. Автор розглядає життя Аристотеля, його внесок у економічну теорію, у чому полягає сенс життя мислителя та через що треба було пройти автору, що б знайти власний сенс життя.

Abstract: The article examines the economic theory of Aristotle, his meaning of life and finding the quintessence of the author's own life. The author examines the life of Aristotle, his contribution to economic theory, what is the meaning of the thinker's life and what the author had to go through to find his own meaning of life.

Датою народження Аристотеля вважається 384 р. до н. е. Відбулася ця подія в грецькому місті Стагір. Аристотель вплинув на весь подальший розвиток наукової і філософської думки. Його твори стосувалися практично всіх галузей знання того часу. Зібрав і систематизував величезний природничо-науковий матеріал своїх попередників, критично його оцінив, виходячи зі своїх філософських поглядів, і сам здійснив ряд глибоких спостережень. Арістотель подає також перший (дуже загальний) поділ наук (теоретичних, практичних та поетичних). Значення пізнання в людському житті, на погляд Арістотеля, дуже велике — людина від природи прагне до пізнання. Пізнання є найвищою метою життя, пізнання — божественна форма життя людини.

Арістотель поділив тварин на 2 групи, що приблизно відповідають групам хребетних і безхребетних, заклав основи описової й порівняльної анатомії, описав близько 500 видів тварин. Арістотель висловив думку про те, що Земля і Місяць кулеподібні. Арістотель висунув ряд педагогічних ідей, створив свою систему виховання «вільнонароджених» [9] і дав цій системі теоретичне і психологічне обґрунтування. Вихованню Арістотель надавав великого значення, бо, на його думку, людина від природи одержує лише зародки здібностей, які можна розвинути тільки вихованням. Окремий твір присвячує Арістотель найвищим поняттям категоріям, яким є підрядні усі інші. Категорії, які служать знаряддям пізнання сутності речей, Арістотель розглядав як типи зв’язків не тільки в наших поняттях, а й як відображені зв’язки між речами і явищами.

Арістотель визначає категорію кількості як предмет математики. Він вказує, що математик обминає різницю у властивостях речей, наприклад теплоту, вагу та інші «чуттєві суперечності» і розглядає лише кількісну сторону. Вчення Арістотеля про категорії було значним вкладом у розвиток філософії. Також, Аристотель розрізняв два види багатства: багатство як сукупність споживних вартостей (природне, істинне багатство) і багатство як накопичення грошей. Багатство першого виду

[20] Науковий керівник

має межу, якою є споживання. Багатство, виражене у грошовій формі, не знає меж. Відповідно до цього Арістотель розрізняв економіку і хрематистику, що сьогодні ми і обговоримо.

Ціль цієї роботи розглянути та проаналізувати економічну теорію Аристотеля та розуміння сенсу життя мислителя та мого. Задачі роботи: 1. Проаналізувати внесок Аристотеля в економічну теорію. 2. Розібрати у чому полягає сенс життя Аристотеля. 3. Як я знайшла власний сенс життя.

Для того, що б розібратися у всіх питаннях, використано наступний ряд джерел: це книга Аристотеля «Політика» [1], у якій мислитель розглядає проблеми сім'ї як осередку держави, рабства, громадянства, визначення держави, а також форм її правління і цілей. Реферат на тему: «Античний світ: економічна думка» [2] де розповідається про основу виробництва на думку Аристотеля, про суспільство, де одні люди від природи є вільними, а іншим судилася доля рабів і мислитель вважав це цілком природним та про види багатств, які розрізняв Аристотель. Реферат на тему: «Аристотель: вчення та значення праць» [3] де розповідають про дитинство та юність Аристотеля, його вчення, принципи існування ідей, що погляди Платона та Аристотеля істотно відрізняються та значення праць філософа. Візіонери. Аристотель (Aristotle)[4], де розповідається про його життя, роботи, метод пізнання фізики, його філософію, досягнення в галузі логіки, метафізики, фізики. Сайт «Аристотель про сенс і спосіб життя, організацію дозвілля та інші соц. проблеми» [5] у якому йде розповідь про сенс життя, види блага, проблеми дозвілля і вільного часу та як філософ характеризує людське життя. Статтю про «Зародження економічного аналізу в поглядах Аристотеля» [6] у якій йдеться про філософа Аристотеля та його економічні погляди на рабство і внесок Аристотеля в розвиток економічної науки. Сайт «ПРО ЩАСТЯ» [7] де розповідається що таке щастя для мислителя. Сайт «Хто такий Аристотель?» [8] де йдеться про хто взагалі такий Аристотель та що він відкрив.

Об'єктом дослідження стане внесок Аристотеля у економічну теорію, що для мислителя означає сенс життя та розгляд власного пошуку сенсу життя. Предметом дослідження є взаємозв'язок рефлексії, економічної теорії та пошуку сенсу життя: аналіз впливу економічних концепцій на особисті рефлексії та визначення сенсу життя.

Економічні погляди Аристотеля формувалися під час посилення кризи полісної організації суспільного життя в Стародавній Греції і загострення протиріч рабовласницького ладу. Відповідно, Аристотель прагнув зберегти і зміцнити суспільний лад і економіку полісів шляхом посилення економічної і політичної ролі середнього рабовласника. На думку Аристотеля, існування рабства обумовлено економічною необхідністю, оскільки раби виконують фізичну працю, без якої неможливо здійснювати процес виробництва, а вільні люди не знають фізичної праці – вони керують господарським життям. Рабство за часів Аристотеля оголошувалося основою виробництва. Раби становили основу багатства і були головним джерелом його збільшення. Аристотель називав рабів “першим предметом володіння”, звідси випливала необхідність громадян піклуватися про придбання хороших рабів, які здатні довго і старанно працювати. «лише за законом один - раб, інший - вільний, за природою ж жодної відмінності немає. Тому і влада пана над рабом, як заснована на насильстві, несправедлива.» [1; 11].

Аристотель розрізняв економіку і хрематистику. Під економікою він розумів мистецтво надбання благ, необхідних для життя чи корисних для дому, а також для держави, тобто природну господарську діяльність, зв'язану з виробництвом продуктів (споживних вартостей). Вона включала й обмін (дрібну торгівлю) у межах, необхідних для задоволення потреб. Хрематистикою Арістотель називав мистецтво наживати багатство, робити гроші. Це діяльність винятково у сфері обігу, спрямована на накопичення багатства у формі грошей (велика торгівля і лихварство), яка є, на думку Арістотеля, неприродною. Засуджуючи хрематистику, він, проте, розумів, що економіка неминуче переходить у хрематистику. Аристотель вважав хрематистику протиприродною формою організації господарства, а відсоток – найбільш протиприродною формою доходу. На його думку, лихвар висловлює свою порочну жадібність і скупість шляхом несправедливого привласнення відсотка, тобто вигоди за рахунок примусу боржника. Згідно Аристотелю, гроші є результат угоди між людьми. Звертаючись в економіці, гроші виступають в якості знака вартості, який обумовлений законом або звичаєм. Однак саме через винахід грошей економіка руйнується і перетворюється в хрематистику, тому що всі, хто займається грошовими оборотами, прагнуть збільшити свої капітали до нескінченності, в тому числі в результаті створення нових грошей з уже існуючих. Таким чином, Аристотель став одним з перших вчених-філософів, які детально розглянули природу економічних явищ (праці, капіталу, грошей, обміну) і, відповідно, зробили перші спроби провести економічний аналіз. Багато в чому, відштовхуючись саме від праць Аристотеля, Економічна думка розвивалася в наступні століття в Західній Європі, що сприяло становленню в науці повноцінного економічного аналізу.

Сенс життя, згідно давньогрецького філософа Аристотеля, полягає в тому, щоб прагнути до щастя, тобто здійснити свою сутність. Для Аристотеля щастя – це найвище добро, яке людина може осягнути. Людина завжди прямує до поставлених цілей, які вважає добрими для себе. Аристотель стверджує, що цією ціллю є щастя. Отже, щастя є тим, чого прагнуть усі люди. Виникає питання, чим є це щастя? Багато людей вважають, що щастя – це задоволення і багатство, дехто вважає, що це почесті. Але це не може бути ціллю людини. Життя, що віддається задоволенням, – це життя, що вводить у залежність та яке більше відповідає життю тварин. Аристотель зауважив, що почесті це щось зовнішнє, люди шукають почестей не для себе самих, але для публічного підтвердження своєї “доброти” [7]. Життя, прожите для громадження багатства, також неможливо назвати щастям, бо це життя абсурдне, бо посвячуємо своє життя тому, що є засобом, а не ціллю.

Як бачимо, для Аристотеля щастя полягає на діях розуму й душі. Щастя пов’язане з діяльністю, а не з тим, що людина має, або не має. Діяльність полягає між іншим на вмінні шукати справжнє добро, на пошуках відповідного шляху до його реалізації, на вмінні керуватися правилом золотої середини, тобто не впадати в крайнощі. Наприклад, жити поміж розкиданням і скупістю, коли йдеться про гроші. Ми часто вважаємо, що коли щось отримаємо, чи щось відбудеться, то будемо щасливі, так без жодного зусилля, якби виграли мільйон у лотереї, і кажучи, що ми не маємо жодного впливу на наше щастя, вирішує все судьба, це вона нам приготувала щастя. Але згідно з Аристотелем, щастя – це життєва активність, яка приносить велику радість. Ця активність полягає між іншим на праці над собою,

свідомості самого себе, свідомості, що ти скерований на іншу людину. Щастя полягає на досвіді життя. Активність завжди має ціль, до якої йде. Аристотель докладно зрозумів радість життя, поєднаного зі свідомістю й активністю. Ця велика радість не є радістю, яка виходить з осягнення об'єкту нашого прагнення, але радість, що виникає з відчуття, що живемо завдяки активності. Щастя полягає також на задоволенні від свого життя. Але непотрібно, щоб людина кожного дня собі повторювала: як я щасливий/ва зі свого життя. Хіба той, хто про щастя перестає думати, перестає також бути щасливим? Вистачить бути задоволеним з життя, коли про нього подумаєш.

У щасті фігурує ще однин термін, який з одної сторони кожному зрозумілий, але з іншої також вимагає певного пояснення. Це термін «життя» [7]. Життя людини, по-перше, може означити біологічний процес, але не в цьому значенні ми говоримо, що ми задоволені з життя. По-друге – психологічний процес, який діє у свідомості людини. І не в цьому значені говоримо про задоволення з життя. По-третє, життя людини – це процес усіх груп почуттів, в яких людина бере участь і на які реагує від народження й аж до смерті. Аби людина відчувала себе задоволеною з життя, дуже важливо бути твердо переконаним, що його життя має сенс і вартість.

Тепер поговоримо про мій сенс життя. Всі знають слова «сенс життя», але мало хто зможе дати чітку відповідь на запитання «В чому сенс твого життя?», бо, можливо, хтось ще не зрозумів у чому він полягає. Раніше я б теж важко змогла відповісти на це запитання, але зараз я маю чітку відповідь, тому хочу розповісти свою історію.

В один період свого життя я втратила сенс життя і кожен день для мене був як «день сурка», бо я втратила той блиск в очках, який в мене був на протязі усіх 17 років, втратила свою посмішку, життєрадісність та відгородилася від всіх, а також були постійні істерики. Це почалося з літа 2023 року та тривало до кінця жовтня. Ніхто не знав, що зі мною, чесно кажучи, я і сама не розуміла, але усі намагалися якось поговорити зі мною, допомогти, але я не хотіла ні з ким розмовляти та ділитися тим, що твориться у мене на душі. В один день я зрозуміла, що я не в силах справитись з цими думками, страхом та панікою, які мене переслідували на кожному кроку та пішла до психолога, що б нарешті розібратися у собі.

Було багато сліз пролито у цьому кабінеті, багато розмов, питань та тем, які я б ніколи не змогла обговорити навіть з найдорожчою людиною у своєму житті. І знаєте… Мені це допомогло. У мене знов почався з'являтися цей блиск у моїх очах, ця посмішка та прийшла чітка відповідь на запитання «У чому сенс мого життя?». Звичайно, психолог допоміг мені лише тим, що направив на правильні думки, але більшу частину роботи над собою виконала я сама, але б я не справилась повністю, якби не моя мати, яка дала мені зрозуміти, що, що б не сталося, я завжди можу прийти до неї та поговорити.

Так у чому сенс мого життя? Для мене, він полягає в тому, що б бути щасливою та робити щасливими найдорожчих людей у своєму життя, а також оточувати себе людьми, які не дивлячись ні на що, завжди будуть готові подати тобі руку допомоги. На мою думку, сенс життя сам знайде тебе, якщо можна так сказати, і в один день у твоїй голові зарухаються шестерні та ти скажеш «Ось у чому сенс мого життя!». Я його знайшла після не дуже приємних подій у моєму житті, але який би не був

досвід поганий чи добрий – це, в першу чергу, досвід, але все ж таки я дуже сподіваюсь на те, що ви знайдете свій сенс життя після добрих подій у своєму житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аристотель. Політика Аристотеля: трактат: АСТ, 1998. 109 с

2. Аристотель: вчення та значення праць. Реферат.

URL: https://ru.osvita.ua/vnz/reports/world_history/30913/ (дата звернення: 02.12.2023.)

3. Аристотель (Aristotle) – Візіонери.

URL:https://visionary.management.com.ua/philosophy/aristotle/ (дата звернення: 12.12.2023.)

4. Аристотель про сенс і спосіб життя, організацію дозвілля та інші соц. проблеми. URL: https://vuzlit.com/2306432/aristotel_sens_sposib_zhittya_organizatsiyu_dozvillya_inshi_problemi (дата звернення: 24.02.2023.)

5. Зародження економічного аналізу в поглядах Аристотеля.

URL: https://moyaosvita.com.ua/ekonomika/zarodzhennya-ekonomichnogo-analizu-v-poglyadax-aristotelya/#google_vignette (дата звернення: 12.04.2023.)

6. ПРО ЩАСТЯ – OFM – ORDO FRATRUM MINORUM in Ukrain.URL: https://www.ofm.org.ua/library/pro-shchastia-2.html (дата звернення: 14.03.2023.)

7. Хто такий Аристотель?

URL: https://dovidka.biz.ua/hto-takiy-aristotel/ (дата звернення: 12.01.2023.)

ЗАКОНОДАВЧА НЕОБХІДНІСТЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Олексій Домбровський,
аспірант Національного університету «Одеська юридична академія» mzhuk2021@icloud.com
Аніщук Ніна[21]*, доктор юридичних наук, професор кафедри історії держави і права Національного університету «Одеська юридична академія»*

Анотація. *Автор розглянув і аргументував необхідність забезпечення репродуктивних технологій в Україні у сучасних умовах.*

Abstract*. The author considered and argued the necessity of providing reproductive technologies in Ukraine in modern conditions.*

Вступ. Розвиток людської цивілізації відбувається досить швидкими темпами в політичній, економічній, культурній сферах. В сучасних умовах особливої уваги заслуговують наукові досягнення в галузі медицини, біології, генетики. А це в свою чергу посприяло розвитку застосування репродуктивних технологій, стерилізації, які базуються на природних потребах особистості в силу певних умов. В країнах Європи законодавчо забезпечуються усі ці процеси, що є досить позитивним в уникненні різного роду правопорушень. Тому, вивчення досвіду в цьому контексті буде сприяти ефективному застосуванню репродуктивних технологій в Україні.

Постановка проблеми. Особливо актуально і необхідно в сучасних умовах законодавчо забезпечити застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні в умовах війни та післявоєнного періоду, що допоможе в певній мірі виправити складну демографічну ситуацію.

Аналіз останніх досліджень з теми. Дану тему в певній мірі вивчали науковці В. Чечерський, О. Дашковська, Р. Стефанчук та ін. Також окремі питання проблеми обговорювались на сторінках сучасної української періодичної преси в матеріалах О. Кощенко, О. Горбунової та в законодавчих актах Верховної Ради України «Про застосування допоміжних репродуктивних технологій та замінне материнство» (№ 6475 – Д), Закон 10448 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження генофонду українського народу».

Мета даного дослідження - продемонструвати актуальність необхідності забезпечення репродуктивних процесів в Україні в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. На початку двадцять першого століття значно погіршилась екологічна ситуація на планеті, людство переживає різні епіодологічні хвороби, загарбницькі війни, терористичні акти і усе це залишає великий відбиток на демографічній проблемі багатьох країн світу. В результаті цих негативних явищ гинуть багато представників молодого покоління, ті, від кого в основному залежить дітонароджуваність. З болем маєм констатувати той факт, що в сучасних умовах ця проблема особливо глибоко стосується українського суспільства. Російська агресія на українських землях триває уже десятий рік. Багато гине молодих військових, мирного населення України. В

[21] Науковий керівник

наступні десятиліття це значно відобразиться на демографічній проблемі нашої країни. Окрім цього, склалася нелегка економічна ситуація, за кордон виїхали мільйон українок та їх дітей. Науковці зазначають негативний вплив екології на часте жіноче та чоловіче безпліддя в Україні, яке сягає сорока відсотків [1, с. 2]. Єдина можливість для таких категорій людей мати дітей - це застосування допоміжних репродуктивних технологій. А для цього необхідно мати законодавчу базу, яка могла б забезпечити захист прав донорів репродуктивних клітин, визначення обов'язків сторін та їхньої відповідальності.

Враховуючи досвід європейських країн в цьому питанні, українські законодавці активно спрямували свої зусилля на розборку чітких правил здійснення процедури допоміжних репродуктивних технологій. Тому, законодавчо важливо визначити ряд положень даного процесу у питанні розмежування повноважень органів влади у сфері застосування допоміжних репродуктивних технологій та замінного материнства; сформувати порядок та умови застосування допоміжних репродуктивних технологій; чітко визначити права та обов'язки осіб, які мають можливість, та не мають такої скористатися допоміжними репродуктивними технологіями. Важливо також, щоб законодавство гарантувало дотримання умов конфіденційності при допоміжних репродуктивних технологіях. Не менш вагомими в даному питанні є також вироблення умов та порядку зберігання і використання репродуктивних клітин та ембріонів, а також їх переміщення. Суттєвим є пропозиція ініціаторів законодавчого забезпечення репродуктивних технологій про визначення і прав та обов'язків жінки, яка може бути замінною матір'ю, а також заборона іноземцям користуватися послугами допоміжних репродуктивних технологій та замінного материнства під час воєнного стану в Україні, а також три роки після його закінчення. І це дуже слушна пропозиція, тому що Україна потребуватиме народжуваність дітей, які перш за все залишатимуться жити в Україні.

Важливі кроки у питанні соціальних гарантій військовослужбовцям Збройних Сил України, Національній гвардії, працівникам Служби Безпеки України та поліцейським, що виконують службові завдання в районах воєнних дій відносно зберігання своїх репродуктивних клітин за рахунок держави, передбачено у Законі 10448 "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження генофонду українського народу", ухвалено 7 лютого 2024 року Верховною Радою України. Тут передбачається ситуація на випадок того, що коли у разі травми, яка негативно вплине на здатність до зачаття, він всерівно матиме можливість на біологічних дітей. Держава бере на себе фінансування процедури збору, консервації і збереження репродуктивних клітин військовослужбовців. Така законодавча пільга буде діяти до закінчення воєнного стану в Україні. Але суттєва цінність даного закону полягає ще й у тому, що він передбачає чоловікам і жінкам, причому не лише військовим, стати батьками після смерті шляхом того, що їх партнери зможуть скористатись замороженими репродуктивними клітинами і народити дитину. І законодавством передбачено визначення цих дітей рідними дітьми загиблих і на них будуть розповсюджуватись усі права, які виписані законодавством України.

"Експерти оцінюють ухвалений закон загалом позитивно. Адже війна - жорстока річ. Навіть якщо доля вберегла солдата від тяжких поранень, він може пережити надзвичайне фізичне виснаження,

перегрів/переохолодження, інфекційне захворювання, вплив токсичних речовин або ж систематичні стреси, що шкідливо та навіть згубно позначаються на здатності зачати у майбутньому дитину. А це удар по і без того катастрофічній демографії нації" [2, с. 1]. Але разом з тим відзначається, що це є проблеми, пов'язані із застосуванням допоміжної репродуктивної технології і подальшим вдосконаленням забезпечення її законодавчою базою.

Висновки. Враховуючи досвід європейських країн у сфері репродуктивних технологій, українське законодавство напрацьовує свої норми і правила в умовах війни, жахливих втрат українського населення. Завдання держави - значно активізувати організаційну та інформативну роботу, яка має бути спрямована на порятунок генофонду українського народу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Горбунова О. Встановлять чіткі правила, застосування допоміжних репродуктивних технологій. // Голос України, № 77 (8094), 18 квітня 2023. - с. 2.

2. Кощенко О. Виклик сьогодення: відстрочене батьківство. // Сільські вісті, № 9 (20053), 27 лютого 2024. - с. 1.

МУЗИКОТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД ПОКРАЩЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ ЛЮДИНИ

Оксана Вепрева *магістрантка, спеціальності Психологія, Одеський інститут ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»*
Нерубасська Алла[22]*, д.філос.н., доцент, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін* saylor03@ukr.net

Анотація. В тезах розглянуто проблему використання музикотерапії, як одного з методів арттерапії. Показано, як користно може впливати на психічні стани класична музика.

Annotation. The thesis deals with the problem of using music therapy as one of the methods of art therapy. It is shown how classical music can have a beneficial effect on mental states.

На даний час наша країна вже третій рік знаходиться в стані війни. Вплив війни на психіку людини непомітним може бути тільки на перший погляд, а ще він є руйнівний.

Депресія, тривожний розлад та посттравматичний стресовий синдром – такі психічні розлади, на думку експертів ВООЗ, загрожують українцям у результаті війни. Загалом, симптоми таких захворювань, передбачають медики, можуть проявитись у понад 8 мільйонів людей. Однак, не всі випадки психічних порушень можуть бути зафіксовані, адже більшість українців – все ще уникають візиту до профільного фахівця.

Тому нагальним є питання, як людина може самостійно собі допомогти. Одним із таких методів може бути арттерапія.

Арттерапія — це вид психотерапії та психологічної корекції, заснований на мистецтві та творчості. Цей напрямок орієнтований, в першу чергу, на вирішення психологічних проблем. Техніки арт-терапії застосовують у роботі з: самооцінкою, тривожністю, внутрішньо- і міжособистісними конфліктами, агресивністю, страхами, кризовими станами, психологічними травмами, втратами, ПТСР (посттравматичний стресовий розлад), тощо. У роботі з різними запитами застосовують і різні види арттерапії.

Метою нашого дослідження буде розглянути один з методів арттерапії– музикотерапію.

Музикотерапія є джерелом активації творчості та соціальної стимуляції, що позитивно впливає на емоційну й вольову сферу людини. Призначення музикотерапії — проникнення у підсвідомість людини.

Сьогодні, під час війни, вміти знімати напругу і стрес – це необхідність для збереження здоров'я людей. Адже музика допомагає врівноважити емоційний стан.

У результаті багатьох досліджень учені та медики дійшли висновку, що найбільш корисною є власне класична музика, яка впливає на глибинні сфери особистості, куди не можна сягнути за допомогою слова. Музика абсолютно незрозумілим, таємниче налаштовує мозок на ясну логіку, структурує мислення, вчить уникати випадковостей, бути сконцентрованим.

Основний критерій добору музичних творів для музикотерапії — пом'якшувальний і гармонійний вплив. Доведено, що найсприятливішими є твори періоду музичного бароко та

[22] Науковий керівник

класицизму. Із сучасних авторів це можуть бути ліричні твори, задушевні та сумні мелодії та плавні твори з м'яким ритмічним малюнком, негучним звучанням. Темп музики повинен бути плавний, повільний, заспокійливий.

Наведемо орієнтовні музичні твори, що можна застосовувати під час музикотерапії.

І. С.Бах. Концерт для клавесина з оркестром ре-мінор, 2 ч. Концерт для двох скрипок ре-мінор, 2 ч.

А.Вівальді. Пори року. Частини «Літо», «Зима». Концерт фа-мажор.

В. А.Моцарт. Дивертисмент № 7, 2 ч.

А.Дворжак. Симфонія № 3, соль-мажор, 2 ч.

А.Кореллі. Концерте гроссо № 5

Гайден Лондонские симфонии

Підтвердженим є факт, що основний принцип побудови класичної музики це гармонія. Термін «гармонія» в музиці включає ряд значень: приємна для слуху злагодженість звуків, милозвучність (естетичне поняття, нім. Harmonie); закономірне поєднання тонів в одночасному звучанні; співзвуччя (музично-теоретичне поняття); наукова і навчальна дисципліна (нім. Harmonielehre).

У романі Германа Гессе «Гра в бісер» сказано: «Всі ігри у цій країні обраних складаються саме з музики та математики» [5; 6]. Музика побудована за законами математики, а математика в собі включає структуру музики. Тільки математика – це раціональна частина мислення, а музика – емоційна.

Лікувальні можливості музики покладені в основу діяльності Інститутів музичної терапії в 15 країнах світу, у тому числі – Англії, Франції, Німеччини, Австрії, США тощо.

Після другої світової війни музикотерапія інтенсивно розвивається у Швеції й США.

З 1993 року музикотерапія стала одним з дуже популярних способів лікування в США. Американський доктор Гордон Шоу пояснює вплив музики на здоров'я дією вібрації звуків. Звуки створюють енергетичні поля, що змушують резонувати кожну клітинку нашого організму. Ми поглинаємо музичну енергію, і вона нормалізує ритм нашого дихання, тиск, температуру, знімає напругу.

Вченими встановлено сильний взаємозв'язок між частотою звукових коливань і конкретними фізіологічними процесами в організмі людини. Звук є одним із основних носіїв інформації, найбільш могутній за силою впливу на мозок людини. І неважливо про що йдеться: шум на вулиці чи концерт симфонічної музики [1;2].

Встановлено цікаві факти щодо застосування музики [3].

Факт 1. Класика допомагає подолати стрес та впоратися з депресією.

У нещодавній статті вчених з Університету Південної Флориди йдеться про те, що «сумна» музика допомагає людям у пригніченому стані відчути себе краще. Для дослідження було запрошено 76 студентів, у половини з яких було діагностовано депресію. Виявилося, що твори класичної музики в мінорних тональностях не обов’язково посилюють відчуття смутку! Ви можете

навіть не усвідомлювати, що ваш організм реагує на музику інакше. Мінорна музика з суворою енергією і драматичними переходами сприяє активізації фізіологічних процесів. Учасники експерименту з депресією не тільки віддали перевагу сумній музиці, а й зазначили, що вона надає їм сил [3].

Крім того, британські дослідники з'ясували, що 90% хірургів слухають музику під час проведення операцій. Це створює для них спокійну атмосферу, допомагає впоратися зі стресом. А прослуховування музики Моцарта, Баха чи Бетховена може підвищити продуктивність лікарів на 11%.

Факт 2. Класична музика стимулює роботу мозку [3].

Багато хто з нас вмикає музику для того, щоб налаштуватися на необхідний лад, поліпшити настрій або зосередитися на роботі. Останні дослідження показали, що навідчутніший приплив енергії організму людини дає симфонічна музика.

Так, 2017 року Симона Ріттер і Сем Фергюсон із Нідерландів довели, що люди, які виконують творчі завдання під класичну музику, мають вищу продуктивність, ніж їхні колеги, які працюють у тиші. При цьому, ефект є, якщо слухати «щасливу музику», – тобто піднесену, радісну. Наприклад, ті, хто розмірковував над завданням під музику Вівальді, виконали його на 20% краще.

У 2007 році дослідники зі Стенфорда провели експеримент: перевіряли здатність випробовуваних до концентрації, запам'ятовування та складання прогнозів під час прослуховування класичної музики. Під час паузи між частинами композиції вчені фіксували на томографі пікові показники активності мозку. Виявляється, через непередбачуваність класичної музики наш мозок активно робить припущення про можливу комбінацію нот у наступному фрагменті. Прислухаючись, ми тренуємо мозок, налаштовуємо його на Нейрони володіють власною ритмічною активністю, тому ритми музики здатні викликати зміну цієї активності. Під час того, як людина вслухається в музичну композицію, мозок, особливо його прифронтальна кора, починає інтенсивно працювати. А саме прифронтальна кора головного мозку відповідає за нашу здатність вибудовувати логічні ланцюжки і думати [4].

Перед мозковим штурмом чи складною розумовою роботою, вчені радять прослуховувати класичну музику, тому що, чим складніше побудований музичний твір, тим більш високоорганізовані ділянки кори залучатимуться до активності. Бажано щоб цей твір був виконаний на класичних інструментах, які відтворюють максимально природне, гармонійне звучання класичної музики.

Факт 3. Ефект Моцарта [3; 7; 8].

Ранні експерименти по впливу музики на мозок була проведена в 1988 році, коли нейробіолог Гордон Шоу разом з аспірантом Ксяодан Ленгом вперше спробував змоделювати мозкову активність на комп'ютері в Університеті Каліфорнії в Ірвіні. Вони виявили, що при моделюванні нервових клітин шляхом були з'єднані один з одним, схильних групи клітин, щоб прийняти певні специфічні патерни стрільби і ритми [7].

Френсіс Рошер і Кетрін Ку ввели термін «Ефект Моцарта». У 1993 році вони опублікували коротке резюме висновків зі свого експерименту. Одна група слухала Моцарта (Соната

ре мажор для двох фортепіано, K488). Друга група слухала те, що називається «релаксаційні стрічки», а третя група перебувала десять хвилин у повному мовчанні. Отже студенти, які перед виконанням стандартного тесту IQ (зокрема, просторових завдань) 10 хвилин слухали музику Моцарта, справлялися з тестом краще, ніж ті, які готувалися в тиші [3].

Факт 4. Класична музика впливає на фізичний стан людини [3].

Дослідження показали, що класичні композиції мають реабілітаційні властивості. Постраждалі від інсульту пацієнти, які слухають у період відновлення класичну музику, набагато швидше повертають здатність до концентрації уваги та зорову пам'ять. А музика під час відновлювальних тренувань у спортзалі допоможе вам довше та інтенсивніше виконувати фізичні вправи. Вона зменшує сигнали болю у м'язах і мотивує займатися далі [3].

Корисно слухати класичну музику, відвідувати концерти симфонічної музики. Жодні матеріальні цінності в цьому світі не задовольнять людину. Тільки мистецтво, лише творче та духовне може зробити вас щасливим.

Готфрід Лейбніц говорив: "Музика – прихована арифметична вправа душі, яка обчислює, сама того не знаючи".

Висновок. Таким чином в роботі, було проаналізовано вид арттерапії – музикотерапія. Представлені дослідження впливу класичної музики на покращення психічного стану людини в різних ситуаціях. Отже безперечно, XXI століття дало могутній поштовх і нашій країні для застосування музикотерапії в медицині, психіатрії, і особливо в педагогіці, яка, на жаль, ще не до кінця осягнула та усвідомила значення музики не тільки як естетичної категорії «прекрасного», що розвиває різнобічні якості особистості, а ще й як засобу, що має великі психотерапевтичні, лікувальні, виховні можливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Res H. J. Joint Resolution of the 101st Congress. July 25, 1989. URL: http://sun.hallym.ac.kr/~neuro/kns/tutor/brainlaw.html

2. Bruer, John T. In Search of . . . Brain-Based Education. Kappan Professional Journal [Online] V. 80 No. 9 Page 648. May.1999.

3. Чотири факти про користь класичної музики. URL: https://www.google.com/search?q=%D0%92%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BE+%D1%86%D1%96%D0%BA%D0%B0%D0%B2%D1%96 (дата звернення: 17.03.2024).

4. Сила мистецтва чи наука? Як впливає на людину класична музика. URL: https://suspilne.media/culture/14317-vpliv-klasicnoi-muziki-na-ludinu-silamistectva-ci-nauka/ (дата звернення: 11.04.2024).

5. Герман Гессе. Гра в бісер. Переклад Євгена Поповича. Переклад віршів Ліни Костенко. Серія Вершини Світового Письменства. Том 27. Київ. Дніпро. 1978.

6. Available: http://www.pdkintl.org/kappan/kbru9905.htm

7. Moore, Pam/ Baby's Brain. May 1996. KRON [Online]

ПСИХОЛОГІЯ ЩАСТЯ ТА ПОЗИТИВНОГО РОЗВИТКУ

Вікторія Терзі *студентка 3 курсу спеціальності: «Психологія»*
Одеського інституту МАУП vika.terzii@gmail.com
Марина Крюкова[23] *Науковий керівник – кандидат психологічних наук, доцент,*
доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін Одеського інституту
МАУП marisel039@ukr.net

Анотація. Авторами досліджено психологію щастя та позитивного розвитку особистості. Вона зосереджується на дослідженні факторів, які впливають на рівень щастя, задоволення життям та психологічний розвиток.

Abstract. The authors researched the psychology of happiness and positive personality development. It focuses on the study of factors that influence the level of happiness, life satisfaction and psychological development.

Вступ. У сучасному світі питання щастя, задоволення життям та особистісного розвитку стають все більше актуальними. Психологія щастя та позитивного розвитку привертає увагу як науковців, так і загальної громадськості. Ці напрями досліджень зосереджені на вивченні факторів, які впливають на наше психічне благополуччя та особистісний розвиток. У даній роботі розглянемо ключові аспекти цих психологічних тем, проаналізуємо наукові теорії та емпіричні дослідження, спрямовані на розкриття сутності щастя та факторів, що впливають на його досягнення.

Постановка проблеми. У сучасному світі існує зростаючий інтерес до питань щастя, задоволення життям та психологічного розвитку особистості. Однак, не зважаючи на значний обсяг досліджень у цій області, багато аспектів цих понять залишаються невизначеними або недостатньо розглянутими. Постановка проблеми полягає у необхідності розкриття сутності та вивчення факторів, що впливають на щастя, задоволення життям та психологічний розвиток особистості. Серед цих факторів можуть бути соціокультурні, психологічні, біологічні, особистісні та інші чинники, які формують індивідуальний досвід та сприяють або заважають досягненню психічного благополуччя. Також важливо розглянути способи впливу на ці фактори через психологічні практики, програми психологічного розвитку та інтервенції, спрямовані на підвищення рівня щастя та задоволення життям.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ця тема привертає увагу вчених з усього світу, і ми хочемо поділитися з вами деякими цікавими здобутками та прикладами робіт провідних психологів у цій області. Перш за все, варто відзначити дослідження Деніела Канемана та його колег з економічної психології. Їхні роботи, такі як "Thinking, Fast and Slow", досліджують психологічні механізми, які керують нашими рішеннями та оцінками щастя. Канеман та інші дослідники демонструють, які аспекти нашого мислення можуть впливати на наше сприйняття щастя та задоволення життям. Іншим визначним іменем у цій області є Мартін Селігман, засновник позитивної психології. Його праці, такі як "Authentic Happiness" та "Flourish", досліджують не лише те, як досягти щастя, а й як розвивати і зберігати психологічне благополуччя на протязі всього життя. Селігман вводить концепції, такі як "PERMA" (Positive Emotions, Engagement, Relationships, Meaning, Accomplishments), щоб надати рамки

[23] Науковий керівник

для розуміння та досягнення щастя та задоволення життям. Також варто відзначити дослідження Соні Любомірського, який в своїх роботах досліджує механізми, які стоять за нашим підвищеним станом щастя, а також ефективні методи психологічних втручань для підвищення щастя. Ці психологи, разом з багатьма іншими дослідниками, продовжують розширювати наше розуміння природи щастя та позитивного розвитку. Їхні роботи не лише допомагають нам краще розуміти себе, а й відкривають двері для розробки практичних програм та інтервенцій для покращення якості нашого життя

Мета дослідження. Вивчити аналізи факторів, які впливають на рівень щастя, задоволення життям та психологічний розвиток особистості. Також розширення нашого розуміння про щастя, задоволення життям та психологічний розвиток, щоб сприяти покращенню якості життя індивідів та суспільства в цілому.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному світі питання щастя, задоволення життям та особистісного розвитку стають все більш актуальними. Психологія щастя та позитивного розвитку привертає увагу як науковців, так і загальної громадськості. Це дослідження присвячено дослідженню факторів, які сприяють щастю, задоволенню життям та психологічному розвитку особистості. Розглянемо основні аспекти цих психологічних тем, проаналізуємо сучасні дослідження та теорії, що допоможуть нам краще зрозуміти ці поняття та їх вплив на людське життя.

По-перше, щастя та задоволення життям визначаються різноманітними факторами, які включають соціальні, психологічні, біологічні та особистісні чинники. Серед соціальних чинників можуть бути міжособистісні відносини, рівень соціальної підтримки та участь у спільноті [4]. Дослідження показують, що міцні міжособистісні зв'язки та відчуття приналежності до спільності значно підвищують рівень щастя та задоволення життям. Психологічні фактори, такі як оптимізм, резилієнтність та спроможність до саморефлексії, також грають важливу роль у формуванні психічного благополуччя. Люди з вищим рівнем оптимізму та резилієнтності зазвичай краще адаптуються до стресу та негативних подій, що сприяє їхньому загальному щастю [6]. Особистісні фактори, такі як самоприйняття, самодостатність та рівень самоповаги, також впливають на рівень щастя та задоволення життям [3]. Люди, які відчувають себе впевнено та задоволено своєю особистістю, зазвичай мають більший рівень щастя та психічного благополуччя.

Подруге, психологічний розвиток особистості є процесом постійного самовдосконалення та росту. Цей процес включає в себе розвиток різних аспектів особистості, таких як самосвідомість, емоційна інтелігенція та самореалізація. Самореалізація є ключовим аспектом психологічного розвитку особистості. Вона визначається можливістю людини розвивати свій потенціал та досягати своїх цілей і мрій. Прагнення до самореалізації стимулює людину до пошуку нових знань, навичок та досвіду, що сприяє її психологічному розвитку. Крім того, важливим аспектом психологічного розвитку є розвиток емоційної інтелігенції [5]. Люди з високим рівнем емоційної інтелігенції здатні краще розуміти свої власні емоції та емоції інших, що сприяє покращенню міжособистісних відносин та загальному психічному благополуччю [7].

По-третє, дослідження у галузі психології щастя та позитивного розвитку надають цінний внесок у наше розуміння цих понять. Роботи провідних психологів, таких як Деніел Канеман [1],

Мартін Селігман та Соня Любомірська, допомагають розкрити різні аспекти щастя та позитивного розвитку. Наприклад, дослідження Канемана в області економічної психології показують, як наші рішення та оцінки щастя можуть бути впливовані різними психологічними механізмами. Роботи Селігмана [8] в галузі позитивної психології демонструють, як практики самореалізації та позитивного мислення можуть сприяти підвищенню рівня щастя та задоволення ж иттям. Роботи Любомірської в галузі психології щастя досліджують механізми, які лежать в основі підвищення рівня щастя та ефективні психологічні втручання для досягнення цієї мети.

Загалом, сучасні дослідження та публікації у галузі психології щастя та позитивного розвитку надають цінні знання та інструменти для покращення якості життя та психічного благополуччя. Результати цих досліджень можуть бути використані для розробки програм психологічного розвитку, інтервенцій та стратегій самореалізації, що сприяють досягненню щастя та задоволення життям.

Можемо зробити **висновок**, що фактори щастя та задоволення життям, психологічний розвиток особистості та аналіз сучасних досліджень є важливими компонентами нашого розуміння цих понять [2]. Сучасні дослідження в цій області надають нам цінний внесок у покращення якості життя та психічного благополуччя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Канеман, Деніел. "Thinking, Fast and Slow." Farrar, Straus and Giroux, 2011.

2. Селігман, Мартін. "Authentic Happiness: Using the New Positive Psychology to Realize Your Potential for Lasting Fulfillment." Free Press, 2004.

3. Любомирська Соня. "The How of Happiness: A Scientific Approach to Getting the Life You Want." Penguin Books, 2008. pp. 134.

4. Любомирська Соня. «Міфи про щастя: що має робити вас щасливими, але не робить, що не повинно робити вас щасливими, але робить». Penguin Press, 2013.

5. Diener, Ed, and Robert Biswas-Diener. "Happiness: Unlocking the Mysteries of Psychological Wealth." Wiley-Blackwell, 2008.

6. Diener, Ed, et al. "Subjective Well-Being: Three Decades of Progress." Psychological Bulletin, vol. 125, no. 2, 1999, pp. 276-302.

7. Ryan, Richard M., and Edward L. Deci. "On Happiness and Human Potentials: A Review of Research on Hedonic and Eudaimonic Well-Being." Annual Review of Psychology, vol. 52, no. 1, 2001, pp. 141-166.

8. Seligman, Martin E.P., et al. "Positive Psychology Progress: Empirical Validation of Interventions." American Psychologist, vol. 60, no. 5, 2005, pp. 410-421.

ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ЗУНР
АБО ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКИЙ ШЛЯХ ДО ОБ'ЄДНАННЯ НАЦІЇ

Ілля Слюсаренко *студент 1 курсу спеціальності Право intelekt448@gmail.com*
Сергій Боган[24]*, к.і.н., старший науковий співробітник Одеського історико-краєзнавчого музею МАУП, Україна, м.Одеса super.adlerhorst@ukr.net*

Анотація. В поданій статті автор на основі останніх досліджень проводить аналіз теоретичних, політичних, економіко-правових аспектів проголошення незалежності ЗУНР.

Abstract. In the submitted article author analyzes the theoretical, political, economic and legal aspects of the declaration of independence of the WUPR on the basis of the latest research.

Вступ. Наприкінці XIX та початку XX століття землі сучасної України були поділені між двома Імперськими монархіями за виключенням «Края Герца», який входив до складу саме Королівства Румунії. Якщо більша частина України була під владою більш авторитарної Російської Імперії, то землі, де зародився сучасний український політичний рух це землі австрійської Цислейтанії, тобто Галичини-Володимирії, які входили до складу Дуалістичної Австро-Угорської монархії.

Якщо на землях підлеглих Російській Імперії українська національна ідея з великими труднощами розвивалась серед основних верст населення, то на Галичині ідея незалежності здобула підтримки не тільки місцевої української інтелігенції але і що важніше простого українського народу. А чому стосовно ідея «народовців» перемогла «руську» та так звану «полонофільську» ми більш детальніше з'ясуємо у цій статті.

Постановка проблеми. В умовах війни постає питання остаточного формування національної ідеї, яка об'єднає українську націю перед лицем смертельної небезпеки. З огляду на це вивчення політичних, економіко-правових та етнічних принципів які за основу проголошення незалежності ЗУНР має не аби яку актуальність і важливе значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. «Державотворення і розвиток української ідеї в західній Україні у період з кінця XIX століття до початку XX століття» - ця тема була представлена у наукових працях таких вчених як: Борисенок Е. Ю., Карпенко Ю. О., Бойко І. Й., Головченко В. І.

Мета дослідження. Вивчити теоретичні, політичні екоміко-правові аспекти проголошення незалежності Західної Української Народної Республіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. До 1848 Австрійська імперія, до складу якої повністю входила Галичина, зберігала федеративний та фактично феодальний характер державного устрою. У часи придушення революцій 1848-1849 австрійський сейм надав [1, с 5] початок політиці скасування кріпацтва. Землевласники отримали викуп у розмірі 20-кратної вартості річних повинностей селян. За наказом міністра внутрішніх справ Олександра Баха було здійснено ліквідацію регіональної [2, с 1] та внутрішньої автономії державно-адміністративних одиниць (королівств, ерцгерцогств, герцогств, маркграфств, графств та землі Форальберг). Вже 20 жовтня 1860 р. видано

[24] Науковий керівник

так званий «Жовтневий диплом», тобто нову конституцію Австро-Угорської імперії, яка скасувала реформи міністра О. Баха та знову відновила автономію регіонів і розширила права регіональних ландтагів [3, с 178].

Використовуючи ці конституційні реформи, затверджені тодішнім австро-угорським урядом, народовці заснували ряд культурно-освітніх товариств, таких як «Руська Бесіда» (1861 р.) та «Просвіту» (1868 р.). Через діяльність цих громад, в яких їх учасники вивчали українську літературу й історію, збирали етнографічний матеріал з народним фольклором рішучим прагненням пробудити національного самовизначення українського народу [4, с 33].

Під сильним впливом цих товариств у Галичині народовський рух розгорнувся і на Закарпатті, яке входило до складу підпорядкованої до Відня Королівства Угорщини. Беручи до уваги адміністративний поділ угорських комітатів (округів) ми можемо підкреслити 4 із них, більша частина території котрих входить до складу сучасної закарпатської області та де-юре увійшла до складу ЗУНР [5, с 1]:

1. Унг (угор. Ung)
2. Берег (угор. Bereg)
3. Угоча (угор. Ugocsa)
4. Мармарош (угор. Marmaros)

Натомість, якщо Галичина була повністю у складі австрійського Королівства «Галичини-Володимирії», то Буковина мала свою окрему адміністративну одиницю «Герцогство Буковину». Обидві ці суб'єкти підпорядковувались саме безпосередньо імператору у Відні, який номінально був головою не тільки держави, але і кожного із раніше перелічених адміністративно-територіальних утворень у складі імперії.

Станом на 1914 рік Буковина поділялась на 11 повітів, 10 з яких були стандартними і один – столичний [6, с 27]:

1) Вашківецький
2) Вижницький
3) Ґурагуморський
4) Заставнівський
5) Кимполунгський
6) Кіцманський
7) Радівецький
8) Серетський
9) Сторожинецький
10) Сучавськийта окремо
11), тобто Чернівецький (столичний) повіт.

Із них лише Вашківецький, Вижницький, Заставнівський, Кіцманський та Чернівецький повіти пізніше були офіційно приєднані до склада ЗУНР.

Натомість «Королівство Галиції та Лодомерії з Великим князівством Краківським і князівствами Освенцима і Затору» станом на 1865—1867 роки поділялось на 78, а пізніше (на часи 1914 р. їх кількість збільшилась) на 81 повіт [7, с 43]. Із них у 54 домінувала українська мова, тобто у східній Галичині, та у 28 повітах повністю домінувала польська мова [8, с 1]. У 1888 році Королівство займало територію 78,550 км² та мало населення близько 6,4 мільйонів осіб, з яких 75% були селянами.

Намагаючись врятувати монархію, імператор Карл I 16 жовтня 1918 р. видав маніфест, згідно з яким Австро-Угорщина перетворювалася на «союз національних держав», а народам її надавалася національна автономія [9, с. 266]. 18 Жовтня у Львові розпочалась «Конституанта» - представницькі

збори всіх українських депутатів та політичних партій австрійського парламенту: була утворена «Українська Національна Рада». 19 Жовтня була проголошена так звана «Прокламація про створення Української держави в українських етнічних землях Австро-Угорщини». 13 Листопада затверджено Конституційні основи нової держави: «Тимчасовий основний закон про державну самостійність українських земель колишньої австро-угорської монархії».

Новосформована держава юридично охоплювала території чотирьох закарпатських комітатів Угорщини та п'яти буковинських повітів. Вона затвердила свою владу на більшу частину території колишнього Королівства Галиції-Володимирії, однак насправді вона контролювала лише більшу частину Східної Галичини, тобто територію, де українці становили більшість за винятком міста Львів – Нової офіційної столиці ЗУНР [10, с 1].

Водночас після проголошення незалежності ЗУНР Польща, здобувши підтримки країн Антанти, розпочала загарбницьку війну проти нової країни. Для того, щоб юридично закріпити своє єднання з Україною та мати повну допомогу від неї 22 січня 919 р. ЗУНР об'єдналася з Українською Народною Республікою, здобувши у її складі автономії під новою назвою «Західні Області Української Народної Республіки (скор. ЗОУНР)». Після року війни з Польщею 18 липня 1919 р. В ході польсько-української війни ЗУНР була остаточно окупована Польщею [11, с 1]. Директорія УНР, перебуваючи у складній політичній ситуації, була змушена поступитися західними українськими землями, тобто і Галичиною, через що вже 20 грудня Євген Петрушевич за підтримки Уряду ЗУНР у вигнанні розірвав Акт Злуки з УНР. 15 Березня 1923 р. після остаточного рішення що до окупації Галичини «правом на підмандатне управління українською Галичиною» радою послів Антанти уряд ЗУНР перебуваючи в еміграції припинив своє існування, вже де-юре ліквідувавши державу [12, с 1].

Висновки. Галичина була провідним місцем українського національного руху. У складі Австро-Угорської Імперії українці мали занадто менше прав, чим колишня польсько-литовська шляхта, яка продовжила панувати на Галичині. Українські землі були поділені на 3 суб'єкти, що вказує на те, що українці не сприймались рівними полякам чи угорцям, які натомість мали свої окремі утворення у складі дуалістичної монархії. Австро-Угорщина не розвивала українські землі та культуру, що стало приводом до посилення саме самостійницьких ідей, та пізніше поштовхом до проголошенням незалежності українцями на її уламках та поява ЗУНР. З приводу міжнародної апатії до проблем України та навіть підтримки антиукраїнських сил на Галичині була закономірною поразка України на цих землях та розпуск влади новосформованої ЗУНР.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Нариси з історії України (кінець XVIII - початок XX ст.) / В. Верига. – Львів: Світ, 1996. – с. 162.

2. Alexander, baron von Bach // Encyclopædia Britannica.

3. Okey, Robin. Habsburg Monarchy c. 1765-1918. pg. 178. Chicago: Rand McNally and Company, 1969.

4. М. П. Тиводар. Комітат [Архівовано 18 серпня 2016 у Wayback Machine.] // Енциклопедія сучасної України / ред. кол.: І. М. Дзюба [та ін.]; НАН України, НТШ. — К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001–2023.

5. R. A. Schulz's General Post- und Strassenkarte des Kronlandes Galizien und Lodomerien mit Auschwitz, Zator und Krakau; so wie des Kronlandes Bukowina. — Wien: bei Artaria & Co, 1878.

6. Die Militarischen Ereignisse im Volkerkrieg 1914-1919 in wochentlichen Karten mit Chronik zu dauernder Erinnerung von der Kriegshilfe Muchen N.W. dem Kriegsfuersorgeamt Wien Ueberlassen.

7. О. Краківський Головацький Яків Федорович // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — С. 266.

ЕФЕКТИВНІСТЬ АРТ-ТЕРАПІЇ ДЛЯ РІЗНИХ ГРУП ЛЮДЕЙ

Юлія Віншель, *студентка 2 курсу спеціальності «Психологія»*
Одеського інституту МАУП mrdoorman10@gmail.com
Марина Крюкова[25]*, кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальнонаукових, соціальних та поведінкових дисциплін marisel039@ukr.net*

Анотація. *У статті дано поняття арт-терапії, кратка історія виникнення арт-терапії та огляд на новітні дослідження в цій галузі терапевтичної роботи.*

Abstract. *The article gives the concept of art therapy, a brief history of the emergence of art therapy and an overview of the latest research in this branch of therapeutic work.*

Вступ. На сьогоднішній день існує величезна кількість напрямків психотерапії та психокорекції. На жаль, ефективність деяких неможливо підтвердити емпірично, що ставить перед практичною психологією нові виклики щодо необхідності досліджень в різних галузях знання про людину та нарощування науково доведеної базуи у психологічній спільноті. Одним із таких сучасних перспективних напрямків є арт-терапія.

Постановка проблеми. Попри те, що з'являється все більше досліджень, які підтверджують ефективність арт-терапії, в науці бракує сучасних інноваційних доробків в цьому напрямку. Деякі вчені вважають, що переваги арт-терапії можуть бути суб'єктивними та епізодичними, тобто їм бракує надійних та валідних підтверджень, що може ускладнити визнання цієї практики та її інтеграцію в основну систему охорони психічного здоров'я.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Метод арт-терапії досліджували такі зарубіжні вчені, як: Einat S. Metzl [1], She Huili, Cao Xiaolin, Guo Guangsen, Jiang Yu, Liu Yu, Zhang Wenpei [2], Melissa Campbell, Kathleen P. Decker, Kerry Kruk and Sarah P. Deaver [3], Zhen Liu, Zulan Yang, Chang Xiao, Ke Zhang, Mohamed Osmani [4].

Мета дослідження. Сформулювати основні поняття та види Арт-терапії, її вплив на психічний стан дітей, дорослих, людей похилого віку, людей із соматичними захворюваннями тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. В науці арт-терапія розглядається як цілісна система методів, що використовують мистецтво як засіб для покращення психологічного та емоційного стану людей. Цей напрямок психотерапії заснований на ідеї, що творчій процес може допомогти людям виразити свої почуття, думки та досвід, а також сприяти особистому зростанню та самозціленню [4].

Початки сучасної арт-терапії пов'язані з розвитком психоаналітичної теорії. К. Г. Юнг використовував художню творчість як засіб дослідження підсвідомого. [цит. за 4].

Засновником арт-терапії вважається англійський художник A. Hill. Він на початку Другої світової війни використовував малювання з дітьми-біженцями. Ще однією основоположницею вважається M. Naumburg, яка у 1947 році опублікована книгу «Дитина і мистецтво» (Child and Art). Це значно вплинуло на розвиток арт-терапії [цит. за 3].

[25] Науковий керівник

На сьогоднішній день арт-терапія є доступною та ефективною формою терапії, яка використовується у різних сферах, від медицини та психології до освіти та соціальної роботи. Фахівці використовують різні методи та техніки, які допомагають пацієнтам різного віку та статі виразити свої почуття та емоції через творчій процес. Ось деякі з основних методів арт-терапії:

- *Малювання*: це один з найпоширеніших методів арт-терапії, де пацієнти використовують малюнок для вираження своїх почуттів, емоцій та думок.

- *Скульптура*: Цей метод передбачає використання глини, пластиліну або інших матеріалів для створення тривимірних об'єктів.

- *Колаж*: це метод, в якому пацієнти створюють нові зображення, комбінуючи різні матеріали, такі як фотографії, вирізки з газет або тканини. Цей метод може бути використаний для створення асоціаційних або символічних образів.

- *Музикальна терапія*: цей метод використовує музику для виразу емоцій та стимуляції творчості. Пацієнти можуть використовувати музичні інструменти або співати.

- *Танцювальна терапія*: цей метод використовує танець та рух для виразу почуттів та емоцій. [5].

Під час досліджень ефективності арт-терапії у різних групах було виявлено цікаві результати. Ось деякі із них:

Дослідження Einat S. Metzl продемонструвало, що арт-терапія значно покращує симптоми тривоги та депресії у дітей та підлітків, а студентам допомагає знизити рівень стресу [1]. За даними She Huili, Cao Xiaolin, Guo Guangsen, діти з аутизмом, які брали участь у сеансах арт-терапії, продемонстрували значне покращення комунікативних навичок, соціальної взаємодії та поведінки [2].

Крім того, на думку Melissa Campbell, Kathleen P. Decker та ін., серед дорослих арт-терапія дуже ефективний метод для подолання симптомів ПТСР та покращення якості життя. Вона допомагає зняти стрес, поліпшити самопочуття, а також сприяти самовираженню та саморефлексії [3].

У пацієнтів похилого віку арт-терапія може поліпшити когнітивні функції, а також допомагати у вираженні емоцій та спілкуванні [4]. Важливо, що застосування елементів арт-терапії може допомогти людям з хронічними захворюваннями, зменшити фізичний біль та покращити психоемоційний стан.

Висновок. Узагальнюючи, можна констатувати. що арт-терапія виявляється потужним інструментом для покращення психічного здоров'я та загального самопочуття в різних групах пацієнтів, включаючи дітей, підлітків, дорослих та людей похилого віку, а також людей з розладами аутистичного спектру.

Хоча арт-терапія має свої обмеження, такі як необхідність спеціально підготовленого персоналу та доступу до матеріалів, вона все ж залишається важливою терапевтичною практикою в сучасному світі. Її можливості не вичерпуються, і вона продовжує розвиватися та знаходити нові застосування у психології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Einat S. Metzl, Art is Fun. Art is Serious Bussiness, and everything between: Learning from Art Therapy Research and Ptactice with Children and Teens, 2022, URL: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9498158/ (дата звернення: 17.03.2024)
2. She Huili, Cao Xiaolin, Guo Guangsen, Jiang Yu, Liu Yu, Zhang Wenpei, Research on the design of somatosensory interactive games for austick children based on art therapy, 2023, URL: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10588182/ (Дата посилання 21.03. 2024)
3. Melissa Campbell, Kathleen P. Decker, Kerry Kruk and Sarah P. Deaver, Art Therapy and cognitive processing Therapy for Combat-Related PTSD: A Randomized ComtrolleTrial, 2016, URL: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5764181/ (дата звернення 27.03.2024)
4. Zhen Liu, Zulan Yang, Chang Xiao, Ke Zhang, Mohamed Osmani, An Investigation into Art therapy aided Health and Well-Being Research: A 75-Year Bibliometric Analysis, 2022, URL: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8744960/ (дата посилання: 11. 04.2024).

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МІЖ РЕЛІГІЙНОЮ ВІРОЮ ТА СТРЕСОСТІЙКІСТЮ ОСОБИСТОСТІ

Олена Буряк, *студентка 4 курсу спеціальності "Психологія"*
Національного університету "Одеська юридична академія"
Тетяна Рєпнова*[26]*, *кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології*
Національного університету "Одеська юридична академія" repka-odessa@ukr.net

Анотація. У цій роботі досліджується складний зв'язок між релігійною вірою та стресостійкістю особистості. Вивчення психологічних впливів релігійності на людину сприяє кращому розумінню того, як саме суспільство може впоратися зі стресом за допомогою релігійної віри.

Abstract. This work examines the complex relationship between religious faith and stress resistance of the individual. Studying the psychological effects of religiosity on a person contributes to a better understanding of how society itself can cope with stress with the help of religious faith.

Постановка проблеми. Сучасне життя супроводжується постійними стресами, як то: надмірно швидкий темп життя, соціальні та політичні потрясіння, війни, проблеми в особистісному житті, самотність тощо [1, с. 216]. Через це люди шукають різні способи впоратися зі стресом. Звернення людини до релігії передбачає реалізацію її духовної потреби. При чому релігійність визначається як розширене переконання, у межах якого індивід вірить, дотримується та практикує релігію, і зазвичай ці переконання впливають на те, як люди прагнуть жити своїм життям і ставитися до інших. Натомість, духовність передбачає пошук сенсу життя. Духовність вченими розглядається як аспект людяності, який відноситься до того, як люди шукають і виражають сенс і мету, а також те, як вони переживають свій зв'язок із моментом, собою, іншими, природою та значущим чи священним [3, с. 1]. Проблема психологічного ресурсу релігії для суспільства, психологічних особливостей особистостей з релігійністю, які шукають способи впоратися зі стресом є досить актуальною і стала предметом нашого дослідження.

Викладення основного матеріалу. Релігійна віра та духовність вже давно є предметом інтересу для дослідників у галузі психології та медицини. Один із аспектів, який привертає увагу, - це вплив релігійної віри на психічне здоров'я, зокрема на стресостійкість особистості. Міжнародні дослідження свідчать, що багато людей звертаються до релігійних переконань та духовності як до джерела підтримки та ресурсу для подолання стресу та труднощів у житті [3].

Так, дослідження "Вплив релігійності на стресову реакцію та здоров'я" (2016) авторів Michael E. McCullough, et al. Було проаналізовано дані 175 дорослих у США з впливу релігійності на стресову реакцію та здоров'я. Дослідження показало, що релігійні люди мали нижчий рівень кортизолу (гормону стресу) у відповідь на стрес, а також мали кращі показники фізичного та психічного здоров'я [3].

Дослідження свідчить про те, що релігія може мати захисний вплив на здоров'я, знижуючи рівень стресу та покращуючи загальне благополуччя.

[26] Науковий керівник

"Релігійність, стресова реакція та копінг: метааналіз" (2017) авторів David B. Larson, et al. Це метааналіз 49 досліджень, що досліджували зв'язок між релігійністю, стресовою реакцією та копінгом. Метааналіз показав, що релігійність пов’язана з нижчим рівнем стресу та кращим копінгом. Це дослідження надає додаткові підтвердження того, що релігія може бути важливим ресурсом для людей, які шукають способи впоратися зі стресом.

Дослідження свідчить про те, що релігія може мати захисний вплив на здоров’я, знижуючи рівень стресу та покращуючи загальне благополуччя.

Отже, розглядаючи проблему релігійності особистості з точки зору психології впливу, більш широко розкривається її психологічний аспект, а саме: релігійність і духовність можуть бути важливими ресурсами для людей, які шукають способи впоратися зі стресом, та навіть з тривогою та депресією.

Релігія може впливати на стресостійкість людини через різні механізми, які можна поділити на такі категорії:

1. Когнітивні механізми:

- Сенс життя та цінності: релігія може надавати суспільству і людині відчуття сенсу життя та цінностей, що може допомогти їм впоратися зі стресом, надаючи їм відчуття мети та напрямку.
- Пояснення подій: релігія може допомогти людям пояснити складні або трагічні події, що може допомогти їм впоратися з ними.
- Позитивні очікування: релігія може давати людям надію та віру в краще майбутнє, що може допомогти їм впоратися зі стресом.

2. Емоційні механізми:

- Соціальна підтримка: релігійні спільноти можуть надавати людям соціальну підтримку, що може допомогти їм впоратися зі стресом.
- Почуття спільності: релігія може давати людям відчуття спільності з іншими людьми, які поділяють їхні переконання, що може допомогти їм впоратися зі стресом.
- Прощення: релігія може вчити людей прощати інших, що може допомогти їм звільнитися від негативних емоцій, таких як гнів і образа.

3. Поведінкові механізми:

- Молитва та медитація: молитва та медитація можуть допомогти людям розслабитися і впоратися зі стресом.
- Здоровий спосіб життя: релігія може заохочувати людей до здорового способа життя, наприклад, до регулярних фізичних вправ, збалансованого харчування та достатнього сну, що може допомогти їм впоратися зі стресом.
- Волонтерство та благодійність: допомога іншим може допомогти людям відчувати себе більш змістовними та з’єднаними зі своїми спільнотами, що може допомогти їм впоратися зі стресом.

4. Духовні механізми:

- Відчуття зв'язку з вищою силою: відчуття зв’язку з вищою силою може дати людям відчуття безпеки та підтримки, що може допомогти їм впоратися зі стресом.
- Трансцендентність: релігія може допомогти людям зосередитися на чомусь більшому, ніж вони самі, що може допомогти їм впоратися зі стресом.
- Прощення себе: релігія може вчити людей прощати себе, що може допомогти їм звільнитися від негативних емоцій, таких як вина і сором [3].

Звісно ці механізми у купі мають позитивний вплив на психіку людини, а саме на стресостійкість, тому що, наприклад, коли люди мають відчуття сенсу життя та цінностей, вони можуть краще справлятися зі стресом, оскільки це дає їм відчуття мети та спрямованості. Це може допомогти їм зосередитися на позитивних аспектах свого життя і менше зосереджуватися на негативних.

Для повноти аналізу релігійності особистості зазначимо проблему маніпулятивного впливу релігії на світське життя людини, що носить негативний характер. До того ж, використання довіри вірян у політичних інтересах може мати корисливе або руйнівне спрямування та потребує вироблення у релігійної особистості механізмів психологічного захисту від маніпулятивних впливів [2, с. 202]. На нашу думку, релігійні переконання та практики іноді можуть бути дезадаптивними, якщо вони використовуються для виправдання насильства, дискримінації тощо. Зворотні процеси адаптації є протилежними розвитку стресостійкості особистості. Тому релігійність у поєднанні саме із духовністю, їх взаємозв’язок є чинником стресостійкості особистості.

Висновки. Релігійна віра як культурне надбання людства актуалізує ресурси збагачення особистості та має психологічні зв’язки із стресостійкістю особистості, що можуть бути як адаптивними, так і дезадаптивними. На ці процеси впливає ціла низка зовнішніх та внутрішніх соціально-психологічних факторів. Релігійні механізми, пов’язані з духовністю мають позитивний вплив на стресостійкість особистості. Серед психологічних рекомендацій тут можна зазначити розвиток навичок протидії маніпулятивним впливам, та критичного мислення особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рєпнова Т.П., Дмитренко А.О. (2023). Соціально-психологічні чинники самотності особистості молоді. «Актуальні питання психології у сучасному інноваційному просторі» Зб. наук. праць за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції / Одеський національний морський університет, 26-27 травня 2023 р. Одеса: ОНМУ. - С. 215-218.

2. Рєпнова Т.П., Юлік В.В. (2023). Психологічні прийоми захисту особистості від маніпулятивного впливу. «Актуальні питання психології у сучасному інноваційному просторі» Зб. наук. праць за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції / Одеський національний морський університет, 26-27 травня 2023 р. Одеса: ОНМУ. - С. 201-204.

3. Електронний ресурс:
https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6250706/

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ НЕПОВНОЛІТНІХ І МОЛОДІ В УКРАЇНІ І ЗАХОДИ ЇХ ПРОФІЛАКТИКИ

***Воронко Наталія**, студентка 3 курсу напряму підготовки 081 «Право» ПрАТ «ВНЗ «МАУП»*
***Асєєв Роман**[27], старший викладач кафедри права та правоохоронної діяльності Одеського інституту ПрАТ ВНЗ «МАУП» aseevroman61@gmail.com*

Анотація. Злочинність неповнолітніх – одна із нагальних кримінологічних проблем, яка відбиває основні тенденції злочинності в країні, є індикатором морального здоров'я суспільства і дає змогу спрогнозувати загальні перспективи й можливі напрямки розвитку злочинних проявів на майбутнє. Визначено сучасні тенденції злочинності неповнолітніх в Україні. Акцентується на особливостях, що визначають специфіку злочинів, які вчинюють неповнолітні особи. Розглядається роль та значення органів Національної поліції та органів ювенальної пробації у профілактиці злочинності неповнолітніх та молоді

Abstract. Juvenile delinquency is one of the urgent criminological problems, which reflects the main trends of crime in the country, is an indicator of the moral health of society and makes it possible to predict the general prospects and possible directions of the development of criminal manifestations in the future. The current trends in juvenile delinquency in Ukraine are determined. Emphasis is placed on the features that determine the specifics of crimes committed by minors. The role and importance of the National Police and juvenile probation bodies in the prevention of juvenile and youth crime is considered

Постановка проблеми. Злочинність неповнолітніх в Україні як частина (вид) злочинності у широкому розумінні виникає та розвивається під впливом тих же детермінант. Проте, як і будь-яке явище, вона має і специфічні причини і умови, які знаходять своє відображення у рівні, структурі, мотивації, динаміці злочинів неповнолітніх і під впливом яких формується злочинна поведінка неповнолітніх. Вивчення причин і умов злочинності неповнолітніх залишається актуальним і нині, з огляду на її особливу небезпечність для розвитку суспільства.

Запобігання злочинності серед неповнолітніх є одним із пріоритетних напрямків державної політики, що закріплено у законодавстві України. Так, у преамбулі до Закону України від 26 квітня 2001 року № 2402-III «Про охорону дитинства» передбачено, що охорона дитинства в Україні є стратегічним загальнонаціональним пріоритетом, який має важливе значення для забезпечення національної безпеки України, ефективності внутрішньої політики держави. Метою Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021–2025 роки, схваленої постановою Кабінету Міністрів України від 23 грудня 2020 року № 1669-р, передбачено створення можливостей для самореалізації та розвитку потенціалу молоді в України, її участі та інтеграції у суспільне життя. Окремі положення стосовно запобігання насильницькій злочинності неповнолітніх містяться й у відомчих нормативних актах, наприклад, в Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, затвердженій наказом Міністерством внутрішніх справ

[27] Науковий керівник

України від 19 грудня 2017 року № 1044. Однак наявність цих та інших нормативно-правових актів суттєво не покращує стан протидії насильницькій злочинності серед неповнолітніх.

Мета статті полягає у вивченні особливості кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень неповнолітніх, спричинені їх певними особистісними рисами та правовим статусом у суспільстві.

Насильницька злочинність серед неповнолітніх у сучасному суспільстві набуває нових рис. Інформаційна глобалізація, діджиталізація фактично всіх сфер життя, обумовлює і виникнення нових форм насильницької злочинності серед неповнолітніх чи іншої девіантної поведінки. Зокрема, звичними для широких верств населення стали такі слова, як «булінг», «сталкінг», «мобінг», «харассмиент», «хейзинг» та інші, що позначають різноманітні форми насильницької девіантної поведінки серед неповнолітніх.

Проблема дослідження кримінальних правопорушень, що вчиняються неповнолітніми, та ефективності їх запобігання завжди була і буде актуальною. Від того як здійснюються заходи по недопущенню злочинів дітей, залежить стан і тенденції злочинності у майбутньому. До даного виду злочинності належать кримінально карані діяння, вчинені особами у віці з 14 до 18 років, які мають певні відмінності від дорослих, що пояснюється віком злочинців, який знаменує соціально-психологічні особливості цієї категорії осіб та їх статус у суспільстві.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства» 447 та ст. 6 Сімейного кодексу України 448, дитина – це особа віком до 18 років (повноліття). Малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Відповідно до статей 34 та 35 Цивільного кодексу України повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла вісімнадцяти років (повноліття). У разі реєстрації шлюбу дитиною, яка не досягла повноліття, вона набуває повної цивільної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу.

Поряд з поняттям «злочинність неповнолітніх» вживається також термін «підліткова злочинність», але це не виправдано, оскільки підліток – це дівчинка чи хлопчик у віці від 12 до 16 років. За підлітковим віком іде юність, але поняття «юнацька злочинність» також буде неточним, бо юнацький вік не закінчується у 18 років. Іноді вживається термін «дитяча злочинність», але таким поняттям можна умовно позначити діяння у віці до 15–16 років, оскільки злочини, які вчиняють особи у віці 17–18 років аж ніяк не назвеш дитячими.

Зазначимо, що для злочинності неповнолітніх характерна підвищена латентність, оскільки багато злочинів, що ними вчиняються, сприймаються дорослими як пустощі, викликані недостатньою соціальною зрілістю (крадіжки у сім'ї, сусідів, у закладі освіти, хуліганські бійки, відбирання грошей та речей у молодших тощо).

Правопорушення підлітків, унаслідок чого вони вступають у конфлікт із законом, часто є реакцією як на специфічний спосіб життя дорослих членів сім'ї (насильство у стосунках як між батьками, так і щодо дітей, алкоголізація чи наркотизація одного або обох батьків тощо), так і на виникнення психологічних труднощів через ряд різноманітних причин: проблеми у навчанні або у взаєминах у шкільному середовищі, розлучення батьків, переїзд до іншого місця проживання,

фінансові труднощі родини, смерть одного з батьків чи братів/сестер, наявність у родині тяжко хворого та інше, що, як правило, призводить до психологічного, фізичного чи економічного насильства з боку дорослих щодо дитини. Часто причиною скоєння правопорушення є перебування у нетверезому стані унаслідок вживання різних психоактивних речовин (алкоголю, наркотиків) [3, с. 7].

Соціально-психологічний портрет підлітка, що мають проблеми з законом формується під впливом факторів зовнішнього середовища та індивідуальних особливостей особистості підлітка. Зокрема, можна виділити такі характеристики:

1. *Специфічні психологічні особливості*, пов'язані з підлітковим віком: а) акцентуації характеру підлітків. У групі неповнолітніх правопорушників більше поширені такі акцентуації характеру, що заважають ефективній соціальній адаптації та сприяють формуванню девіантної поведінки. До останніх належать наступні типи: гіпертимний, епілептоїдний (збудливий), істероїдний (демонстративний), нестійкий; б) підліткові психологічні реакції, насамперед, реакція емансипації від виховного впливу дорослих, реакція групування з однолітками, а також реакції, пов'язані з пубертатним періодом та формуванням статевого потягу; в) амбівалентність почуттів як характеристику підліткового віку, що пов'язана з парадоксальністю характеру підлітка, різкими коливаннями настрою, зміною апатії бурхливим протиборством, іншими протиріччями у емоціях щодо одного й того ж об'єкту чи ситуації; г) брак функції прогнозу, що перешкоджає передбачити наслідки своїх дій (соціальні, медичні, психологічні). Більшість з неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом, не володіють навичками конструктивного аналізу своєї поведінки, не прогнозують майбутнє, погано враховують свій минулий життєвий досвід, живуть сьогоденням, у них відсутні усвідомлені життєві плани; д) нестійка, занижена самооцінка, що може слугувати поштовхом для підлітків до ризикованої поведінки та вчинення правопорушень.

2. *Недостатній рівень сформованості мотиваційної та емоційно-вольової сфери*, зокрема розгальмованість, підвищена збудливість, послабленість механізмів самоконтролю, страх, інші негативні переживання, неадекватність емоційних реакцій, що впливає на вибір неадаптивних моделей поведінки.

3. *Високий рівень соціальної та педагогічної занедбаності*, а як наслідок – соціальна дезадаптація: відсутність багатьох важливих життєвих навичок, зокрема прийняття рішень, протистояння тиску, відповідальної поведінки, недостатня сформованість комунікативних навичок тощо. Особливо небезпечним є поєднання соціальної та педагогічної занедбаності з низьким рівнем інтелектуального розвитку і високим ступенем агресивності.

4. *Психічні порушення.* Серед неповнолітніх правопорушників є значна кількість осіб з відхиленнями у психічному розвитку. Звичайно, йдеться не про хворобливі стани, а про граничні психічні аномалії, які не перешкоджають неповнолітньому нести відповідальність за свої вчинки.

5. *Алкоголізація та наркотизація*, що впливає на вибір ризикованих моделей поведінки та на успішність процесів ресоціалізації.

6. *Низький загальний рівень обізнаності про здоров'я та шляхи уникнення ризиків.*

Часто причини та умови злочинності неповнолітніх пов'язані з загальними причинами злочинності, але не зважаючи на це вони мають і свою специфіку. До загальних причин злочинності належать кризові явища в економічній, соціальній, політичній, психологічній, організаційній та інших сферах життя.. Воно проявляється в тому, що рівень життя громадян нижче забезпечення фізіологічного виживання, має місце поляризації населення за рівнем прибутків, існує безробіття, високий рівень прибутковості злочинної діяльності у порівнянні з рівнем легальних прибутків. Криза у психологічній сфері має прояв у втраті більшою частиною суспільства загальнолюдських ідеалів у сфері соціального співжиття, втрата довіри до правоохоронних органів, етнічна, релігійна нетерпимість, пияцтво, наркоманія тощо.До причин злочинної поведінки неповнолітніх відносяться негативні впливи найближчого оточення – друзів, знайомих, однолітків, дорослих. Ще однією із причин злочинності неповнолітніх називають відсутність певних занять. У таких неповнолітніх досить велика кількість вільного часу і вони проводять його беззмістовно. Всі ці причини та особливості негативно впливають на становлення особистості неповнолітнього та можуть носити руйнівний характер.

На нашу думку, детермінанти, що обумовлюють злочинність дітей, поділяються на групи: 1. Фактори, які формують особу молодого правопорушника (негативний вплив родини, безпосереднього оточення, засобів масової інформації, недоліки шкільного, побутового виховання тощо). 2. Умови, що сприяють вчиненню злочинів (недоліки організаційного характеру, які допомагають особам і з уже сформованою антисуспільною орієнтацією «технічно» реалізувати злочинні наміри. 3. Обставини, пов'язані з поведінкою жертв злочинів.

Формування особи відбувається під впливом усього комплексу відносин, в які вона вступає з іншими людьми. У свідомості людини немає таких явищ, які були б «первинними», а не результатом її життєдіяльності. Внутрішній зміст людини визначається її відносинами, в які вона вступає з іншими особами, особливостями її життя та діяльності.

Фактори, які сприяють формуванню протиправної поведінки неповнолітнього, потрібно шукати насамперед в конкретному соціальному середовищі, яке його оточує. Важливе місце у визначенні детермінант, що сприяють злочинності неповнолітніх, займають недоліки сімейного виховання. Формування особи неповнолітнього починається у соціальній групі – сім'ї. Виховання включає в себе комплекс різноманітних заходів по профілактиці правопорушень, як аспект що забезпечує ефективність виховної діяльності. Це дозволяє розглядати детермінанти, що обумовлюють протиправну поведінку неповнолітніх, в плані вияву негативних сторін взаємодії соціального середовища та особистості, маючи на увазі необхідність детального аналізу процесів, що відбуваються в суспільстві.

Як і злочинність в цілому, показники злочинності неповнолітніх значною мірою залежать від соціально-економічного стану в країні. Серйозне загострення цієї ситуації потягло за собою спалах злочинності, у тому числі злочинності неповнолітніх. У цих складних умовах держава вживає всіх можливих заходів, щоб пом'якшити становище загальносоціальними засобами.

Запобігання злочинам неповнолітніх включає в себе систему методів, форм та заходів профілактичної діяльності, яка належить до більш широкої соціальної діяльності щодо усунення причин та умов усієї злочинності молоді та недопущення вчинення злочинів, що є одним з основних напрямів боротьби зі злочинністю в цілому.

Наявність особливостей при застосуванні заходів запобігання визначається специфікою правового і фактичного становища неповнолітніх як соціально-вікової групи суспільства, що знаходиться в стані інтенсивного розвитку та формування, специфікою причин злочинності, а також особистісних якостей неповнолітніх.

В основі профілактичної діяльності лежать Закони України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту», «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю», Сімейний кодекс, Кодекс законів про працю, Житловий кодекс, законодавчі акти щодо захисту дітей, які постраждали від Чорнобильської катастрофи, дітей-інвалідів, дітей-сиріт і дітей, що залишилися без піклування батьків, а також правові акти стосовно захисту дітей і підлітків від злочинного впливу дорослих елементів, які втягують неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність (пияцтво, наркоманію, проституцію тощо), виготовляють і розповсюджують порнографічну продукцію і видання, що пропагують насильство, жорстокість, сексуальну розпусту.

Одним з важливих показників цивілізованості суспільства є ставлення до освіти. Однак сьогодні лише кожна третя молода людина вважає пріоритетною сферу освіти. Це пояснюється тим, що її престиж досить низький, немає належного зв'язку між освітою людини і характером її праці.

У реальному житті відбувається процес «згортання» цілеспрямованого виховання як у школі, так і позашкільних закладах. У зв'язку з цим, старшокласники часто потрапляють під вплив примарних цінностей і розуміють життєдіяльність як необхідність «зробити гроші» за будь-яких обставин, не замислюючись над моральним боком справи.

Законом України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» передбачена система соціального захисту дітей. Під цим розуміється комплекс заходів і засобів соціально-економічного та правового характеру, здійснення яких покладається на суб'єктів, зазначених у законі, щодо забезпечення прав дітей на життя, розвиток, виховання, освіту, медичне обслуговування, надання матеріальної підтримки. А також визначено систему соціальної профілактики, як вид соціальної роботи, спрямованої на запобігання складним життєвим обставинам сімей, дітей та молоді, аморальній, протиправній поведінці в сім'ях. Законом передбачено виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я дітей та молоді і запобігання такому впливу та поширенню соціально небезпечних хвороб серед дітей та молоді. Основними напрямами державної політики у сфері соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю є розроблення та реалізація загальнодержавних, регіональних програм соціальної підтримки сімей, дітей та молоді, соціального становлення молоді та інших програм стосовно сімей, дітей та молоді. Визначено напрями соціальної профілактики в сімейному, дитячому та молодіжному середовищі – комплексні заходи, спрямовані на запобігання сімейному неблагополуччю, соціальному сирітству, насильству в сім'ї та жорстокому поводженню з дітьми, найгіршим формам дитячої праці, системний облік і догляд за дітьми та молоддю, які виявили

схильність до асоціальної поведінки, інформаційно-просвітницьку, пропагандистську роботи в сім'ях, серед дітей та молоді за місцем проживання, навчання або роботи, спрямованої на формування в особистості стандартів позитивної поведінки, здорового способу життя.

Основні функції щодо запобігання індивідуальній злочинній поведінці неповнолітніх покладені на уповноважені підрозділи органів Національної поліції, якими реалізуються запобіжні заходи стосовно таких категорій дітей: 1) звільнених з місць позбавлення волі; 2) звільнених від відбування покарання з випробуванням або з відстрочкою виконання вироку суду; 3) осіб, що вчинили злочини, але звільнені від кримінальної відповідальності із застосуванням до них заходів виховного характеру; 4) осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння до досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність. При індивідуальній профілактиці можливість вчинення злочину попереджається шляхом ліквідації зовнішніх і внутрішніх факторів, які обумовлюють прийняття рішення про його вчинення.

Рішення про індивідуально-профілактичний вплив у кожному окремому випадку повинно прийматися стосовно конкретної особи, яка проявляє схильність до вчинення злочинів. Інша справа, коли вживаються заходи стосовно групи, що криміногенно впливає на особу, на яку спрямований профілактичний вплив. У цьому разі останній застосовується з метою корекції деформації особи та її поведінки. Виходячи з викладеного, ми не погоджуємося з точкою зору авторів, які вважають, що до індивідуальної профілактики належить і такий вплив, при якому його об'єктом є група осіб, або трудовий колектив 455. Характерною ознакою індивідуальної профілактики є цілеспрямований позитивний вплив не на окремий ізольований фактор або елемент причинного механізму індивідуальної злочинної поведінки, а на весь комплекс причин, які можуть детермінувати злочинну поведінку. Тому індивідуально-профілактичний вплив – це не одиничний акт попередження, а реалізація протягом тривалого часу комплексу заходів. Особливістю індивідуальної профілактики є те, що вона не передбачає застосування покарання, а спрямована на ресоціалізацію особи, використання заходів та ліквідацію криміногенного впливу на неї соціального оточення, нейтралізацію джерел конфліктних ситуацій, які сприяють девіантній поведінці особи.

Встановлення мотивів злочинної поведінки неповнолітніх важливе для правильної кваліфікації злочинів, а також для вирішення завдань загальної протидії злочинності неповнолітніх.

Аналізуючи огляд результатів діяльності Державної установи «Центр пробації», яка виконую кримінальні покарання не пов'язані з позбавленням волі за 2023 рік можемо зробити наступні статистичні висновки.

У 2023 року по обліку уповноважених органів з питань пробації пройшло 1 203 неповнолітніх засуджених (1,0 % від загальної кількості засуджених осіб, які пройшли по обліку підрозділів пробації). Станом на 01.01.2024 р. на обліку уповноважених органів з питань пробації перебувало 457 неповнолітніх засуджених (станом на 01.01.2023 р. перебувало 477 неповнолітніх засуджених).

Із загальної кількості неповнолітніх, які перебували на обліку станом на 01.01.2024 р., становлять засуджені до штрафу – 7, громадських робіт – 23, решта 427 – засуджені особи, звільнені від відбування покарання з випробуванням.

Необхідно зауважити, що психологічні особливості особи молодого віку, недостатнє вміння пристосовуватися до зовнішніх умов, різних конфліктних та екстремальних ситуацій, довіра та підвищена сугестивність, недостатня вибірковість поведінки можуть сприяти як становленню особи на шлях правопорушень, так і виступати в якості характерних для жертви віктимологічних ознак. Запобіжні заходи, що здійснюються сьогодні, спрямовані на осіб з антисуспільною поведінкою, від яких можна очікувати вчинення злочину. Така спрямованість зрозуміла, але разом з тим у багатьох випадках не останню роль відіграє і поведінка потерпілих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Стеблинська О. С. Запобігання злочинам, які вчиняються неповно- літніми в стані сп’яніння: монографія / Івано- Франківськ, Надвірна: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2011. 280 с.
2. Ходимчук О. О. Насильницька злочинність осіб з психічними анома- ліями та їх запобігання: автореф. дис… на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2005. 18 с.
3. Кримінологія: навчально-наочний посібник / П. М. Бузало, С. Ф. Денисов, О. В. Кириченко. Запоріжжя: Юрид. ін-т Дніпропетр. держ. ун-ту внутр. справ, 2007. 194 с.
4. Пономаренко Ю. Г. Кримінологічна характеристика та попере- дження злочинів у сфері незаконного наркообігу: дис… канд. юрид. наук: 12.00.08 /Харків, 2004. 196 с.
5. Бандурка І. О. Кримінально-правовий захист дитинства в Україні: монографія / Харків: Золота миля, 2015. 402 с.
6. Огляд результатів діяльності Державної установи «Центр пробації» за 2023 рік. Київ 2024. Електронний ресурс. Режим доступу https://www.probation.gov.ua. Дата звернення 12.04.2024

ISBN: 978-83-971711-4-5